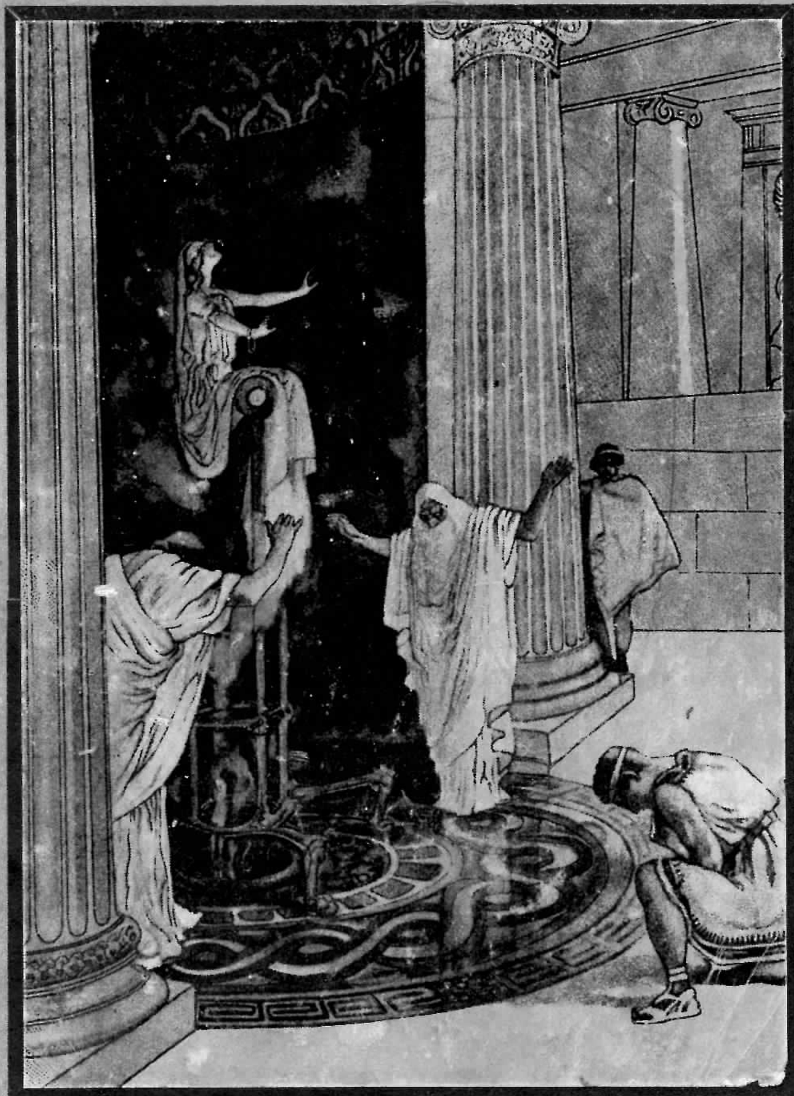


Dr STJEPAN SRKULJ

BISERJE PRIČA GRČKIH

ST. KUGLI

KNJIŽARA KRALJ. SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE, ZAGREB, ILICA 30

Br. 522

JEZIKOSLOVLJE, KNJIŽEVNOST, ESEJI.

Adamović, Dr. J.: Francuska drama (br. 1641.) D 30.—

Andrić N.: Branić jezika hrvatskoga (br. 1316.) D 20.—

Andrić, Dr. N.: Pod apsolutizmom (br. 684.) D 6.—

Bibliotheque sud-slave (br. 688.) D 12.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske. I. knjiga (br. 1374.) D 48.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske. II. knjiga. I. dio (br. 690.) D 68.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske. II knjiga. II. dio (br. 691.) D 51.—

Bogdanović, Dr. D.: Narodne pripovijetke (br. 1249.) D 45.—

Bogdanović, Dr. D.: Hrvatski pripovjedači. I. dio (br. 1775.) D 38.—

Bogdanović: Srpski pripovjedači. I. knjiga (br. 692.) D 28.—

Bogdanović: Srpski pripovjedači II. knjiga (br. 693.) D 22.—

Deželić V.: Uspomene Ivana Franjina Gundulića i Dubrovniku posvećeno od Hrv. Akad. društvu »Zvonimir«, sa 1 slikom u litografiji (br. 1510.) D 50.—

Dukat Vl.: Iz povijesti engleske književnosti (br. 695.) D 42.—

Derkos Iv.: Genij domovine (br. 694.) D 6.—

Emerson R. W.: Veliki ljudi (br. 696.) D 5.—

Filipović: Hrv.-njemačka besjedovnica (br. 697.) D 50.—

Gorki Maksim: Uspomene na L. Tolstoja D 8.—

Gavazzi, Dr. M.: Pravopisni rječnik (br. 1215.) D 20.—

Jagić V.: Ruska književnost (br. 698.) D 36.—

Jamnicky, prof. I. i L.: Hrvatska stenografija (br. 699.) D 35.—

Kuhač Fr.: O hrvatskom ili srpskom pravopisu (br. 701.) D 4.—

Kukuljević Sakcinski: Jugosl. književnica (br. 1375.) D 12.—

Kukuljević: Stari pjesnici hrvatski (br. 724.) D 10.—

Kukuljević: Arkiv za povjesnicu jugoslavensku (br. 702.) D 38.—

Kukuljević: Lucijan Martinov Vranjanin (br. 1376.) D 12.—

Kurelac: Imena domaćih životinja (br. 702.) D 12.—

Maretić T. Dr.: Jezični savjetnik I. dio (1731.) D 40.—

Mažuranić: Slovnica hervatska (br. 704.) D 12.—

Medini: Povijest hrv. književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (br. 705.) D 50.—

Musić Aug.: Povijest grčke književnosti I dio (br. 707.) D 40.—

Musić Aug.: Povijest grčke književnosti II. dio (br. 708.) D 46.—

Obradović Dimitrija Dositej: Život i priključenja. Uvod i komentar napisao dr. David Bogdanović (br. 1515.) D 30.—

Ogrizović Dr. M.: Slava Augustu Šenoi (br. 709.) D 10.—

Pinter R.: Njemačka književnost (br. 710.) D 58.—

Petračić F.: Historija grčke literature (br. 711.) D 26.—

Petravić Ante: Studije i portreti (br. 1518.) D 40.—

Podgoršek: Oblici njemačkoga jezika (br. 712.) D 12.—

Popović M. Prof.: Kratki pregled slavenskih književnosti (br. 1771.) D 18.—

Popović Dr. Milko: Poetika ili nauka o pjesništvu (br. 1842.) D 16.—

Popis poblikacija jug. akademije znanosti i umjetnosti (br. 714) D 10.—

Sarazin: Ogledi iz francuske književnosti (br. 1700.) D 66.—

Slavin Sergij Jablanov: Makaranske uspomene i Don Miho Pavlinović. Prilog za njegov životopis (br. 1500.) D 12.—

Spomencvijeće iz hrv. i slov. dubrava (br. 718.) D 80.—

Strohal prof. Rudolf: Cvet vsake mudrosti D 8.—

Strohal, prof. Rudolf: Grad Senj, prvo kulturno središte hrvatskoga naroda (br. 1519.) D 5.—

Strohal, prof. Rudolf: Hrvatska glagoljska knjiga (br. 1520.) D 32.—

Strohal, prof. Rudolf: Hrvatski dijalekti (br. 1521.) D 5.—

Strohal, prof. Rudolf: Mirakula ili čudesa (br. 1522.) D 8.—

Šrepel M.: Klasična filozofija (br. 720.) D 26.—

Strohal, prof. Rudolf: Zbirka starih crkvenih pjesama od 14. do 18. vijeka (br. 1523.) D 19.—

Šegvić K.: Dr. Ante Starčević (br. 716.) D 48.—

Šegvić K. prof.: Književne studije (br. 1231.) D 24.—

Škarić, Dr. Gjuro: Semazijologijske studije (br. 1524.) D 10.—

Šrepel M.: Rimska književnost (br. 721.) D 20.—

Šrepel M.: Ruski pripovjedači (br. 722.) D D 44.—

Rožić V. prof.: Barbarizmi u hrvatskom jeziku (br. 1526.) D 20.—

Vojnović Ivo: Akordi (br. 1525.) D 40.—

Sražimir M. S.: Sjaj Danice Ilirske (br. 719.) D 22.—

Bauer, prof. G.: Spelin (njem.) (br. 685.) D 12.—

Bauer, prof. G.: Sprachwissenschaftliche Kombinatorik (br. 687.) D 8.—

Singer S.: Beiträge zur Literatur der kroat. Volkspoesie (br. 715.) D 12.—

Žepić M.: Pregled grčke književnosti od najstarijega vremena do konca drugoga stoljeća poslije Isusa. Klasična grčka književnost (br. 1412.) D 23.—

Žepić M.: Pregled rimske književnosti od najstarijega vremena do propasti zapadno rimskoga carstva (br. 1265.) D 20.—

KLASICI, GRČKI I LATINSKI.

Caesar G. Jul.: Galski rat (br. 725.) prijevod D 20.—

Caesar-Golik: Bellum Galicum (br. 726.) original D 35.—

Ciceronov govor za Archiju pjesnika original (br. 727.) D 5.—

Cicero: Retorička djela prijevod (br. 1916.) D 12.—

Cicero: Lelije ili o prijateljstvu prijevod (br. 729.) D 4.—

Cicerro M. Tulije: Katon stariji ili o starosti (br. 728.) prijevod D 8.—

Demostenovi izabrani govori (br. 730.) prijevod D 36.—

Eshil: Tragedije (br. 731.) D 14.—

Homer: Ilijada. Prijevod D 55.—

Homer: Odiseja. Prijevod (br. 732.) D 55.—

Horacija Kv. Flaka: Izabrane pjesme (br. 733.) original D 21.—

Horacija Kv. Flaka: Izabrane pjesme po školskom izdanju, od Drag. Julije Golika. Preveo prof. Drag. Kišpatić (br. 1807.) D 16.—

Kišpatić Drag.: Ovid. E libris tristium ex epistulis, ex ponto. libris fastorum (br. 734.) D 7.—

Ksenofon: Izabrani spisi. I. dio (br. 735.) D 30.—

Ksenofon: Izabrani spisi. II. dio (br. 736.) D 50.—

Kuzmić Martin: Komentar Aristotelovoj poetici (br. 737.) D 24.—

Platonov i Ksenofonov Symposion (br. 739.) prijevod D 18.—

Plinijevi izabrani listovi (br. 740.) **prijevod** D 8.—

Priprave za Publija Vergilija Marona (br. 743.) D 12.—

Plutarhovi izabrani životopisi, I. dio (br. 745.) D 30.—

Plutarhovi izabrani životopisi, II. dio (br. 741.) D 42.—

Sallust G. K.: Katilinina urota i rat s Jugurtom, prijevod (br. 1917.) D 20.—

Sofoklov Ajas (br. 747.) orig. D 20.—

Sofoklov Edip kralj (br. 748.) D 20.—

Priprave za Marka Tulijana Cicerona (br. 742.) D 6.—

Sofoklove tragedije. Preveo Koloman Rac. (br. 1643.) D 60.—

Theokritove idile. Preveo V. Perić D 15.—

Vergilije Publije Maron: Pastirske pjesme i pjesme o gospodarstvu (br. 749.) D 8.—

Žepić M.: Pregled grčke književnosti od najstarijega vremena do konca drugoga stoljeća poslije Isusa. Klasična grčka književnost (br. 1412.) D 23.—

Žepić M.: Pregled rimske književnosti od najstarijega vremena do propasti zapadno rimskoga carstva (br. 1265.) D 20.—

BISERJE
PRIČA GRČKIH

SASTAVIO
Dr. STJEPAN SRKULJ
PROFESOR.

U ZAGREBU 1917.
NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMAN (STJ. KUGLI) ZAGREB, ILICA 30.

Pripomena.

Te su priče sastavljene uneke po knjizi Gustava Schwaba »Die schönsten Sagen des klassischen Altertums«.

Iz nje su uzete i slike.

Heraklo.

I.

Heraklova mladost.

Heraklo bijaše sin Zevsa, kralja bogova, i kraljice Alkmene, unuke Persejeve.[1] Poočim Heraklov Amfitrion živio je isprva u Tirintu u Argolidi, kasnije je radi nekakva ubistva pobjegao u Tebu, gdje se Heraklo rodio. Za Herakla poboja se majka, jer je ljuto na nj zamrzila žena Zevsova božica Hera. Da spase dijete, izloži ga mati u polju, koje se još dugo zvalo Heraklovo polje. Tu malo nije dijete nastradalo. No usud dosudi drukčije. Putem dođu božice Hera i Atena. Atena se smiluje na lijepo dijete i zamoli Heru, da ga nadoji. Nato ga Atena uzme na ruke, otide u grad i vrati ga materi kraljici Alkmeni, da ga hrani. Tako je Hera nehotice spasla onoga, na koga je toliko mrzila; što više — ono ga nekoliko kapi božanskoga mlijeka učini besmrtnim.

Alkmena je dašto prepoznala dijete svoje. Sva sretna stavi ga u kolijevku, da spava. Ali i Hera vidi, što je učinila, pa u srdžbi svojoj namisli uništiti Herakla. Obnoć, kad je sve spavalo, pošalje Hera dvije grdne zmijurine, koje se uspnu na kolijevku i stanu se svijati djetetu oko vrata. S neugodna zagrljaja trgne se Heraklo iza sna, vikne, da je sve jeka stala dvoranom, uhvati za vrat obadvije zmije, stisne i zadavi. Uto skoči i majka do kolijevke, vrisne od straha i vikne u pomoć. Na glas se njezin slete knezovi tebanski i začude jakosti Heraklovoj. Amfitrion pozove slavnoga tebanskoga vrača Tiresiju. On proreče, da će djetetu biti budućnost burna, ali će najposlije doći u Olimp.

Videći Amfitrion, kakva sjajna budućnost čeka Herakla, dade ga po najboljim junacima i umjetnicima odgojiti. Heraklo je učio sve, što su djeca uglednikâ u ono vrijeme učila: čitati, pjevati, udarati u liru, kolima ravnati (to ga je učio sam Amfi-

[1] Persej je sin Zevsa i Danaje.

trion, koji je bio vještak na glasu), s luka odapinjati strijele, boriti se nasamo i u bojnom redu, a stekao je veliku vještinu u šakanju i rvanju. Kad je Heraklo na selu, kamo ga je Amfitrion kasnije poslao, odrastao do mladića od 18 godina, bijaše ga milina gledati. Bio je najljepši i najjači junak u cijeloj Grčkoj. Sad se pitalo, hoće li on tu snagu svoju upotrijebiti na zlo ili dobro.

Heraklo na raskršću.

Heraklo ostavi stado i pastire, među kojima je doonda živio, i pođe u samoću da razmišlja, što će. Jednom, dok je on zamišljen sjedio, dođu putem dvije žene: jedna od njih — u jednostavnom bijelom odijelu — bijaše ozbiljna i dostojanstvena, cijelo joj je biće odisalo plemenitošću; druga bijaše nagizdana i gotovo nepristojno odjevena, nemirno se ogledala na sve strane, da vidi, gleda li je tko. Čim opazi Herakla, potrči naprijed, da ne bi druga njezina, koja je išla mirno odmjerenim korakom, prije stigla Heraklu.

»Heraklo!«, klikne ona, »vidim te neodlučna; ne znaš, kojim bi putem udario u život. Uzmi mene za prijateljicu, ne ćeš požaliti. Ja ću te voditi ugodnim i lakim putem; uživat ćeš sve lasti i slasti, za neugodnosti ne ćeš znati; nikad se ne ćeš ni tijelom ni duhom naprezati, plodove ćeš tuđe muke uživati.«

Kad se Heraklo naslušao tih zamamljivih riječi, usklikne: »Ženo, kako ti je ime?«

»Moji me prijatelji zovu — Blaženstvo, neprijatelji, koji me žele poniziti, zovu me — Raskalašenost.«

Uto dođe i druga žena. »I ja dolazim, Heraklo«, reče ona, »k tebi. Poznam tvoje roditelje, poznam tvoje vrline i odgoju tvoju. Sve mi to budi nadu, da ćeš ti, ako kreneš mojim putem, postati vještak u svemu, što je dobro i veliko. No ja te ne ću premamiti svakojakim užitkom, nego ću ti sve prikazati onako, kako se to bozima mili.«

»Znaj dakle, bogovi ne daju čovjeku bez rada i muke ono, što je dobro i vrijedno poželjeti. Hoćeš li, da ti bogovi budu milostivi, moraš ih poštivati, hoćeš li, da te prijatelji vole, moraš im biti koristan. Želiš li, da se cijela Grčka divi krepostima tvojim, moraš postati dobrotvorom njezinim. Hoćeš li da žanješ, moraš sijati, želiš li biti gospodarom tijelu svojemu, mora ti znojem i radom otvrdnuti.«

Tu joj zlobno upadne Raskalašenost u riječ: »No, Heraklo, valjada dobro vidiš, kakvim te dugim i teškim putom ta žena vodi do blaženstva. Moj je put mnogo kraći i udobniji.«

»Nesrećo«, odvrati joj Krepost, »zar ima u tebe što dobro i pošteno? Možeš li znati za ijedan užitak, kad si svakoga dobra sita prije, nego ga staneš uživati? Da podjariš želju za jelom, tražiš najbolje kuhare; da se s užitkom napiješ, hvataš se najskupocjenijega vina. Bogovi su tebe, premda si neumrla, odbacili, a ljudi te preziru. Kaži samo jedno dobro djelo, kojemu bi se oko tvoje radovalo! Mene nasuprot vole i bogovi i ljudi. Umjetnici me traže, jer im pomožem, gospodari me vole, jer im čuvam kuću, družini sam mila, jer sam im potpora. Ja neumorno nastojim oko mira, ali pomažem i u boju, ja sam najvjernija družica prijateljstvu. Jelo, pilo i san godi prijateljima mojim većma nego lijenčinama. Stariji cijene mlađe, a mlađi poštuju starije; s veseljem se oni opominju djelâ, što su ih u mladosti učinili, sretni su kod onoga svojeg sadašnjeg posla; po meni ih ljube bogovi, vole prijatelji, štuje domovina. A kad im dođe kraj životu, ne proždire ih zaborav, već slavljeni od potomstva žive i dalje u spomenu svih vijekova. Za taj se život odluči, Heraklo, čeka te pravo blaženstvo.«

Prva djela Heraklova.

Prikaza nestane, Heraklo osta sam. On brzo odluči, da će stazom Kreposti. U ono vrijeme bijaše Grčka puna šuma i bara, po kojima su se šuljali divlji lavovi, harali bijesni veprovi i druge grdne nemani. Ni putovi ne bijahu sigurni, razbojnici su putnike iz zasjede napadali. Očistiti zemlju od toga gada bijaše prva i najpreča zadaća starih junaka, pa i Herakla. Kad se Heraklo vrati kući, sazna, da na podnožju Kiterona grozan lav kolje stada kneza Amfitriona. Mladi se junak dade odmah na posao. Pođe u brda, svlada lava, skine kožu; njom se ogrne, a ralje su mu lavske bile kao kaciga. Odmah zatim riješi tebanskoga kralja Kreonta sramotnoga danka, što ga je plaćao Erginu, kralju Minjanâ.[2] Porazi vojsku Ergina, koji je i sam nastradao, osvoji glavni grad minjanski Orhomen te ga sravni sa zemljom. Iz zahvalnosti dade mu tebanski kralj Kreont kćerku svoju Megaru za ženu. Megara je Heraklu rodila tri sina. Njega obdare i bogovi: Hermo, glasnik bogova, dade mu mač, Apolon, bog sunca, strjelice, Hefest, bog vatre i zaštitnik umjetnika i obrtnika, zlatan tobolac, a Atena, božica mudrosti i rata, oklop.

---

[2] Minjani su grčko pleme, koje se iz Tesalije doselilo u Beotiju i ondje osnovalo moćnu državu s glavnim gradom Orhomenom.

Heraklo se bori s Gigantima.

Heraklu se doskora pruži prilika, da se bogovima oduži. Majčica zemlja, koju su Grci zvali G e j a, a rodila je bogu neba U r a n u grdne nemani — G i g a n t e sa strašnim licem, dugom kosom i bradom i ljuskavim zmajskim repom mjesto nogu, pobuni sinove protiv Zevsa, novoga gospodara svijeta, jer je on T i t a n e,[3] starije sinove njezine bacio u T a r t a r.[4] Oni provale iz mračnoga podzemlja na Flegarsko polje u Tesaliji. S grozna pogleda njihova problijede od straha zvijezde nebeske, a Febo[5] okrene sunčana kola svoja. »Hajd'te, osvetite mene i staru djecu bogova!« govoraše majčica Zemlja. P r o m e t e j u[6] kljuje orao svaki dan jetra, što mu preko noći narastu, Titija[7] izjeda jastrijeb, Atlant nosi nebeski svod, a Titani leže u okovima. Hajd'te, osvetite ih, spasite ih! Upotrijebite moje rođene ude, brda i pećine, za stepenice i oružje! Jurišajte zvjezdane tvrđave! Ti, Tifeju,[8] istrgni silniku (Zevsu) žezlo i munju iz ruke! Ti, Enkelade, zagospoduj morem i protjeraj P o s i d o n a ,boga mora! Feto neka uzme bogu sunca uzde, a Porfirion neka osvoji delfijsko proročište!«

Divovi kliktahu od veselja, kao da su već pobjedu održali, kao da Posidona i A r e s a, boga rata, vode u slavlju, a Apolona vuku za kosu. Jedan misli, da mu je A f r o d i t a, božica ljepote i ljubavi, ženom, drugi hoće Heri u prosce, treći će da snubi Atenu. U takovim mislima i željama približavahu se tesalskim brdima, s kojih su mislili učiniti juriš na nebo.

Ni bogovi nijesu mirovali, — ta radilo se o vlasti njihovoj. Njih sazove na okup glasnica bogova I r i d a. Svi dođu, pa i oni iz podzemlja. H a d, mrki gospodar podzemnoga svijeta, ostavi sa ženom svojom P e r s e f o n o m carstvo sjenâ te se požuri na Olimp, gdje će se riješiti sudbina njihova.

»Božanski zbore,« progovori Zevs besmrtnim bogovima, »vidite, majka Zemlja diže se s novim leglom svojim na nas. Na

[3] T i t a n i su sinovi Urana i Geje. Najznatniji je K r o n o, koji je oteo prijesto nebeski ocu svojemu Uranu. Ali i njega stigne kazna, — zbaci ga rođeni sin njegov Zeus, a pristaše Kronove Titane baci u Tartar.

[4] T a r t a r je mračni bezdan u podzemnom svijetu.

[5] F e b o (= svijetleći) je pridjevak bogu sunca Apolonu.

[6] P r o m e t e j je sin Titana J a p e t a. On je Zevsu ukrao vatru i dao ljudima. Zato ga je Zevs dao prikovati na nekoj stijeni blizu Okeana, koji optječe zemlju. Obdan mu je orao ili jastrijeb kljuvao jetra, što su opet obnoć narasla.

[7] T i t i j e je uvrijedio L e t u, majku Apolonovu, pa mu za kaznu u podzemlju jastrijebi neprestano kljuju jetra.

[8] T i f e j (Tifon) je sin Zemlje i Tartara; on je simbol podzemnih ognjenih sila.

noge te, pošljite joj toliko leševa, koliko nam ona šalje sinova!«

Kad je otac bogova govor svršio, zagrmi nebeska trublja, Zemlja joj odgovori iz dubine muklom tutnjavom zemaljskom. Priroda se uzmuti, kao ono kod prvoga stvaranja; Giganti iščupaju jedno brdo za drugim, dovuku Osu, Pelij, Etu i Atos na planinu Rodopu, da se po njima kao po ljestvama penju do sijela božjega — do Olimpa, što su ga napadali golemim kamenjem, cijelim hridima.

Uto se proču riječ proročišta, da od bogova ne može nitko satrti ni jednoga Giganta; Giganti će izginuti samo, ako uz bogove stane smrtnik. Kad je to čula Zemlja, poboja se za sinove svoje i pohiti da traži travu, koja će sinove njezine obraniti i od smrtnika. I doista je bilo takve trave, ali Zevs preteče Zemlju. On zabrani Mjesecu, Zori i Suncu da svijetle, pa dok je Zemlja u tmini tražila, poreže Zevs brzo svu onu ljekovitu travu i pozove sina Herakla, da pomaže u boju.

Međutim se već boj na Olimpu počeo. Ares se s bojnim kolima zaleti u najgušću četu neprijateljsku. Zlatni je štit njegov sjao jače od vatre, grozno se vila griva na sjajnoj kacigi njegovoj. U bojnoj vrevi probode Giganta Pelora, koji je mjesto noge imao dvije žive zmije, a umr'o je istom onda, kad je ugledao smrtnika Herakla, koji seončas popeo Olimpu na najvišu stepenicu. Heraklo se ogleda po bojnom polju, da nađe zgodan nišan luku svojemu. Strjelica njegova strmoglavi diva Alkioneja, ali čim se on dotače rođene grude svoje, vrati mu se snaga. Po savjetu Ateninu siđe i Heraklo i odvuče Alkioneja preko granice njegove domaje. Istom kad se takao tuđe zemlje, ispusti dušu.

Uto navali Gigant Porfirion na Herakla i Heru, da se obaška s njima bori. Zevs brzo potakne u njega želju, da vidi nebesko lice Herino, pa dok je on trgao koprenu, božičinu, ošine ga Zevs munjom, a Heraklo ga dokraja ubije strjelicom. Doskora istrči iz redova gigantskih Efijalto sa sjajnim, golemim očima. »Te su oči sjajan nišan strjelicama našim«, reče Heraklo Apolonu, što se do njega borio. I uistinu pogodi Apolon Giganta u lijevo, a Heraklo u desno oko. Eurita ubije Dionis (Bakho), bog rašća i vina, štapom svojim, što ga ovija bršljan i loza; tuča od željezne truske iz ruku Hefestovih obori Klitija. Na Enkelada, koji je dao pleći, baci Palada Atena otok Siciliju, dok je Posidon gonio diva Polibota preko mora sve do otoka Kosa. Tu otkine Posidon komad otoka i poklopi diva. Hermo s kacigom Hadovom na glavi ubije Hipolita, a drugu dvojicu zahvate Parke mjedenim kijačama svojim. Zevs obori ostale gromom, a Heraklo ih dotuče strjelicama.

Poslije bitke prozove Zevs »Olimpskima« one bogove, koji su se s Gigantima borili; on ih tim odlikova, da se razlikuju od onih bogova, koji su se kukavicama pokazali. Istim je naslovom počastio i dva lica, što su ih smrtne majke rodile: Dionisa i Herakla.

II.

Heraklo i Euristej.

Zevs je pred zborom božjim rekao, da će prvi unuk, koji će se Perseju[9] roditi, biti vladar nad svim ostalim potomcima Persejevim. Tu je čast Zevs namijenio sinu, što mu ga je imala roditi Alkmena .No neprijateljica Heraklova Hera učini, te se prije Herakla rodio Euristej. I Euristej je bio unuk Persejev. Tako postane Euristej kraljem u velikom argivskom gradu Mikeni. Heraklo mu je dašto bio podanik. Euristej je sa zebnjom slušao o junačkim djelima mlađega rodaka svoga, te ga pozove, da mu služi. Kad se Heraklo nije htio pozivu Euristejevu odazvati, naloži mu Zevs, da se pokori, jer nije htio da riječ svoju pogazi. Heraklu se međutim nije nikako dalo da služi smrtniku, zato pođe u Delfe, da pita proročište za savjet. Proročište odgovori, da su bogovi uneke promijenili odluku Zevsovu, te će Heraklo izvršiti samo deset djela, što će mu ih Euristej naložiti; kad ih izvrši, bit će besmrtan.

Heraklo se s toga sneveseli. Ta manjega služiti vrijeđalo je ponos njegov; Zevsu opet ne smije biti neposlušan, jer bi ga mogla zadesiti velika nesreća. Tom se duševnom potištenosti njegovom dokraja okoristi dindušmanka njegova Hera; ona učini, te je Heraklo pobjesnio. U bjesnilu navali na rođaka svoga Jolaja, kojega je inače volio; a kad se on sretno bijesu njegovu izmakao, ubije rođenu djecu svoju, što mu ih je Megara rodila; držao je, da strjelicama gađa Gigante. Kad se osvijesti, srva ga teška žalost; povuče se u kuću, kloneći se ljudi. Kad mu je vrijeme, najbolji liječnik, utažilo ljutu bol, odluči izvršiti volju božju i pođe u Tirint da služi Euristeju.

Dvanaest junačkih djela Heraklovih.

1. Heraklo i nemejski lav.

Najprije mu Euristej naloži, da donese kožu nemejskoga[10] lava, koji je grdno harao po šumama nemejskim. Toga lava

[9] Persej je ubio strašnu neman podzemnu — Medusu. Tko bi je pogledao, odmah bi se skamenio.
[10] Nemeja u Argolidi (sjevero-istočnom Peloponesu).

nije moglo raniti nikakvo oružje ljudsko. Jedni kazivahu, da je on sin diva Tifona (Tifeja) i zmije Ehidne, drugi, — da je s mjeseca pao na zemlju. Heraklo pođe u potragu za njim s tobolcem na leđima, lukom u jednoj, a kijakom u drugoj ruci. Kijak je sam sebi načinio od divlje masline, koju je s korijenom iščupao. Kad je došao u nemejsku šumu, tumarao je po njoj cio dan, ne bi li se gdje na lava namjerio; nije bilo ni žive duše, da je pita, jer se sve u strahu od lava zavuklo u kuće svoje. Napokon ga navečer opazi, gdje dolazi puteljkom; vidjelo se, da dolazi s lova, jer mu je bila glava, prsi i griva krvava od klanja. Heraklo se zakloni u grm i odapne strjelicu, kad mu je zvijer došla na dohvat; pogodi je upravo između rebara i stegna. Ali gle čuda! Strijela ne prodre u meso, kako je Heraklo očekivao, već se odbije, kao da je o kremen udarila. Zvijer stane, digne glavu, razvali ralje i uperi oči onamo, odakle je strijela hrupila. Heraklo pusti i drugu strjelicu. I ona kliznu s prsi lavskih. Heraklo naperi i treću strjelicu, ali ga sada lav opazi. Od jarosti se nemani griva nakostruši, hrbat se kao luk zavine. Jednim se skokom baci na Herakla. Heraklo odbaci strjelice i luk. S kijačom svojom strašno zamahne i s tolikom snagom shvati lava po zatiljku, te se glavinjajući sruši na zemlju. Prije nego se neman osvijesti, obuhvati joj Heraklo vrat i trgne je daviti, dok ne ugine. Uzalud se Heraklo naprezao, da odere lavu kožu, koja je odolijevala svakomu kamenu i svakomu željezu; napokon pokuša da je oguli pandžama nemani. To mu pođe za rukom. Kasnije je kožu upotrijebio za oklop, a ralje za kacigu. Heraklo prebaci kožu preko ruke i zaputi se u Tirint. Euristej ga je radoznalo čekao, ali kad ga ugleda s kožom nemani, popadne ga tolik strah od božanske snage junakove, te se sakrio pod mjeden kotao. Nije više htio da Herakla pusti preda se, nego mu je davao zapovijedi izvan zidina gradskih po Kopreju sinu Pelopovu.

Drugo djelo Heraklovo: Lernejska Hydra.

Zatim zapovjedi Euristej Heraklu, da ubije Hidru lernejsku. Ta zmijurina s devet glava, od kojih je bilo osam smrtnih, a srednja deveta besmrtna, bijaše leglo diva Tifona i guje Ehidne. Odrasla je u Argolidi, u močvari kod Lerne, odakle je znala izmiljeti, klati stada i ništiti polja. Heraklu pomogne u borbi s Hidrom njegov vrli Jolaj, sin polubrata njegova Ifikla. On mu je upravljao kolima, a pomagao mu i u samoj borbi s hidrom. Kad je ona iz jame svoje sikćući dopuzala, njihale su joj se glave na tijelu, kao grane na drvetu prije oluje. Heraklo

je bez straha pograbi, pa dok mu se ona ovijala oko jedne noge, navali joj on mačem, koji je bio nalik na srp, glave sjecati. Ali eno čuda! Kadgod bi odrubio glavu, izrasle bi dvije. K tomu dođe još Hidri u pomoć golem rak i uštine Herakla u nogu. Heraklo ga se brzo kijakom riješi. Uto zapali Jolaj šumu, te je gorućim deblom palio svaki put ono mjesto, gdje je pod mačem pala koja glava. Tako je stao na put, da ne rastu nove glave. Sada je istom Heraklu uspjelo, da odsiječe svih osam glava, a najposlije i onu devetu neumrlu. Nju putem zakopa i navali golem kamen. Trup je Hidrin rasjekao na dvoje i otrovnom krvlju okvasio strjelice, kojima je odonda zadavao neizlječive rane.

Treće djelo Heraklovo: Artemidina košuta kerinitska.

Bijaše to prekrasna životinja sa zlatnim rogovima i mjedenim nogama. Nju je Artemida, božica lova, silno voljela, a voljela ju je zato, jer je bila jedna od onih pet košuta, na kojima je božica prvi put sreću u lovu iskušala. Samo je nju poštedjela i pustila, da pase po šumama arkadskim; tekla je riječ, da će se jednom Heraklo, loveći je, junački iznmoriti. I doista ju je Heraklo godinu dana gonio i dospio ća k Hiperborejcima[11] i na izvore Dunava, što su ga Grci zvali Istar. Najposlije je stiže na potočiću Ladonu;[12] strjelicom je rani u nogu, uhvati i na leđima ponese kroz Arkadiju u Mikenu. Putem ga sretne božica Artemida, koju je pratio brat njezin Apolon. Ona ga izgrdi, što ugrabi životinju, njoj posvećenu; i htjede mu plijen oteti, ali joj reče Heraklo: »Nije me obijest, velika božice, potakla na to djelo, već krajnja potreba, jer inače ne smijem pred Euristeja.« Božica ga pusti, i on sretno donese košutu u Mikenu.

Četvrto djelo Heraklovo: Borbe s Kentaurima.

Zapravo bi se to djelo moralo krstiti: Erimantski vepar. Tako se naime zvao božici Antemidi posvećeni vepar, koji je pustošio zemlju oko gore Erimanta u Arkadiji; Njega je Heraklo morao živa donijeti u Mikenu. Tražeći vepra svrati se Heraklo Kentauru Folu, sinu Silena, odgojitelja Bakhova. Folo — pola čovjek, pola konj — lijepo ponudi

[11] Hiperborejci su neki sretan, mitski narod, koji je obitavao više Boreja (vjetra sjevernjaka). Sjever u njih nije duhao.
[12] Ladon je pritok Alfeja u Arkadiji.
[13] Bića s glavom i vratom čovječjom, a s trupom i nogama konjskim. Svi su Kentauri osim Fola i Hirona bili divlje ćudi.

došljaka pečenkom, a sam je jeo prijesno meso. Heraklo zatraži i čašicu vina.

— Dragi goste, reče Folo, u mojem podrumu ima doduše bačva vina, ali to je svojina svih Kentaura; bojim se načeti je, jer znam, da Kentauri baš nijesu gostoljubi.

— Samo očepi, odvrati Heraklo. Ja sam žedan. Ne boj se, ja ću te već od svakoga obraniti. Žeđam.

Tu je bačvu jednom sam bog Bakho predao jednomu Kentauru i naložio mu, da je prije ne načne, dok iza četiri vijeka ljudska ne dođe onamo Heraklo. Folo otide u podrum, ali istom što je bačvu očepio, već su ostali Kentauri osjetili divan miris staroga vina; hrpimice se natiskivahu k pećini, oružani kamenjem i jelovim stablima. Prve, koji su u pećinu provalili, pozdravi Heraklo gorućim panjevima, ostale potjera otrovnim strjelicama svojim do Maleje, gdje je stanovao stari Heraklov prijatelj Kentaur Hiron. On bijaše na glasu vrač i vidar, a bijaše nekad učitelj Heraklov. Hironu se zateku braća njegova i sjate oko njega. Heraklo odapne strjelicu; ona prosuče jednoga Kentaura i zabode se Hironu u koljeno. Heraklo prepozna prijatelja, poleti k njemu, istrgne strjelicu i stavi na ranu lijek, što ga je sam Hiron dao. Ali bješe prekasno, — ranu već okuži otrovna krv Hidrina, te nije mogla više zacijeliti. Hiron se dade odnijeti u pećinu želeći, da izdahne u naručaju prijateljevu. Uzalud mu želja! Siromah se nije sjetio, da je kao sin Zevsov na svoju nesreću besmrtan. Heraklo se oprosti s jadnim prijateljem i obeća mu, da će mu poslati smrt, spas od svih muka, pa stajalo ga i glave. I on održi riječ.

Heraklo se vrati u pećinu Folovu. Tu nađe i Fola mrtva; Folo je naime izvukao jednu strjelicu iz tijela Kentaurova, pa dok se čudio, kako može takva sitnica obarati tako velike stvorove, ispadne mu ona po nesreći iz ruke, zabode mu se u nogu i smjesta umre. Herakla se duboko kosnu smrt domaćina njegova. On ga svečano zakopa pod gorom, koja se odonda zove Foloja. Onda zaputi dalje da traži vepra. Istjeravši ga iz guštare, gdje se zadržavao, natjera ga u dubok snijeg, uhvati užem iznemoglu životinju i živu dovuče u Mikene.

Peto djelo Heraklovo: Augijina staja.

Peto je djelo najmanje dolikovalo onakvu junaku, kakav bješe Heraklo. Morao je preko jednoga jeditog dana očistiti staju Augije, kralja elidskoga. Kraljeva su stada po tadašnjem običaju stajala u velikom oboru pred dvorom. Tu bijahu tri

tisuće goveda, te se s vremenom nagomilala golema hrpa đubra.

Junak stupi pred Augiju, ponudi se, da će mu obor očistiti, ali ni jednom riječju ne spomenu Euristeja. Kralj teškom mukom uspregne smijeh, gledajući zorna junaka Herakla, koji je voljan onako prost posao obaviti. »Uostalom«, reče Augija u sebi, »taj momak misli, da će u mene obogatiti. Neka, neka! Uvjeren sam, da će u jednom danu vrlo malo đubra ukloniti, makar mu obećao i veliku nagradu.« Zato mu mirne duše reče:

»Čuj, tuđinče, ako ti taj đubar u jednom danu ukloniš, dat ću ti desetinu cijeloga stada svoga.«

Heraklo pristane. Prije nego će na posao, pozove sina Augijina Fileju za svjedoka. Augija je radoznalo gledao, kako će Heraklo izbacivati đubar. Ali kad tamo, imao je, što da vidi. Ne laća se Heraklo vila ni drugoga oruđa, već probije na jednoj strani obor, navede jarkom u nj rijeku Alfej i Penej, voda otplavi svu nečist.

Tako je Heraklo izvršio nalog Euristejev, a opet nije prostim, niskim poslom okaljao božansku čast svoju. Kad je Augija čuo, da je Heraklo to učinio po nalogu Euristejevu, ne htjede da mu dade obećanu nagradu, već preda sudu, da to riješi. Dok su suci vijećali, izađe Filej kao svjedok protiv rođena oca. To tako raspali oca, te naloži, da smjesta s tuđincem ostavi domovinu svoju.

Šesto djelo Heraklovo: Stimfalske ptice.

Euristej ne htjede priznati Heraklu, da je to, što je očistio Augijinu staju, kakvo posebno djelo, i to zato, što je Heraklo za nj tražio plaću. Ali ga ipak smjesta posla na šesto djelo. Naloži mu, da protjera ptice sa Stimfala. To su bile goleme ptice grabilice, velike kao ždral, a imale mjeden kljun, mjedena krila i pandže. Živjele su oko Stimfalskoga jezera u Arkadiji. Osobitost im je bila to, da su pero svoje mogle puštati kao strjelicu, a kljunom probijati i oklope od mjedi. Za svu okolicu bijahu prava pokora; od njih ne bijahu sigurni ni ljudi ni životinje. Samo su se vuka bojale. Od njega se zaklanjahu u prašumu, što se oko Stimfalskoga jezera prostirala. Bilo ih je toliko, te se Heraklo snebio i nije znao, što bi. Najednom osjeti na ramenu lak udarac. Bijaše to božica Atena, koja mu je donijela dvije goleme čegrtaljke, što ih je Hefest izradio; i reče mu neka ih upotrijebi protiv ptica. Heraklo se popne na neki vis tik do jezera i uzme čegrtaljkama dizati zaglušnu buku, koje ptice nijesu mogle da podnesu. Preplaše se i polete iz šume, a Heraklo ih obaspe otrovnim strjelicama svojim. Što nije palo, odleti daleko, te se nikad više ne vrati.

Sedmo djelo Heraklovo: Kretski bik.

Kretski se kralj Mino jednom zavjetova bogu Posidonu, da će mu žrtvovati ono, što će prvo izaći iz mora, jer nema životinje, koja bi bila dostojna, da je njemu žrtvuje. Posidon pošalje iz mora bika izvanredne ljepote. Minu je bilo žao, da tako krasnu životinju žrtvuje, te bika krišom turi u svoja stada, a bogu žrtvuje drugoga bika. Ta prijevara raspali Posidona; on načini, te je bik pobjesnio i grozno Kretu pustošio. Toga bika bješe Heraklu živa donijeti u Mikenu. Heraklo to učini s pomoću Mina, koji je bio sav sretan, što se riješio bijesne nemani. Heraklo sputa bika i na leđima ga donese do mora, a onda krene na lađi u Mikenu. Euristej je ovaj put s djelom Heraklovim bio preko reda zadovoljan. I njemu se bik svidio, te ga je pustio na slobodu. Ali čim bik osjeti, da nema jake ruke Heraklove, pobjesni opet i projuri cijelom Lakonijom i Arkadijom, prijeđe preko Istma u Atiku, gdje je harao po Maratonskom polju, baš onako, kao na Kreti. Istom junaku T e s e j u pođe za rukom, da ga svlada.

Osmo djelo Heraklovo: Diomedovi konji.

U tračkoga vladara Diomeda bijahu čudne kobile, jake divlje životinje, što su se željeznim lancima vezale o mjedene jasle. Hranile se ljudskim mesom i to mesom onih nesretnika, što ih je zla sreća dovela u kraljevstvo Diomedovo. Euristej se zaželio tih kobila. Heraklo je morao po njih. Kad je stigao, baci konjma najprije samoga Diomeda, da ga pojedu. Životinje se od mesa Diomedova začudo promjene, — bile su pitome. Kad ih je Heraklo gonio do obale, da ih ukrca, navale na nj podanici Diomedovi — ratoborni Bistonci. Heraklo se sve preko volje s njima pobije, a kobile preda Hermovu sinu Abderu, da ih čuva. Dok je Heraklo Bistonce ganjao, kobile opet zažele mesa ljudskoga i rastrgaju Abdera. Heraklo je žalio, ali pomoći nije više mogao. Oplače ga i osnuje grad, što ga Abderu na čast prozove »Abderom«. Ukrotiv opet kobile vrati se sretno k Euristeju, koji ih je posvetio božici Heri. Bukefal, konj Aleksandra Velikoga, bijaše, priča se, krvi njihove.

Deveto djelo Heraklovo: Boj s Amazonkama.

Prije nego će Heraklo izvršiti osmi nalog Euristejev — oteti amazonskoj kraljici Hipoliti pojas, bijaše onako za odmor

pošao s Argoplovcima u Kolhidu, ali o tom poslije. Kad se poslije raznih zgoda i nezgoda vratio, pođe da ispuni zapovijed Euristejevu.

Amazonke bijahu junačko žensko pleme, koje je nastavalo obale Crnoga mora ili po grčku obale pontske (Pont = more, Crno more) na rijeci Termodontu. One su mušku djecu svoju ubijale, a žensku na mušku odgajale; vježbale su se u bojnim vještinama te su sa susjedima boj bile. Kraljicom im bijaše u ono vrijeme H i p o l i t a, koja je u znak svoje kraljevske časti nosila pas, što ga je od Aresa, boga rata, dobila. Heraklo sakupi oko sebe po izbor junake, ukrca se s njima, Pontom dođe na ušće rijeke Termodonta i usidri se u amazonskoj luci Temiskiri. Tu mu dođe ususret sama kraljica Hipolita. Junačka pojava Heraklova ulije kraljici Hipoliti poštovanje prema sinu Zevsovu i bijaše, kad je čula, po što je došao, spremna da mu preda pojas. Ali Hera, nepomirljiva neprijateljica Heraklova, prometne se Amazonkom, zađe među Amazonke i rasturi glas, da im tuđinac želi silom odvesti kraljicu. Smjesta se uzrujane djevice bace na konje i napadnu tabor Heraklov. Dok su se druge Amazonke borile s družbom Heraklovom, udare najodličnije na Herakla. Prva započne boj A e l a (Bura), zaručnica vjetra. Namjeri se na junaka bržega od sebe; on je u bijegu stigne i ubije. Druga padne već u prvom sukobu, za njom P r o t o j a, koja je sedam puta u dvoboju izašla pobjednicom. Poslije nje postrada još osam drugih, a među njima i tri lovice, drugarice Artemidine. One su sigurno gađale, ali taj put promaše; padnu, ma da su se štitom zaklanjale od strjelica Heraklovih. Pade i A l k i p a, koja se zaklela, da se nikad ne će udati. Najposlije kad je i M e l a n i p a, junačka četovođa, zarobljena bila, dadu se ostale u divlji bijeg, a Hipolita preda pojas, kako je to i prije bitke obećala bila.

Na povratku oslobodi Heraklo na trojanskoj obali H e s i o n u, kćerku L a o m e d o n t o v u. Bila je izložena, da je proždre morska neman. Tu je neman poslao Posidon, da pustoši okolicu trojansku, a poslao ju je zato, da kazni Lamendonta, što mu nije dao nagrade. Laomendont je naime obećao Posidonu plaću, ako mu pomogne graditi zidove trojanske. Da ublaži ljutita boga, izloži kralj u očaju rođenu kćerku nemani morskoj. Kad se Heraklo ploveći kraj obale kući vraćao, namoli ga nesretni otac, da mu pomogne, a obeća mu prekrasne konje, što ih je od Zevsa dobio na dar. Heraklo uzme čekati neman, pa kad ona dođe i razvali ralje, skoči u njih Heraklo, rasiječe utrobu nemani i skoči opet napolje, kao iz kakve

razbojničke pećine. Laomedont ne održi riječi ni ovaj put, Heraklo se zagrozi kralju krivokletniku.

Deseto djelo Heraklovo: Gerionovo stado.

Istom što se Heraklo s Ponta vratio, već je morao na novo poduzeće. Imao je divu Gerionu oteti stado, što ga je čuvao na otoku Eritiji u zalivu gadirskom (danas Cadix). Bijahu to goveda lijepe riđe boje, a čuvao ih je još jedan drugi div i jedan dvoglavi pas. Gerion sam bijaše golem gorostas s tri trupa, tri glave, šest ruku i šest nogu. Nitko se od ljudi nije našao, tko bi se usudio udariti na nj. Heraklo je dobro vidio, koliko opreza treba za to mučno poduzeće, pogotovo kad se znalo, da je otac Gerionov H r i s a o r (t. j. sa zlatnim mačem, ime mu je od bogatstva), kralj cijele Iberije ili Španije, imao osim Geriona još tri sina gorostasa, a svaki je od njih zapovijedao velikom i hrabrom vojskom. Baš zato je to Euristej Heraklu naredio, jer je mislio, da će nastradati.

Heraklo se neustrašivo dade na posao. Vojsku je sakupljao na otoku Kreti, a odande prijeđe u Libiju. Libiju najprije očisti od grabežljive zvjeradi, koja mu je mrska već zato, što ga je sjećala grabežljivca Euristeja. Zadavi i diva A n t e j a. To je bio div, koji bi uvijek dobio novu jakost, čim bi se matere zemlje takao. Zato ga je Heraklo digao i u zraku davio, dok ga nije zadavio. Poslije duga lutanja dođe najposlije do Atlantskoga oceana. Tu je nasuprot Gadiri podigao ona dva golema stupa, što se po njemu krste Heraklovim stupovima (danas Ceta i Gibraltar). Ništa nije Herakla ustavljalo do strašne žege sunčane, koje već nije mogao podnositi. To ga razbjesni, te je digao luk, da ubije samoga boga sunca. Boga ipak to ne uvrijedi, pače on mu dade zlatan krčag, u kojem se on obnoć sa zapada vozi na istok. U krčagu prispije Heraklo na ibersku obalu, a družba pođe za njim na brodovima. Heraklo razbije čete sinova Hrisaorovih, a onda pristane na otoku Eritiji, gdje je Gerion prebivao sa stadima svojim. Kad ga dvoglavi pas opazi, nasrne na nj, ali ga Heraklo kijakom obori, pokupi stado i pohita do obale. Tu ga dostigne Gerion. Ljut se boj zametne, sama Hera, ali u zao čas, priteče divu. Heraklo rani strjelicom božicu, a ona pobjegne. A i div nastrada od ubojne strjelice. Shvati ga u trbuh baš ondje, gdje su se tri trupa Gerionova sastajala. Preko Iberije, Italije, Ilirije i Trakije vrati se Heraklo u Grčku.

Tako je Heraklo izvršio deset djela, ali Euristij ne htjede

da prizna dva djela, i zato je Heraklo morao još dva posla obaviti.

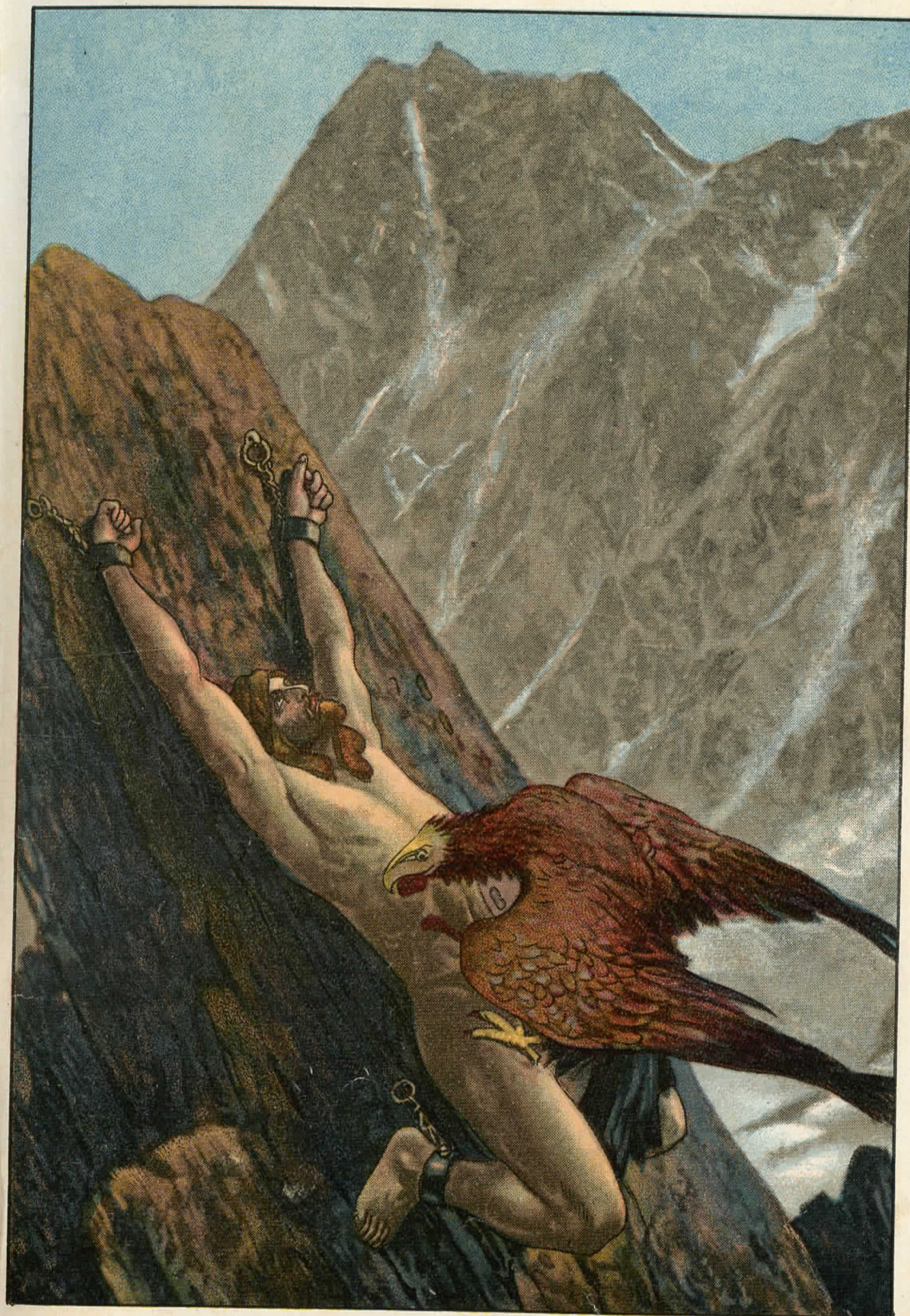
Jedanaesto djelo Heraklovo: Hesperidske jabuke.

Kad se Zevs s Herom vjenčao, darivali su bogovi mladence biranim darovima. Najčudnijim ga je darom obdarila majka Zemlja — Geja. Ona je na zapadu na krajnjem žalu Velike svjetske rijeke Okeana zasadila jabuku, koja je rodila čudnim plodom, zlatnim jabukama. Jabuke su se pomno čuvale; čuvale su ih četiri djevice H e s p e r i d e, t. j. kćeri večeri. Pomogao im je stoglavi zmaj L a d o n, sin F o r k a,[14] oca mnogih nemani. Zmaj je bio uvijek budan. Heraklo nije jadan ni znao, gdje Hesperide prebivaju. Ali on ne klone, već krene na slijepu sreću. Svagdje se propitkivao za Hesperide. Svašta doživi putem i prođe već Tesalijom, a nije ništa saznao. Dospije i u Iliriju, prijeđe rijeku Eridan (Pad), gdje su stanovale nimfe ili vile Zevsove i Temidine.[15] I njih zapita junak za Hesperide.

— Hajde k starcu P r o t e j u, bogu rijeka, rekoše mu one! On je vrač i znade sve stvari. Napadni ga u snu i sveži, pa će biti prisiljen, da ti pokaže put do Hesperida.

Heraklo to jedva dočeka. Uhvati Proteja, makar se Protej pod rukom njegovom pretvarao u kojekakva obličja. Heraklo ga ne pusti, dok mu nije rekao put do Hesperida. Dalek bijaše to put, — vodio je preko Libije i Egipta. U Egiptu bijaše tada vladar B u s i r i s, sin Posidonov. Njemu je jednom neki vrač sa Kipra prorekao, da će nestati nerodice, koja je devet punih godina zemlju tištila, ako Zevsu svake godine žrtvuje po jednoga tuđinca. Busiris je iz same zahvalnosti prikazao vrača samoga kao prvu žrtvu. Taj je nečovjek najposlije tako zavolio ljudske žrtve, te je žrtvovao svakog, tkogod je došao u zemlju njegovu. To je čekalo i Herakla. I njega su već vezana vukli do žrtvenika Zevsova, ali Heraklo raskine okove i ubije Busirisa, a s njim i sinove mu i svećenika. Onda krene dalje, oslobodi Titana Prometeja, koji je živ bio prikovan na stijeni jednoj blizu rijeke Okeana, koja optječe sav svijet.[16] Iz zahvalnosti ga Prometej svjetuje, da ide u zemlju, gdje Titan Atlant drži nebeski svod; nedaleko čuvaju, kaže, Hesperide zlatne jabuke. Prometej ujedno reče Heraklu, neka ne ide sam po jabuke, već

[14] Forko, sin Ponta i Zemlje, brat Ketin. S Ketom rodi Gorgone, Sirene i Hesperide.
[15] Temida božica reda i ćudoreda, kći Urana (Neba) i Geje (Zemlje).
[16] Priča se također, da je ta stijena bila u Kavkazu.



neka to obavi Atlant. Atlant pođe po jabuke, a Heraklo je dotle na ledima svojim držao nebeski svod. Atlant uspava zmaja i ubije ga pa prevari Hesperide i donese tri zlatne jabuke. Dä, ali on ne htjede više da uprti na leđa svoja svod nebeski.

— Neizrečena je slast, što je osjećaju udi moji, riješivši se tereta nebeskoga. Bio bih luda, da se latim opet službe svoje. Evo ti jabuka! S tim riječima baci mu jabuke pod noge i okrene se da otide.

— Neka, rekne Heraklo, kad već nije druge! No pridrži ga barem za časak, dok sebi spletem vijenac za glavu, da mi taj teški teret ne smrska lubanje!

Atlant pristane. Ali istom što je leđa podmetnuo, pokupi Heraklo jabuke i otide u nepovrat. Euristej, koji ni ovaj put nije mogao uništiti Herakla, vrati mu jabuke. Heraklo ih položi na žrtvenik božici Ateni, a ona ih opet odnese Hesperidama, jer im je po sudbini ondje mjesto.

Dvanaesto djelo Heraklovo: Kerber.

Kad nije Heraklo postradao od hesperidskoga zmaja, a ono će, mišljaše Euristej, zacijelo stradati od K e r b e r a u podzemnom svijetu. Tako se zvao troglavi pas vratar, što je ležao na ulazu u Had.[17] To bijaše grozna grdosija. Iz strašnih, razvaljenih ralja cijedila mu se otrovna slina, rep mu je bio kao u zmaja, a mjesto dlaka na glavi i hrptu imao je same zmije, što su siktale. Heraklo se ne prestraši ni toga posla, ali za taj boj s podzemnim silama trebalo mu je naputaka. Zato pođe u atički grad Eleusinu, gdje su vješti svećenici putili ljude u tajne podzemlja. Na tom se posvećenom mjestu Heraklo očisti od teška grijeha, što ga je navalio na se, kad je ubio Kentaura, a onda ga uputi svećenik Eumolpo u tajne podzemnoga svijeta. Heraklo zaputi u Pelopones do glavice Tenara, s kojom se završuje gora Tajget. Tu je bio ulaz u podzemni svijet. Pratio ga je bog Hermo, koji vječno prati duše pokojnika u podzemlje.

Tužan je bio pogled na one plahe sjene, što su bile pred vratima Hadovim. Kad uoče čovjeka od mesa i krvi, raspršaju se na sve strane, kao da je kobac sunuo među ptičice, samo Gorgona Medusa i Meleagar[18] ostadoše na svom mjestu. Već je Heraklo trgao mač, da sasiječe Medusu, ali ga Hermo zaustavi i

[17] Had je podzemni svijet, a tako je i ime vladaru podzemnoga svijeta.

[18] Meleagar je sin kalidonskoga kralja Eneja, junak etolski i argoplovac.

pouči, da sjenâ ne može raniti. S Meleagrom se Heraklo prijateljski porazgovori i dozna za neudatu sestru njegovu Dejaniru. Blizu hadskih vrata opazi Heraklo prijatelje svoje Teseja i Piritoja. Piritoj je pošao s Tesejem u podzemni svijet da otme Hadu Perseionu. Had prikuje obojicu zbog te drskosti o kamen, kamo su umorni sjeli. Kad ugledaju Herakla, dignu sklopljene ruke u nadi, da će ih on osloboditi. I doista Heraklu pođe za rukom da oslobodi Teseja, ali Piritoja nije mogao, jer se pod njim počela zemlja tresti. Onda pođe dalje, odvali golem kamen s Askalafa, što ga je na nj božica Demetra, majka Persefonina, u ljutini navalila, jer je rekao, da je Persefona u Hadovu vrtu mogranj (šipak) blagovala.[19] Na vratima je stajao sam kralj podzemlja Had i branio Heraklu, da ne uđe u dvor. Strjelica junakova probije Hadu desno rame, te je bog osjetio smrtničke boli. Ali on se ne naljuti na Herakla, što više, kad ga je lijepo zamolio, neka mu dopusti, da izvede Kerbera pred Euristeja, on mu to dopusti, ali samo pod uvjet, da ga goloruk svlada; smio je zadržati samo oklop i lavsku kožu. Heraklo pristane i otiđe tražiti neman. Nađe je na ušću rijeke Aheronta, gdje savijena leži. Ne obazirući se na lavež troglavca obuhvati mu vratinu i ne pusti ga, makar udarao repom, koji je bio živ zmaj. Heraklo ga je držao i davio, dok ga nije ukrotio; onda ga digne i na drugom kraju kod argolskoga grada Trezena izađe iz Hada. Euristej nije vjerovao rođenim očima svojim, kad je psa ugledao. Sad se napokon Euristej uvjeri, da Herakla ne može uništiti; zato ga otpusti. Heraklo vrati Kerbera gospodaru njegovu te se onda vrati u Tebu.

III.

Heraklo i Eurit.

Dvanaest djela, što ih je Heraklo u službi Euristejevoj izvršio, učini ga čovjekom sasvim slobodnim. On je bio svoj, mogao se vratiti u Tebu, ali mira ni pokoja ne nađe ondje. Ona ga je sjećala nesretne djece njegove, što ju je u onom ludilu svojem poubijao; sjećala ga je ubivstva i žena njegova Megara. Da se svih tih neugodnih misli riješi, udade Megaru, i to s njezinom voljom, za sinovca svoga Jolaja, a sam pođe u prosce u grad Ehaliju na otoku Eubeji. Tu je u kralja Eurita bila krasna kćerka Jola. Stari je Eurit Herakla, dok je još dječakom bio, učio strijeljati. Eurit obeća Jolu onomu, koji će njega i sinove njegove nadbiti u strijeljanju. Heraklo dokaza, da je dostojan učenik učitelja svojega, i pobijedi oca i sinove. Kralj primi Herakla s velikim počastima, ali se u srcu silno poboja za kćerku, da je ne stigne ista sudbina, kao Megaru. Eurit se stane izmotavati, da još mora o ženidbi dobro razmisliti. Sin njegov Ifit, koji je Herakla silno zavolio, radio je sve i sva, samo da oca nagovori, da dade Jolu Heraklu. Eurit ne htjede popustiti, a Heraklo tužan krene u svijet, tumarajući bez cilja.

Uto stigne Euritu vijest, da mu razbojnik neki otima goveda. To je radio lukavi i prevrtljivi Autolik, koji je s krađa svojih nadaleko i široko bio poznat.

»To ne može biti nitko drugi nego Heraklo!« povikne Eurit. »On se mašio te ružne osvete, jer nijesam njemu, ubojici rođene djece svoje, dao kćeri svoje!«

Ifit je branio prijatelja svoga. Da bi dokazao ocu, da je krivo potvorio Herakla, potraži Herakla te zajedno s njim krene na razbojnika. Kad su se uzalud namučili i stajali visoko na zidu grada Tirinta i gledali unaokolo, ne bi li gdje ukradena goveda opazili, popade našega junaka najedamput bijes, što u njega podjari Hera, te on strovali prijatelja sa zida držeći, da je s ocem i on kriv tuzi njegovoj.

Heraklo i Admet.

Heraklo potucajući se sada dalje svijetom, stigne u tesalski grad Feru, gdje je živio plemeniti kralj Admet u sretnu braku s mladom i krasnom ženom svojom Alkestidom, koja mu je rodila lijepu i milu dječicu. Narod je svojega dobrog kralja gotovo obožavao. Admeta je štitio osobito bog Apolon. Apolona je jednoć lijepo pogostio i uzeo ga za pastira stadu svojemu, kad je morao bježati od Zevsa, koji se na nj razljutio, jer je poubijao Kiklope.[20] Za to mu je Apolon uvijek bio zahvalan. Kad se primicao svršetak dosta mladu životu Admetovu — tako su mu Suđenice dosudile, — isposluje Apolon u njih, da će ga minuti smrt, ako nađe čovjeka, koji će mjesto njega umrijeti. Apolon obavijesti smjesta Admeta, što ga čeka, i kaže mu, kako će uteći sudbini.

Admet bijaše čestit čovjek, ali je volio život u porodici

---

[19] Persefonu je Had ugrabio, kad je jednom s djevojkama cvijeće brala. Majka njezina Demetra zatraži od Zevsa, da joj vrati kćerku. Zevs odredi, da Had vrati, ako nije u podzemlju ništa okusila. Ona je međutim pojela pô mogranja; Zevs odluči, da bude pô godine kod muža, a po godine kod matere Demetre, koja od radosti daje, da cvijeće cvate i da se livade zelene.

[20] Kiklopi su jednooki gorostasi, stanuju kraj Etne na Siciliji.

svojoj. On se prestraši, a prestraši se i obitelj njegova; ta ljubila je mila oca, a i narod je žalio dobroga kralja svojega. Admet se dade na put po kraljevstvu svojem, ne bi li našao čovjeka, koji će mjesto njega u mrki Had. Uzalud bješe Admetu sva muka, jer kolikogod ga narod volio, opet je svakoga zazeblo, kad je čuo, kako se kralj može spasti. Pače isti roditelji njegovi, koji su već stajali na rubu groba, nijesu htjeli žrtvovati ono malo dana, što im je bilo suđeno, da još živu. Samo vjerna žena njegova, koja je cvala mladošću i krasotom, bila je spravna životom svojim iskupiti život miloga vojna svojega. Istom što je izustila želju svoju, već bane na gradska vrata bog smrti, koga su Grci zvali »Thanatos«. Kad opazi pobožna Alkestida, da joj je smrt na domaku, okupa se kao žrtva smrti u vodi tekućici, obuče svečano ruho i pomoli se pred kućnim žrtvenikom božici podzemnoj. Izljubivši djecu i muža pođe, kad je kucnuo čas, u odaju, gdje joj bješe dočekati glasnika smrti. Na vratima odaje zakune joj se Admet, da ne će nikada uzeti druge žene, nego će sam siročad svoju odgajati. Nato mu Alkestida preda dječicu svoju, uđe u odaju i sruši se bez svijesti na zemlju.

Baš kad se sve spremalo na ukop Alkestidin, dođe u Feru Heraklo i svrati se k Admetu. Admet zatomi tugu svoju i srdačno ugosti stranca. Heraklo dašto odmah opazi tužno odijelo i zapita, zašto nosi crninu, ali ga Admet umiri i reče mu, da mu je u Feri umrla neka dalja rođakinja. To učini, da ne uznemiri gosta. Heraklo je bio baš dobre volje. Ipak mu je bilo napadno žalosno lice sluge, koji ga je dvorio.

— Što me gledaš tako ozbiljno i svečano? usklikne Heraklo. Ta sluga mora biti prema svakomu tuđincu ljubezan i prijazan. Pa što za to, ako je u vašoj kući preminula tuđa žena? Zar ne znaš, da je to udes ljudski? Onomu, koji se žalosti, život je muka. Hajde, ovjenčaj se onako, kako sam ja, pa pij sa mnom! Sluga se zgrozi s tih riječi Heraklovih.

— Nas je, odvrati on, zadesio udes, koji ne trpi gozbe ni smijeha. Doista je sin grada Fere pregostoljubiv, kad u tako teškoj žalosti prima tako lakomislena gosta.

— Zar da budem neveseo za to, što je ovdje umrla tuđa ženska? začudi se Heraklo.

— Tuđa ženska? osupne se sluga. Tebi je mogla biti tuđa, nama nije!

— Onda mi Admet nije kazao prave nesreće, odvrati Heraklo.

Kad je Heraklo najposlije od sluge golu istinu doznao,

klikne: »Može li to biti? On gubi tako krasnu ženu, a u isto vrijeme usrdno prima i gosti mene tuđinca! Nijesam uzalud s nekom tjeskobom ušao u kuću žalosti, gdje sam ovjenčan veselo pio. Ali recide mi, gdje leži ta pobožna žena?

— Hajde ravno put Larise, odvrati rob, pa ćeš doći do mjesta, gdje je već priređena daća. Reče i plačući ostavi tuđinca.

Heraklo se nije dugo predomišljao. Brzo stvori odluku, da mora spasti pokojnicu; otići će do groba, čekati u zasjedi Smrt i navaliti na nju, kad se sagne, da pije krv — žrtvu s groba pokojničina; držat će je, dogod ne pusti žrtve svoje; onda će pokojnicu dići i odvesti kući Admetovoj, da mu naplati gostoljublje. Što je smislio, to je i izvršio.

Admeta je žalost sasvim presvojila, kad je Heraklo unišao, vodeći gustom koprenom zastrto žensko čeljade.

— Ne učini pravo, kralju, što mi zataji smrt plemenite žene svoje i što me pusti, da se u kući žalosti veselim. Ne ću, da te dulje žalostim. Čuj, za što sam došao! Moram protiv kralja bistonskoga u Trakiju. Molim, primi ovu djevu, koju sam u takmi dobio, pod krov svoj, dok se ne vratim. Brini se za nju kao za blago prijateljevo!

Admet se prestraši, kad je te riječi čuo.

— Nijesam ti zatajio smrt žene zato, što bih prijatelja prezirao. Nasuprot učinih to, jer bi mi bol još veća bila, kad bi prijatelj morao s praga mojega seliti u drugu kuću. A što se one ženske tiče, molim te, vodi je kojemu drugom Feraninu, jer ja i suviše trpim. Ta imaš dosta prijatelja u gradu. Ja je ne mogu smjestiti u muške odaje, a još je manje smijem voditi u odaje žene svoje. Strah me je, prekorit će me pokojnica.

Tako reče, ali mu ipak oči i nehotice kradom padnu na onu žensku.

— Tko si, da si, ženo, rekne uzdišući, znaj, veličinom i stasom začuđo si nalik na moju pokojnu Alkestidu. Tako ti bogova, Heraklo, odvedi tu žensku ispred očiju mojih i ne muči me novim mukama!

Heraklo je ipak ne odvede. Nagovarao je jadnoga Admeta, dok ga nije nagovorio. Admet odvede djevu u odaje pokojničine. Najposlije skine Heraklo koprenu s lica Alkestidina.

— Ded pogledaj dobro djevu, reče Admetu, da li je uistinu nalik na Alkestidu tvoju i prestani tugovati!

Dok je Admet kao kakov kip stajao i držao ženu za ruku od uzbuđenja

 dršćući, pripovijedao je Heraklo, kako ju je Smrti ugrabio. Admet je bio sretan i presretan, tek jedno mu je zadavalo brige, — od nje nije bilo glasa čuti.

— Ne boj se! pouči ga Heraklo. Glas će se njezin vratiti istom treći dan, kad se s nje skine pogrebna posveta. Vodi je bez straha u odaje njezine i veseli se povratku njezinu. To ti je nagrada za plemenito gostoljublje, što si ga meni iskazao. A mene pusti, da idem svojim putem.

Admet se rastane s njim, zahvaljujući udesu, što mu je toga junaka doveo u kuću.

IV.

Heraklo i kraljica Omfala.

Herakla je grozno tištalo umorstvo Ifitovo, ma da ga je u ludilu počinio. On je išao od jednoga kralja svećenika do drugoga i molio ih, da ga očiste od grijeha. Prvi ga odbije Nelej, kralj u Pilu, a drugi Hipokoont, kralj spartanski. Istom ga treći Dejfob, kralj u Amikli, očisti od grijeha. Heraklo je sada bio čist pred ljudima, ali još nije bio čist pred bogovima, koji su ga kaznili teškom bolesti. Junak, koji je doonda bio čvrst kao drijen, nije mogao snositi bolesti, koja ga iznenada popala. Zato pođe u Delfe, da traži lijeka. Proročica mu kao ubojici ne htjede odgovoriti. To ga tako razgnjevi, te joj otme tronog, iznese ga i sebi uredi proročište. Tim ljuto uvrijedi boga Apolona, on pozove Herakla na mejdan. Do boja ne dođe. Zevs stade tomu na put, jer ne htjede, da se bratska krv lije.[21] On baci munju među njih i rastavi ih. Istom sada odgovori proročište Heraklu. Da bi okajao grijeh, morao se na tri godine prodati u ropstvo, a novce dati Ifitovu ocu kao krvarinu za sina. Heraklo se pokori.

S nekoliko se drugova ukrca Heraklo i otplovi u Aziju, gdje ga je jedan drug prodao O m f a l i, kraljici Meonije, koja se kasnije Lidijom prozvala. Novce odnese drug Heraklov Euritu, ocu Ifitovu, a kad ih Eurit ne htjede primiti, preda ih djeci Ifitovoj. U službi Omfalinoj učini Heraklo mnogo dobro djelo, istakao se upravo kao dobročinac ljudski. Čistio je zemlju od razbojnika i branio od susjednih lupeških vladara. Jednom je takvom zgodom došao do otoka Doliha, gdje je na žalu morskom našao trup ljudski, što su ga valovi izbacili na obalu. To bijaše tijelo nesretnoga I k a r a, koji se voštanim krilima svojim odviše približio suncu; ono mu je vosak rastopilo, te se nesretnik strmoglavio u more. S najvećim saučešćem sahrani junak nesretnika, a otoku nadjene ime Ikarija. Iz zahvalnosti izdjela

[21] Apolon i Heraklo su sinovi Zevsovi.

Dedal, otac Ikarov, umjetnik na glasu, krasan kip Heraklov, koji je u Pisi stajao. Kad je jednom Heraklo došao u Pisu, zaslijepi mu mrak oči, te misleći, da se ono postavio neprijatelj, uhvati kamen i razbije djelo umjetnikovo.

Omfala se divila junaštvu sluge svojega, a kad je saznala, tko je, vrati mu slobodu i uze ga za muža. U raskošnom životu istočnjačkomu zaboravi Heraklo sve nauke, što ih njemu ono Krepost na raskršću poda; on tako zaglibi u ženskoj mekoputnosti, te ga je i žena njegova kraljica Omfala prezirala. Ona metne na se lavsku kožu Heraklovu, a njega prisili, da obuče ženske haljine lidijske, da uzme preslicu i do nogu njezinih prede vunu. Čudna li junaka od Herakla! Ponosnu, jaku vratinu njegovu, koja je nekada nosila nebeski svod, ovija zlatna ogrlica; žilave, snažne ruke njegove krase narukvice; duga, ženska kosa izviruje mu ispod mitre, dugačka halja pokriva junačke ude njegove. Tako sjedi među djevojkama i prede koščatim prstima svojim debelu nit, a sve se boji, da ga ne izgrdi gospodarica, ako ne svrši posla do navečer. Kad je Omfala bila dobre volje, onda je smio djevojkama pričati o junačkim djelima svojim, kao što dadilje pričaju djeci priče.

Godine se robovanja Heraklova navrše. On se trgne iz mrtvila. S gađenjem baci ženske haljine i za čas eno opet od njega junaka, puna junačkih misli. Dokopavši se slobode odluči Heraklo, da će se najprije osvetiti neprijateljima svojim.

V.

Posljednja djela Heraklova: Laomedont.

Najprije obračuna s Laomedontom, osnivačem i gospodarom Troje. Heraklo mu nije mogao oprostiti, što mu nije dao obećane nagrade, nego ga je obasuo grdnjama. Sa šest lađa, ali s malom po izbor družbom, krene pod Troju. S njim bijaše P e l e j, E k l e j i T e l a m o n. Telamona, koga je sam potražio, nađe kod gozbe. Telamon ustane i ponudi gosta vinom iz zlatne čaše. Razdragan takvim dočekom, digne Heraklo ruke k nebu te se tako pomoli.

— Oče Zevse, ako si ikad koju molbu milostivo uslišao, usliši ovu: iz sve duše molim te, daruj Telamonu, koji je bez djece, sina junaka, koga ne će nikad nitko raniti, kao ni mene u ovoj lavskoj koži. Izvanredna hrabrost neka ga uvijek prati!

Istom što je molitvu izrekao, pošalje Zevs u znak, da mu je molbu uslišao, kralja ptica, snažnoga orla. Heraklu se od ve-

selja srce nasmija, kad ugleda znamen božji, pa kao bogom nadahnuti vrač klikne radosno:

— Jest, Telamone, rodit će ti se sin, za kojim toliko čezneš. Sjajan će biti, kao što je eto i taj gospodar ptica, — orao, ime mu neka bude A j a n t, junak nad junake Aresove!

Tako reče i sjede za stol, a poslije zaputi s Telamonom i drugim junacima pod Troju. Iskrcavši se preda lađe Ekleju, da na njih pazi, a sam pođe s ostalima na Troju. Laomedont je međutim sakupio vojsku i napao lađe Heraklove. Tom prilikom nastrada i Eklej. Ali kad se Laomedont htio vratiti, opkoli ga družba Heraklova. U isto je doba bio oštar juriš na Troju. Telamon probije zid i prvi provali u grad, a za njim Heraklo. Prvi put se desilo, da je Herakla netko pretekao. Crna se zavist uvuče u dušu Heraklu, i gadna mu misao sunu kroz glavu, — trgne mač, da posiječe Telamona, ali se on za vremena okrene i opazivši kretnje Heraklove počne kupiti kamenje.

— Što će ti to? zapita ga iznenađeni Heraklo.

— Gradim spomenik Heraklu — pobjedniku.

Te riječi Telamonove razoružaju junaka. Troja pade, a Heraklo ubije Laomedonta i sve sinove njegove osim jednoga, koji je zajedno s Hesionom dopanuo sužanjstva. Heraklo pokloni Telamonu Hesionu kao ratni plijen. Ujedno dopusti Hesioni, da može između zarobljenika birati, koga hoće, i osloboditi ga. Ona izabere svoga brata P o d a r k a.

— Pravo si učinila, reče joj Heraklo, on je tvoj. Ali prije nego što bude slobodan, mora okusiti gorčinu svojega udesa i biti robom; onda ga možeš iskupiti za cijenu po svojoj volji.

Dječaka prodadu, a Hesiona skine s glave svoje kraljevski ures i dade ga za otkup brata svojega. Odonda nosi Podarko ime P r i j a m t. j. otkupljeni.

Augija, Filej i Nelej.

Drugi, kojemu se Heraklo osvetio, bijaše Augija. Augija mu nije htio — vidjeli smo — dati obećane plaće. Heraklo osvoji Elidu, prijestolnicu Augijinu, i ubije kralja zajedno sa sinovima njegovim. A Fileja, koji je prijateljstvu Heraklovu za volju ostavio očinski dom, učini gospodarom Elide. Onda uredi Heraklo olimpijske igre i posveti prvomu osnivaču olimpijskih igara — Pelopu žrtvenik, a osim toga još drugih šest žrtvenika tako, te je na dva glavna boga dolazio po jedan žrtvenik. Veli se, da se onda u olimpijskim igrama natjecao sam Zevs sa sinom svojim u rvanju i da ga je Heraklo nadrvao.

Potom krene Heraklo na Pil, da kazni kralja Neleja, jer ga nije htio očititi od grijeha. Heraklo osvoji grad i ubije Neleja zajedno s deset sinova njegovih. Spasao se samo jedanaesti N e s t o r, koji se u mesenskom gradu Gereniju odgajao. U boju za Pil ranio je Heraklo i samoga Hada, koji je Piljanima dohrlio u pomoć.

Još je trebalo da kazni spartanskoga kralja Hipokoonta. I on ga nije htio oprostiti grijeha, umorstva Ifitova. U boju sa Spartancima pade brat Heraklov Ifiklo. Osvojivši Spartu ubije Heraklo Hipokoonta i sinove njegove, a Spartu preda Tindareju[22], ocu Dioskura, Kastora i Poluksa, ali ipak zadrži osvojenu državu za svoje potomke.

Heraklo i Dejanira.

Kad je Heraklo još i druga razna junačka djela u Peloponesu izveo, pođe u Etoliju i Kalidon do kralja E n e j a, u kojega je bila prekrasna kćerka D e j a n i r a. Ona je imala mnogo da pretrpi od dosadnoga i nametljivog prosca A h e l o j a, boga rijeke Aheloja. Aheloj ju je prosio u tri oblika, kao bik, onda kao blistav zmaj, napokon kao čovjek s bikovljom glavom, a niz gustu bradu lili su se potoci vode. Dejaniri bijaše on prosac užasan; u očaju je molila bogove, da joj pošalju smrt. Ali joj bogovi mjesto smrti pošalju Herakla. O Dejanirinoj mu je lijepo pripovijedao brat njezin Meleagar u podzemnom svijetu. Kralj Enej bijaše isprva za Aheloja, dok nije došao Heraklo. Enej ne htjede uvrijediti ni jednoga ni drugoga, zato im reče, da će kćer dati onomu, tko na mejdanu pobijedi, jer su takmaci bili spravni pobiti se za Dejaniru.

Heraklo je već slutio, da Dejanire ne će dobiti bez boja; zato je i došao u potpunoj bojnoj odori. Ponosno je stupao dvoru kraljevskomu; na zornom se junaku lepršala lavska koža; na plećima su zveketale strjelice u tobolcu, kijakom je mahao. Kad ga rogati riječni bog ugleda, gdje dolazi, nabreknu mu od srdžbe žile na bikovljoj glavi, strese rogovima, kao da će unčas nasrnuti. Boj se zavrgne na oči kralju i Dejaniri. Stade jeka pesti i zuj luka Heraklova; stade gruhanje rogova riječnoga boga. Napokon se boj pretvori u rvanje; ruka se splete rukom, noga s nogom; znoj oblije rvače, sve sope, stenju. Najposlije nadvlada sin Zevsov i obori protivnika na zemlju. Aheloj se brzo prometne zmajem, ali se prevari, jer je

[22] Tindarej je muž Lede, koja mu je rodila Klitemnestru, Helenu, Kastora i Polideuka (Poluksa).

Heraklo bio vješt borbi sa zmajevima; da se nije brže bolje pretvorio u bika, bio bi nastradao. No ni to ne smete Herakla. On ga pograbi za rog i njim tresne tolikom snagom o tle, da mu je rog ostao u rukama. Sad je istom Aheloj priznao, da je pobijeđen i prepusti djevojku sretnijemu protivniku! Aheloj je tražio, da mu Heraklo vrati rog. Heraklo mu ga preda, ali samo u zamjenu za onaj rog, što ga je jednoč nimfa Amalteja dala riječnome bogu. Taj je rog bio pun voća svake ruke, naročito mogranja i grožđa.

Po ženidbi se Heraklu ne promijeni nimalo život. On je i dalje išao s jedne pustolovine na drugu. Jednom kad se opet s takve pustolovine vratio dvoru tasta svoga, ubije s neopreza dječaka, koji mu je prije ručka podao vodu za pranje ruku. Heraklo je morao bježati. Pratila ga je Dejanira i sinčić Hilo, što ga je Heraklu rodila.

Heraklo i Neso.

Heraklo pođe u Tesaliju u Trahin k prijatelju Kejiksu. To je bio najkobniji put, na koji je Heraklo ikada krenuo. Kad je ono onda putem došao na rijeku Euen, nađe ondje Kentaura Nesa, koji je za plaću prenosio putnike s jedne obale na drugu. Heraklo nije trebao pomoći njegove, on je velikim koracima svojim lako rijeku pregazio. Samo mu je predao Dejaniru, da je prenese preko rijeke. Neso uzme Dejaniru na leđa, pa kad dođe s njom do sredine rijeke, uvrijedi je, a ona vrisne. Na vrisku njezinu okrene se Heraklo i brzokrila strjelica njegova probode Nesa, baš kad je izlazio na obalu. Dejanira se otme zagrljaju njegovu i već htjede da pohrli k Heraklu, kad je Neso umirući svjetuje, da uzme zgrušane krvi njegove sa strjelice i da je pomno spremi i krije od svijetla sunčanoga; ona ima čarobnu moć, te ako joj se muž iznevjeri, neka njom namaže košulju njegovu i dade mu, da je obuče; smjesta će je opet zavoljeti. Premda nije Dejanira nimalo sumnjala o vjernosti muževljoj, ipak skupi krv u posudu, što ju je uza se imala. Heraklo je bio predaleko, da bi što mogao vidjeti i čuti. — Heraklo prispije sretno s obitelju i arkadskom družbom svojom, koja ga je svakamo slijedila, k prijatelju Kejiksu, kralju trahinskom. On ih rado primi.

Heraklova smrt.

Posljednji put diže se Heraklo da se osveti krivokletniku Euritu, kralju ehalijskomu, koji ga je odbio, kad je zaprosio kćer Jolu. S vojskom, što ju je sakupio, podsjedne grad, osvoji ga i razori, a kralja i tri sina pogubi. Jola, još uvijek mlada i lijepa, postane robinjicom Heraklovom.

Dejanira je kod kuće nestrpljivo čekala glase o mužu svojem. Poslala je i sina Hila, da se propita za oca. Napokon eto čovjeka! On joj javi pobjedu. Čuo je na trgu od glasnika Heraklova Lihe, oko kojega se skupio svijet, da sazna novosti; Heraklo je, kaže, kod glavice Keneja na Eubeji i sprema se da za pobjedu prinese Zevsu žrtvu zahvalnicu. Uto stigne i Liha s robljem.

— Zdravo da si, gospo gospodara moga! govoraše on Dejaniri. Heraklo je pobijedio, neprijatelji su njegovi gosti Hadovi, a grad im leži u rasulu. Gospodar ti poručuje, da lijepo paziš zarobljenike, pogotovo tu nesretnu djevojku. Liha ispripovijeda sve o Heraklu, ali o Joli ne reče nijedne.

Dejanira se smiluje na djevojku.

— Bit će, da je još neudata i visoka roda, reče Lihi. Reci mi, tko su joj roditelji.

— Odakle da znam? Zašto i pitaš? Nijesam mario za takve stvari, odvrati Liha, ali mu se vidjelo na licu, da znade više, nego je rekao.

Dejanira zapita nato djevojku, ali je ona mukom mučala. Zato otravi Lihu s Jolom i robljem u kuću i naredi, da lijepo postupaju s djevojkom. Dejanira htjede i sama u kuću, ali je ustavi onaj čovjek i saopći joj:

— Ne vjeruj glasniku muža svoga! On ti krije pravu istinu. Iz njegovih sam usta pred mnogim narodom čuo na trgu trahinskom, da je Heraklo zbog te djevice udario na Ehaliju. To je Jola, kćerka Euritova, nesuđena ljuba Heraklova. Nije ona došla u kuću, da bude robinja, već inoča Heraklova.

Teška se mora spusti nesretnoj ženi na dušu — samo je mislila, kako bi očuvala sebi ljubav vojna svoga. Ali kako? Ha, padne joj na pamet, da ima krvi Nesove u kući. Ne počasi časa, potrči u odaju, izvadi krasnu haljinu, što ju je svojom rukom za Herakla satkala, uzme iz posude krvi Nesove i čuperkom vune okvasi halju, baci brzo vunu na pod, da ne sine sunce na nju i stavi je u kovčežić. Kovčežić preda Lihi i kaže mu, neka ga putem ne otvara, već onako, kako ga ona šalje, preda Heraklu s porukom, da halju obuče, kad bude svečanu žrtvu prikazivao.

Liha ode, a Dejanira se vrati u sobu, gdje je haljinu otpremala. Ona se upropasti, kad na podu opazi onaj čuperak. — na nj padaše zraka sunčana, sav se rasuo, a iz poda navirala pjena — mjehurići. Tamna je slutnja obuzme, nije li počinila

strašno zlo. Nesretnica je kao luda lutala po dvoru, čekala muža i sina. Uto stigne Hilo, ali bez oca.

— Majko, usklikne bolno, najvolio bih, da te nema, ili da nijesi moja majka ili da imaš bolje srce.

— A što je, sinko? zapita nesretna majka.

— Ti si, majko, kriva smrti očevoj.

— Ta to ne može biti. Tko me smije, sinko, okriviti s tako užasna djela, vikne bolno Dejanira.

— To nijesam čuo od drugoga koga, već sam na svoje oči vidio nevolju očevu. Zatekao sam ga kod glavice Keneja, gdje je baš spremao žrtvu Zevsu. Ončas prispije Liha i donese mu kobnu haljinu, što si mu je ti poslala. Obuče je po želji tvojoj i u svečanom ruhu maši se žrtve, uzme klati dvanaest odabranih bikova. Žrtvovanje je isprva lijepo teklo, ali kad planu žrtva, oblije ga znoj, odijelo mu se prilijepi na tijelo, a grčevi ga stanu kidati. Od boli stane vikati, kao da mu guje živo tijelo rastaču. Bacio se na zemlju, valjao se, ustajao, vikao, urlikao, da su se orile sve stijene. Proklinjao je ženidbu, koja mu je urodila mukama smrtnim. Nitko se živ nije usudio k njemu. Napokon se okrene k meni i poviče:

— Ukrcajmo se brže i vratimo se kući, da ne umrem u tuđini!

Ponesemo nesretnika na brod i eto nas, ovamo. Sve je to, majko, tvoje djelo. Ti si uništila najboljeg junaka, što ga je zemlja nosila.

Nijema i gotovo sva bez uma ostavi nesretna žena svoga sina. Družina odmah razloži Hilu, da je materi krivo učinio.

— Cijeloj je toj nesreći kriv Neso, govorila je Hilu družina, kojoj je Dejanira prije sve povjerila bila.

Hilo požali i poteče za majkom, ali je nađe u odaji Heraklovoj mrtvu. Skočila je na krevet i mačem se probola. Hilo se baci na mrtvo tijelo materino, stane plakati i cjelivati majku. Uto stignu ljudi s ocem na nosilima.

— Gdje si sinko? Potegni mač i rini ga ispod kosti ključne, da me oslobodiš muka, što mi ih zada kleta majka tvoja. Ne oklijevaj! Smiluj se na me nesretnika!

Onda se Heraklo potuži pred svijetom.

— Oj ruke, pleći, prsi, mile moje mišice! Vi ste zadavile nemejskoga lava, onu napast pastirâ, satrle lernejsku zmiju, Kerbera iz podzemlja dovukle. Nije vas svladala nikakva strjelica, nikakva šumska zvijer ni čete Giganata, a sad nastradaste od jedne žene! Jao mene nesretnika! Dovedi mi, sine, majku, da je satrem!

Kad je Heraklo od Hila saznao, da majka nije kriva, već je jadna povjerovala Nesu, reče, da sada zna, da mora umrijeti, jer mu je proročište proreklo, da će od Hadova stanara t. j. mrtva stvora izdahnuti. On nagovori Hila, da uzme Jolu za ženu pa da ga odnese na goru Etu i tamo spali. Hilo dade podignuti lomaču, ali je sam ne zapali. To načini Filoktet, a zato dobije Heraklov luk i strjelice.

Kad lomača planu, udare gromovi u nju, gust se oblak spusti i ponese Herakla uz strašnu grmljavinu na Olimp. Kad se Jolaj s drugovima približio garištu, da pokupi ostatke junakove, ne nađe ni mrve od kosti njegovih. Ne bijaše dakle sumnje, da su ga olimpski bogovi uzeli k sebi.

Na Olimpu je neumrloga junaka dočekala njegova prijateljica Atena. Ona ga je uvela u kolo božje. I Hera se izmiri s njim i dade mu za ženu kćerku Hebu, božicu vječne mladosti.

Argonauti.

Jason.

Jason bijaše sin Esonov, a unuk Kretejev. Njegov je djed u zalivu tesalskom osnovao grad Jolko i ostavio prijesto starijemu sinu Esonu. Mlađi brat Esonov Pelija potjera brata i zavlada gradom. Jasona, sinčića Esonova, primi Kentaur Hiron, koji je već mnoge velike junake odgojio. Peliju pod starost osvoji strah i briga. Proročište ga opomenulo, da se čuva čovjeka s jednom crevljom. Pelija se uzalud mučio, nije mogao shvatiti smisla proroštvu. Uto odraste Jason do momka od dvadeset godina i krene kući, da u Pelije traži žezlo očinsko. Po običaju starih junaka uzme Jason dva koplja; preko odijela svoga prebaci kožu pantera, kojega je zadavio; kosa mu je padala niz pleći. Putujući dođe do široke rijeke, gdje ga neka starica usrdno zamoli, da je prenese. Bijaše to božica Hera, neprijateljica Pelijina. Jason ne prepozna božice, ali je uzme milosno na ruke i pregazi rijeku. Putem zagrezne duboko u glib, te mu je u blatu zapela jedna crevlja. To ne smete Jasona nimalo, nego krene dalje i s jednom crevljom. Kad je stigao u Jolko, žrtvovao je stric njegov Pelija usred trga bogu Posidonu. Narod spazi tuđinca i začudi se ljepoti i krepkomu rastu. Držali su, da je sam Apolon ili Ares došao. Kralj uoči tuđinca istom, kad je žrtva pri kraju bila; na svoj užas vidi, da ima samo jednu crevlju. Poslije žrtve pristupi kralj k tuđincu s pritajenim strahom i zapita ga za ime i dom. Jason odgovori odriješito, ali opet prijazno, da je sin Esonov, da se u Hironovoj

pećini othranio i da dolazi radi svoje očevine. Mudri ga Pelija primi vrlo ljubazno, ne odavajući nikakova straha. Vodio ga je po dvoru, te se Jason s veseljem sjećao prve mladosti svoje. Pet je dana Jason slavio povratak u krugu rođaka svojih, a šesti dan stupi pred kralja Peliju. Milo i čedno govoraše Jason stricu svojemu:

— Ti znadeš, kralju, da sam ja sin zakonitoga kralja i da je sve, što ti imaš, moje. Pa ipak ti prepuštam stada ovaca i goveda i sva polja, što si ih pootimao mojim roditeljima. Ne tražim ništa doli žezlo i prijesto, na kojem je nekad otac moj sjedio.

Pelija brzo smisli i odgovori ljubazno:

— Ja sam spravan ispuniti tebi želju, ali zato moraš i ti meni molbu ispuniti i izvršiti djelo, koje se pristoji tebi mladiću, jer moja mi starost to više ne dopušta. Meni se već dulje vremena u snu prikazuje sjena F r i k s o v a i traži, da za umirenje duše njezine idem u Kolhidu do kralja Eeta i da donesem zlatno runo ovnujsko. Ta slava čeka tebe. Kad se s prekrasnim plijenom vratiš, neka ti bude kraljevstvo i žezlo.

Družba argonautska.

Prije nego pripovjedim o pripravama, da čujemo nešto o zlatnom runu. F r i k s o, sin orhomenskoga kralja A t a m a n t a, trpio je mnogo od maćehe svoje, koja se zvala I n a. Da se riješi muka, uzme ga mati Nefela i posadi sa sestricom njegovom Helom na krilata ovna, komu je runo bilo čisto zlato. Njega je dobila na dar od boga Herma. Na tom se čudnom ovnu dignu brat i sestra u zrak. Putem se Heli zamagli i padne u more, koje se po njoj prozove H e l e s p o n t ili H e l i n o more. Frikso prispije sretno u Kolhidu na jugoistočnoj obali Crnoga mora. Tu ga kralj Eet gostoljubivo primi i s kćerkom svojom oženi. Ovna žrtvuje Frikso Zevsu, koji mu je pomogao na bijegu, a zlatno runo pokloni kralju Eetu, koji ga posveti bogu Aresu. Runo objesi u gaju, koji je Aresu bio posvećen. Za stražara zlatnomu runu postavi Eet golema zmaja, jer je do toga runa stajala vlast njegova i život. Runo se po cijelom svijetu cijenilo kao silna dragocjenost. Nije čudo, što se mnogi junak i mnogi knez polakomio za njim. Dobro je Pelija sudio, kad se nadao, da će u Jasona pobuditi želju za plijenom. Jason bijaše odmah spreman da ide po zlatno runo, ali nije vidio zle namjere strica, koji je samo želio, da zauvijek sebi s vrata skine opasnoga sinovca.

Jason poče kupiti po izbor junake. Podno gore Pelija sagrade po naputku Ateninu najvještiji graditelji grčki od drva, što ne truhne u vodi, krasnu lađu s pedeset vesala. Po graditelju Argu dobije lađa ime Arga, a oni, koji su pošli s tom lađom, prozovu se Argonauti ili Argoplovci. To bijaše prva duga lađa, na kojoj su Grci zaplovili debelim morem. Božica Atena umetne u lađu gredu od hrasta dodonskoga, koja je umjela proricati budućnost.[23] Lađa bijaše izvana prekrasnom rezbarijom iskićena, a opet tako laka, te su je junaci dvanaest dana nosili na ramenima svojim. Kad je lađa gotova bila, a junaci se na okupu našli, odredi se ždrijebom svakomu mjesto. Jason bijaše zapovjednik cijeloga poduzeća, T i f i r bijaše krmilar, oštrovidni L i n k e j stražar.

Sprijeda na lađi isticala se junačka pojava Heraklova, — a ostrag je bio Pelej, otac A h i l e j e v, i T e l a m o n, otac Ajantov. Sredinu zapremahu sinovi Zevsovi K a s t o r i P o l u k s pa N e l e j, otac Nestorov, A d m e t muž pobožne Alkestide, M e l e a g a r, pobjednik kalidonskoga vepra, zatim glasoviti pjevač O r f e j pa otac Patroklov M e n e t i j e, T e s e j, potonji kralj atenski, i njegov prijatelj P i r i t o j; onda H i l a, mlađahni drug Heraklov, pa Posidonov sin E u f e m i O j i l e j, otac drugoga Ajanta. Jason je lađu posvetio bogu Posidonu,

Kad je već visjelo sidro u zraku, izlije vođa Jason iz zlatne čaše žrtvu i zazove Zevsa, brze vjetrove, valove hitne, noć i dan i staze morske, a Zevs zagrmi. Na taj dobri znak pljusne 50 vesala, a lađa se krene.

Razne zgode i nezgode Argonauta na putu u Kolhidu.

Poduzeće malo nije zapelo odmah na početku na otoku Lemnu, gdje su Augonaute otočani sjajno pogostili. Heraklo ih jedva skloni, da idu dalje.

Trački vjetrovi bace Argonaute na otok Kizik, blizu obale frigijske. Tu su na jednoj strani živjeli neobuzdani divljaci Giganti, a na drugoj miroljubivi D o l i o n c i, sinovi boga mora, koji ih je od Giganata branio. Dolioncima vladaše mlađahni kralj Kizik. Kralj i narod njegov lijepo prime i ugoste tuđince, jer im je tako reklo proročište. Giganti im nasuprot golemim kamenjem htjedoše zatvoriti luku, u kojoj je Arga pristala, ali je na lađu pazio budni Heraklo. Kad je vidio, što smjeraju Giganti, obaspe ih otrovnim strjelicama svojim. Luka se napuni truplja njihova. Izašavši opet na pučinu, baci ih bura natrag

[23] U Dodoni u Epiru bilo je proročište Zevsovo, proricalo je iz šuštanja lišća hrastova.

na obalu kizičku. Kako je noć bila, nijesu Kizičani prepoznali prijatelje svoje. Zametne se ljuta bitka. Jason ubije mladoga kralja Kizika, a Kizičani se zatvore u grad. Kad je jutro osvanulo i kad su prijatelji odjučer vidjeli, što je crna noć stvorila, udare u plač. Uzalud im bješe svako naricanje! Tu lijeka više nije bilo; ne osta im drugo nego mrtvace i nesretnoga kralja sahraniti i rastati se.

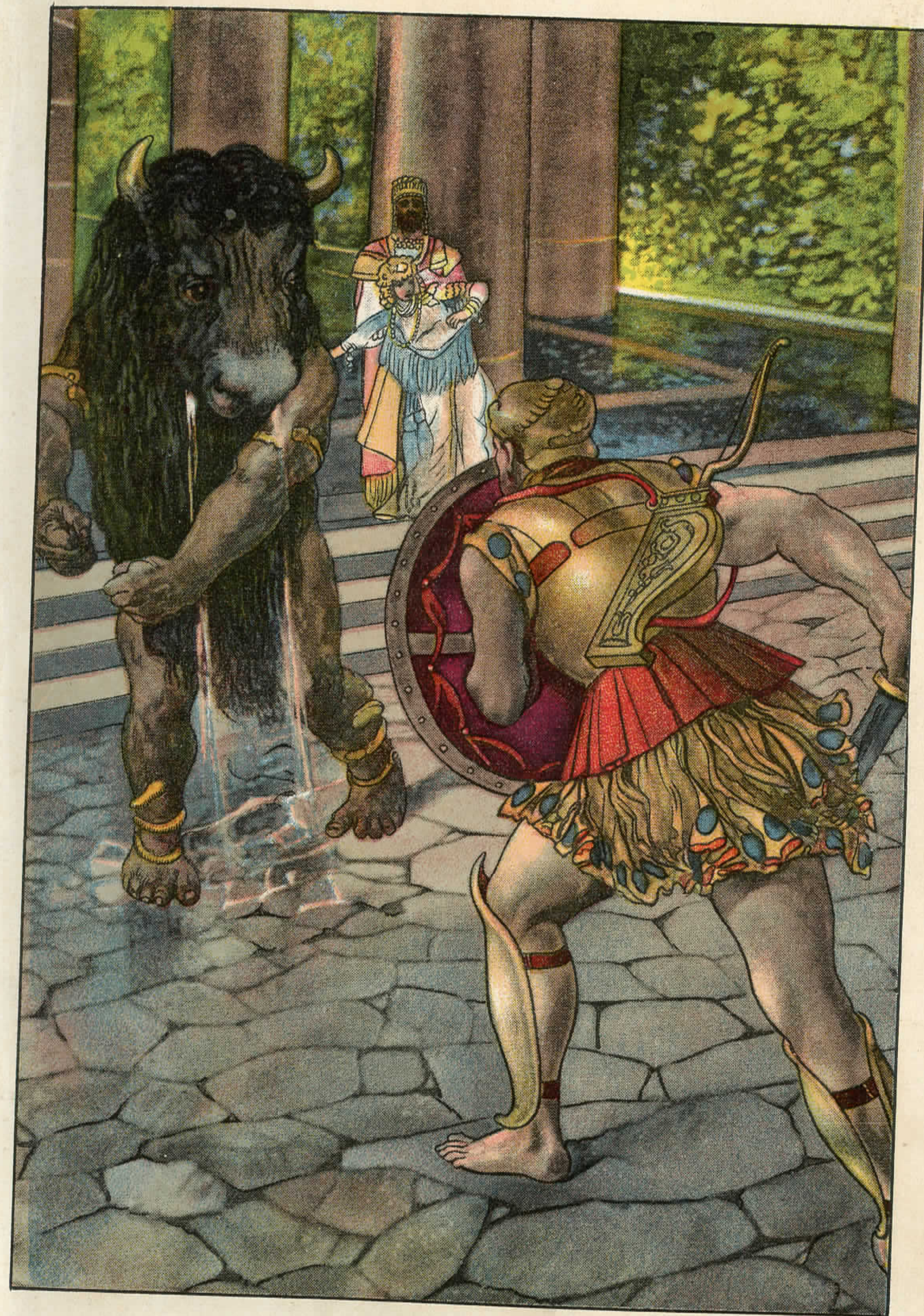
*

Nakon burne plovidbe stanu Argonauti kod grada Kija u zalivu bitinskom. Mišani, koji su ondje živjeli, prirede sve, samo da Argonauti što ljepše proborave u njih. Heraklo, kojemu nije bilo do slasti, ostavi drugove, neka piju i jedu i odmore se na mekoj travi; sam krene u šumu, da sebi načini prikladnije veslo. Nađe tanahnu jelu, kakvu je baš želio, visoku s malo granja; iščupa je sa zemljom, što se korijena držala; činilo se, kao da ju je povalila bura, a ne ruka ljudska. Dok je Heraklo bio oko nje zabavljen, pođe mladi drug njegov Hila, kojega je silno volio, na izvor, da donese vode za gospodara svoga, kad se s posla vrati. Ali kako se Hila nad vodu nagnuo, zagleda mu se u krasno lice, što ga je mjesec obasjao, nimfa i povuče ga sa sobom. Hila krikne, a glas mu čuje drugi junak Polifem, koji je nedaleko čekao Herakla. Polifem priskoči, no Hili ne bijaše traga. Ne znajući, što se s njim dogodilo, ispriča Heraklu, koji je baš putem došao, da je Hila pošao na izvor, ali se više nije vratio, bit će, da su ga ili razbojnici ubili ili divlje zvijeri rastrgale, jer je čuo, gdje zapomaže. Heraklo baci jelu i poteče, što je brže mogao, na izvor, da vidi, što je, i da pomogne prijatelju.

Uto dune zgodan vjetar, krmilar Tifis pozove družbu na brod, Argonauti otplove. Najednom opaze, da nema Herakla ni Polifema. Jedni htjeli natrag, drugi zahtijevali, da se plovi dalje, samo je Jason šutio kao zaliven. To razgnjevi Telamona, koji se na Jasona okosi riječima:

— Kako možeš mirno sjedjeti? Zacijelo se bojiš, da će s Heraklove slave tvoja potamnjeti. Ali čemu riječi? Ma pristali svi drugovi uza te, vratit ću se sam k ostavljenim junacima. — I poteče do krmilara, da ga prisili, da okrene natrag k obali misijskoj. Bilo bi krvi, da ih nijesu rastavili sinovi Borejevi Kalajis i Zet. Uto se javi iz valova morski bog Glauko i dovikne:

— Junaci, čemu ta svađa? Šta ćete preko volje Zevsove silom Herakla sa sobom vući u Kolhidu? Herakla čekaju druga djela. Hilu je ugrabila nimfa, Heraklo je ostao na obali od čeznje za izgubljenim prijateljem. — Reče i nestane ga u dubini morskoj, samo je vir pokazivao mjesto, gdje ga je nestalo.



Telamon se zastidi, priđe k Jasonu, uhvati ga za desnicu i opravda se umiljatim riječima:

— Ne srdi se, Jasone! Bol me zavela na nepromišljene riječi! Zaboravi uvredu i budimo prijatelji kao prije!

Jason se rado izmiri, i krenu dalje. Polifem ostane kod Mišana, kojima je sagradio grad, a Heraklo pođe, kamo ga je vodila odluka Zevsova.

Poluks i Aurik, kralj bebrički.

Sjutradan pristanu Argonauti na jednom duguljastom poluotočiću, što se daleko pružio u more. Tu bijahu staje i zaselak divljega kralja bebričkoga Aurika. Aurik je silio svakoga tuđinca, da se s njim ogleda na šake. Tako je već mnogo susjeda svojih poubijao. I sada se s prezirnim riječima približi brodu:

— Vi, gusari i pustolovi, treba da znate ovo: nijedan tuđinac ne smije se udaljiti, da se prije ne ogleda sa mnom. Izaberite najboljega između vas, jer inače jao si ga vama!

To je vrijeđalo Argoplovce, pogotovo najboljega šakača njihova Poluksa, sina Ledina. On dovikne drskomu kralju:

— Ne brbljaj istom štogod. Mi se rado tvojim odredbama pokoravamo. Evo me, ja ću da se ogledam s tobom!

Bebričanin omjeri bijesnim pogledom smjeloga protivnika svojega, koji je veselo mahao rukama, da vidi, nije li se od duga veslanja ukočila. Kad sađu i drugi Argonauti s lađe, da gledaju borbu, koja će se zametnuti, jer su protivnici bili već sebi na dohvat. Rob kraljev baci dvoje rukavice za šakanje[24] među borce.

— Biraj! vikne Aurik, koje hoćeš, ali samo brzo! Doskora ćeš moći reći, da sam dobar kožar i da znadem krvavim ćuškama ćuškati.

Poluks se smješkao. Dohvati rukavice, koje su mu bile najbliže, i pruži ruke, da mu ih je prijatelji pričvrste. Još časak, i eno već dižu grozne pesti! Poput golema vala morskoga, koji se k brodu valja, a vješti mu krmilar izmiče, obori se i Bebričanin na protivnika, koji se po svim pravilima šakačke vještine uklanjao strašnim udarcima protivnikovim. Namjerio se vještak na vještaka. Poluks je kao vješt borac odmah opazio slabe strane protivnikove, te mu je i zadao gdjekoji udarac, kojemu se protivnik nije nadao. Nije ostao ni Poluks netaknut. Stade lupa, jeka udaraca, stade škripa zubi. Borcima nestaje daha. Stanu da odahnu i da otaru znoj, što im je oblio tijelo. Borba

[24] Rukavice za šakanje bijahu opremljene remenjem, što se oko lakta ovijalo, pa čavlićima i olovnim kvržicama, da bude udarac strašniji.

se nastavi. Uto Bebričanin skupi svu snagu, udari, ali promaši, pogodi Poluksa u rame. Poluks u isti čas udari protivnika tako snažno po uhu, da mu je razbio svu kost, te se Bebričanin gotovo bez duše složi na zemlju.

Veseo se poklik ote iz grudi Argonautima. Bebričani bijesni, što im je kralj u borbi podlegao, skoče na Poluksa, ali mu drugovi priteku u pomoć. Boj se zametne, Bebričani dadu pleći, a Grcima zapadne bogati plijen, sila stoke. Proboravivši noć u veselju, krenu sjutradan dalje.

Finej i Harpije.

Kako se u ono vrijeme Grci nijesu usudili ploviti debelim morem, već samo od otoka do otoka, od obale do obale, a za to je kao stvoreno Egejsko more, — to su se i Argoplovci držali otoka i obala na putovanju svojem. Oni pristanu na obali bitinskoj, kojoj je bio gospodarom F i n e j, sin Agenorov. Premda je Finej bio kralj, ipak se brojio u najnesretnije ljude na zemlji, jer nije mogao doći do zalogaja. Za kaznu, što je proročki dar, kojim ga je Apolon obdario, na zlo upotrijebio, oslijepi u velikoj starosti, a osim toga je gladovao, jer su mu svako jelo što izjele, što osmradile grdne ptice H a r p i j e. Tu je kaznu toliko ublažio Zevs, što mu je po svom proročištu poručio, da će opet nesmetano jesti, kad u zemlju stignu sinovi Borejevi na lađama grčkim. Kad je Finej čuo, da su pristali Grci, a među njima i sinovi Borejevi, ostavi odaje svoje i zaputi k obali. Jadno je bilo gledati nesretnoga starca! To bješe kostur preobučen kožom, drhtave noge jedva su ga donijele do tabora argonautskoga, gdje se od nemoći srušio. Osvijestivši se progovori Argonautima, što su se oko njega sjatili i samilosno gledali:

— Vrli junaci, ako ste uistinu oni, koje mi je proroštvo navijestilo, pomozite meni jadniku! Božice osvete nijesu mi oduzele samo očinji vid, nego su još poslale na me svoje strašne ptice, koje mi otimaju jelo, te trpim vječno glad. Ne ćete pomoći tuđincu, već svojemu čovjeku, jer ja sam krv vaše krvi, ja sam Grk. Nekoć sam bio vladar u Trakiji, a sinovi Borejevi, koji su zacijelo među vama, a spast će me, jesu mlađa braća Kleopatre, koja mi je ženom bila.

Na te riječi zagrli Zet, sin Borejev, nesretnoga rođaka i obeća mu, da će ga zajedno s bratom svojim riješiti napasti — Harpijâ. Smjesta mu priređe gozbu — posljednju, što su je Harpije izjele. Istom što se Finej jela dotakao, sunu Harpije, kao da ih je sam vihor donio, i lakomo se bace na hranu. Grci

dignu buku, ali se one ne dadu splašiti. Kad do truna sve pojedoše, digoše se i ostaviše strašan smrad. Za njima potekoše s golim mačem braća Zet i Kalajis. Zevs im dade krila i neumornu snagu, koja im je trebala, jer su Harpije bile brže od najbržega vjetra. Onaj im put brzina nije pomogla. Borejevi ih sinovi stignu, ali kad su već htjeli da mačem zamahnu, javi se iznenada glasnica Zevsova I r i d a i progovori im ovako:

— Čujte, sinovi Borejevi! Ne smijete zatrti Harpijâ, ptica grabilica velikoga Zevsa! Ali tako mi S t i g e,[25] odsada ne će Harpije sina Agenorova uznemirivati.

Sinovi Borejevi popustiše, kad čuše zakletvu, vratiše se k lađama svojim. Tu su Grci međutim priredili gozbu i pozvali iznemogla vladara. Čekali su, dok se vrate Borejevi sinovi, a uto im proreče zahvalni kralj Finej, što ih na putu čeka.

— Prije svega, reče im proročanskim duhom obdareni kralj, doći ćete do uskoga morskoga tjesnaca — do S i m p l e g a d a. To su dvije silno strme stijene, koje se ne drže morskoga dna, već se ljuljaju na površini morskoj. Često puta naleti jedna na drugu, a onda prsnu silni valovi, koji se razbijaju jedan o drugi. Ako ne želite, da svi do jednoga poginete, morate svom snagom veslati, da poput goluba proletite. Onda ćete doći na obale Marijandru, gdje je ulaz u podzemlje. Dalje ćete ploviti pokraj raznih glavica, rijeka i obala; plovit ćete kraj gradova amazonskih, kraj zemlje Haliba, koji u znoju lica svojega vade željezo iz zemlje. Najposlije ćete doći do kolšanske obale, gdje se rijeka Fasis bučno ruši u more. Ondje ćete vidjeti grad s visokim kulama. To je grad kralja Eeta. Tu čuva budan zmaj zlatno runo, a visi o hrastovim grančicama.

Simplegade.

Rastanu se s Finejem i u more se zavezu. Četrnaest ih je dana zadržavao sjeverozapadnjak, a onda se bez zapreke približavahu Simplegadama, koje su se groznom bukom i lomljavom već izdaleka javljale. Krmilar T i f i s je oštro pazio na krmi. Junak Eufem stane na srijedi lađe držeći na otvorenu dlanu golubicu. Proleti li ona sretno između stijena, proći će i Argonauti kroz Simplegade. Tako reče Finej. Baš su se stijene otvorile, Eufem pusti goluba. Radoznalo su ga pratili svi pogledi Grka. Golub prevali sretno sredinu, kadno se stijene primaknu jedna drugoj. Bijesno je more hučalo od pritiska nji-

[25] Rijeka u Hadu, kojom su se svečano bogovi zaklinjali. To je bila najsvetija zakletva.

hova, — stijene udare jedna o drugu i zahvate krajnja pera na repu golubovu. Golub se ipak sretno izmakne. Gromkim glasom poticaše Tifis veslače, kad se stijene makle i odskočile; morska struja povuče svom silom lađu u prodor. Smrt je lebdjela nad glavama Argonautima. Golem val poleti na lađu Argu, te su svi nikom poniknuli, da ga ne vide. Tifis brzo zapovjedi veslačima, da stanu, a val pjeneći se, projuri ispod kljuna bez ikakve štete i visoko digne lađu nad stijene. Junaci se upru, — sve su se vesla svijala. Lađa se spusti s visine u vir baš na srijedi stijena. Sad na će one stisnuti lađi trbuh! U toj krajnjoj pogibli rine je Atena nevidljivim udarcem, te ona sretno izmakne srazu stijena. Zahvate samo krajnje daske i smrve ih. Istom kad junacima pred očima puče daleko, otvoreno more, a nad njima se smijalo plavo nebo, razaberu se od smrtnoga straha; bijaše im, kao da su izašli iz podzemlja.

— To nije djelo naše snage, reče Tifis. Dobro sam osjećao božansku ruku Ateninu; njezina je brza pomoć lađu od propasti spasla. Dalje se nemamo ničega bojati. Sve su druge pogibli, na koje nas je Finej upozorio, neznatne prema ovoj, kojoj smo maločas izmakli.

Amazonke.

Poslije raznih zgoda i nezgoda dođu Argonauti na ušće rijeke Termodonta. Termodont bijaše čudo od rijeke. Izvirući iz jednoga jedinoga izvora duboko u brdima, dijeli se doskora u svu silu većih i manjih rukava, a najposlije se sa sto manje četiri rukava izlijeva u more. Na najširem ušću njegovu obitavahu A m a z o n k e. To je ratoborno pleme potjecalo od Aresa, boga rata, a zavoljelo bojni zanat. Da su Argonauti ondje pristali, zacijelo bi se morali ogledati s Amazonkama, jer su im one junaštvom ravne bile. One nijesu živjele na okupu u gradu, već uvani, pocijepane na pojedina plemena. Pogodan je vjetar odnio Argonaute kraj zemlje amazonske, te su bez zapreke plovili dalje. Za dan i noć stignu oni do zemlje Halibâ.

Halibi nijesu ni orali ni kopali niti su pasli stada na sočnim livadama, nego su kopali rude i gradili gvožđe; za gvožđe su u zamjenu dobivali, što im je trebalo za život. Težak im je bio posao. Nikada ih nije sunce besposlene pozdravilo; u crnoj tami i debeloj magli boravili su dane života svojega.

Stimfalske ptice.

I opet su se provezli kraj raznih naroda, dok se jednoga dana nijesu namjerili na otok A r e t i j u, koji je bio prozvan po Aresu, bogu ratnom. Najednom opaze Argonauti, gdje je baš nad lađu njihovu doletjela ptica s otoka, a ispalo joj pero i zabolo se u pleće junaku Ojileju. Ranjeni junak pusti veslo. U čudu su drugovi gledali tu neobičnu ranu. Istom što su izvukli pero i povezali ranu, doleti druga ptica. Nju ubije Klitije, kad je stigla baš nad lađu; ona padne na srijedu među junake grčke.

— Sigurno je otok blizu, reče Amfidamant, prokušan junak, ne vjerujte pticama! Zacijelo ih ima vrlo mnogo, pa kad bi se iskrcali, ne bi imali dosta strjelica, da ih poubijamo. Ded da mislimo, kako ćemo te ratoborne ptice protjerati. Odložite svoje kacige s perjanicama. Polovica neka vas se prihvati vesla, a polovica uzme blistav štit i koplje. A onda podignimo strašnu buku! Kad to ptice čuju i vide lepršave perjanice na kacigama, smrtonosno koplje i blistave štitove, preplašit će se i odletjeti.

Junacima se prijedlog svidje, i učiniše onako, kako je Amfidamant predložio. Nijedna se ptica više ne pokaza, kad se veslima zatjeraše k otoku; kad do njega doploviše, udariše štitom o štit i podigoše urnebesnu buku, te su preplašene ptice u divljem letu tražile spas. Ali kao što se zatvaraju vrata i prozori pred tučom, koja će sad na udariti, tako su se i junaci pokrili štitom svojim, da izbjegnu tuči strjelica od pera, što su ih ptice obarale. A one same — te strašne stimfalske ptice — odlete daleko preko mora na drugu obalu. Nato se Argonauti iskrcaju na otoku, kako im je to Finej savjetovao.

Dolazak u zemlju kolšansku.

Tek što su se Argonauti iskrcali, dođu im ususret četiri gotovo naga mladića. — Dobri ljudi, bili vi tko mu drago, pomozite nama nesretnim brodolomcima! Dajte nam haljinâ, da golotinju pokrijemo, dajte i jela, da glad utažimo!

Jason im obeća sve i zapita za rod i dom njihov.

— Zacijelo ste čuli, odgovori jedan od njih, za Friksa, sina Atàmantova, koji je zlatno runo u Kolhidu donio. Mi smo njegovi sinovi, meni je ime A r g o. Naš je otac Frikso nedavno umr'o, a nama je pred smrt naložio, da pođemo u Orhomen i da donesemo blago, što ga je ondje ostavio!

Jason se vrlo razveseli, što je mogao pozdraviti rođake svoje, jer su djedovi Atamanta i Kreteja bili braća. Mladići su pripovijedali, kako im se skršio brod, a oni su doplivali na daski do otoka. Argonauti ih odjenu i nahrane. U razgovoru im saopće, po što idu u Kolhidu. Mladići se preneraze, kad čuju, što oni smjeraju.

— Naš djed Eet je vrlo okrutan vladar. Veli se, da je sin boga sunca i da ima nadčovječnu snagu.

Gdjekoji je junak na te riječi problijedio, ali ih umiri Pelej:

— Nemojte misliti, da moramo podleći kralju kolšanskomu. I mi smo sinovi božji! Ne da li nam runa dobre volje, a mi ćemo mu ga silom oteti.

Sjutradan se ukrcaju i odjedre zajedno sa sinovima Friksovim. Plovili su dan i noć, a onda im se ukazali vrhunci kavkaski. Kad se mrak hvatao, začuju čudan šum nad glavom svojom. Bijaše to orao, koji je htio da nesretnomu Prometeju kljuje jetra. Premda je visoko letio, ipak je udar krila njegovih bio tako jak, da su se sva jedra kao od vjetra zatalasala. Bila je to golema ptica. Doskora su čuli stenjanje Prometejevo, a za neko vrijeme let orlov, koji se vraćao; onda nasta na pučini mir.

Još se iste noći usidre Argonauti na ušću rijeke Fasisa. Nalijevo im bijaše visoki Kavkaz i Kita, prijestolnica Eetova, a nadesno gaj, u kojem je grdan zmaj čuvao runo ovnujsko. Jason stane na kraju broda, izlije iz zlatne kupe žrtvu ljevanicu rijeci, majci zemlji, domaćim bogovima i onim junacima, koji su putem umrli.

— Eto nas dakle u zemlji kolšanskoj — govoraše Linkej; sad je vrijeme, da se ozbiljno posavjetujemo, hoćemo li mirno od kralja Eeta tražiti zlatno runo ili ćemo ga se drukčije kako dočepati.

— Sjutra, sjutra! kliknuše umorni junaci. Jason popusti, a junaci polegnu, da se snom okrijepe.

Jason i Eet.

Sjutradan zaključi kupština na prijedlog Jasonov, da će on s još dva druga poći pred Eeta i zaiskati zlatno runo; ovako će bar ravno iz ustiju kraljevih saznati, što im je činiti. Sa sinovima Friksovim i s Telamonom i Augijom pođe Jason dvoru kraljevu. Budući da su Kolšani bili okrutni i sumnjivi, pa da junaci naši već putem ne nastradaju, pritisne Hera, prijateljica i zaštitnica Argonauta, grad Eetov gustom maglom. Tako su neopaženi dospjeli do dvora kraljevskoga. Grci se zapanje, — nijesu znali, čemu da se više čude, da li debelim zidovima i prekrasno izrađenim visokim vratima ili sjenicama od vinove loze, što su u predvorju bile, a krile četiri izvora: iz jednoga mlazalo mlijeko, iz drugoga vino, iz trećega mirišljivo ulje, a iz četvrtoga voda, zimi topla, ljeti zdena kao led. Sve to bijaše djelo boga umjetnika Hefesta, baš kao i bikovi od kova; njima se iz gubice širio strašni dah vatre. Od Hefesta je bio i plug od sama gvožđa, što ga je samo Eet imao. Hefest je sve te umjetnine poklonio ocu Eetovu, bogu sunca, koji ga je nekoć u borbi s Gigantima na kola svoja uzeo i tako ga spasao. Iz predvorja dođoše junaci u sredinu dvora; zdesna i slijeva bili su hodnici sa stupovljem, iz hodnika se ulazilo u razne prostorije i odaje; sučelice bijahu dvije palače, jedna kralja Eeta, a druga sina njegova Apsirta. U ostalim odajama prebivahu kćeri Eetove: starija H a l k i o p a, udovica Friksova, i mlada M e d e j a, svećenica Persefonina. Medeju se inače rijetko viđevalo, jer je gotovo cijelo vrijeme provodila u hramu Hekatinu (Persefoninu). Taj se čas po nadahnuću Herinu desila kod kuće; htjela je baš da iz svojih odaja pođe u odaje sestrine, kad je iznenada ugledala stasite junake grčke. Medeja krikne, a na glas njezin istrči Halkiopa sa služavkama svojim. Halkiopinu veselju ne bijaše ni kraja ni konca, — ta grlila je rođenu djecu, što ju je Friksu rodila. Otišla su joj, a sad se vratila.

Žamor, što se dvorištem razlijegao, domami kralja E e t a i ženu mu I d i j u. Dvor se napuni brzo ljudi svake ruke. Ovdje su se spremali da zakolju bika, kojim će goste počastiti, ondje se ložila vatra, jedni grijali vodu, a drugi vodili goste u kupelj, da očiste i osvježe tijelo svoje. Sve bijaše zaposleno. U toj vrevi nije dašto nitko opazio, gdje visoko u zraku lebdi lukavi božić E r o, i sve se krišom spušta na zemlju, pa onda iza leđa Jasonovih odapinje s luka svoga strjelicu ravno u srce Medeji i zadaje joj nevidljivu ranu, od koje ne će više naći ni mira ni pokoja.

Za objeda zapita Eet potiho unuka svoga Arga, tko su ti tuđinci i što traže u Kolhidi.

— Ja ću ti, djede, sve po istini reći; ne ću baš ništa zatajiti, — odgovori mu mlađahni unuk. — Ti ljudi dolaze da izmole u tebe zlatno runo oca našega Friksa. Kralj njihov traži to od njih, jer se nada, da se s toga opasnoga puta ne će kući povratiti, te će tako ostati njemu kraljevstvo, što ga je junaku Jasonu oteo. Lađu im je pomogla sagraditi sama božica Atena, zato je i čvrsta i jaka; njoj ne može nauditi nikakva bura. Veslači su sami po izbor junaci, najhrabrija momčad, što ju je Grčka ikad rodila.

Kad je to Eet čuo pa saznao i imena njihova, prestraši se i naljuti na unuka, jer ih je on tobože onamo doveo.

— Nosite se odavde, vi drski zločinci! — dovikne im kralj, koji nije mogao srdžbe svoje da svlada. Nijeste došli da odnesete zlatno runo, već zato, da mi otmete krunu i žezlo. Da ne sjedite ovdje za stolom kao gosti moji, dao bih vam svima

iščupati jezičine i odsjeći ruke. Samo bih vam ostavio noge, da možete što brže odavde!

Već htjede Telamon da mu uzvrati milo za drago, ali ga Jason zadrža te sam progovori milim, mekim glasom:

— Varaš se, kralju! Nijesmo došli da te okrademo, još manje da ti prijesto ugrabimo. Nevolja nas je nagnala na taj težak put preko daleka mora; nagnala nas je okrutna riječ opaka kralja. Daruj nam zlatno runo, pa će te cijela Grčka kao dobričinu slaviti! A da ti se za taj velikodušni dar odužimo, bit ćemo uvijek spremni, da na tvoj poziv krenemo na svakoga neprijatelja tvoga.

Čedan i umiljat govor Jasonov primiri uneke Eeta, koji se nije mogao pravo odlučiti, bi li ih dao smjesta pogubiti ili bi radije okušao snagu njihovu. Najposlije se odluči za potonje i progovori:

— Čemu te plašljive riječi, tuđinče? Ako ste uistinu djeca božja ili ako nijeste gori od mene, a ono, kad vas vuče želja za tuđim dobrom, neka vam bude zlatno runo; ja ga hrabrim junacima rado dajem. Ali prije ćete mi posvjedočiti djelom, da ste uistinu ono, što tvrdite; zato ćete obaviti posao, što ga uvijek sam činim, jer je vrlo opasan. Na Aresovu polju pasu dva bika, kojima zelen plamen liže iz nozdrva. Na njima orem oporo polje, a kad ga izorem, ne zasijem ga zlatnim zrnom, već zmajevim zubima; iz njih izrastu ljudi, koji me opkole, ali ih ja sve redom kopljem poubijam. Rano ujutru upregnem bikove, a kasno se navečer odmaram od posla. Ako ti to učiniš, nosi zlatno runo s milim bogom, ali prije nikako! Ta ne liči junaku, da popušta slabijemu.

Jason pristane teška srca na to i vrati se u tabor sa svojim junacima.

— Razmisli dobro, dovikne mu na polasku Eet. Ne kaniš li to učiniti, e onda prepusti meni, a ti gledaj, da odavde odmagliš.

Medeja.

Jasona i njegova oba junaka otprati Argo, a braća su mu ostala na dvoru. Argo je Jasona vrlo zavolio pa u strahu, da će nastradati, svjetova ga ovako:

— Poznam jednu djevojku, koju je Hekata, božica podzemlja, naučila graditi razne čarolije. Ushtjedne li ona da ti pomogne, izaći ćeš pobjednikom. Inače si propao. Ako pristaneš, ja ću gledati, da je pridobijem.

— Ako ti je s voljom, a ti čini. Ali jao si ga nama, ako povratak naš i spas stoji do ženâ.

Argo je naum svoj iznio i u skupštini Argonauta, koji isprva nijesu htjeli ni da čuju o njem. Najposlije se primire i prime ponudu Argovu.

U isto vrijeme pozove i Eet pred dvor Kolšane. On im razloži, zašto su došli tuđinci, i reče im, kakvu im je poparu priredio; kad im vođa nastrada od bikova, onda će im, kaže, zapaliti lađu, da s njom izgore i svi tuđinci. Pa i unuke svoje, koji su tuđince doveli, namisli kazniti strašnom kaznom.

Dok se to u taboru argonautskom i skupštini kolšanskoj dešavalo, podala se Medeja u odajama svojim sasvim boli srca svojega. Od žalosti radi sudbine junaka, kojega je zavoljela, rasplače se ljuto i najposlije zaspi teškim, nemirnim snom. Usni joj se o tuđincu i nesreći, što ga čeka. Da se nekako utješi, htjede do sestre, ali se sruši od boli na zemlju. Služavke dozovu H a l k i o p u, koja se baš s Argom i braćom njegovom dogovarala, kako bi sklonila Medeju, da spase tuđinca.

— Što je tebi, sestro? Koja te nesreća snašla? Je li ti otac što nemilo rekao o meni i djeci mojoj?

— Halkiopa, odvrati lukavo Medeja, srce je moje žalosno zbog sinova tvojih. Snila sam, da ih otac želi zajedno s tuđincima pogubiti.

— Baš sam zato i došla, — odgovori Halkiopa, koju je grozan strah podišao. — Zaklinjem te pomozi mi, obrani nas od oca. Uskratiš li mi to, znaj, da ću te još u podzemlju sa sinovima svojim kao Erinija (Srda) progoniti.

— Što pominješ, sestro, Erinije? Kunem ti se nebom i zemljom, da ću učiniti sve, samo da ti sinove spasem.

— Ti ćeš dakle, sestro, nastavi Halkiopa, mojoj djeci za volju dati čarolije, da tuđinac uzmogne preturiti strašan mejdan; on je poslao Arga, da mu ih u tebe izmolim.

Srce se Medeji od veselja rastapalo, kad je to čula; stidljiva joj rumen podbije prekrasno lice, pred očima joj se na čas zamagli. Rano ću, kaže, zorom do Hekatina hrama; tamo ću uzeti čini, koje će tuđincu pomoći da izađe pobjednikom. — To reče i ode, a sestra odnese sinovima vesele glase.

Još nije ni zora zarudjela, kad je djevojka ustala i uredila se. Zlatnu kosu svoju, koja se u znak žalosti pletenicama niz ramena spuštala, uzvine i sapne; otare zatim suze, izbriše trag čemeru s lica i namaže se dragocjenim uljem nektarovim. Navuče prekrasnu haljinu, a preko glave prebaci bijelu koprenu. Dok su djevojke njezine — dvanaest na broju — uprezale mazge, koje su imale djevicu odvesti u hram Hektatin, izvadi ona iz dragocjena kovčežića Prometejevu mast. Ta se mast priređivala od crnoga soka nekoga korijena, koji je nicao iz

krvi Prometejeve, što je nakapala iz iskidanih jetara. Tko bi se božici podzemlja pomolio, a onda tom mašću natr'o sebi tijelo, bio bi za onaj dan siguran od mača i vatre, pače snaga bi njegova porasla. Spremi mast, uspne se na kola i uz pratnju sluškinja odveze se u hram božice Hekate. Kratko vrijeme iza dolaska njezina eto i Jasona s Argom i vještakom ptičjega leta — vračem Mopsom. Bio je sjajan i lijep kao zvijezda Sirije, kad izlazi iz mora. Dugo stajahu nijemo junak i Medeja, koju su služavke ostavile. Napokon progovori Jason i zamoli u nje pomoć.

— Čuj, strančе, kako ću ti pomoći! Kad ti otac moj preda one pogubne zmajeve zube, da ih siješ, okupaj se sam u vodi tekućici, obuci crno odijelo i iskopaj okruglu jamu! U njoj načini lomaču, žrtvuj mladu ovcu i spali je dokraja. Onda lij iz zdjelice božici Hekati žrtvu ljevanicu, kap po kap, i to slatkoga meda, i udalji se od lomače, ali se nemoj nipošto ogledati; jer bi žrtva bila uzalud! Sjutradan ujutru natari se ovom evo mašću. U njoj se krije neizmjerna jakost i snaga. Najednom ćeš osjetiti, da nijesi ravan samo ljudima nego i besmrtnim bogovima. Istom mašću namaži koplje, mač i štit, jer onda ti ne će nauditi nikakvo željezo u rukama čovječjim, nikakva vatra od bikova. Uostalom znaj, da će ta izvanredna snaga potrajati samo jedan dan. Dat ću ti još jedno sredstvo. Kad s bikovima izoreš ravno polje i zasiješ ga zmajskim zubima, a pred tvojim očima stanu nicati divovi, baci odmah, dok još nijesu sasvim izrasli, velik kamen među njih. Oni će se za nj potući, kao što se gladni psi grizu za komad kruha; međutim ih možeš mirno posmicati. Onda smiješ lako zlatno runo sa sobom ponijeti i otići, — da, putuj sretno, kud te je volja! Reče i suze joj se žalosnice kod te misli odrone niz krasno lice.— A kad se sretno vratiš domu svojemu, tad se sjećaj Medeje! Ja te ne ću zaboraviti ni onda, kad te ovdje više nitko ne bude spominjao. A ako uzmogneš mene zaboraviti, neka mi onda iz Jolka dobar vjetar donese pticu, po kojoj bih te mogla sjetiti, da si se pomoću mojom spasao!

— Sama dobroto! — progovori Jason djevojci, koja se od žalosti rasplakala, — pusti vjetru i pticama, neka idu svojim putem, — ne treba takvih glasnika. Ali kad bi s nama htjela u Grčku, oh, kako bismo te slavili, kako bismo te obožavali i ljudi i žene, kojima si sinove i muževe spasla. A kako bih istom ja bio sretan, kad bih te mogao zvati ženom svojom!

Od milja se rastapalo srce Medeji. Iz snatrenja je trgnu istom riječi Jasonove:

— Već je doba, da se rastanemo, jer će nas sunce odati. Tu ćemo se opet sastati. — I ode svaki svojim putem.

Jason na djelu.

Jason se vrati družini svojoj i stane se spremati, da ispuni zahtjev Eetov. Sjutradan pošalje dva poslanika k Eetu, da mu donesu zube zmajske. Eet im bez otezanja preda zube onoga zmaja, što ga je nekoć Kadmo kod Tebe ubio; dade ih laka srca, jer Jason — tako se nadao — i onako ne će imati prilike, da ih posije. Obnoć se Jason okupa i žrtvuje Hekati. Božica ga usliši, izađe iz pećina svojih, a pratili su je strašni zmajevi i grdni podzemni psi. To je učini još groznijom, nego je uistinu bila. Jasona obuze groza, kad se vraćao i toga sjetio. On se ne ogleda; zacijelo to ne bi učinio, da ga i nije tako svjetovala Medeja.

Sjutradan se rano Jason nađe na Aresovu polju, što ga je morao izorati. Prije polaska natare Jason tijelo i oružje mašću, što mu je Medeja dade. Mast mu ulije vanrednu jakost i neobuzdanu želju za bojem. Na Aresovu ga polju dočeka Eet do obale rijeke Fasisa, a narod se kupio po obroncima kavkaskim. Čim skoči Jason iz lađe, dobije kacigu punu oštrih zubi zmajskih. S mačem, kacigom i štitom koračao je poljem lijep i sjajan kao Apolon ili Ares. Ogleda se poljem i opazi jaram i gvozdeni plug, ali bikova ne vidje nigdje. Udari tražiti po tragu, a oni banu s protivne strane iz podzemnih staja. Plamen im je iz nozdrva sukljao. Drugovi se Jasonovi zgroze od nemani, ali Jason ih neustrašivo dočeka zaklonivši se štitom. Bikovi se strašnom silom zalete na junaka, — sad će ga natаći na rogove! Ali oni se odbiju od junačke pojave Jasonove, kao što se morski valovi odbijaju od stijena morskih. Kao kad se u kovačnici nadme i sklopi mijeh, tako se bikovi, uvlačeći i odbijajući plamen, bijesno zalijetahu u nepobjedna junaka. Najposlije pograbi Jason jednoga bika za rog i odvuče do pluga i udarom noge svoje sruši na zemlju. Tako isto dovuče i drugoga. Kod prezanja mu pomagahu braća Kastor i Poluks. Oni se nato brzo uklone, jer nijesu mogli silnoga žara podnijeti. Jason prebacivši štit na pleći, uhvati jednom rukom kacigu sa zubima, a drugom koplje i njim kao badljem potjera bikove. Jakost nemani, a i jakost junakova vidjela se po dubokim brazdama, što ih je plug ostavljao, — sve je zemlja ječala. Jason odmah uzme po izoranoj zemlji sijati zube, ogledajući se neprestano, niču li gigantski potomci. Još stajaše sunce visoko, kad svrši posao, ispregne bikove i uplaši ih oružjem svojim, te su pobjegli preko polja. A sam zaputi k lađama, gdje se iz

rijeke napi vode, jer ga je silna žeđa morila. Uto počnu iz zmajskih zubi nicati Giganti, sasvim spremni za boj — s kopljem, kacigom i štitom; sve je sjalo na sunčanom svijetlu. Sada uzme Jason velik obao kamen, što ga četiri čvrsta momka ne bi sa zemlje digla, i baci ga sasvim lako nasred Giganata, što su poput kakva korova nicali iz zemlje te rasli i rasli. Svi se gledaoci zadive zamahu Jasonovu. Najednom počnu Giganti poput pasa skakati, gonati se i s najvećim bijesom jedan drugoga napadati. Baš kad su se najjače klali, baci se Jason među njih i poubija sve, koji nijesu već u pokolju pali.

To junačko djelo Jasonovo peklo je u duši Eeta. Bez ikakve riječi vrati se u grad, a radio je o glavi Jasonu, koji se među ostalim drugovima svojim odmarao od teška napora.

Zlatno runo.

Eet je sa starješinama narodnim u dvoru raspravljao, kako bi nadmudrio lukave Argonaute. Sve je većma vidio, da je tu upletena Medeja i Hera, zaštitnica Argonauta. Medeja opazi pogibelj, i srce joj okupi silan strah i briga; jadnica je sva drhtala poput košute, kad je sred šume iznenadi lavež pasa. Ne vidje drugog spasa do bijega. Teška se srca oprosti s odajom svojom, gdje je mladost provela i pođe k lađi Argi, jer je čarima sva vrata lako otvarala. Kad je prispjela do lađe, koja je bila s onu stranu rijeke, dozove nećaka svoga Frontidu. On brzo dođe s bratom Argom i Jasonom. Nesretna djevojka obuhvati koljena nećaku i uskliknu:

— Spasite mene i sebe, sve se znade! Brzo na lađu, da nas ne zatekne Eet. Požurimo se po zlatno runo! A ti, tuđinče, zakuni mi se olimpskim bogovima, da mene, izgubljenu sirotu, ne ćeš u tuđini odnemariti!

— Medeja! reče Jason, koji je djevojku podignuo, Zevs i Hera, zaštitnica braka, bili mi svjedocima, da ću te, kad se vratim u Grčku, uzeti za ženu.

Zaklevši se tako prihvati svojom rukom njezinu, a onda reče Medeja, neka se još one noći odvezu do svetoga gaja, gdje je zlatno runo, a ona će s Jasonom onamo puteljkom preko livade. Kad su se hrastu, na kojem je visjelo zlatno runo, primicali, trgne se strašna neman i navali siktati; stade jeka obalom i gajem. Medeja mu se srčano približavala, dozivajući umiljatim glasom Sanak, najmoćnijega boga, da uspava zmaja. I san počne hvatati zmaja; tijelo njegovo, koje je već bilo spremno da skoči, složi se; samo je još glava bila uzdignuta, ali i nju

uspava djevica, štrcajući na nju čarobno ulje. Dok je ona oko zmaja zabavljena bila, skine Jason zlatno runo, prebaci ga preko lijevoga ramena, te njih oboje odjuri do lađe, u koju su se ukrcali, čim na nebu zarudi zora. Medeju smjesti na krmi broda i odredi, da polovica junaka vesla, a drugi neka budu spremni da odbiju navalu Eetovu. — Vesla zaškripe pod snažnim mišicama veslača, a lađa poleti niz rijeku na pučinu.

Potjera za Argonautima.

Bilo je krajnje vrijeme. Istom što su stigli na more, već su za njima hitjeli oružani Kolšani s Eetom. Kad je Eet vidio, da su Argonauti već na more zamakli, pošalje svoga sina Apsirta, da ih progoni. Božica Hera dade Argoplovcima povoljan vjetar, te su već treći dan zorom pristali na ušću rijeke Halisa u Paflagoniji. Tu su žrtvovali spasiteljici božici Hekati. Već htjedoše da se vrati istim putem, kojim su i došli, kad su se sjetili riječi staroga Fineja, koji ih je putio, da za povratak odaberu drugi put. Ali takva puta nije nitko znao do Arga, sina Friksova. On uputi Argonaute, da je to put preko Istra (Dunava), kojega izvori nešto vode izlijevaju u Jonsko more, a drugo (Rodanom) u Sicilsko. Kad im je Argo to protumačio, pokaže im duga na nebu put, kojim treba da udare. Došavši na ušće dunavsko, nađu ondje već Kolšane. Oni su ih pretekli i zakrčili im preko nade put. Argonauti, u strahu od mnoštva Kolšana, iskrcaju se na jednom otoku dunavskom. Tu se poredaju u bojni red, da se ogledaju s neprijateljem. Ali kako su malobrojni Grci vidjeli, da će u boju podleći, povedu pregovore, po kojima će Argonautima ostati zlatno runo, što ga je Eet obećao, ako izvrši Jason posao, ali Medeju moraju ostaviti na drugom otoku dunavskom u hramu Artemidinu; tu će ona čekati sud suca, koji će odrediti, hoće li se Medeja vratiti ocu ili će poći s junakom u Grčku.

Kao vrelo olovo palile su riječi ugovora Medeju. Nesretna je djevica zaklinjala Jasona i grozila mu se, a njega je počela savjest peći zbog ružna postupka.

— Primiri se, dušo! Mi ne držimo toga ugovora ozbiljnim. — govoraše joj Jason. Idemo samo za tim, da dobijemo vremena, ne bismo li kako Apsirta upropastili, jer izgube li Kolšani glavu, ne će im susjedi otočani priteći u pomoć.

Medeja se primiri, što više — savjetova ga groznim savjetom, kako će joj brata namamiti u zasjedu i ubiti. Ona ga pozove na tajni dogovor do Artemidina hrama, kao da će mu kazati, kako bi se mogao opet dokopati zlatnoga runa. Dok se ona s njim razgovarala, navali Jason na mladića, koji nije zla slu-

tio, i ubije ga. Argonauti doplove na znak do Artemidina otoka, ukrcaju Jasona i Medeju i povezu se Dunavom, da preteknu zbunjene Kolšane. Kolšani su se bojali izaći Eetu pred lice, zato ostanu na otoku Artemidinu i ondje se nasele.

Sreća se i dalje Argonautima smiješila, ali kad su već vidjeli gorske vrhunce domovine svoje, uhvati ih bura i baci na pust otok E l e k t r u. Sada progovori greda Atenina:

— Ne ćete izbjeći srdžbi Zevsovoj ni lutanju po moru, dogod vas vračarica nimfa K i r k a ne oprosti grijeha, što ste umorili Apsirta. Kastor i Poluks neka se mole bogovima, da sretno dospijete do otoka Kirkina.

Strava i užas popade Argonaute s tih riječi, — samo se Kastor i Poluks usude zateći besmrtnim bogovima, da im pomognu. Poslije duga tumaranja i velika stradanja stignu do ušća Rodana, a odande Tirenskim morem do otoka Kirkina. Argonaute natjeraju u strah nesamo grdne nemani s udima raznih životinja nego još više sama Kirka, kad su je na obali ugledali; bila je slika i prilika Eetova, jer su oboje bili djeca boga sunca H e l i j a. Argonauti se ne iskrcaju, — samo Jason i Medeja pođu za Kirkom, koja se vratila u dvor svoj. Tiho i žalosno sjednu do ognjišta. Medeja podupre glavu s obadvije ruke, a Jason zabode mač, kojim je Apsirta pogubio, u zemlju, nasloni se bradom na nj, a oči obori na zemlju. Kirka je odmah razumjela, da su to grješnici, koji traže pomoć, i da ih treba zakriliti od potjere ili očistiti od prolite krvi. Kirka je zazirala od Zevsa, zaštitnika pribjegarova, pa zato žrtvuje kuju, zazivajući ime Zevsovo. Naredi najadama,[26] sluškinjama svojim, da nose žrtvu do mora i bace u vodu; sama je uz molitve na žrtveniku palila žrtvene kolače, da ublaži gnjev Erinija (Srda) i izmoli oproštenje u besmrtnih bogova. Istom poslije žrtve, kad je tuđince posadila na pozlaćene stolice, upozna Kirka Medeju po sjajnim očima, kojima su se svi potomci Helijevi odlikovali. Djevojka joj ispripovijeda sve. Kirka joj reče, da joj ne će pomoći, jer ona ne odobrava bijega njezina ni umorstva bratova.

Tužna su srca nesretni zaručnici ostavili dvor Kirkin. Kraljica se božja Hera smiluje na njih i pošalje glasnicu svoju Iridu po ružičastoj dugi u dubine morske k božici Tetidi, da njezinoj zaštiti preporuči Argonaute i lađu njihovu. Istom što su Jason i Medeja stupili na lađu, dune blagi Zefir, a to napuni nadom i veseljem srce junacima grčkim. Sretno prođoše mimo Sirene — pola ptice, pola djevice, koje su umiljatim pjevanjem znale zanijeti prolaznike, te nijesu pazili, nego im se lađa vazda raz-

[26] Vile povotkinje.

bila. Orfej ih krasnim, jakim grlom svojim natpjeva, a Zefirov ih dah ponese na drugu stranu. Jedini se B u t o, sin T e l e o n o v, dade zavesti, skoči u more, i nestalo bi ga u vrtlogu morskom, da nije božica Afrodita sa sicilskoga brda Eriksa opazila i spasla. Sretno su prošli i pokraj S k i l e, stijene, što je iz valova morskih virila, i H a r i b d e, koja je lađe vukla u dubine morske, gdje je bila kovačnica Hefestova. U trenu najveće opasnosti pomogne im sama Tetida; ona uhvati korman, a njezine nimfe stanu poput lopte bacati lađu sad ovamo, sad onamo, kako je već trebalo, da se izbjegne ili čvrstoj stijeni ili opet onim hridinama, što su se sa dna otkinule i od valova bacane prijetile propašću. O ponoći, jer su baš onda onuda prolazili, opaze na jednoj klisuri boga Hefesta, gdje je na leđa prebacio malj i gleda borbu njihovu sa strašnom silom prirodnom; a i božica Hera je s neba sve to gledala. Svu grozotu ove borbe možemo pomisliti, kad pomenemo, da se i samoj Heri zamaglilo pred očima, i bila bi se onesvijestila, da je nije zadržala Atena, koja je do nje stajala. Umakavši sretno i tim pogiblima, dođoše napokon do otoka feačkoga, gdje je vladao pobožni kralj A l k i n o j. Tu ih snađe druga nevolja.

Na feački je otok drugim putem poslao kralj Eet veliku vojsku i brodovlje, da dovede Medeju kući. Ako je Grci ne predadu drage volje, a ono je neka oružjem u ruci otmu. I već je gotovo planuo boj, kad ih Alkinoj zadrži. Nesretna se Medeja baci ženi Alkinojevoj A r e t i pred noge i zaklinjala je, neka je ne preda ocu njezinu, jer sve zlo, što je učinila, učinila je samo u strahu od njega. Areta se smiluje, pa kad se Alkinoj obnoć savjetovao sa ženom svojom, zauze se ona za Medeju.

— Čuj, Areta! odvrati joj vojno njezin. — Rado bih Kolšane junacima i djevojci za volju otjerao, da se ne bojim Zevsa, čuvara gostoljublja. Ako je djevojka još djevicom, ja ću je morati predati, ali ako je ona vjenčana ljuba Jasonova, onda je njegova, jer žena pripada mužu, a ne ocu.

Još se iste noći po savjetu Aretinu vjenčao Jason s Medejom. Kad je drugi dan ujutru pred gradom sio pobožni Alkinoj na prijesto, okružen mnoštvom naroda svojega, da sudi Medeji i Kolšanima, izađe pred njega Jason s Medejom i zakletvom potvrdi, da je Medeja zakonita žena njegova. Kad je Alkinoj to čuo i kad su svjedoci to posvjedočili, izreče svečano pod prisegom, da Medeje ne može predati, jer je žena Jasonova, a Kolšanima reče, da mogu otići, ili ako im je s voljom, neka se nasele kod njega. Kolšani prihvate potonje, jer su se bojali Eeta, ako se bez Medeje vrate kući.

Posljednje zgode i nezgode Argonauta.

Šest dana bijahu Argonauti gosti Alkinojevi, sedmi krenuše opet na put. Sreća ih je pratila sve do blizu Peloponesa, gdje ih zateče strašna oluja i baci na pjeskovitu obalu Velike Sirte, a baci ih tolikom silom, te se lađa zarila duboko u pijesak. S užasom su Augonauti opazili, da su sred pustoši, te nadaleko i naširoko, doklegod im pogled seže, nema ni žive duše, a ni drveta ni izvir-vode.

— Osjeka nas je iznevjerila, — reče krmilar Ankej, i ne će da nas makne odavde. Nema nikakve nade na povratak. Tko umije, neka prihvati korman! Ja ne znam. — I skoči s krme, brizne u plač kao nejako dijete.

Baš kao što se sjene ljudske vuku gradom, što ga kuga pritisne, i ne rade ništa i ne znaju, što da rade, tako su i Argonauti lunjali obalom i uzdisali s nesreće, što ih je zadesila. Navečer se svi oproste, kao da idu na vječni počinak; legnu i pokriju glavu plaštem svojim.[27] I bili bi zacijelo izginuli, a nitko ne bi za njih znao, ni kako ih je nestalo ni gdje, da se nijesu na njih smilovale gospodarice libijske — tri polubožice. Baš o podne, kad je sunce najjače pripicalo, otkriju one glavu Jasonu, koji sav prestrašen skoči, gledajući s najvećim poštovanjem nepoznate božice.

Jason probudi prijatelje svoje te im saopći te utješne, ali i zagonetne riječi.

Dok su sebi oni razbijali glavu, da shvate smisao, izađe iz valova morskih golem morski konj, kojemu je niz vrat na obadvije strane visjela zlatna griva.

— Nesretniče! progovore one. Znamo sve jade tvoje. Ne tuguj više! Kad božica morska ispregne kola Posidonova, zahvalite majci svojoj, koja vas je u utrobi svojoj nosila, i vratit ćete se sretno domu svojemu.

I nestane božica.

— Polovica se riječi ispunila, — klikne veselo Pelej. Morska je božica ispregla kola, što ih je eto taj konj vozio, a majka, koja nas je u utrobi svojoj nosila, naša je lađa Arga. Njoj treba da se odužimo. Dignimo je na leđa naša i nosimo je po pijesku, idući tragom morskoga konja. Ta on ne će zaći pod zemlju, nego će krenuti kakvoj luci.

Junaci prihvate radosno prijedlog Pelejev i dignu lađu na junačka ramena svoja. Dvanaest su je dana i dvanaest noći nosili kroz suhu, žarku, pješčanu pustinju, dok nijesu došli do Tritonova[28] zaliva. Tu je spuste u more i raziđu se, kud koji,

[27] Stari se Grci uoči smrti zaogrću, zastiru lice.
[28] Triton je sin Posidonov i Amfitrite, kćeri Nerejeve; on je morski bog s ribljim repom.

da traže pitku vodu, jer ih je užasna žeđa morila. Tražeći vodu naiđe Orfej na Hesperide, koje su sjedjele u svetom gaju, gdje je zmaj Ladon čuvao zlatne jabuke. Hesperide se smiluju i jedna od njih stane pripovijedati:

— Zacijelo je onaj smjeli razbojnik, koji je jučer ovdje bio, pa ubio zmaja i jabuke odnio, to uradio vama tuđincima na spas. Bijaše to divljak, kojemu su se pod srditim čelom iskrile vatrene oči. Lavska mu je koža s ramena visjela, a u ruci je imao granu maslinovu i strjelice, kojima je neman ubio. I on je došao žedan iz pustinje, pa kako nije našao vode, udari ljutito petom o stijenu, iz koje je skočila hladna izvir-voda. Uprvši se o snažne ruke svoje pio je i pio, dok se nije poput sita bika prevalio na zemlju.

Tako reče i pokaže junacima izvor. Kad su se napili i udobrovoljili, klikne jedan od njih.

— Doista Heraklo nas je spasao. Kad bi samo gdje na daljem putu sreli junaka!

I u tinji se čas rastrkaju da traže Herakla. Kad su se opet na okupu našli, tvrdio je jedini oštrovidni Linkej, da ga je vrlo daleko ugledao samo onako, kako seljak za oblacima vidi mlad mjesec. Uvjeravao je drugove svoje, da ga nitko dostići ne će. Tom su prilikom izgubili dva druga, a onda se ukrcaju, da traže izlaz iz Tritonova zaliva. Dugo su ga tražili Argonauti, ali ga nijesu mogli da nađu. Na savjet Orfejev, iskrcaju se još jedamput i posvete domaćim bogovima najveći tronog, što su ga na lađi imali. Na povratku ih srete morski bog Triton u podobi mladića.

— Mene je otac postavio, da budem zaštitnik ovomu kraju morskom. Glete, ondje, gdje tamna voda iz dubine navire, — ondje vam je tijesan izlaz iz zaliva na pučinu. Onamo veslajte, a ja ću vam dati dobar vjetar. Kad izađete iz zaliva, brzo ćete stići do Peloponesa.

Tritona nestane zajedno sa tronogom u valovima morskim, a Argonauti dođu za nekoliko dana do Krete, gdje su se odmorili, pa onda krenuli dalje. Jedva što su Argonauti od Krete odmakli, zateče ih na pučini mrka, crna noć, — carstvo tmine regbi provalilo je iz dubina svojih. Nijesu znali, plove li morem ili valovima tartarskim. Sa sklopljenim se rukama molio Jason Apolonu, da ih oslobodi te užasne tame. Molitva Jasonova dospije do Olimpa, gdje je Apolon boravio. Apolon ga usliši, siđe s Olimpa i stane na vrhunac jedne stijene morske, te je odande visoko držeći zlatni luk, odapinjao svijetle strjelice, koje su Argonautima pokazivale put u Eginu i Jolko, kamo su sretno prispjeli. Jason prikaže lađu svoju na korintskoj predžbi

bogu Posidonu. I dugo — dugo, kad već ne bijaše ni trunka od nje, još je svjetlucala na južnoj strani svoda nebeskoga.

Konac Jasonov.

Premda je Jason donio zlatno runo, za koje se nedužna krv Apsirtova prolila, ipak nije postao kraljem u Jolku on, već Akast, sin Pelijin. Jason otide s mladom ženom svojom u Korint. Ondje je s Medejom, koja ga je s tri sina obdarila, proživio deset sretnih godina. Jason ju je volio nesamo radi ljepote nego i radi plemenita srca i drugih vrlina, što su je krasile. Ali kad je s vremenom njezina ljepota uvehla, zagleda se Jason u mladu G l a u k u, kćerku korintskoga kralja K r e o n t a, i isprosi je za ženu. Medeja je zato saznala istom onda, kad su već svatovi bili urečeni. Jason ju je htio milom skloniti, da se s njim rastane; on to, kaže, čini samo u brizi za djecu, ne bi li tako stekao moćnu zaštitu u kralja Kreonta. Medeja se snebi. Uzalud je zazivala za svjedoke bogove, koji su čuli nekadašnju zakletvu Jasonovu, ali ništa ne pomože. Jason se oženi Glaukom. Očajna lutala je Medeja po dvoru muža svoga.

— Ao meni jadnici! — kukala je nesretna žena. Kad bi me samo nebeska vatra spalila. Na što mi život? Kad bi se bar smrt smilovala na me! Oče, koga sam izdala; domovino, koju sam ostavila; brate, koga sam umorila i čija krv vapije za osvetom! Ne! nije me smio za to kazniti Jason, za koga sam sagriješila. O božice pravednosti kazni njega i Glauku s njim!

Takve žene nije mogao trpjeti kralj Kreont, jer se bojao osvete njezine. Zapovjedi joj, da smjesta ostavi dvor i kraljevstvo njegovo skupa s djecom svojom. Uzalud ga je zaklinjala, da se smiluje na nju i na djecu njezinu. Najposlije joj dopusti još jedan dan, da se pobrine za mjesto, kamo će se s djecom svojom zakloniti. To je vrijeme Medeja upotrijebila, da izvrši zločin, a za koji nije ni sama mislila, da ga može izvršiti. Ali prije toga pokuša još jedamput, ne bi li mogla Jasona odvratiti od nauma, da se ne ženi drugom. Kad ga nikako nije mogla skloniti ni zakletvama ni prijetnjama, umiri se odjednom, kao da se snašla u onom, što se nije više dalo promijeniti. I uzme ga zaklinjati, da bar djecu zadrži uza se. Da ga još većma zaslijepi i pridobije oca Glaukina, ponudi Jasonu za zaručnicu njegovu najsjajnije zlatne haljine svoje. Jason se isprva otimao, jer kralj Kreont tobože ima dosta blaga, ali najzad pristane, i ona pošalje po djeci i sluzi svojem dar Glauki.

Medeja je čekala glasnika svoga, da čuje, što se zbilo. I eto njega! Dovikuje joj:

— Bježi, Medeja, što brže možeš! Tvoja je neprijateljica zajedno s ocem svojim mrtva. Kad su djeca tvoja zaručnici u odaje došla, razljuti se Glauka i ne htjede da ih gleda. Jason je nastojao da je umiri blagim riječima i darovima, što si ih poslala. Kad su oči njezine ugledale razastrte sjajne haljine, umiri se i pristane na molbu Jasonovu. Istom što je Jason s djecom iz odaje izašao, segne ona požudno za dragocjenostima; na glavu stavi zlatni vijenac i prebaci prekrasno izvezeni plašt. Kao dijete je uživala, gledajući se u ogledalu, i šetala po sobi svojoj. Ali najedamput problijedi, udi joj stanu drhtati; ona zaglavinja, oči joj se prevraćaju, najposlije se sruši, a na usta joj navali pjena. Razliježe se plač i lelek u dvoru kraljevu, zbunjena se družina razleti da potraži oca Kreonta i zaručnika Jasona. Uto se zapali zlatni vijenac, što ga je na glavu stavila; plamen i otrov ubiju joj mladi život. Nesretni se otac, koji je dojurio, baci na mrtvo tijelo kćerino; otrov plašta tvojega zahvati i njega, za čas bijaše i on mrtvac. O Jasonu se ne zna ništa.

Te su grozote, što joj je vjerni sluga ispričao, samo još podjarile kivno srce Medejino. Ona se stvori pravom Srdom. Bijes je tako zaslijepi, te je potekla u sobu, gdje su joj sinčići bili. Progovori u sebi:

— Zaboravi, nesretnice, da su to tvoja djeca, da si ih ti rodila! Zaboravi to samo za čas! A onda ih oplakuj cijeli život svoj. Ti njima samo dobro činiš; jer ne ubiješ li ih ti, poginut će od tuđe ruke. — I ubije u bjesnilu djecu svoju.

Uto je doletio i Jason da kazni ubicu zaručnice svoje, ali nad glavom u zraku začuje mukli šum. Pogleda, opazi Medeju, gdje se s mrtvom djecom na kolima digla, a voze je krilati zmajevi. Videći Jason, da Medeje ne će nikada moći kazniti zbog zločina njezina, baci se u očaju na mač svoj, jer je i njega počela gristi savjest radi umorstva Apsirtova.

Prometej.

Grci vele, da je iz tamnih nekih počela izašao H a o s. Iz Haosa se stvori majka Z e m l j a ili G e j a, a visoko nad njom N e b o ili U r a n. Zemlju je sačinjavalo more, koje je brzo oživjelo ribom, i kopno, koje je vrvjelo životinjama. Po srijedi među nebom i zemljom bijaše zrak, što su ga krilima presijecale ptice. Samo gospodara ne bijaše, ne bijaše duha, koji bi zemljom vladao. Tomu doskoči mudri iznašalac koječega — P r o m e t e j, sin Japeta i Klimene, unuk Urana i Geje, koji u ono vrijeme nijesu više vladali nebom i zemljom. Pače ni djeca njihova K r o n i R e j a, koji su roditelje svoje zbacili s božanskoga prijestola, nijesu više vladali, jer ih je svrgao rođeni sin njihov Z e v s i sam se zakraljio.

Prometej je znao, da se u zemlji nalazi sjeme nebesko. Zato uzme glinu, nakvasi je vodom iz rijeke, izmijesi je i dade joj lik bogova, gospodara svijeta. Da taj glineni kip oživi, uzme sva dobra i zla svojstva životinjskih duša i sklopi ih u grudi čovječje; čovjekom je naime prozvao kip, što ga je skalupio. Među olimpskim bogovima bila je Atena, božica mudrosti, prijateljica Prometejeva. Ona se divila djelu njegovu, pa da ga usavrši, udahne mu božansku dušu.

Tako postade prvi čovjek. I doskora se ljudima napuni zemlja. Ali ti ljudi bijahu uza svu svoju božansku iskru nespretni. Gledali su, ali nijesu ništa vidjeli; slušali su, ali nijesu ništa čuli; poput slijepca lutali su svijetom, a nijesu se znali koristiti prednostima svojim. Nijesu znali lomiti ni klesati kamen ni od gline peći opeku, ni sjeći i tesati drvo ni graditi kuće. Poput brsca mrava prebivahu pod zemljom i u pećinama, kamo nikada ne dopire Apolon sa svojim svijetlim zrakama. Nijesu znali ni izlaza ni zalaza zvijezda, a potom ni za početak ljeta ni zime, ni kada će svanuti cvjetno proljeće, kada li doći plodna jesen; sve bijaše u njih bez ikakva reda i poretka. Prometej ne bi bio otac ni umjetnik, da nije pomogao čovjeku i naučio ga mijene nebeske, pa onda računati, čitati i pisati; on je divljega bika uhvatio u jaram, a konja učinio uzdama pokorna; izumio je lađu i jedra, krila prtena. I za ostali se život čovječji pobrinuo. Bio je doista jadan. Kad je tko nekad obolio, nije znao ni za kakav lijek, nije znao, koje mu jelo ili pilo prija, a koje ne, te su mnogi jadno umirali. Prometej ih nauči razne blage lijekove, napitke i masti, kojima se liječe bolesti. A naučio ih je i gatati, promatrati let ptica i znakove žrtve. Otkrije im utrobu zemaljsku, pokaže zlato, srebro i željezo. Ukratko Prometej je iznašao sve udobnosti i umjetnosti ljudskoga života.

Na nebesima je odnedavna vladao Zevs, koji je oca svojega Krona i staro pleme bogova s neba oborio. Od toga je plemena potjecao i Prometej, jer su Krono i Japet bila braća, sinovi Urana i Geje, kako smo to prije kazali.

Novi su se bogovi počeli zanimati i za koljeno ljudsko, koje je nedavno stvoreno. Oni su bili spravni da zaštite ljude, ali su tražili od njih dužno poštovanje. U gradu M e t o n i u Grčkoj urekoše sastanak smrtnih i besmrtnih stvorova, da se odrede prava i dužnosti ljudi. Na sastanku bijaše i Prometej, koji je pazio, da olimpski bogovi ne traže od ljudi previše na račun zaštite svoje. A lukavi Prometej htjede nadmudriti bogove. On žrtvuje bika i načini dvije hrpe. Na jednu hrpu metne meso, utrobicu i mast i obavije kožom; na drugu pobaca gole kosti, pokrije ih pretilinom i pozove Zevsa da bira. Sve-

znali je Zevs dobro prozreo lukavoga bratića svoga, ali se učini nevješt i odabere kosti.

— Vidim, Japetov sine, da još nijesi zaboravio vještine varanja.

Da bi se osvetio Prometeju, uskrati stvorovima njegovim posljednji dar, što su ga trebali, da postignu najviši stepen obrazovanja, — vatru. Ali im mudri sin Japetov pomogne. Prometej uzme svoj drveni štap, približi se sunčanim kolima boga Apolona, upali ga i vrati se na zemlju, te domala plane prvi kup drva. Gromovnika Zevsa to dirne u srce, kad je vidio u čovjeka plamen vatre božje. Smjesta smisli novo zlo smrtnicima, da nadbije vatru, koju im nije više mogao oduzeti. Hefest, umjetnik i kovač u bogova, učini prekrasnu ženu, a Atena, koja je stala zavidjeti Prometeju zbog blagotvorna djelovanja njegova, ogrne je bijelom, blistavom haljinom, lice joj zastre kopremom, glavu ovjenča vijencem svježega cvijeća i prčvrsti zlatnom vrpcom, koju je također Hefest vještački izradio. Hermo dade umiljatomu liku dar govora, a Afrodita dražest. Tako je Zevs pod likom dobrote stvorio sjajno zlo; ženskoj dade ime Pandora, a to će reći »Svim obdarena«. I doista su je olimpski besmrtnici obdarili neobičnim darovima, ali su bili kobni rodu ljudskomu. Zevs je odvede na zemlju među ljude. Sve se divilo prekrasnoj pojavi njezinoj. Ona nije ni za koga marila, već pođe ravno k Prometejevu bratu E p i m e t e j u,[29] da je on uzme kao dar božji. Premda je Prometej upozorio Epimeteja, da nipošto ne primi nikakva dara od olimpskoga Zevsa, nego da ga smjesta povrati, jer će inače na ljude navaliti nove neviđene jade i nevolje. Epimetej savim zaboravi riječi bratove i oženi se njome. S Pandorom zađe nevolja nesamo u kuću njegovu, nego pritisne cijeli rod ljudski. Pandora naime donese sa sobom i posudu s kobnim darovima, kojima su je olimpski bogovi nadarili. Istom što se nekako smirila u kući Epimetejevoj, digne zaklopac sa posude, da vidi, što je u njoj. Ali bilo je što i vidjeti! Jato bijeda i nevolja izleti ončas iz posude te se svijetom raspe. Ona brzo spusti zaklopac, ali bijaše prekasno, na dnu osta samo još varava Nada. Bijeda i nevolja međutim napune nebo, zrak i zemlju. Bolesti su se danju i noću šuljale oko ljudi, te su uz najveći mir i tišinu — Zevs im nije dao dar govora — popadale nesretne smrtnike, koji nijesu znali, kako bi se od njih branili. Nasta pomor ljudi.

Sad se istom Zevs prihvatio samoga Prometeja. On preda zločinca Hefestu i slugama Kratu i Biji (Snazi i sili). Oni ga odvuku daleko na visoku goru[30] i ondje ga teška srca Hefest —

[29] Epimetej, Zaboravni.
[30] Neki drže, da je to Kavkaz.

ta bio mu je rođak — nad strašnim ponorom prikuje za noge i ruke o strmu stijenu. Tako je morao Prometej uspravno visjeti o strmoj stijeni, nikad nije oka zaklopio, nikada nije mogao umorna koljena sagnuti; obdan je radi žege jedva čekao, da dođe mrak, a obnoć ozebao želio sunca. Muke su mu imale trajati 30.000 godina. Premda je Prometej strašno stenjao i zazivao nebo i zemlju, vjetrove i more, izvore i rijeke, mjesec i sunce za svjedoke muka svojih, ipak se nije htio poniziti pred Zevsom i moliti ga.

I nijesu ga nikakve prijetnje Zevsove mogle prisiliti, da mu istumači zagonetno proroštvo, po kojem će vladar bogova propasti od novoga braka. Da budu muke još veće, pošalje Zevs orla, neka svaki dan nesretniku izjeda jetra, što su mu opet obnoć porasla. Te su muke imale prestati istom onda, kad se nađe, tko će zamijeniti Prometeja.

Prometej se ipak oslobodi okova prije, nego je to Zevs mislio. Trideset je godina prošlo, što je nesretnik visio, kad sreća namjeri onim putem Herakla. Išao je po hesperidske jabuke. Kad je Heraklo vidio potomka božjega, gdje jadno visi na strmoj stijeni kavkaskoj i gdje mu baš orao kljuje jetra, a nadao se k jednu, da će mu savjetom svojim od koristi biti, smiluje se na nj, odloži kijak svoj i lavsku kožu, napne luk i ubije grdnu pticu. Ona se s jetara mučenikovih sruši. Nato mu skine okove i povede ga sa sobom. Da se riječ Zevsova ispuni, preda mu Heraklo Kentaura Hirona (o njemu će biti poslije govora). On je bio pripravan, da mjesto njega umre; doonda je bio besmrtan. A da se ne prekrši riječ Zevsova, koja je Prometeju dosudila kudikamo više godina stradanja, morao je Prometej vazda sa sobom nositi željezni prsten, a u njemu kamenčić sa stijene. Tako se mogao Zevs dičiti, da mu je neprijatelj još uvijek vezan o stijenu.

Deukalion i Pira.

Prvo je doba bilo zlatno. Dok je K r o n o vladao, živjeli su ljudi bezbrižno, slični bogovima. Nije ih trla nikakva briga ni mučila bol; imali su svega izobila. Jednom riječi to bijaše raj, sama im smrt bijaše sladak san. Kad su proživjeli ono vijeka, što im je Usud dosudio, nestalo im je tijela sa zemlje, a duša im je dolje bdjela kao bog zaštitnik nad pravom i pravdom.

Iza njih dođu ljudi srebrnoga doba. Već su daleko za predima zaostajali i tijelom i duhom i plemenitim srcem svojim. U njih se već javlja nevolja, kojoj je uzrokom bila strast i obijest njihova. Sasvim su odnemarili bogove i žrtvenike njihove. Zato ih namisli Zevs zatrti. Ali kako nijesu bili sasvim bez vrlina, dopusti im, da mogu kao d e m o n i zemljom obilaziti.

Zevs stvori novo treće koljeno ljudsko i to mjedeno. Bilo je gore od srebrnoga. Bilo je jako silovito, okrutno, a zavoljelo rat. Sve im je od mjedi: i stan i oružje i oruđe. Kako su siloviti bili, vječno su se svađali i gložili među sobom, a svađe se i razmirice redovno krvavo svršile. Zevs dozna za nedjela njihova i odluči, da će u ljudskom liku proći svijetom, da vidi, što je na tom istine. Brzo se uvjeri, da je gore, nego se pogovara. Jedne večeri, kad se već sumrak hvatao, svrati se u negostoljubivi dom arkadskoga kralja Likaona, koji je bio na glasu s divljaštva svojega. Čudesnim znamenjem javi svijetu, da je bog besmrtnih došao. Narod se baci na koljena, samo se Likaon naruga praznovjerju.

— Da vidimo, reče, je li to smrtnik ili bog. — Likaon potajno namisli, da će o ponoći, kad san srva gosta, nasrnuti na nj i pogubiti ga. Još prije zakolje jednoga siromašnoga taoca, što su ga Mološani iz Epira poslali, pa ga pola skuha, pola ispeče i dade gostu za večeru. Zevs, koji je sve dobro prozreo, skoči od stola i ošine munjom negostoljubivi grad kraljev. Kralj se upropasti i izleti napolje. Glas, što mu se sada iz grla vinuo, bijaše zavijanje; odijelo mu se prometnu gustom, kudravom dlakom, a ruke nogama, — Zevs ga pretvori u krvoloka vuka.

Zevs se vrati na Olimp i sazove u vijeće bogove. U prvi kraj htjede da cijelu zemlju obaspe gromovima, ali se predomisli, jer bi se lako mogao i sveti Eter (zrak) zapaliti i svjetska osovina izgorjeti. Zato odloži teške gromove, što su mu ih Kiklopi skovali, i namisli potopom uništiti ljudstvo. Smjesta se makne i ukloni Sjever i prepusti vlast kišnomu Jugu, koji svu zemlju zastre gustom tamom i otvori sve žile vodi, da se izlije na zemlju; zbije oblake, da iz njih iscijedi i posljednju kap. Zevsu dođe u pomoć i Posidon. On naloži rijekama, da provale nasipe i progutaju stanove ljudske, a sam je trozubom raskinuo kopno i otvorio put golemim valovima morskim. Za kratko vrijeme prekriju goleme vodene gomile polja, šume, kuće pa i hramove besmrtnika. Domala ne bješe vidjeti ništa do nepregledne vodurine, od koje su ljudi bježali na visoka brda, gdje su pogibali od gladi, ili u čamce, gdje ih je ista sudbina čekala.

Samo je još dvoje ljudi ostalo: muž D e u k a l i o n i žena mu P i r a. Čamac im je plovio oko brda P a r n a s a u zemlji Fokidi. Deukalionu je otac njegov Prometej otkrio nesreću, što će ljudski rod stići; on ga još za vremena sjeti, da za se i za ženu svoju gradi čamac i da se opskrbi hranom. Deukalion

i Pira bijahu vanredno pošteni i pobožni ljudi, na njima ne bješe nikakova grijeha. Kad je napokon Zevs svrnuo okom na zemlju, opazi, da je sve pod vodom i da je nestalo grješnoga roda ljudskoga do pravednika Deukaliona i Pire. On pošalje Sjever, da razagna oblake i maglu. Sine nebo i voda na površini zemaljskoj. Posidon odloži trozub svoj i stiša valove. Pomalo se pomole vrhunci brda pa šume, muljem prekrite, najposlije i sama zemlja; more se spustilo pod obale, a rijeke se slile u korita.

Deukalion se ogleda po svijetu. Srce mu svisnu od žalosti, kad je vidio, gdje svuda vlada grobna tišina; krupne suze poteku niz obraze njemu i ženi njegovoj. Oboje se baci pred napô razvaljeni žrtvenik božice Tetide, i pomole se iz dna duše ovako:

— Kaži nam, božice, kako da vratimo na svijet izumrlo koljeno ljudsko. Pomozi nam, da oživimo tu pustoš svijeta.

— Maknite se od žrtvenika mojega! oglasi se božica. Zagrnite glavu rupcem, skinite pojas i bacajte preko leđa kosti majke svoje!

Dugo su s tih zagonetnih riječi u čudu stajali, — zamislili se. Najposlije se sjeti Deukalion i reče:

— Ili se varam, ili su riječi božje pobožne i ne kriju u sebi nikakva zločina. Naša velika majka jest zemlja, a kosti su njezine kamenje. Bacat ćemo ga, Pira, preko pleći svojih.

I stupe na stranu, ogrnu glavu, skinu pojas i uzmu, kako im je naloženo bilo, bacati kamenje . I gle čuda! Kamenje, što su ga bacali, počne gubiti krutost i hrapavost, izmekša se, stane rasti i dobivati jasne oblike. Vlaga i zemlja prometne se u kamenu mesom, a što je bilo tvrdo i čvrsto, stvori se kostima, a žile su ostale žile. Od kamenja, što ga je bacao Deukalion, izrastu muškarci, a od Pirina kamenja izađu ženske.

To postanje svoje odaje rod ljudski još i danas, jer je ovo naše koljeno žilavo i jako za rad. Sve to nas sjeća, iz kakva je korijena izraslo.

Persej.

Persej bijaše sin Zevsov i Danaje, kćerke Akrisija, kralja agivskoga. Njemu je proročište proreklo, da će mu unuk ugrabiti život i prijesto. Da se to ne zbude, zatvori Akrisije kćer i sina u kovčeg i baci ih u more. Zevs ih očuva i spase od bure, te se kovčeg sretno ustavi kod otoka Serifa. Na otoku su onda vladala dva brata, Diktis i Polidekt. Diktis je baš pecao ribu, kad se pomoli kovčeg. On ga izvuče na obalu. Braća se smiluju na stradalce. Polidekt pače uzme majku Persejevu za ženu, te pomno i brižno othrani Zevsova sina Perseja.

Kad je Persej odrastao, nagovori ga njegov poočim, neka ide poput drugih junaka u svijet, ne bi li se i on velikim djelima proslavio. Persej bijaše spreman i dogovori se s ocem, da će najprije odrubiti Medusi strašnu glavu i odnijeti je kralju Serifu. Persej krene na put i stigne u zemlju, kojom je vladao Forko, otac mnogih i groznih nemani. Tu se namjeri najprije na tri kćeri njegove, zvale su se Graje ili Starice. Bile su sijede već od poroda; sve tri skupa imale su samo jedno oko i jedan zub, te su to oko i taj zub jedna drugoj posuđivale, kad je koja ustrebala. Persej im otme obadvoje, pa kad su ga usrdno molile, da im vrati, jer ne mogu bez toga biti, vrati im pod pogodbom, da mu pokažu put do nimfa. Nimfe su bile opet druga čudesa, koja su imala obuću za let pa čudotvornu vreću i kacigu od pasje kože. Tko bi to navukao, mogao bi letjeti, kamo god bi htio, i vidjeti, koga bi htio, a njega ne bi nitko vidio. Kćeri mu Forkove pokažu put do nimfa, u kojih je našao, što je tražio. On smjesta obuje obuću, prebaci vreću i stavi na glavu kacigu. Hermo mu dade još i mjeden srp. Tako oružan odleti put Okeana, gdje su prebivale druge tri kćeri Forkove — Gorgone. Dvije su bile besmrtne, a treća — Medusa bijaše smrtna. Njezinu je glavu morao Persej donijeti. On zateče sestre u snu. Na glavi su mjesto kose imale zmajeve i guje, ruke su im bile od mjedi, a krila od zlata; mogle su letjeti. Koga bi one pogledale, svaki bi se skamenio. To je Persej dobro znao, zato ih očima svojim ne pogleda izravno, već okrene glavu i uzme ih motriti u sjajnom štitu svojem. On prepozna Medusu, Atena mu pomogne, i on skine glavu Medusi. Istom što to učini, skoči iz trupa njezina krilat konj Pegas i div Hrisoar, djeca Posidonova. Persej turi glavu u vreću i ode, kako je došao.

Uto se probude ostale Gorgone, pa kad vide trup sestrin, dignu se krilima svojim, da traže ubojicu. Ali Perseja učini nevidljivim kapa, te se vrate ne opravivši ništa. Međutim odnesu Perseja, koji je poletio, vjetrovi u Libiju. Dok je nad pustinjom libijskom u zraku lebdio, kapala je krv s Medusine glave na zemlju, a iz tih kapi nikoše šarolike zmije. Odonda je onaj kraj bogat otrovnim gujama. Persej poleti dalje na zapad. Da bi se odmorio, spusti se u državi kralja Atlanta na zemlju. Atlant je čuvao zajedno sa strašnim zmajem gaj, pun zlatnoga voća. Kako je bio škrt, bojao se za voće svoje, te ne htjede Perseja primiti pod krov svoj, nego ga nemilosrdno otjera iz dvora svojega. Ogorčen progovori Persej:

— Kad ne ćeš mene, a ono bar primi spomen moj. — To reče, izvadi iz vreće glavu Medusinu i pokaže je Atlantu. On se smjesta provrgne kamenom — gorom. Od brade i kose postane šuma, od ramena, ruku i nogu grbalj gorski, a glava se njegova pruži visoko pod oblake.

Persej navuče opet krilate sprave svoje i odleti dalje. Vjetar ga nanese u Etiopiju, gdje je kraljevao Kefej. U letu svojem opazi na izbočenoj stijeni morskoj prikovano žensko čeljade. Da se vjetar nije poigravao kosom njezinom i da se u očima njezinim nijesu suze caklile, mislio bi, da je to kip od hladnoga mramora.

— Kaži mi, lijepa djevo, — progovori joj Persej, zašto te udariše u okove — tebe, kojoj dolikuje sasvim drugi nakit. Kaži mi, odakle si i kako se zoveš!

Sapeto je djevojče udilj šutjelo, od stida ne htjede da tuđincu odgovori, najvolijelo bi lice svoje pokriti rukama, da joj nijesu ruke prikovane bile. Tako je mogla samo oči svoje zaliti suzama. Najposlije, da ne bi tuđinac pomislio, da je ona nešto skrivila, progovori:

— Ja sam Andromeda, kći Kefeja, kralja etiopskoga. Moja je majka ljuto uvrijedila Nerejide, kćeri Nerejeve,[31] jer je ustvrdila, da je ljepša od njih. To je dašto silno naljutilo Nerejide. Morski bog poplavi zemlju i pošalje strašnoga, proždrljivoga morskoga psa, koji je bio prava napast za zemlju. Proročište je proreklo, da će se zemlja osloboditi te nevolje, ako kraljica baci rođenu kćer svoju nemani morskoj, da je proždre. Narod je tražio od kralja, da udovolji proroštvu, ali on je otezao, dok ga nije nevolja natjerala, da me sve i preko volje svoje prikuje na ovu stijenu.

Dok je Andromeda još u riječi bila, zašume valovi, a iz dubine morske ispliva grdna neman, koja pokrije gotovo cijelu površinu. Djevojka zajaukne očajno, a roditelji njezini dohrle, oboje rastuženi, pogotovo mati, kojoj se na licu ogledala još i svijest, da je ona nesreći kriva. Pomoći joj dašto nijesu mogli, već su samo suze ronili i jecali. Uto prihvati tuđinac:

— Jadikovati imate kad još. Sad treba zaprionuti, jer još časak, i spasa nema. Ja sam Persej, sin Zevsov i Danajin; ja sam Gorgonu pobijedio, — čudna me krila nose zrakom. Kad bi djevojka slobodna bila i po srcu vojna birala, mislim, da kao zet ne bih bio na odmet. Ja je evo sada u vas prosim, a vi mi je dajte, ako je otmem iz ralja nemani. Pristajete li?

[31] Nerej je morski starac; ima pedeset kćeri, najznatnija je među njima mati Ahilejeva Tetida.

Tko bi u tolikoj neprilici još otezao? Veselo mu roditelji obećaju nesamo kćerku nego i cijelo kraljevstvo svoje.

Dok su se oni dogovarali, plivala je neman kao brzica troveslarka. Još samo onoliko, koliko možeš kamenom dohvatiti, i nema više Andromede! U taj se tren Persej digne u zrak; neman spazi sjenu njegovu na vodi, pa dok se ona u svom bijesu na nju baci kao na neprijatelja, koji joj kani oteti plijen, sune Persej iz visine kao orao na živinu morsku; lebdeći iznad vode zamahne mačem, kojim je glavu odrubio Medusi, i zarine ga grdosiji ispod vrata duboko u trupinu. Istom što je mač iz tijela istrgao, počne se kao riba sad bacati uvis, sad opet duboko roniti; domala izroni i bijesno udara sad ovamo, sad onamo poput vepra, kojega psi ganjaju. Persej mu zadaje udarac za udarcem, dok iz grdnoga ždrijela ne provali mlaz crne krvi. Uto se i Perseju smoče krila; u strahu, da ga ne izdadu, uhvati se jednom rukom za stijenu, što je iz vode virila, a drugom zabode tri do četiri puta mač duboko u gojno tijelo nemani; ona pogine, te je nestane u valovima. Persej odriješi zaručnicu, odvede je presretnim roditeljima, koji odmah stanu spremati sjajne svatove. Sred svadbe navali brat kraljev F i n e j, koji je već prije nećakinju isprosio, s mnogobrojnom družbom, da je silom otme spasitelju njezinu. Nije se nimalo stidio, što ju je onako kukavički ostavio nemani, da je proždre. Uzalud ga je brat zaklinjao, da se okani zaručnice, koju je sramotno izdao. Finej je htjede svakako oteti.

I zametne se boj. Persej skine istina glavu neprijatelju, ali mu svjedno bijaše sve junaštvo uzalud, jer je neprijatelja bilo previše. Dospjevši u krajnju nevolju pokuša krajnje sredstvo, — maši se glave Medusine.

— Otkreni glavu, tko mi je prijatelj! zavikne Persej.

— Traži drugog, koga ćeš čarolijama otjerati, vikne prvi napadač, — ali mene ne ćeš! — I digne ruku da udari, ali gle ruka, koja je htjela koplje izmetnuti, ukoči se, i on se pretvori onako, kakav je ončas bio, u kamen kip. Tako se desilo redom i drugim napadačima. Još je bilo dvjesta neprijatelja. Persej digne glavu Medusinu visoko, da su je svi neprijatelji mogli ugledati, te se u tinji čas cijele dvije stotine skamene. Sad se istom Finej pokajao, što je tu nepravdu počinio. Zdesna i slijeva nije drugo vidio no kamene kipove u raznom položaju. U očaju zovne po imenu sad jednoga, sad opet drugoga, takne se prvoga, što je do njega stajao, — sve, sve je hladan mramor. Popade ga užas, a prkos mu se provrgne smjernom, poniznom molbom.

— Pokloni mi život, a tebi neka bude zaručnica i kraljevstvo! — povikne i okrene glavu, samo da negleda smrtonosnoga

lica Medusina. Ali Persej, ljutit radi smrti mnogih prijatelja svojih, nije htio da se smiluje.

— Izdajico, — dovikne mu Persej, za sve ću ti vijekove postaviti spomenik u kući svojega tasta!

Makar se Finej otimao, da izbjegne pogledu Medusinu, ipak ga ugleda i skameni se onako, kako se ončas držao; bio je to lik ropski, ruke su mu se spustile, a lice bilo splašeno.

Bez ikakvih neprilika dovede Persej sretno krasnu ženu kući, gdje su ga čekali dugi sretni dani. Majku je svoju Danaju zatekao živu, ali na djedu se ipak moralo ispuniti kobno proroštvo. Akrisije je u strahu pobjegao k jednomu kralju u zemlji Pelazga. Tu je pomagao priređivati junačke igre. Na igre je došao i Persej. Djed nije poznavao unuka ni unuk djeda, ali svejedno postrada djed od ruke unukove. Persej naime baci tako nesretno kolut, te je djeda pogodio i ubio. Doskora sazna Persej, što je učinio. S velikom žalošću sahrani djeda izvan grada i zamijeni kraljevstvo, što ga je naslijedio, s drugim, u kojem je sretno provodio dane svoje ostavivši velikom potomstvo, koje je pronosilo slavu očevu.

Kadmo.

K a d m o bijaše sin feničkoga kralja A g e n o r a, kojemu je Zevs, pretvorivši se u bika, oteo jedinicu kćerku E u r o p u. Tužni otac pošalje sinove svoje, da traže sestru, te im reče, da se bez nje ne vraćaju kući. Dugo je Kadmo tumarao svijetom, no sestre nije našao. Kad je svu nadu izgubio, da će je ikada naći, stane misliti, što će, kad bez sestre ne smije kući. On pođe preko Trakije u Delfe da traži savjeta u boga Apolona. Bog mu odgovori:

— Naći ćeš u polju june, još neujarmljeno. Ono će te voditi. Ondje, gdje će se na ledini odmarati, gradi zidove i grad nazovi Tebom.

Istom što je Kadmo iz proročišta izašao, nađe na zelenoj paši junicu, koja je oprezno pasla, a vrat joj nije pokazivao nikakva traga od jarma. Moleći se Febu potiho u sebi išao je Kadmo polako tragom životinje. Već je pregazio i Kefis, što je u Beotiji brzao u Kopajsko jezero, i prevalio još dobar komad zemlje, kad junica najednom stane, rogove digne k nebu i iz puna grla počne mukati, onda se ogledne na družbu, što je za njom išla, i leže u sočnu travu da počiva.

Pun zahvalnosti baci se Kadmo na zemlju i izljubi je, a onda zapovjedi slugama, neka iz izvora donesu žive vode, što je treba za žrtvu, koju će žrtvovati Zevsu. Sluge uđu u prašumu,

što je ondje bila, a nije je se još nikakva sjekira takla; sred šume u pećini ključalo vrelo, do njega je vodio puteljak odasvud obrastao gustom šikarom. Feničani uđu u pećinu i stanu vrčevima grabiti vodu, ali se najedamput prepadnu, a vrč im ispadne iz ruku, — strašan zmaj razvali ralje svoje. Crveni mu se hrbat svijetli, iz očiju sijeva živi oganj, tijelo se nadulo od ljuta jeda, tri mu jezika palucaju, tri se niza zubi nižu. Zmaj se napola uspravi i skoči na Feničane. Jedne ubije jedom, druge zadavi, savivši im se oko tijela, a opet druge uništi otrov njegov, dok ostali već izginuše od samoga daha zmajeva.

Kadmo je dugo čekao sluge, a kad ih nije mogao dočekati, pođe da vidi, što je s njima. Prebaci preko sebe kožu lava, što ga je sam ubio; u ruke uzme dva koplja, a srce mu je vrijedilo više od svega toga. Tako oružan zaputi u šumu. Imao je što da vidi! Zmaja je čuo, gdje liže krv s mrtvih tjelesa družbe njegove.

— Jao jadnici! — usklikne Kadmo. Ili ću vam biti osvetnik ili drug u smrti! — I pograbi golem kamen, što mu je do nogu ležao i obori na grdosiju. Taj bi kamen smrvio kule i gradove, ali zmaju ne naudi ništa; tamna koža, prekrita jakim ljuskama, štitila ga je, kao da je od mjedi. Kadmo se maši koplja. I ne bješe uzalud. Koplje se zabode duboko u utrobu zmajevu. Zmaj se bijesan od boli tako naglo okrene, te se držak koplju slomi; željezo oštrice osta u tijelu. Taj trenutak upotrijebi Kadmo, te mu mačem zada drugi udarac; to još više zmaja razbjesni. Bijela mu pjena udari iz groznoga ždrijela. Uspravi se poput jele, skoči na Kadma, koji se vješto nasrtaju izmakne i drugim kopljem zadade zmaju novu ranu. Sad brizne krv iz grla i poprska sve naokolo. Rana je bila laka. Sad se zmaj vješto klonio svakoga udarca Kadmova, dok mu najposlije Kadmo ne zatjera mač tako duboko u grlo, te se nauznak srušio. Zmaj bijaše mrtav.

Dok je Kadmo truplo zmajevo promatrao, stane do njega božica Atena, i naloži mu, da izvadi zmaju zube i da ih posije u uzoranu zemlju. Kadmo posluša i plugom načini brazdu, u koju posije zube. Najednom se počne zemlja izdizati, kao kad krtica rujući diže zemlju. Najprije izbije vršak koplja, zatim perjanica s kacigom, onda redom ramena, prsi i ruke, a najposlije potpuno opremljeni momci. Kadmo se prestraši, jer je mislio, da mu je opet boj biti, ali mu jedan dovikne:

— Odloži oružje i ne miješaj se u naše poslove!

I oni zametnu krvav boj, u kojem su svi do petorice izginuli. Mati se zemlja napije krvi svoje djece, istom rođene. Bila bi poginula i ona petorica, da nije jedan od njih na zapovijed

Ateninu bacio oružje i ponudio mir. To učiniše i ostala četvorica. S tom petoricom, koju je zemlja rodila, sagradi Kadmo grad, što ga je po nalogu proročišta nazvao »Teba«.

Meleagar.

E n e j, kralj kalidonski, žrtvuje jedne vrlo rodne godine prvine bogovima: D e m e t r i plodove poljske, D i o n i s u vina, Ateni ulja i tako redom svakomu bogu ono, što ga išlo, samo je zaboravio jednu božicu — A r t e m i d u, božicu lova; njezin žrtvenik osta pust, bez žrtve. Ona se naljuti i odluči, da će se Eneju osvetiti. Pošalje strašnoga vepra, koji je užasno harao polja i vinograde i obore kralja Eneja. Nitko se nije usudio, da ide na nj, jer je sam pogled njegov gonio strah u kosti. Čekinje su mu stršile kao oštri kolci na opkopima, oči su mu bile živ oganj, a zubi veliki kao u kakva slona. Kad je već vepar preko mjere dodijao, spremi se M e l e a g a r, sin Enejev, da ga uništi. Ne pođe sam u lov, već skupi po izbor junake iz cijele Grčke, a među njima je bila i — jedna ženska. Bijaše to djevojka Atalanta iz Arkadije, kćerka Jasijeva. Kad je ugledala svijetlo svijeta, izložiše je u šumi, gdje ju je medvjedica nadajala mlijekom svojim, dok je nijesu našli lovci i othranili. Kad je odrasla do djevojke neobične krasote, zavoli lov i uzme provoditi život svoj u šumi. Želja, da ide na vepra, izmami je iz šume, i ona pristane u društvo Meleagrovo.

— Sretan muž, koga će ona usrećiti! — mišljaše u sebi Meleagar, kad je ugleda. No nije bilo misliti kad, jer se opasni lov nije mogao više odgoditi.

Lovci krenu jednoj prašumi, koja se iz nizine pomalo uzbrdo dizala. Kad stignu do prašume, jedni namjeste mreže, drugi odriješe pse, a opet drugi pođu tragom veprovim. Doskora dospiju do velike vododerine, što je vodila u močvarnu jarugu, punu rogoza, trske, močvarnoga bilja i kojekakva grmlja. Tu se vepar krio. Kad su ga psi digli, srne poput strijele baš usred neprijatelja svojih i okretno se stane uklanjati oštrim kopljima i stjelicama, kojima su ga obasuli. Najednom zakrene nadesno i sruši tri lovca, ranivši ih smrtno, dok se četvrti — Nestor, koji se kasnije proslavio, spasao na hrast; vepar grdno zarine zube u drvo. Tu bi ga zacijelo dohvatili kopljima svojim blizanci Kastor i Poluks, da se nije čekinjasto zvijere zaklonilo u neprohodnu guštaru. Sada odapne strjelicu Atalanta i pogodi vepra za uho.

— Doista, djevice! — usklikne Meleagar, kad je vidio krv veprovu, — tebe ide nagrada za hrabrost!

Muškarci se postide, što im je ženska htjela slavu da otme, te svi najedamput izmetnu koplja u vepra. Ali baš ta tuča kopalja pomrsi sve, — jedno se odbije o drugo, te ovako promaše vepra. Od muškaraca se najviše hvalio Arkađanin Ankej: on je obadvjema rukama digao dvosjeklu sjekiru da posiječe vepra, ali ga vepar preteče i zubom mu raspori trbuh. Zatim baci koplje Jason, koji se proslavio poslije lađom Argom. Ni on ne pogodi vepra nego psa, što je trčao za veprom. Najposlije baci Meleagar redom dva koplja. Prvo promaši, ali drugo pogodi vepra baš usred hrpta. Zvijer zatetura, a Meleagar mu zadade još drugi udarac; nato dotuku vepra ostali lovci. Kad je vepar ispružen ležao, istrgne mu Meleagar čekinje iz hrpta, odsiječe glavu i sve to preda junačkoj Atalanti govoreći:

— Uzmi plijen, koji po pravu i pravici ide mene. Neka bude i tebi jedan dio slave!

Tu su joj čast zavidjeli drugi lovci, naročito sinovi Testija, braća majke Meleagrove. Meleagar se rasrdi i ubije jednoga pa onda drugoga.

Majka je Meleagrova Alteja pošla baš u hram, da prinese bogovima žrtvu zahvalnicu, kad su donijeli mrtva tjelesa braće njezine. Od boli i žalosti stane se busati u prsi, vrati se u dvor, skine svečanu halju i obuče odijelo žalosti. A kad sazna, da je ubojica rođeni sin njezin Meleagar, presahnu joj suze, a žalost joj se prometne vrućom željom za osvetom; ta braću je svoju silno voljela. Uto joj dođe nešto na um. Kad se Meleagar rodio na ovaj svijet, došle su Suđenice ili Mere do postelje njezine, da otkroje sudbinu novorođenčetu.

— Tvoj će sin biti velik junak — rekne prva.

— Tvoj će sin biti velikodušan čovjek — nastavi druga.

— Tvoj će sin živjeti, dok ne izgori cjepanica, što je sada na ognjištu u vatri planula — završi treća.

Istom što su se Mere udaljile, izvadi majka iz ognja goruće drvo, polije ga vodom, ugasi i pomno spremi u kovčeg u svojoj odaji. Kako je onda sva osvetom gorjela, sjeti se cjepanice, pohiti u sobu i izvadi drvo, da ga baci na vatru. Jedno su se vrijeme u srcu njezinu borila majka i sestra, ali najposlije prevlada ljubav k braći, i ona baci kladu u vatru.

Meleagar, što se s lova vraćao kući i mislio na ujake, što ih poubijao, osjeti najednom, kako ga vrućica popada i životnu mu snagu troši. On junački odolijeva i samo žali, što nije poput svojih prijatelja slavno pao u lovu. Umirući pozove brata, sestre, oca i majku, koja je još uvijek uz ognjište stajala i razrogačenim očima buljila u kladu, što je dogarala. Kad se posljednja mrva u pepeo raspadne, ispusti i Meleagar mladenačku

dušu svoju, za kojom je cijeli Kalidon žalio osim majke, koja je kidisala na sebe.

Tantal.

T a n t a l, sin boga Zevsa, bijaše kralj pod gorom Sipilom u maloazijskoj pokrajini Frigiji. On bijaše najsretniji čovjek na zemlji, ako se uopće tko može prije smrti zvati sretnim. Bio je izvanredno bogat i slavan, a k tomu još miljenik bogova, kao nijedan čovjek na zemlji. Zbog visokoga roda zavoljeli su ga bogovi i družili se s njim, najposlije im bijaše gostom za stolom nebeskim, te se s njima častio i slušao im razgovore. Sa sreće se svoje uzobijesti i počne kojekako vrijeđati nebesnike. Odavao je tajne njihove ljudima; ukrao je sa stola njihova ambrosiju i nektar[31] i dao drugovima svojim na zemlji, da kušaju; on je u sebe sakrio zlatnoga psa, kojega je netko ukrao iz hrama Zevsova na Kreti, pa kad je Zevs tražio, da ga vrati, zakle se, da ga nije uzeo. Najposlije da iskuša bogove, jesu li uistinu sveznali, pozove ih k sebi na gozbu i ispeče im rođenoga sina svojega P e l o p a. Bogovi dašto vidješe odmah prijevaru i ne takoše se jela; samo D e m e t r a, sva u tuzi radi kćeri P e r s e f o n e, koju je oteo H a d, vladar podzemlja, brat Zevsov, pojede pleće. Bogovi bace rasječene ude dječakove u kotao, odakle izvadi Sudenica Klota (Prelja)[33] dječaka mnogo ljepšega, nego je bio; umjesto onoga pleća, što ga je Demetra pojela, dobi Pelop pleće od bjelokosti.

Tantala stiže zaslužena kazna. Zevs uništi kraljevstvo njegovo, a njega baci u podzemni svijet, gdje stoji pod velikim kamenom, koji nad njim lebdi i svaki mu čas prijeti, da će mu se srušiti na glavu. Usto ga mori silna žeđa i glad. Da bude muka što veća, stoji u vodi, a ona mu seže do usta; nad glavom mu se smiju sočne kruške, crvenkaste jabuke, žarki mogranji, slađahne smokve i zelene masline; grane se svijaju i spuštaju sve do tjemena njegova. Ali čim bi otvorio usta, da srkne vode ili se rukom mašio voća, odmakla bi voda, a grane se digle. — Tako je Tantal trpio strašne muke, — svijet ih zove »Tantalovim mukama«.

Nioba.

Nioba, kraljica tebanska, bijaše kćerka Tantalova. I nju je milovala sreća, te se ponosila koječim, što nije imala nijedna

[32] Ambrosija je hrana, a nektar piće bogova.
[33] Tri su suđenice: Klota (Prelja), Lahesis (koja vuče ždrijeb, razvlači nit) i Atropos (Neminovna).

Pirina kćerka. Muž njezin Amfion dobi od Muzâ prekrasnu lirù; kad je u nju udarao, slagalo se kamenje samo i dizali se zidovi kraljevskog grada Tebe.[34] Otac joj Tantal bijaše prijatelj i miljenik bogova. Ona je bila kraljicom lijepoga kraljevstva, a usto puna veličanstvene ljepote. Ali ničim se sretna kraljica nije ponosila toliko, koliko sa svoje četrnaestero djece: sedam kćeri i sedam sinova bijaše joj najveći ponos; a i mogla se dičiti, jer je jedno dijete bilo ljepše, zdravije i jedrije od drugoga. Zato su je i zvali najsretnijom majkom, a to bi i ostala, da je nije uništila obijest, koju rađa sreća.

Jednom je proročica M a n t a, kćerka vrača Tiresije, po nadahnuću božjem pozivala žene po ulicama tebanskim, da se okite lovorom i prinesu žrtve u čast Latoni i blizancima njezinim: A p o l o n u i A r t e m i d i. Kad su se Tebanke skupile i zabavljene bile službom božjom, dođe najednom Nioba s mnogobrojnom pratnjom u sjajnu, zlatom izvezenu odijelu. Nioba plane, ali je i u ljutini bilo njezino lice krasno. Ponosita omjeri bijesnim okom ženski svijet i klikne:

— Zar ste sašle s uma, kad iskazujete poštu bogovima, o kojima vam se tek priča, a ne obožavate biće, koje u još većoj mjeri uživa milost nebesa, a među vama živi? Kad Latoni dižete žrtvenike, zašto se mojemu božanstvu ne pali tamjan? Ta meni je otac Tantal, jedini od smrtnika, koji je za jednim stolom sjedio s besmrtnim bogovima! Meni je majka D i o n a, sestra P l e j a d a,[35] što trepte na nebu; moj pradjed Atlant nosi na leđima svod nebeski, a moj je djed Zevs, kralj bogova; meni se pokoravaju narodi frigijski, mene i muža mojega slušaju i zidovi grada Kadmova, koji su slijepo slijedili zvuk žica muža mojega; svaki kutić dvora mojega pun je bogatstva mojega, k tomu imam još lice dostojno božice i djece toliko, koliko nijedna mati; sedam je kćeri — sedam krasnih cvjetova, sedam sinova — sedam zornih momaka, a to će reći sedam zetova i isto toliko snaha. Recite, ne mogu li se ponositi! Samo se usudite cijeniti više neznanu kćer titansku Latonu, koja nije na cijeloj prostranoj zemlji našla mjesta, da Zevsu porodi djecu, dok se nije na nju smilovao otočić Del, koji je u ono vrijeme još površinom morskom amo tamo plivao! Ondje je rodila Apolona i Artemidu, jednu sedminu onoga, što ja imam. Tko može poreći, da sam sretna? Tko sumnja, da i ne ću ostati sretna? Imala bi sreća dosta muke, kad bi mi htjela nauditi! Sve kad bi mi uzela ovo ili ono, makar i djece, pitam, kad mi mogu spasti na broj

[34] Kadmo je gradio samo akropolu tebansku — Kadmeju.
[35] P l e j a d e — sedam kćeri Titana Atlanta, koje je Zevs među zvijezde uvrstio. Plejade su V l a š i ć i.

blizanaca Latoninih? Zato se kanite tih žrtava, bacite lovor iz kose! Razidite se kućama svojim i ne odavajte se ludosti!

Prestrašene ženske skinu vijence s glave, ostave žrtve nedovršene i raziđu se brzo , moleći se u srcu, da im uvrijeđeno božanstvo oprosti.

Bogumrske riječi Niobine dopru do vrhunca delskoga brda Kinta, gdje je Latona s blizancima izdaleka gledala, što se u Tebi zbiva.

— Jao djeco, što sam doživjela! Mene majku vašu, koja se jedino Heri klanja, grdi drsko smrtno stvorenje. Pa i vas pogrđuje Nioba, ona vas manje cijeni nego djecu svoju! — I htjede moliti sina, da je osveti, ali joj on presiječe riječ.

— Ne tuži se, majko! Tim se samo odlaže kazna!

Uza nj pristane i sestra Artemida. Zaviju se u oblak i za čas se stvore pred gradom Kadmovim. Tu se na trkalištu vježbalo sedam sinova Niobinih. Najstariji je I s m e n baš u lakom trku vježbao konja. Iznenada ga pogodi strjelica Apolonova sred srca, te se sruši s konja. Brat je njegov Sipil dobro razabrao zveku tobolca Apolonova, pa kao što mornar za bure traži luku,htjede i on izbjeći sigurnoj ruci Apolonovoj. Uzalud! I njega zahvati smrtonosna strijela i prosuče mu vrat. Dva su se druga brata njegova, — T a n t a l i F e d i m — uhvatila i rvala. Jedna ih jedita strjelica osvetnikova obadvojicu proburazi i sruši u prah, te ispuste dušu. Peti brat A l f e n o r, kad vidje, gdje su ona dvojica pala, pohrli k njima, da im zagrli hladno truplo, ali i njega stigne ubojita strjelica Latonina sina, pogodi ga, kao i najstarijega, u srce junačko. Šestomu bratu D a m a s i h t o n u, nježnomu mladiću s dugim uvojcima, zarije se strjelica u koljeno, pa kad se sagnuo, da je izvadi, uleti mu druga u otvorena usta, te iz njih mlazne topao mlaz krvi. Kad je taj pomor braće svoje vidio sedmi i posljednji sin Niobin, I l i o n e j, koji je još dječakom bio, baci se na koljena i usrdno se stane moliti:

— O, vi svi bogovi zajedno, poštedite mene!

To je tako umiljato izrekao, da je ganuo samoga strašnoga strijelca; on se smiluje na dijete, ali bijaše prekasno, jer je smrtonosna strjelica već odapeta bila i jadno dijete na mjestu ubila.

Na glas o toj nesreći rine kralj Amfion ubojito gvožđe sebi u prsa. Plač i jauk razlegne se dvorom i dopre do ženskih odaja. Nioba nije u prvi mah vjerovala niti je mislila, da tako što mogu olimpski bogovi. Ali joj se doskora razbije svaka sumnja. Kolike li razlike između pređašnje Niobe, koja se maločas ponosna koraka vratila kući, i one Niobe, koju je sada poništila

tuga i žalost; onoj su i najiskreniji prijatelji zavidali, ovu je žalio svijet, pače neprijatelji. Kao mahnita potrči napolje, baci se na hladna tjelesa; stane grliti i cjelivati sinove — sad ovoga, sad onoga. Nato se uspravi, digne ruke k nebu i klikne:

— Uživaj, nemilosrdna Latona, u nevolji mojoj, smrt me ove sedmorice baca u grob! Veseli se, pobijedila si!

Općas dođoše i kćeri Niobine. U crnini, raspuštene kose stajahu oko mrtvih tjelesa braće svoje. Tračak zloradosti sine u oku Niobi, kad je ugledala krasne i stasite kćeri svoje. Ona obnevidi i podrugljivo pogleda k nebu i klikne:

— Pobjednice! Ne, još mi i u ovoj nesreći ostaje više nego tebi u sreći tvojoj. I poslije smrti sinova svojih tebe natkriljujem.

Istom što je te riječi izustila, zazuji zrakom zuj, kao kad se napne tetiva na luku. Sve se prestraši, samo Nioba osta mirna; nesreća je učini srčanijom. U taj se tren jedna od djevojaka uhvati za srce i izvuče strjelicu, što joj je duboko u prsa zadrla. Sruši se bez svijesti na mrtva brata, što je do nje bio, i pusti dušu. Druga potrča k nesretnoj majci, da je tješi, ali najednom sustane od rane, koja se nije vidjela. Treća padne na bijegu, a na nju se sruši četvrta i peta. Još osta samo najmlađa, koja se zatekla majci pod okrilje.

— Samo tu jednu mi pusti! — zajauče majka, digavši oči k nebu. Najmlađu mi bar poštedi od tolikih!

Ali dok je ona još molila, klone i posljednje dijete u krilu majčinu. I osta Nioba sama među trupljem djece i muža svoga. Ona se od žalosti okameni. Nikakav se povjetarac nije igrao kosom njezinom; sva joj se krv izgubi s obraza, oči joj se ne micahu na tužnom, ukočenom licu; u cijelom liku ne bijaše traga životu. Žile stanu, bilo utihne, vrat se više ne makne, ruke se ukoče, noge ne koraknu; i sva se unutrašnjost stvori kamenom. Ništa nije odavalo više života do suza njezinih, koje su se neprestano ronile niz kameno lice njezino. Uto popade kamen neka neobično jaka struja vjetra, digne ga, prenese preko mora u domovinu Niobinu u Lidiju i posadi ga na liticu u gori Sipilu. Tu jadna Nioba na vrhu mramorne stijene još i danas rosi mramor.

Porod i mladost Tesejeva.

T e s e j, glasoviti junak atenski, bijaše sin E g e j a i E t r e, kraljevne trezenske. Po ocu je potjecao od kralja Erehteja i od onih Atenjana, koji su po priči izašli iz zemlje, a po majci je bio potomak Pelopov. Egej je vladao neko devedeset godina prije

Argonauta. Svratio se k sinu Pelopovu Piteju, koji je osnovao gradić Trezen u Argolidi. Egeja je morila teška briga. Po ženi svojoj nije imao od srca poroda, te se u Trezenu u potaji, bez znanja žene svoje vjenčao po drugi put s Etrom, kćerkom prijatelja svojega Piteja. Kratko vrijeme poslije toga vjenčanja vrati se Egej u Atenu. Kad se na obali morskoj s Etrom rastajao, stavi mač i obuću pod golem kamen i reče:

— Ako budu bogovi ženidbi našoj skloni i dadu mi sina, koji će biti stup radosti mojoj, onda ga tajom odgoji i nikako ne odaj ime oca njegova. A kad doraste do junaka, te će moći odvaliti ovaj kamen, dovedi ga ovamo, neka uzme mač i obuću pa onda dođe k meni u Atenu.

Etra je doista rodila sina i dala mu ime Tesej. Odgojio ga djed Pitej. Etra je zatajila ime očevo, a Pitej je razglasio, da je Tesej sin Posidona, zaštitnika grada Trezena. Tesej odraste do momka i to nesamo tijelom krasna nego i po srcu junaka. Majka ga odvede do stijene, oda mu ondje pravo ime očevo i pozove, da digne kamen i da te znakove, po kojima će ga otac poznati, odnese u Atenu. Tesej digne lako kamen i pođe put Atene i to kopnom preko Korintske predžbe, premda su ga Etra i Pitej zaklinjali, neka ide morem. U ono je vrijeme bilo vrlo pogibeljno putovati kopnom, jer su putnika ovuda vrebali razbojnici i lupeži. Ono je doba rodilo ljude jake tijelom, ali i silovite ćudi; sve su sposobnosti svoje upotrijebili na nasilje i bezakonje, a samo gdjekoji za opće dobro ljudsko. Neke od njih maknu sa svijeta već Heraklo, ali kako je on baš u ono vrijeme služio u kraljice Omfale, razmahalo se razbojstvo nanovo. Tesej se nikako ne dade odvratiti od nauma svoga ni onda, kad mu je djed opisao razbojnike i krvoloke i sva nedjela njihova, što su ih na putnicima počinjali. A kako bi i odustao od nauma svoga, kad će poći tragom Heraklovim. Heraklo je jednom u Piteja bio gostom. Teseju bijaše onda šest godina. S drugim djećacima trezenskim smio je i Tesej doći u dvoranu, da vidi glasovitoga junaka. Kad je Heraklo za stolom skinuo lavsku kožu, pobjegnu dječaci netragom držeći, da je lav živ, samo Tesej izađe i doskora se vrati sa sjekirom u ruci, da udari na lava. Od onoga je dana Tesej neprestano sanjao i mislio, kako će i on, kad odraste, udariti putem Herakla, koji mu je bio rod, jer su im majke bile sestre.

— Ta kako bi se mogao sada — usklikne šesnaestgodišnji Tesej — kloniti borba, što me čekaju, kad moj sestrić čisti kopno i more od zlotvora. Što bi rekao bog (Posidon), za koga velite da mi je otac, kad bih kao kukavica putovao sigurnim

vodama njegovim? Što bi rekao moj otac, kad bi mi vidio obuću bez prašine i mač bez krvi?

Te se riječi svide djedu, koji je i sam bio hrabar junak. Majka ga blagoslovi i Tesej otide put Atene.

Tesej putuje u Atenu.

Prvi mu zakrči put razbojnik Perifet. On je u šumi blizu Epidaura okovanim kijakom ubijao putnike, koji su onuda prolazili. Po običaju navali Perifet iznenada iz šume, stane na put Teseju i zamahne kijakom.

— Rđo jedna! — vikne Tesej. — Baš mi dođe u dobar čas! Tvoj će mi kijak kao drugomu Heraklu dobro pristajati. — Za čas svlada Tesej razbojnika i uzme kijak i ponese ga sa sobom kao pobjedni znak, ali i kao prikladno oružje.

Drugi razbojnik, na kojega se Tesej namjerio, bijaše Sinis. Sinis je na Korintskoj predžbi hvatao putnike i vezao ih za vrške dviju omorika, koje bi divskim rukama svojim savio, a onda pustio, te bi nesretnika rastrgale. Na njemu je prvi put Tesej okušao kijak svoj. Prije nego se Tesej s trećim razbojnikom sukobio, ubije kromionsku svinju Feju, koja nije bila obična krmača, već ratoborna zvijer. Na granici između Atike i Megare turne nogom u more trećega razbojnika Skirona, koji je sjedeći na stijeni svakoga prolaznika silio, da mu pere noge, a onda ih nogom rinuo u more. Jednako je već u atičkoj zemlji svladao rvača Kerkiona i ubio ga, kako je on znao poslije rvanja putnike ubijati. Malo dalje od Eleusine naiđe na najokrutnijega razbojnika Damastu, kojega je svijet zvao »Prokrustom« zato, što je ljudima rastezao ude. Imao je dvije sobe i dvije postelje za strance. Jedna je postelja bila duga, druga kratka. Kad bi se nesrećom malen čovjek namjerio na Prokrusta, on bi ga odveo na konak u sobu s velikim krevetom.

— Prijatelju! — rekao bi mu — kako vidiš, za te je moja postelja prevelika, hajde, da te za postelju udesimo! — I on bi tako dugo noge i ruke rastezao, dok ne bi jadnik pustio dušu. A kad bi došao dugonja, toga bi poveo u sobu s malim krevetom i rekao:

— Vrlo žalim, dragane, što je moja postelja za te prekratka, ali tomu ćemo brzo doskočiti! — I odsiječe mu od obadvije noge onoliko, koliko su bile preduge.

Prokrustu poodsiječe Tesej najprije noge, jer je on rastom bio prvi gorostas, a onda mu tijelo raskomada.

Na cijelom putu svojem nije Tesej baš nikakve ugodnosti doživio. Istom kad je došao do rijeke Kefisa, naiđe na ljude

od plemena fitalidskoga; oni ga lijepo dočekaju i pogoste. Prije svega su ga po propisanom obredu očistili od krvi, a onda počastili. Tu se odmori. Onda zahvali dobrim ljudima i pođe u Atenu ravno u dvor očev.

Tesej na dvoru očevu.

U Ateni nije Tesej našao onoga mira i veselja, kojemu se nadao. Građanstvo je živjelo u neslozi i razdoru, a i na samom dvoru bile su prilike žalosne. Medeja, koja je na zmajskim kolima krenula iz Korinta, ustavi se u Ateni i steče odanost starca Egeja; obećala mu je, da će mu čarolijama vratiti mladenačku snagu i jakost. Vračajući sazna ta strašna žena, da se Tesej vraća, pa u strahu, da će je s dvora otjerati, uvjeri Egeja, da će domala doći na dvor stranac, koji nije ništa drugo nego uhoda, a treba ga potajno pogubiti; oni će ga, kaže, pogostiti i za stolom otrovati. Ne sluteći zla dođe Tesej baš u doba zajutarka. Već je pred njim stajao vrč s otrovnim napitkom, a Medeja je nestrpljivo čekala čas, kad će ga se mladi junak mašiti i iskapiti. Ali se prevari. Teseju bijaše više do toga, da zagrli oca, nego do vina, pa izvadi mač, tobože da će njim rezati meso, a uistinu zato, da ga otac prepozna. I otac prepozna mač. Izlije iz vrča otrov, pa kad se još u razgovoru uvjerio, da mu je to sin, zagrli ga, sazove skupštinu i pokaže narodu sina svojega. Kad su ljudi čuli za junačka djela njegova, ne bi veselju i klicanju kraja. A Medeju protjera Egej s dvora i iz zemlje, jer mu se ogadila.

Arijadna.

Tesej kao kraljević atenski ukroti najprije maratonskoga bika, koji je bio strah i trepet onim selima na ravnici maratonskoj. Znamo, da je to onaj bik, što ga je Heraklo s Krete donio i što ga je Euristej opet pustio na slobodu. U najvećemu ga je slavlju kroz Atenu vodio i bogu Apolonu žrtvovao. Zatim oslobodi Atenjane danka, što su ga kretskomu kralju M i n u plaćali. Desilo se to ovako.

Mino je imao sina Androgeja, kojega su u atičkim brdinama iz potaje ubili. Zato Mino zavojšti na Atiku, a i bogovi su je kaznili sušom i kugom. Da umire bogove i da utišaju nevolje svoje, nagode se Atenjani po uputi delfijskoga proročišta s Minom, te su mu svake devete godine za danak slali po sedam mladića i sedam djevojaka. Mino bi ih zatvorio u Labirint, golemu zgradu, gdje bi jadno poginuli, ako ih nije proždrla

grdna neman M i n o t a u r, pola čovjek, pola bik. Baš su se Atenjani po treći put spremali da šalju danak, koji ih je užasno tištao i žalostio. Ogorčeni prigovarahu Egeju, što je uopće takav ugovor sklopio — ta njemu je lako bilo, kad nije imao djeteta, a i sada gleda bez milosrđa, gdje majke i oci plaču, a on ne treba da preda svoga nasljednika — skitnika. Teseju se to nažao dalo, što mu grde oca, a još ga je više boljelo, što mu građani toliko trpe. On ustane javno u skupštini i reče, da ide drage volje bez ždrijeba k Minu. Narod se divio požrtvovnosti njegovoj. Tesej krene s drugim mladićima i djevojkama, premda se otac opirao. Istom se starac onda umirio, kad ga je sin uvjerio, da ne ide u propast, nego će ubiti Minotaura. Doonda je bio običaj, da su na lađi, koja je nesretni danak vozila, jedra bila crna, jer nesretnicima ne bijaše spasa. Ovoga je puta Egej krmilaru predao još jedro od bijela platna, koje će razapeti mjesto crnoga, ako se sve sretno svrši.

Tesej krene s iždrebanim mladićima i djevojkama u hram Apolonov; prikaže bogu vunicom obavitu maslinovu grančicu. To bijaše znak onih, koji su molili zaštitu. Poslije svečane molitve zaputi Tesej — a pratilo ga je sila naroda — na obalu i ukrca se u lađu žalosti.

Delfijsko mu proročište međutim proreče, neka izabere božicu ljubavi za provodiča i neka u nje izmoli pomoć. Tesej je doslovce shvatio riječi proročišta te je žrtvovao božici A f r o d i t i. I nije zlo uradio. Kad se stasiti junak s družbom svojom iskrcao na Kreti i pred Mina stupio, zagleda se u nj kćerka Minova A r i j a d n a, na glasu s ljepote svoje. Ona mu oda ljubav svoju na tajnom sastanku, što ga je upriličila, i dade mu klupko pređe, neka ga na ulazu pričvrsti i odmata, dogod ne dođe do Minotaura; još mu preda mač, kojim će Minotaura smaknuti. Mino otpravi Teseja i družbu njegovu u Labirint, golemu zgradu s mnogo hodnika i odaja, gdje se čovjek morao izgubiti. Tesej pogubi sretno Minotaura te se sa svojima sretno pomoću pređe (»Arijadnina pređa«) vrati i ukrca; tajom pobjegne s njim i Arijadna. Da ne bi Mino pošao za njim u potjeru, izbije dno svim lađama kretskim, što su ondje bile. Vjetar je bjeguncima bio povoljan, te brzo zamaknu. Tesej je već bio siguran, te se iskrca na otoku Diji, koji se kasnije prozvao Nakso. U snu mu se ukaže bog D i o n i s i reče, da mu je Arijadna sudbinom dosuđena, i zaprijeti Teseju, ako mu je ne pusti. Tesej, kojega je djed odgojio u strahu božjem, prepadne se od srdžbe božje, pusti preko srca očajnu i rasplakanu djevojku na otoku i otplovi dalje. U noći se pojavi pravi zaručnik Arijadnin Dionis i odvede je na brdo Drij, gdje je najprije nestalo njega, a onda Arijadne.

Tesej i družba njegova bijahu veoma tužni, što je Dionis oteo zaručnicu Teseju, koju su svi voljeli već zato, što ih je od očite smrti spasla. U žalosti zaboravi krmilar skinuti crna jedra i razmotati bijela. Egej je nestrpljivo čekao povratak lađe na jednoj izbočenoj stijeni, što je u more stršila. Kad nesretni otac ugleda lađu s crnim jedrima, pomisli, da mu je sin poginuo, te od tuge i boli skoči u dubinu morsku; nije htio da samosam dulje živi. Po njemu se more prozvalo Egejskim. Međutim se Tesej iskrca, pa dok je on bogovima žrtvovao žrtvu zahvalnicu, pošalje glasnika u grad, neka javi, da su se zajedno s njime sretno spasli i vratili mladići i djevojke. Čudan je bio doček glasnikov. Jedni su ga s velikim veseljem pozdravljali, drugi ga rastuženi nijesu ni slušali. Najposlije sazna, da je uzrok tomu nenadna smrt kraljeva. Glasnik skine obični vijenac[36] s glave, metne na štap i vrati se brzo do hrama, gdje je Tesej još uvijek zabavljen bio oko žrtve zahvalnice. Da ne smeta sveti obred, ostane glasnik pred vratima čekajući, dok se svrši sveti čin. Kad je Tesej i žrtvu ljevanicu bogovima izlio, izađe napolje. Kad je čuo za smrt očevu, potrese ga ta vijest tako, te se od žalosti srušio na zemlju. Poslije se digne i pođe s družbom svojom u grad, ali nije bilo vesela klicanja, već uz jauk i plač uđe u grad.

Kraljevanje Tesejevo.

Kad je Tesej s velikom tugom pokopao oca, prikaže Apolonu ono, što mu je zavjetovao: brod, na kojem se on i danak Minov sretno vratio. Bijaše to brod s 30 vesela. Na vječnu uspomenu pohraniše Atenjani taj brod; kad bi koja daska istruhla, oni bi je novom zamijenili. Tako se sačuva taj spomen na junačko doba još nešto dulje od Aleksandra Velikoga († 235.). On je još vidio tu lađu.

Tesej prije svega prione uz poslove državne. On je zapravo pravi osnivač Atene i države atenske. Do onoga je vremena narod stanovao po Atici rasijan, samo je malo kuća bilo oko kraljevskoga dvora na Kekropiji, kako se zvala tvrđava (akropola atenska) po osnivaču svojemu — po Kekropu, pola zmaju, pola čovjeku. Tesej nije to silom stvorio, nego je išao od sela do sela, od plemena do plemena i gledao da pridobije narod za osnove svoje. I doista Tesej skloni većinu žitelja atičkih, te su se naselili u Ateni. Siromasi su se rado odazvali, jer su se nadali, da će uz bogatije lakše živjeti, a bogatima je obećao, da će se odreći neograničene vlasti svoje

[36] Znak radosna glasa.

i da će upravu državnu dijeliti s njima; on će samo biti vođ u ratu i zaštitnik u miru. On podigne posebnu vijećnicu za opravljanje državnih poslova i osnuje narodnu svetkovinu Panateneje. Pozove i strance, da se vesele u Ateni, pa da ne bude domaćih razmirica i nemira, razdijeli narod na plemiće, ratare i obrtnike, te je svakomu staležu odredio dužnosti i prava. Njegove je odluke potvrđivalo gospodsko vijeće i narodna skupština.

Rat s Amazonkama.

Dok je Tesej uređivao državne prilike atenske i dok je osnivao ili bar obnovio istamske igre kod Korinta na čast bogu Posidonu, zaplete se Atena u čudan i neobičan rat. Tesej se naime u mlađim godinama svojim jednom iskrcao na obali države amazonske. Premda su Amazonke gonile i ništile muškarce, ipak nijesu bježale od našega stasitog i zornog junaka, što više — one su mu poslale i darove, kojima su se gosti darivali. Ali se Teseju više svidjela lijepa Amazonka — Hipolita nego svi darovi, što mu ih je ona donijela. Junak je pozove, da ogleda lađu njegovu; ona se pozivu odazove, pa kad je bila na lađi, digne Tesej sidro i otplovi s krasnim plijenom svojim. Hipolita se baš nije otimala, jer je postala ženom junaku i vrlomu vladaru.

Amazonke su dašto gnjevom planule na Teseja radi otmice, ali ga za to ne zabolje glava. Svijet je već davno to zaboravio, ali nijesu zaboravile Amazonke, nego su neprestano mislile na osvetu i čekale prvu priliku. Dugo su istina čekale, ali su najposlije ipak dočekale. Jednoga dana, kad u Ateni nije bilo nikakve straže, bane iznebuha brodovlje amazonsko u Atiku; četa padne pred grad Atenu, podsjedne ga i zauzme na juriš, što više — utabori se u samoj Ateni, a prestrašeno se žiteljstvo skloni u tvrđavu. Jedno su se vrijeme žacala obadva protivnika, da zametnu bitku, ali najposlije navali Tesej. Amazonske muškare potisnu Atenjane sve do svetinje Erinija (Srda), ali onda se okrene sreća, te Atenjani bace desno krilo amazonsko do tabora njihova. U tom boju zaboravi žena Tesejeva Hipolita, od kakva je koljena, te je uz muža svojega boj bila s rodom svojim. Zla je kob skobi, pade kraj Teseja, — pogodi je koplje. Nato se rat svrši s mirom; Amazonke ostave Atenu, te se bez zapreke vrate kući.

Tesej u podzemlju.

Tesej izađe na glas kao izvanredan junak. Piritoju, slavnomu junaku drevnoga doba, prohtije se da iskuša Teseja.

Zato otjera Piritoj goveda Tesejeva s polja Maratonskoga. Kad je Tesej to čuo, naže za njim u potjeru. Piritoj dašto ne uteče, nego jedva dočeka, da dijeli mejdan s Tesejem. Protivnici se jedan drugomu približe, jedan drugoga omjere, bace najednom kao po dogovoru oružje, toliko se jedan drugomu svidio. Piritoj pruži desnicu Teseju i zamoli ga, da bude sam sudija; on će se sudu njegovu bez prigovora pokoriti.

— Jedina zadovoljština, koju od tebe tražim, — reče vesela srca Tesej, — jest, da se od neprijatelja i napadača stvoriš prijateljem i bojnim drugom mojim!

Novi se prijatelji nato izgrle i jedan se drugomu zakune, da će ostati vjerni drugovi. Piritoj pozove prijatelja na svadbu, — vjenčao se s Hipodamijom iz odličnoga plemena lapitskoga. Lapiti su bili gorsko pleme tesalsko, koje je izašlo na glas, jer je prvo na svijetu znalo konje krotiti. Na gozbi je došlo do boja s podmuklim i lukavim Kentaurima, koji su pobjegli krvave glave. Piritoj je samo kratko vrijeme uživao bračnu sreću; mlada mu žena umre vrlo rano. Piritoj ožali ženu, odluči, da će potražiti sebi drugu, i pozove Teseja, da mu bude od pomoći kod otmice. A kako je i Tesej bio udovac, primi rado poziv, te pomisli i sam na otmicu. Prijatelji se dogovore, da ne će kavge zapodijevati, već ako bi došlo do sumnje kakve, da će žrijebom odlučiti, komu će pripasti mlada. U ono vrijeme bijaše na glasu s ljepote mlađahna Helena, kćerka Zevsova i Ledina, koja je živjela u dvoru svoga poočima Tindara u Sparti. Nju su Tesej i Piritoj vidjeli u hramu Artemidinu, kad su tražeći djevojku došli u Spartu. U obijesti svojoj otmu djevojku iz hrama i pobjegnu s njom u arkadski grad Tegeju. Tu bace za nju ždrijeb. Helena dopade Teseja, on je odvede majci svojoj Etri u Afidnu u Atici, da je čuva, i krene dalje s Piritojem, da mu traži ženu. Pade im na pamet Persefona, žena Hadova, i oni zađu u podzemni svijet da je otmu. Naum im ne pođe za rukom; Had srdit i bijesan odsudi ih, da vječno kutre pod stijenom, gdje su se u podzemlju odmarali. Vidjeli smo, kako je Heraklo oslobodio Teseja, dok je Piritoj i dalje ostao u podzemnom svijetu. Dok je Tesej kao sužanj u carstvu sjenâ boravio, pođu braća Helenina Kastor i Poluks da oslobode sestru. Došavši u Atiku zaištu, da im se Helena preda. Kad su im građani atenski odgovorili, da je oni niti imaju niti znadu, gdje se Helena krije, spreme se, da će oružjem napasti Atenjane. Atenjani se prepadnu, a jedan od njih, po imenu Akadem, koji je nekako za tajnu Tesejevu doznao, otkrije braći, gdje se Helena nalazi. Braća padnu pod Afidnu, osvoje na juriš grad i oslobode sestru svoju.

U Ateni međutim za odsuća Tesejeva puče razdor i zavrže se svađa, koju je Menestej, praunuk Erehtejev, jario. Pad mu Afidne dobro dođe; on skloni građane, da otvore vrata sinovima Tindarovim, jer su oni zavojštili na Teseja, a ne na njih. I doista narod otvori braći vrata. Kastor i Poluks se ponesu, kako to dolikuje junacima; samo su tražili, da i njih rede u eleusinske misterije (sveta, tajna služba božja u hramu Demetrinu u Eleusini), kao što su bili ređeni i drugi odlični Atenjani i rođaci Heraklovi. Atenjani pristanu na to vrlo rado, a braća se sretno vrate s oslobođenom sestrom kući u Spartu.

Posljednji dani Tesejevi.

U podzemnom je svijetu Tesej imao dosta vremena da razmišlja o pustolovnom i nepromišljenom putu svojem, koji nipošto nije dolikovao junaku, kakav je bio on. On to kruto okaje i vrati s kući kao iskusan starac, te se nije nimalo ljutio, kad je čuo, da su braća Kastor i Poluks oslobodili sestru; bilo ga je stid, kad se sjetio djela svoga. Više ga je žalostila nesloga građana, pa premda je skršio stranku Menesteja, kojega su podupirali plemići, ipak nije imao mira ni pokoja. Stoga mu najposlije dodija vladanje, te odluči, da će ostaviti grad. Najprije pošalje sinove svoje Akamanta i Demofonta potajno na Eubeju kralju Elfenoru, a onda otiđe sam u atičko mjestance Garget, prokune Atenjane, otare prah sa sandala svojih i ukrca se, da će na otok Skir, gdje je imao velika imanja. Dugo su još vremena strancima pokazivali mjesto, gdje je Tesej Atenjane prokleo.

Na Skiru je onda vladao Likomed. K njemu dođe Tesej i zamoli ga, da mu dopusti, da na imanju svojem završi dane svoje. No udes dosudi drukčije. Likomeda je ili morila zavist radi slave, što ju je Tesej stekao, ili je bio u potajnom dogovoru s Menestejem; bilo kako mu drago, on je namislio Teseja maknuti s puta onako istiha, bez buke i vike. On odvede Teseja na najvišu glavicu, što je daleko u more stršila, jer će tobože odande jednim pogledom moći pregledati cijelo prostrano imanje svoje; pa dok je Tesej uživao, gledajući sočne livade i bogate poljane, gurne ga nevjerni knez tako silno, te se Tesej srušio u more.

Nezahvalni je narod atenski brzo zaboravio dobrotvora svojega. Menestej je vladao, kao da on već od starine vlada Atenom. Sinovi Tesejevi krenu s vojskom Agamemnonovom pod Troju. Nekoliko vijekova poslije naloži delfijsko proročište Atenjanima, da prenesu kosti Tesejeve sa Skira i da ih svečano

sahrane. No gdje da ih traže? Pa najposlije, ako i nađu grob Tesejev. kako da otkupe ostatke od naroda divljega i barbarskog. Uto osvoji otok Skir glasoviti Atenjanin Kimon. Dok je on s najvećom brigom tražio grob junakov, opazi orla, gdje lebdi nad jednim humkom. Kimon stane i opazi, gdje se orao spustio i pandžama svojim grebe po zemlji. Kimon dade smjesta otkopati grob i nađe lijes, u kojem je bilo veliko tijelo, a do njega mjedeno koplje i mač. Kimon i drugovi njegovi nijesu ni časak sumnjali, da to nijesu kosti Tesejeve. Svete ostatke dade Kimon prenijeti na krasnu ratnu lađu svoju — bila je troveslarka — i poveze ih u Atenu, gdje ih je narod sjajno dočekao. Činilo se, da se Tesej živ vratio u Atenu. Tako su poslije mnogo vijekova iskazali potomci poštu osnivaču slobode i ustava atenskoga — poštu, koju su mu savremenici njegovi uskratili.

Edip.

Edipova mladost.

Laj, od roda Kadmova, bijaše u vrijeme Tesejevo kralj u Tebi; živio je sretno sa ženom svojom Jokastom, kćerkom odličnoga Tebanca Menekeja, ali nije imao od srca poroda. Zato se zateče delfijskomu proročištu, koje mu ovako odgovori:

— Laju, sine Ladakov! Ti želiš od srca porod. Neka! Tebi će se roditi sin. Ali čuj, što ti je usud dosudio! Poginut ćeš od ruke svojega rođenoga djeteta. Tako hoće Zevs. On je uslišao kletvu Pelopa, kojemu si nekad ugrabio sina.

Laj je u mladosti svojoj morao bježati iz zemlje, zatekao se kralju Pelopu u Peloponesu, a on ga je prijateljski primio. Laj se pokaza crnim nezahvalnikom, — odvede mu sina Hrisipa s nemejskih igara. Laj bi dašto najvolio biti i bez sina, ali se odluka Zevsova morala izvršiti. I Jokasta mu rodi sina. Da se ipak izmakne sudbini, dade Laj već za tri dana sinu probosti noge i svezana izložiti u divljoj gori Kiteronu. Ali pastir, koji je taj grozni nalog morao izvršiti, smiluje se na nedužno dijete i predade ga drugomu pastiru, koji je na Kiteronu pasao stada korintskomu kralju Polibu. Lajev pastir javi kralju i kraljici, da im je zapovijed izvršio. Laj i Jokasta življahu mirno dalje vjerujući tvrdo, da je dijete divlja zvijer rastrgala i da su se oteli prijetnjama proročišta.

Onaj drugi pastir odnese dijete u Korint kralju Polibu, koji dijete radosno primi pod svoje, jer nije imao djece. Djetetu je dao ime Edip t. j. oteklih nogu. Polib i žena mu Meropa zavole dijete ,te ga odgoje za nasljednika. I Edipa je, koji je odrastao do pristala mladića, sve sretalo kao kraljevića, jer su držali, da je to pravi sin kralja i kraljice. O tom je uvjeren bio i Edip, ali mu jedan Korinćanin, koji je znao, da Edip nije sin Polibov, jednom na gozbi ugrijan vinom dobaci, da on nije sin kraljev. Sjutradan zamoli Edip roditelje, neka mu reku svu istinu. Roditelji su ga mirili, ali mu opet nijesu razbili sumnje, makar mu i bile riječi njihove melem ranjenu srcu, koje je sve jače rastakao crv sumnje. Najposlije nije mogao više odoljeti, te krišom ostavi Korint i zaputi u Delfe da boga Apolona pita za rod svoj. Ali što je čuo! Groznih li riječi proročišta!

— Ti ćeš ubiti — tako jeknu sa svetoga tronoga — rođenoga oca svojega, materom ćeš se oženiti i roditi djecu, koja će biti prokletstvo rodu ljudskomu!

Kad Edip to čuje, podiđe ga jeza, pa jer je ipak mislio, da su mu Polib i Meropa roditelji, odluči, da se ne će vratiti u Korint, jer bi se zloguko proroštvo moglo ispuniti. Zato iz Delfa udari slijepo drugim putem prema Beotiji. Napô puta između Delfa i grada Daulije srete na raskršću kola, na kojima je bio nepoznat prosijed čovjek; s njim je bio upravljač kola, glasnik i dvije sluge. Upravljač kola stane s onim starijim čovjekom Edipa goniti s puta, a starac ga na prolazu shvati ostanom. Edip od prirode nagao, udari štapom starca po glavi, te se on natraške sruši isred kola. U bijesu svojem poubija pratnju.

Edipu dašto nije bilo ni na kraj pameti, da počinja grozan zločin, već je mislio, da je braneći se ubio obične Fočane ili Beoćane, jer starac, što ga je sreo, nije imao nikakvih odličja, po kojima bi mogao slutiti, da je čovjek visoka roda. Edip nije ni sanjao, da je umorio rođenoga oca svojega Laja, koji je išao u Delfe, da za savjet pita Pitiju, proročicu boga Apolona. Tako se ispune proroštva, što su ih otac i sin primili, a htjeli im se na svaki način oteti. Usud je izvršio svoju. Edip pođe dalje, a neki Platejanin, koji je putem došao, pokopa mrtva tjelesa; spomenik njihov, hrpu kamenja, što ga je na grob navalio, vidjeli su još stotine godina putnici, koji su onuda prolazili.

Jokasta se udaje za Edipa.

Kratko vrijeme zatim osvane pred Tebom strašna neman — Sfinga. Ta krilata neman, pola djevojka, pola lav, bijaše kćerka poznatoga Tifona i Ehidne, zmijolike nimfe, majke tolikih grdosija i sestra psa Kerbera, lernejske Hidre i grozne Himere, kojoj je iz ždrijela suklјala vatra, a bila je sprijeda lav, po srijedi koza, a ostrag zmija. Sfinga se smjesti na jednoj hri-

dini. Ovdje bi ustavljala Tebance i zadavala im zagonetke, što ih je u Muza naučila. Koji nesretnik ne bi odgonenuo, toga bi rastrgala i proždrla. To se desilo baš onda, kad je kralj pao od ubojničke ruke i kad je brat Jokastin K r e o n t preuzeo vladu. Sfinga je najposlije proždrla sina i Kreontu, kad nije zagonetke odgonenuo. Ta nevolja skloni Kreonta, te javno proglasi, da će onomu, tko grad te nevolje riješi, dati kraljevstvo i udovicu kraljicu Jokastu. Baš kad je to oglasio, stigne u Tebu E d i p. Pogibao i nagrada potakoše ga, te stavi na kocku život svoj, jer mu i onako u onoj smutnji i brizi bio bez cijene. On zaputi do stijene, gdje se Sfinga desila, i stane, da čuje zagonetku. Sfinga progovori smjelomu mladiću:

— Što je to? Jutrom ide na četiri, o podne na dvije, a podvečer na tri? Jedan samo od stvorova zemaljskih mijenja taj broj nogu, a kad ih ima najviše, onda mu je snaga najmanja.

Edip se nasmiješi, kad je zagonetku čuo, jer mu se nije činila baš osobito teška.

— Tvoja je zagonetka — č o v j e k, koji ujutru — u mladosti, dok je još malo i nejako djetešce, ide na nogama i na rukama; kad ojača, onda o podne — u naponu snage svoje — ide na dvije noge, a kad se primakne kraju života, onda uzme kao treću nogu — štap, jer je već veoma slab.

Kad je Edip sretno zagonetku riješio, baci se Sfinga od sramote i ljutine s hridi u ponor. Edip dobi kraljevstvo i rođenu majku za ženu. Ona mu rodi četvero djece, dva muškića E t e o k l a i P o l i n i k a i dvije kćeri — stariju A n t i g o n u i mlađu I s m e n u. Rođena mu djeca bijahu k jednu braća i sestre.

Otkriće.

Dosta je vremena proteklo sve u miru. Edip je bio dobar vladar, a i narod ga volio. Ali Zevsova se odluka morala izvršiti. Bogovi najednom pritisnu Tebu strašnom sušom i kugom. Nevoljni Tebanci pođu do kralja svoga, ne bi li ih on i po drugi put nevolje oprostio.

— Kralju, vidiš i sam, — govoraše starac svećenik, — kakova nas nevolja tare. Polja i pašnjake prži užasna žega, po kućama hara strašna kuga. Uzalud nastoji grad, da se te nevolje riješi. U nevolji se svojoj opet utječemo tebi, mili vladaru! Ti si nas već jednom oslobodio smrtnoga danka, kojim nas je morila strašna Sfinga. Zacijelo se nije to zbilo bez pomoći besmrtnih bogova. Zato se opet uzdajemo u tebe, da ćeš nam i ovaj put u bogova ishoditi pomoć

— Siromašna djeco! — odvrati Edip. — Znam, zašto se utječete. Znam, da trpite, ali nitko ne trpi u srcu svome toliko, koliko ja, jer moje srce ne krvari radi jednoga nego radi svih. Ja sam već odredio, što je od potrebe. Poslao sam Kreonta, svojaka svojega u Delfe, da pita, kako bi se mogao grad spasti od nevolje, koja ga bije.

Još je kralj bio u riječi, kad se pojavi Kreont s porukom delfijskoga proročišta. Poruka ne bijaše nimalo utješna.

— Bog zapovijeda, da iz zemlje istjeramo zločinca, što ga ona krije; neka se ne štuje ono, što ne može oprati nijedna žrtva. Umorstvo kralja Laja leži kao prokletstvo na cijelom kraljevstvu.

Edip, kako nije ni slutio, da je bio onaj starac, kojega je on ubio, kralj i njegov otac, dade sebi natanko ispripovijedati čitav događaj. Srdit na ubicu, otpusti narod i zavjeri se, da će on već gledati da nađe krivca. On zapovjedi narodu, ako tko što o smrti kraljevoj znade, neka prijavi, a on će ga zato nagraditi. Za koga od podanika doznade da taji i ne će da oda prijatelja ili rođaka, njega će kazniti najtežom kaznom. A zločinca, koji je to nedjelo učinio, prokune do u deveto koljeno. Jadan! Nije znao, da sam sebe proklinje. Najposlije pozove slijepoga vrača Tiresiju. Slijepca Tiresiju dovede dječarac pred kralja. Silan se narod okupio da čuje, što će vrač reći.

Edip zamoli slijepa starca, neka mu pomogne i otkrije svojim proročkim darom krivca. Starac uzdahne i, kao da se brani, pruži ruke prema kralju govoreći:

— Strahota je, kad pamet pametnu ne koristi. To sam smetnuo s uma, te sam jadan ovamo pošao. Pusti me, kralju, kući. Ta snosi svoje jade, a svoje ću opet ja!

Edip ne htjede popustiti. On je silio starca, te ga je najposlije okrivio, da je zacijelo sukrivac. Sada istom plane vrač i otkrije istinu.

— Edipe, slušaj! Ne krivi mene niti koga od ovih ovdje, što slušaju. Ti si ona ljaga, što kalja ovaj grad! Ti si ubica kraljev, ti si onaj, koji se svojom rođenom majkom oženio.

Edip se na te riječi ražesti, jer još uvijek nije mogao ni slutiti, da je on toliki zločinac. On je pače okrivio Tiresiju i svaka svojega Kreonta, da su se složili, te ga žele svrgnuti s prijestolja. Još je većma zaslijepljena bila kraljica Jokasta. Rugala se »znanju« proroká i proročanstvima.

— Slušaj samo, Edipe, kako malo ti vještaci znadu. I mojemu prvomu mužu Laju stiže proroštvo, da će poginuti od ruke sina svojega. Pa eto njega ubiše na raskršću razbojnici,

a našemu su jedincu sinu bila tek tri dana, kad smo ga izložili u gori. Tako ti se ispunjaju riječi vrača!

Tako nabaci porugljivo Jokasta. Ali riječi njezine sasvim se drukčije dojmiše Edipa, nego se nadala.

— Na raskršću je, veliš —, reče Edip u najvećoj uzrujanosti, — Laj pao? Daj reci brzo, kakva je bio stasa, koliko mu je bilo godina?

— On je bio ovisok, — odvrati Jokasta, koja nije nikako mogla da shvati uzbuđenost muževu —, glava mu je sjedinama baš procvala; on je, dragi mužu, bio nalik na tebe po licu i po rastu svojem.

— Tiresija nije slijep, Tiresija vidi jasnije od bijeloga dana! — otme se s usta Edipu, koji je odjednom počeo pronicati u cijeli taj užasni događaj. Htio je pošto poto da sazna svu istinu. I već je poslao po slugu, koji je iz onoga krvoprolića umakao i molio Jokastu, kad se udala za Edipa, neka ga pusti na selo. Uto dođe glasnik i javi, da mu je otac Polib, kralj korintski, umr'o i da mu je ostavio kraljevstvo.

— Ta rekla sam — klikne sva sretna i presretna Jokasta, — da riječi bogova malo vrijede. Ta otac, koga je Edip imao da umori, blago je s nemoći staračke usnuo!

Sasvim drukčije primi tu vijest Edip; on je doduše još uvijek nekud mislio, da mu je Polib otac, ali opet kao pobožan čovjek — a to je i bio — nije mogao pomisliti, kako bi uopće moglo božje proroštvo ostati neispunjeno. Te ga sumnje riješi glasnik, koji mu je glas o smrti Polibovoj donio. On je upravo bio onaj sluga, koji je Edipa svezanih i probodenih nogu odnio u Korint. Nešto je nagonilo Edipa, da vidi i čuje onoga slugu, po kojega je već prije poslao, jer je po riječima ljudi baš on Lajevo dijete izložio.

Kad nije mogla od nauma odvratiti muža, ostavi ga i ode jecajući u svoje odaje. Uto dovedu i starca pastira. On prestrašen isprva sve taji; istom, kad mu Edip zaprijeti mukama, prizna svu gorku istinu.

Jokasta i Edip kazne se sami.

Kad se Edipu raskrila užasna tajna, poleti kao bjesomučan, stane tražiti mač, pitati za ženu — majku. Iskine vrata od bračne odaje, nahrupi i vidi mrtvu —, objesila se. Edip rikne, odriješi konopac i njojzi, što je na tlih ležala, istrgne iz haljine zlatnu iglu, izbode sebi oči, da nikada više ne gledaju nedjelo, što ga je počinio. Zatim naloži, da ga izvedu iz palače i da ga cijelom narodu tebanskom pokažu kao ubicu oca svojega, kao muža materina, kao prokletstvo neba i gadnu neman, kakve



doonda zemlja nije rodila. Sluge ispune nalog njegov, ali narod ne dočeka s gnušanjem vladara, kojega je do onoga časa toliko volio i štovao, već s pravom samilosti. I svak njegov Kreont, kojega je Edip krivo potvorio, dohrli, da ga odvede narodu ispred oči i da ga vrati u kuću. Tolika dobrota umekša očajna Edipa. On preda svaku prijesto, dok mu djeca odrastu, i namoli ga, da mu majku položi u grob, a žensku siročad štiti; za sebe je tražio, da ga progna iz zemlje, koju je dvostrukim zločinom oskvrnio, i vrgne u goru Kiteron, što su mu je već roditelji odredili za grob; ondje će živjeti i umrijeti, ako se tako bogovima svidi. Zaželi još čuti glas kćeri svojih i položi im ruke svoje na nedužnu glavu. Kreonta blagoslovi za sva dobročinstva njegova, što mu ih je iskazao, a narodu zaželi, da ga bogovi bolje štite, nego su njega.

Narod odvede Edipa u dvore. Edip doskora mora ostaviti dom svoj kao slijepac prosjak — on, što ga je donedavna sve slavilo kao spasitelja grada Tebe; odgonenuo je zagonetku Sfinginu, ali nije mogao odgonenuti najveće zagonetke — strašne zagonetke života svojega.

Edip i Antigona.

U prvom času užasnoga otkrića bila bi Edipu brza smrt dobro došla, što više — on bi je držao za pravu blagodat, da se narod na njega digao i kamenovao ga. Kad ga je već sasvim minuo bijes, pomisli na strašnu budućnost, što čeka slijepa prognanika u tuđini. Ljubav k domu rasla je u njega, pogotovo kad je uzimao na um ,da je upravo dosta kažnjen za grijeh, što ga nije namjeravao učiniti niti je znao, da ga je učinio. Razmislivši podrobno sve odluči ostati u kući svojoj. O tom ne htjede ni čuti Kreont, u kojega se brzo razbila prva provala samilosti, a i rođeni su se sinovi Eteoklo i Polinik oglušili na molbe očeve. Kreont ga prisili, da ide u izgon, a sinovi uskratiše pomoć nesretnomu ocu svojemu. Bez jedne utješne riječice utisnuše mu prosjački štap u ruke i turiše na gradska vrata. Samo su kćerke pokazivale djetinjsku ljubav i samilost prema jadnomu slijepcu. Mlada Ismena ostane na dvoru u braće svoje, da radi za prognanoga oca svojega. Starija Antigona krene s ocem da dijeli sudbinu njegovu i voda slijepca. Premda je mogla u kući braće svoje plivati u svakom obilju, voljela je bosonoga i gladna trpjeti glad i žeđu, vrućinu i kišu; zadovoljna je bila, samo kad je za oca namakla koricu kruha.

Edip je isprva mislio završiti nesretan život svoj u gori Kiteronu, ali kako je bio čovjek pobožan, zaputi u Delfe, da

čuje volju pitijskoga Apolona. I ne pođe uzalud, — čuje utješne riječi:

— Dugo ćeš čekati, ali najposlije i tebe čeka spas, kad stigneš u zemlju, koju ti usud dosudi, tamo će ti časne božice — stroge Eumenide dati mir i počinak.

Tako reče Apolon. On ne htjede da zbog čina, u neznanju učinjena, vječno traje kazna, a opet nijesu bogovi mogli propustiti, da takav grijeh protiv prirode i ljudskoga društva ostane bez kazne. Riječ »Eumenide« u grčkom znači »Dobrostive«. Tako su smrtnici zvali Erinije ili Srde, božice osvetnice, otkad su oprostile Orestu, što je ubio mater Klitemnestru, i nastanile se na Kolonu u Ateni. Proroštvo bijaše zagonetno i strašno. U Erinija će, kaže, Edip naći mir i oslobođenje od kazne! Edip se sasvim oda volji bogova. Čekajući čas spasenja potucao se od nemila do nedraga. Prođe cijelom Grčkom. Živio je o onom malom, što bi u dobrih ljudi isprosila plemenita kćerka njegova Antigona, — velimo o onom malom, jer je uistinu malo dobivao. Ta ono ga dugo progonstvo nauči i s malim biti zadovoljnu.

Edip na Kolonu.

Poslije duga putovanja kojekakvim zemljama grčkim dođoše putnici u jednom pitomom kraju do bujnoga, krasnog gaja. Tu se čuo slatki pjev slavuljev, bujala je loza, maslina i lovorika. U daljini se ljeskali od sunčanih zraka krovovi grada, za koji su, raspitkujući se, saznali, da je Atena. Umoran od puta sjedne Edip na kamen kraj puta, da se odmori. Uto ga opomene jedan prolaznik — domaći čovjek, — da se makne odande, jer je ono mjesto sveto, kamo ne smije stupiti noga ljudska. On im reče, da su na Kolonu i to u gaju, što je posvećen Eumenidama, koje sve znadu, a ništa im se ne može zatajiti.

Sad razabere Edip, da mu se primiče čas spasu. Čovjeku kaže, da ne će s onoga mjesta, a on mu odvrati, da će javiti kralju u gradu, neka on to riješi.

— A tko vlada u gradu? — upita Edip, koji se u nesreći svojoj nije nimalo brinuo za događaje na svijetu.

— Što? Zar ne poznaš plemenitoga i silnog junaka Teseja? Ta njegovo se ime ori svijetom! — usklikne čovjek.

— Ako je vaš vladar tako plemenit, — odvrati Edip, — budi mojim glasnikom i umoli ga, neka dođe ovamo. Za tu malu ljubav obećajem mu veliku nagradu.

— Pa što će siromašan slijepac dati onako moćnomu vladaru? Ali vidim, — pridoda čovjek, — da u tebe nije te slijepoće, ti bi se klonio toga mjesta, jer je u tebe plemenito i gospodsko lice. Pa dobro! Ja ću ti biti glasnikom, javit ću kralju i sugrađanima mojim, pa oni neka odluče, što će s tobom, hoće li te pustiti ovdje ili će ti narediti, da ideš dalje. A dotle sjedi tu i miruj!

Kad je Edip osjetio, da je sam, baci se na zemlju i stane se moliti skrušena srca ovako:

— O vi strašne, a milostive, pokažite mi po riječima Apolonovim, što me još čeka, ako grijehe svoje još nijesam dosta okajao! Smilujte se na me, vi kćeri noći, smiluj se, čestiti grade Ateno, evo na sjenu kralja Edipa. Ta njega više nema!

Dok se on tako molio, okupe se ljudi iz sela i uznu ga tjerati iz svetoga mjesta. Nastane prepiranje, jer ni Edip ni Antigona nijesu htjeli da otidu s onoga mjesta. Uto opazi Antigona djevojku, gdje jaše na mazgi, a tesalski joj široki šešir zaklanja lice od sunca; prati je sluga.

— Eno mile sestrice Ismene! — klikne veselo Antigona. — Ona nam sigurno nosi nove glase iz domaje.

Dođe Ismena s jednim vjernim slugom. Traži oca i sestru da ih obavijesti o razdoru, što je pukao u porodici njihovoj u Tebi. Isprva su sinovi Edipovi, misleći na prokletstvo proročišta delfijskog, što ih čeka, prepustili vladu ujaku Kreontu. Kad im je međutim u pameti malo pomalo izblijedio lik oca njihova, koji je lutao tuđinom, prene se u njih težnja za vladom. Tako se rodi svađa, tko će od njih biti vladarom. Polinik je kao prvorođenac imao pravo na prijesto. Mlađi — Eteoklo — odbije ponudu bratovu, da će bratski dijeliti vlast, zavede narod i protjera brata. U Tebi se pročuje, da je Polinik našao utočište u Argu u kralja Adrasta, koji ga oženi s kćerkom svojom. Tu nađe Polinik prijatelja i drugova. S njima se spremao na Tebu. Uto se pronese proročanstvo Apolona delfijskoga, da sinovi Edipovi bez oca ne će ništa opraviti i da se, ako mare za spas svoj, moraju dokopati njega živa ili mrtva.

— Znaj, oče, još i to! —nastavi Ismena, — upravo zato će domala stići naš ujak Kreont i on će te milom ili, ako sam ne pođeš, silom voditi na granicu tebansku, da se tako po proroštvu domogne Teba pomoći tvoje, a opet se ne će zemlja tvoja oskvrniti s tvoje nazočnosti. Zato pohitjeh da pretečem Kreonta.

— A ako ja ondje umrem, hoće li me pokopati u zemlji tebanskoj.

— Ne! — odgovori djevojka, jer to ne dopušta grijeh tvoj.

— Dobro dakle! — klikne ljutito Edip, — onda me ne će nikada dobiti u ruke svoje! Kad je u sinova mojih jača želja za

vladom nego ljubav djetinjska, neka im bozi nikad ne utrnu razdora njihova, pa ako je meni riješiti spor njihov, onda neka se onaj, koji sada drži žezlo, nikada ne užije vlasti, a onaj, koji u progonstvu živi, neka nikad rodnoga grada svoga ne vidi! Samo ove kćerke ovdje, ovo su prava djeca moja! S njih neka se ispere krivnja moja, za njih zovem blagoslov s nebesa, za njih u vas, samilosni građani, molim zaštitu!

Uto se javi i kralj Tesej. On pođe ravno do slijepa stranca i progovori mu riječima, koje su bile pravi melem ojađenu srcu starčevu:

— Siromašni Edipe, tvoj mi udes nije nepoznat. Već tvoje izbodene oči kazuju, tko si. Tvoja me se nesreća duboko dojima. Reci mi, što tražiš od grada i od mene. To, što ti od mene tražiš, moralo bi strašno biti, kad ti ne bih želju ispunio. Nijesam zaboravio, da sam i ja, baš kao ti, u tuđini odrastao i mnoge nevolje preturio.

— Riječi tvoje odjek su plemenite duše tvoje. Moja je molba zapravo dar, dar doduše vrlo malen, ali opet velika blagodat. Sahrani tijelo moje, a bogovi će te za to obasuti blagoslovom.

— Doista! — klikne Tesej, — mala je milost, što je moliš. Traži nešto bolje, nešto više, pa će ti se ispuniti.

— Ta milost nije tako malena, kako misliš, jer ćeš morati u boj radi tijela mojega, — odvrati Edip i ispriča Teseju, što mu je Ismena doglasila.

Tesej ga pozorno sasluša, a onda mu svečano reče:

— Već zato, što je svakomu gostu kuća moja otvorena, ne smijem da ti uskratim ruku pomoćnicu. Pa kako bih ja to i mogao učiniti, kad obećaješ meni i zemlji mojoj blagoslov s nebesa i kad bogovi upraviše korake tvoje k mojemu ognjištu!

Tesej pusti Edipu na volju, hoće li u Atenu ili će ostati kao gost na Kolonu. Edip odabere Kolon. Tu je po odluci božjoj imao da pobijedi protivnike svoje; tu je imao da slavno svrši život svoj. Tesej se nato vrati u grad, da žrtvuje bogu Posidonu.

Edip i Kreont.

Doskora stigne na Kolon Kreont s oružanom pratnjom da izvrši ono, što je Ismena Edipu doglasila. Uzalud je nastojao da milom skloni, neka bi se povratio u Tebu.

— Ne ja, već duh osvete će doći k vama, a moje sinove ne će od zemlje tebanske dopasti više, nego im treba za grob.

Kad je nato Kreont silom htio da slijepca odvede, obrane ga Kolonjani.

— Kad ne mogu tebe ugrabiti, a ono ću ti bar obadva štapa oduzeti. I naloži pratnji, da pograbe Antigonu i Ismenu. — Prkosi sada, slijepče! Putuj dalje, ako možeš!

Kreont se još više osmjeli, kad je vidio, da mu je pošlo za rukom oteti Antigonu i Ismenu. On nanovo napadne Edipa, ali ga pusti, jer u taj čas stane pred njim Tesej, koji je na viku ljudi dohrlio iz Atene u pomoć.

— Ne ćeš odavde, dok ne povratiš kćeri Edipovih, — zaprijeti mu Tesej. I za kratko vrijeme bijahu kćeri opet kod oca.

Edip i Polinik.

Istom što se riješio one nesreće — Kreonta, eto ti Polinika! Traži oca svojega, rad bi s njim govoriti. Edip ga isprva ne htjede pustiti preda se, ali se Antigona, koja je voljela Polinika, za nj zauze.

— Vidim došljaka, dolazi bez pratnje. Oči su mu pune suza, — reče Antigona.

— Je li on? — upita Edip.

— Jest, oče! — odvrati ona, — tvoj sin Polinik stoji pred tobom. Polinik žali bijedna oca i moli ga, da se smiluje na nj:

— Teško sam, oče, tebi sagriješio! Možeš li mi oprostiti? Ti šutiš? Ded, mili oče, reci bar jednu riječcu! Ne ljuti se na me, ne odvraćaj lica svojega od mene!

— Kaži ocu, — progovori Antigona, — što te je dovelo ovamo, možda će mu se otvoriti usta.

Polinik nato ispriča, kako ga je brat protjerao, kako je došao k Adrastu, kralju argivskomu, a on mu dao kćer za ženu, i kako se ondje složio sa sedam knezova, koji su spremni da idu s vojskom svojom na Tebu; oni su, kaže, prodrli u zemlju tebansku. Suznih oči stane zaklinjati oca, neka pođe s njim, jer će po drugi put primiti žezlo i prijesto iz ruku njegovih. Ali tvrda srca očeva nije Polinik bio kadar da smekša.

— Nosi se odavde, rđo jedna! Rođenoga si oca svojega, dok si još sjedio na prijestolu, protjerao iz kuće i turio u ovo prosjačko odijelo. Sad me žališ, kad je i tebe pritisla ljuta nevolja. Tebe i brata tvojega čeka kazna božja. Vi nijeste moja djeca, jer da je samo do vas bilo, već bi davno jadno poginuo. Što još živim, zasluga je kćeri mojih. Ne ćeš zatrti grada očinskoga, nego ćeš se u svojoj krvi valjati, baš kao i brat tvoj. To je odgovor, što ga šaljem knezovima tvojim.

Upropašten Polinik ustukne.

— Zaklinjem te, Poliniče, ne idi na Tebu! Vrati se s knezovima u Argo, — govoraše uzrujano Antigona bratu svojemu.

— Ne, ne mogu više, — odvrati Polinik. — Bijeg bi za

me bio nesamo sramota nego i propast! Tako reče, otkine se iz zagrljaja sestrina i u očaju krene dalje.

Edipa mine jedna i druga pogibao. Domala sijevnu i gruhne grom. Crna tama pritisne zemlju. Narod se prepadne, ali starac odmah razumije, da ga zovu bogovi. A kad dođe Tesej, blagoslovi Edip svečano grad Atenu i pozove Teseja da ide s njim do onoga mjesta, gdje će on samo u nazočnosti Tesejevoj završiti život svoj. Nikomu na svijetu ne će smjeti odati, gdje se Edip prestavio s ovoga svijeta. Očuva li se tajna, to će ono mjesto biti jačim branikom protiv neprijatelja atenskih nego koplje, štit i svi saveznici. Kćeri i narod kolonski isprate ga komad puta. On je sam bez vodiča stupao naprijed, kao da nije slijep.

Usred gaja Erinija bijaše raspuklina u zemlji. Na ulazu u taj prodor bijaše prag sa stubama mjedenim. Tu se u raskršće sastajalo više puteljaka. O tom se prodoru zemaljskom pripovijedalo da se onuda polazi u podzemni svijet. Jednim puteljkom stiže Edip do raskršća i zaustavi se. Sjedne pod drvo da se odmori i zaište žive vode bistrice i svečano ruho, što mu ga je Antigona iz jedne susjedne kuće donijela. Opere se i obuče čisto ruho. Kad je bio gotov, zatutnji i potrese se zemlja. Prestrašene djevojke padnu do nogu njegovih i stanu plakati, busati se u prsi i žaliti u sav glas.

Edip od dragosti savi ruke oko njih i reče: — Djeco, zbogom, današnjim danom nemate više oca!

Iz toga ih zagrljaja trgne gromki glas, koji zovnu Edipa.

— Što oklijevaš, Edipe? Već je vrijeme, da idemo!

Kad je to Edip čuo, zovne k sebi kralja Teseja i zamoli ga, da mu čuva kćeri. Nježno se oprosti s djecom i reče njima i svemu narodu, neka se vrate; samo ga Tesej smije dalje pratiti. Narod i kćeri poslušaju Edipa, vrate se, a kad su nešto odmakli, stanu i ogledaju se. Edipu više ne bijaše ni traga ni glasa. Nijesu munje sijevale ni gromovi gruhali, niti se zemlja tresla; grobna bješe svuda tišina. Tamni se zacijelo prag podzemnoga svijeta milostivo i tiho rastvorio, da primi starca, koji je veselo bez uzdisanja i stenjanja sašao u najdublje dubine. Ništa ne vidješe do sama Teseja. On je rukom zaklanjao glavu i zastirao oči, kao da mu se ukazalo kakvo grozno strašilo, što ga očima nije mogao gledati. Domala se baci na tle, stade ljubiti zemlju i onda ruke dizati, kao da se moli nebeskim bogovima.

Kako je umr'o Edip, to nitko osim Teseja nije znao. Tesej povede djevojke u Atenu, a one ga zamole, neka ih vrati u Tebu. On im to obeća.

Polinik i Tidej kod Adrasta.

U Adrasta, kralja argivskoga, bila tri sina i dvije lijepe kćerke — Argija i Dipila. Za njih mu proročište reče, da će jednu udati za lava, drugu za vepra. Nikako nije Adrast mogao da shvati tih riječi, pa da se to ne zbude, naumi ih što prije udati. Ali bogovâ ne možeš u rog natjerati, — njihova se mora ispuniti. I ispuni se. Evo, kako! Baš pred dvorom u gluho doba noći sukobe se dva junaka: Polinik iz Tebe i Tidej, sin Enejev, iz Kalidona. Polinik pobježe iz Tebe, jer ga protjera brat Eteoklo, a Tidej, jer je nehotice u lovu ubio rodaka. Stade zveket oružja. Čuje Adrast, izađe i rastavi bojnike. Ali gle čuda! Oko mu zape o štit Polinikov — na njemu bješe lavlja glava. Svrne na Tideja, — sa štita reži glava veprova. Adrast se odmah sjeti onih tamnih riječi proročanstva i odabere obadvojicu za zetove. Poliniku dade Argiju, Tideju Dipilu. Ujedno im obeća, da će ih vratiti u kraljevstvo njihovo, odakle su morali bježati.

Adrast namisli najprije krenuti na Tebu. Zato sakupi vođe svoje, — njih šest na broj; on sam bijaše sedmi. Bijahu to osim Adrasta Polinik, Tidej, rođaci Amfijaraj i Kapanej pa braća Hipomedont i Partenopej. Amfijaraj bijaše vrač, te je znao, da će vojna po zlu proći. Da izmakne nesreći, sakrije se, te je za nj znala samo žena Erifila, sestra Adrastova. Nju podmiti Polinik krasnom zlatnom ogrlicom, i ona oda Amfijaraja. Tako se i on pridruži vojsci, jer ga je vezala riječ, što je zada Adrastu kod vjenčanja. Svaki junak sabere na zapovijed Adrastovu četu najbolje čeljadi svoje. U određeni dan krene sedam četa preko Korinta put Tebe. I dosta brzo stignu onamo.

Pred Tebom.

U Tebi je sa stricem svojim Kreontom vladao Eteoklo. Čim Eteoklo čuje, da se vojska argivska približava, skupi Tebance, te ih žarkom besjedom potakne na obranu grada. »Sjetite se sugrađani, — govoraše Eteoklo, — što dugujete svojemu rodnomu gradu, koji vas je u svom krilu othranio. Borite se za nj, za žrtvenike domaćih bogova, za oce, za žene, za djecu i slobodu svoju!«

Dok je Eteoklo tako junacima svojim govorio, stajala je djevica Antigona na krovu kraljevskoga dvora. Do nje bijaše sijedi štitonoša djeda njezina Laja. Antigona naime ne osta pod brižnom paskom kralja Teseja u Ateni, već se sa sestrom Ismenom vrati u Tebu, za kojom joj je čeznulo srce. Onamo ju je vukla i nada, da će biti od pomoći Poliniku, na koga se i ljutila,

što je digao vojsku na domaju svoju. Antigona je sa strahom gledala golemu vojsku, što je prekrila svu poljanu tebansku, obale Ismena i izvor Dirku od starine na glasu. Baš su se čete vrstale jedna do druge, — talasale se kao talasi morski, oružje sijevalo na sjaju sunčanom. Antigonu podiđe strava od tolikoga mnoštva. Mirio ju je starac štitonoša.

— Zidovi su naši visoki, a teška željezom okovana vrata hrastova čvrsto stoje u dovratnicima. Grad je siguran, a osim toga je pun smionih, srčanih junaka.

Antigonu umire nešto malo te riječi starčeve, a onda njom prevlada radoznalost, — stane pitati starca sad za ovoga, sad opet za onoga junaka, kojega je sagledala.

— Tko je onaj gorostas tamo sa sjajnim šljemom na glavi, što onako lako maše štitom i stupa na čelu čete?

— To je Hipomedont, što vlada zemljom oko Mikene, gdje je Heraklo posmicao glave zmiji lernejskoj.

— A tko je onaj podalje desno kod izvora Dirke, što se u svom čudnom odijelu čini kao kakav barbarin?

— To je Tidej, sin Enejev, svak bratu tvojemu Poliniku. On i Etoljani njegovi najbolji su kopljanici.

— A onaj mlađahni junak ondje, što vodi onu za boj spremnu četu?

— To ti je Partenopej, sin Atalante,[37] prijateljice Artemidine. Ali vidiš li ona dva junaka, što stoje do groba Niobina? Stariji je Adrast, vođa cijele vojske. Mlađega valjada poznaješ?

— Vidim samo prsa i obris lika njegova — klikne očajno Antigona. — ali ga ipak i te kako poznam! To je nesretni brat Polinik! O kad bi me oblak, što nad nama lebdi, ponio onamo! Kako bih izgrlila, kako bih izljubila nesretnoga prognanika! Kako se samo prelijeva sjajna odora njegova na sunčanim zrakama! Ali čuj! Tko je eno onaj ondje, što onako sigurnom rukom ravna bijesne hatove i tako pomno ogleda zidine gradske, gdje bi bilo najzgodnije za juriš?

— To je obijesni Kapanej, koji se ruga gradu našemu i vas nježne djevice želi da vodi robljem u močvare lernejske.

Antigona problijedi s tih riječi i zamoli ga, da je vodi u odaje njezine. Starac je uhvati za ruku i cedrovim stubama odvede, baš kako ju je i doveo na krov dvora kraljevskoga.

[37] Atalanta se isprva nije htjela udavati, nego je lov lovila u gori. Budući da je dugo djevovala prozva joj se sin Partenopej t. j. sin, kojemu je mati bila dugo djevojka (parthenos).



Megarej.

Međutim razmjeste Kreont i Eteoklo vojsku na sva sedmora vrata tebanska; na svaka stave po jednoga vrsnog zapovjednika. Broj vođa njihovih odgovaraše broju argivskih. Ali prije nego će bitku zametnuti, odluče, da će iz leta ptica ispitati volju bogova. U taj se posao razumio sijedi Tiresija, sin Eura[28] i nimfe Harikle. Tiresija je jednoć, još kao mladić, rasrdio božicu Atenu, a ona ga je kaznila, — oslijepila. Majka je njegova zaklinjala božicu Atenu, neka mu vrati vid. Atena se doduše smilova na Tiresiju, ali mu vida nije više mogla vratiti; da mu bar donekle nadomjesti gubitak, dade tanak sluh, te je razumio svaki ptičji glas. Od onoga dana bijaše vrač u Tebi.

Po Tiresiju pošalje Kreont mlađahnoga sina svojega Megareja. Starca drhtavih koljena dovede kćerka njegova M a n t a i Megarej pred Kreonta. Dugo se starac kratio, da odgovori Kreontu, ali najposlije mu reče žalosne riječi:

— Sinovi Edipovi teško sagriješiše ocu svojemu, s njih čekaju teški dani zemlju tebansku. Argivljani i Kadmejci će se iskrvariti, sinovi jednih će pasti od ruke sinova drugih. Samo bi jedno moglo spasti grad, ali je gorko i pregorko, — usta moja ne mogu da izreku. Zato da ste zdravo!

Tiresija htjede da krene i otide, ali ga Kreont zaustavi i uzme zaklinjati tako dugo, dok nije najposlije popustio.

— Ti dakle želiš znati, — reče strogim glasom Tiresija. — Pa dobro! Ali kaži mi prije, gdje je tvoj sin Megarej, koji me ovamo doveo?

— On je kraj tebe! — odvrati Kreont.

— Neka bježi, što dalje može, od mojega proroštva! Grad će se spasti, samo ako padne najmlađi od sjemena zmajevih zubi. To je njemu spas.

— Jao meni nesretniku! — vikne Kreont. Što znače, starče, te riječi?

— Najmlađi unuk Kadmov mora mrijeti, ako želiš, da se grad spase.

— Što? Ti tražiš smrt mojega najmlađeg sina? — rikne razjareno Kreont. — Nosi mi se iz grada! Nijesi više vrač naš, ne trebam te!

— Zar istina ne vrijedi, kad ti ona zlo navješćuje? — upita Tiresija.

Kreont se brzo pokaje, baci se starcu pred noge i stane ga zaklinjati, neka ublaži riječi svoje. Ali Tiresija osta tvrd. Riječi njegove kao mraz opale srce Kreontu:

[28] Euro je jugoistočni vjetar.

— Što rekoh, ne porekoh. Na izvoru Dirki, gdje je nekada ležao zmaj, treba da se Megarej žrtvuje. Tada će vam zemlja opet biti prijom, ona zemlja, koja traži, da joj se za onu ljudsku krv, što je jednom Kadmu iz zubi zmajevih nikla, vrati opet ljudska krv. Ako taj mladić dade krv svoju za spas domovine svoje, onda će smrt njegova biti spasom njezinim, a užasom će biti vojsci Adrastovoj povratak. Biraj Kreonte, što želiš!

Reče i ode, voden od kćerke svoje Mante. Kreont osta prestravljen. Dugo je zamišljeno stajao, a onda navali naglo kao na dušak sipati riječi:

— Bježi, sinko, bježi, što te noge mogu nositi! Bježi iz ove proklete zemlje, koja guta i nedužnost tvoju. Hajde, hajde preko Delfa, Etolije, Tesalije, Tesprotije do svetišta Zevsova u Dodonu! Ondje traži zaštitu kod proročišta!

— Vrlo rado, predragi oče, — odvrati Megarej. Samo mi priredi sve, što treba za bijeg! Ne boj se! Ne ću promašiti.

Kreont se na te riječi primiri i otide da izda dalje zapovijedi za obranu grada. Istom što je otac otišao, baci se Megarej na koljena i od srca se trgne moliti bogovima olimpskim.

— Oprostite mi, čisti nebesnici, što sam slagao starcu ocu. Što se starac boji, to se oprostiti može, ali kakva bih ja kukavica bio, kad bih izdao domovinu, kojoj dugujem život. Zato čujte odluku moju! Svojom glavom hoću da spasem grad, — bijeg bi za me bio sramota. Popet ću se zidu gradskomu na vijenac i strovaliti se u mračni prodor zmajev, da spasem otadžbinu. —

Što reče, ne poreče! Smjesta izvrši zavjet svoj, — žrtvuje život za dom svoj.

Eteoklo i Polinik.

Smrt Megarejeva silno rastuži oca, ali spase grad od propasti. Uzalud su Argivljani jurišali na vrata tebanska: Partenopej na prva, vrač Amfijaraj, koji se odlikovao trijeznošću, na druga, Hipomedont na treća, Tidej na četvrta, Polinik na peta, Karpanej na šesta, a na sedma sam Adrast. Tebanci su se junački branili. Na ulazu zaglavi Partenopej. On poput vihra dojuri na vrata, da ih sjekirom probije i vatrom spali; — ubije ga golem kamen, što ga jedan Tebanac obori sa zida. Bijesna Kapaneja ošine gromom sam Zevs, baš kad se ljestvama popeo na zid; kazni ga za drskost, jer se pohvalio, da ga ne će ni Zevsova strijela više srušiti ni obraniti grada.

Smrt Kapanejeva bijaše Adrastu znakom, da se sam otac bogova protivi poduzeću njegovu. Zato izvede čete iz jaraka ispod zidova, da uzmakne u svoj tabor. Vojska mu na povratku kruto postrada, jer su se Tebanci dali za njom u potjeru. Tom prilikom zaglavi vrač Amfijaraj. Gonio ga tebanski junak Periklimen sve do rijeke Ismena, koja spriječi Amfijaraju bijeg. U očaju naloži Amfijaraj upravljaču kola svojih, neka traži plitko mjesto, ne bi li kako umakli progonitelju. Ali on ga je stigao i trgnuo mač da ga posiječe. No Zevs ne htjede da mu vrač onako neslavno pogine, za to gromom raskine zemlju, i ona proguta vrača, upravljača, kola i konje.

Tebanci se veselo vrate u grad misleći, da su neprijatelja dokraja uništili. Ali eno ga opet, gdje se vrsta i u gustim redovima primiče nasipu gradskomu. Tebance obuzme strah, jer su i oni u prvom boju mnogo svojih izgubili; zato objeručke prihvate prijedlog Eteoklov, da će se on sam s bratom svojim ogledati, pa čija će biti pobjeda, onoga neka je i kraljevstvo. Sinovi Edipovi metnu na se sjajniju odoru bojnu, a isprati ih na bojište po izbor družba.

Trublja zatrubi, a protivnici poteku jedan na drugoga kao dva bijesna vepra. Koplja zviznu zrakom i odbiju se o čvrstim štitovima. Boj se zavrgne. Bio je divlji i žestok, te su i samim gledaocima kapale debele kaplje znoja s čela. Još uvijek bijaše pobjeda neodlučena. Najposlije uvreba Polinik zgodu, kad je Eteoklo pružio desnu nogu, da makne s puta kamen, što mu je smetao. Pogodi ga u golijen. Veseli se poklik razliježe po vojsci argivskoj, ali samo za čas. Eteoklo, koji se nimalo ne smete, opazi, da je protivnik odgalio rame. On naperi koplje, shvati ga u rame; oštrice se otkine i ostane u rani. Sad kliktahu Tebanci. Nato se braća late mača i biju se. Eteoklo se uto dosjeti varci tesalskoj. Odskoči pa naglo nasrne i satjera mač bratu u trbuh, koji se tomu nije nadao. Polinik se sruši sav obliven krvlju, koja je navalila iz rane. Eteoklo je mislio, da je boj gotov, baci mač, sagne se nad smrtno ranjena brata, da skine s njega odoru, ali mu u taj čas rine Polinik mač, što ga je još čvrsto držao, u jetra, te se Eteoklo mrtav sruši do brata, koji je izdisao.

Sad se otvore vrata tebanska, žene i sluge izlete napolje, da oplaču mrtva vladara svojega. Izađe i Antigona; spusti glavu nad miloga brata svojega Polinika, da čuje posljednju želju njegovu. Eteoklo bijaše već mrtav, Polinik je još disao. On ukočenim očima svojim pogleda sestru i progovori jedva čujno:

— Ne plači sudbinu moju, sestro, ne plači ni brata moga

Eteokla! On se od prijatelja prometnuo neprijateljem mojim. Sada istom, u smrtnoj stisci, ćutim, kako sam ga volio! A ti, mila sele moja, pokopaj tijelo moje u domovini mojoj i izmiri me s gradom, koji se ljuti na me! Neka mi bar tu molbu usliši, kad mi je već kraljevstvo oteo! Zaklopi mi svojom rukom oči moje, jer već mrkla noćca sjeda na njih!

Tako umre Polinik u naručju sestre svoje. Sad se stanu protivnici prepirati radi pobjede.

— Polinik prvi udari —, govorahu Argivljani.

— Ali on i prvi podleže —, odgovarahu Tebanci.

Raspra se izvrgne u bitku. Oružani Tebanci nasrnu na goloruke Argivljane, što su, gledajući dvoboj, odložili oružje. Argivljani ljuto nastradaju, — leševima se argivskim pokrije sva zelena poljana tebanska. Tebanci se krcati plijena vrate u grad.

Antigona.

Poslije smrti sinova Edipovih prijeđe kraljevstvo na ujaka njihova Kreonta. Novomu kralju bijaše najpreča briga sahraniti palu braću. Eteokla ukopa sa svim počastima, što su ga kao kralja išle, a za Polinika naredi, neka ostane u polju hranom grabežljivim pticama i divljoj zvjeradi. Tako namisli kazniti izdajicu. A da se kazna izvrši, zaprijeti Kreont smrću svakomu, tko bi se drznuo tijelo Polinikovo pokopati. On postavi stražu, neka pazi, da se zapovijed njegova ne krši.

Za tu je strašnu kaznu čula i Antigona, kojoj bijaše jedina želja, da ispuni obećanje, što ga je Poliniku dala. Teška se srca obrati na mlađu sestru svoju Ismenu, da joj bude u pomoći kod ukopa. Ali strašljivo se djevojče ne usudi sestri pomagati.

— Jesi li već, sestro, — reče ona plačući —, sasvim zaboravila groznu nesreću, koja je snašla oca i majku našu? Je li ti sasvim ispalo iz pameti, što nam je netom braću zadesilo? Zar već snuješ, kako ćeš upropastiti i one, što su još u životu?

— Ne trebam pomoći tvoje, — odvrati Antigona plačljivoj sestri svojoj —, ja ću već brata sama pokopati. Ako mi to sretno pođe za rukom, rado ću umrijeti za onoga, kojega sam za života toliko voljela.

Domala dođe kralju stražar.

— Tijelo, što si nam ga predao, da ga stražimo, sahranjeno je, — progovori sav u strahu stražar. — Ne znamo, kako se to zbilo. Kad nam je prvi danji stražar to javio, teška nas je briga i žalost popala. Samo je tanahna prašina na mrtvacu, — toliko, koliko treba za sveti obred, da se sahrani tijelo. Nema baš nikakova traga, da bi otkuda došao čovjek ili zvijer. Među nama stražarima stade svađa, — jedan je drugoga krivio s nepažnje. Najposlije smo se složili, da tebe treba o toj nesreći obavijestiti. Kocka je pala na me nesretnika, da ti to dojavim.

Kreonta popade bijes i zaprijeti smrću svim stražarima, ako zločinca ne nađu. Stražari ometu pomno svu prašinu i stanu oštro stražiti. Sjeli su u zavjetrinu, da do njih ne bije nemili zadah od natrula tijela. Prosjede od rana jutra do podne. Kad je sunce svom snagom stalo pripicati, diže se iznenada silan vihor, izvitla stup praha, stane kidati sa šume u dolini lišće. Stražari se snebiše od te strahote nebeske. Kad se vihor smiri, opaze djevojku, gdje dolazi i tuži kao ptičica, kad nađe gnijezdo prazno; u ruci imađaše krasan, skup krčag i izvisoka izlije žrtvu na Polinika i posveti mrtvaca. Prokune one, koji su omeli prah s mrtvoga tijela. Stražari ne počase ni časa, već pograbe djevojku i odvuku pred Kreonta.

Kreont se začudi, kad je vidi.

— Ludo jedna, — dovikne joj —, priznaješ li djelo ili ga poričeš?

— Priznajem ga, — odgovori Antigona i digne glavu, koju je oborila bila.

— A znaš li zapovijed, što si je bez bojazni prekršila?

— Znam je dobro, ali to ne narediše neumrli bogovi. Znam zakone, koji nijesu odjučer, nego vrijede od vijeka do vijeka, i nitko za njih ne zna, otkada su. Nijedan ih smrtnik ne smije pogaziti, da ne izazove srdžbu bogova. Taj mi je zakon rekao, da pokopam mrtva sina matere svoje. Ako držiš, da sam ludo radila, a ono znaj, da me luda s ludosti krivi.

— Misliš li ti, — odgovori joj Kreont, koga je postojanost njezina dražila i jarila, — da se tvoja tvrdoglavost ne da skršiti? Tko je u tuđoj vlasti, taj neka ne prkosi!

— A što me može gore od smrti zadesiti? Uostalom čemu to otezanje? Moje se ime ne će osramotiti time, što ću umrijeti. A znam i to, da samo strah od tebe građanima tebanskim veže jezik, — svi oni u srcu svom odobravaju djelo moje. Ta brata ljubiti je prva sestrinska dužnost; rodila sam se, da ljubim, a ne da mrzim.

— Dobro. Kad ga moraš ljubiti, a ti ga ljubi u Hadu, — dovikne joj ljutito Kreont.

Uto dovedu sluge i Ismenu, jer je Kreont držao, da je i ona kriva. Kao da je nestalo u nje svake ljudske slaboće i svakoga straha, srčano stupi pred Kreonta i reče, da je kriva, kao i sestra njezina, i da će zajedno s njom u smrt. Ali je Antigona odriješito odbije i kaže, da je sama djelo učinila bez ičije pomoći.

Sada Ismena sjeti kralja, da Antigona nije samo kćerka sestre njegove, nego je i zaručnica Hemona, sina njegova. Kreont reče, da on ne treba takve snahe, i dade obadvije sestre odvesti u dvor i naloži slugama, da ih vežu i čuvaju.

Uto dođe sin Kreontov Hemon, da se zauzme za zaručnicu svoju i u svojoj sinovskoj odanosti upozori oca na javno mnijenje, koje jednodušno hvali djevojku.

— Ti ne znaš, oče, — govoraše Hemon, — što svijet govori, što kudi. Strogi tvoj pogled odbija svakoga građanina, te ti se nitko ne usuđuje kazati što neugodno. Ja iz prikrajka slušam i svašta doznajem. Zato dopusti, da ti iskreno kažem, da sudbinu djevojčinu žali čitav grad; djelo njezino odobrava sve građanstvo i nema nikoga, koji bi mislio, da je pobožna sestra zaslužila smrt zato, što nije mogla odoljeti da gleda, gdje joj rođena brata njezina trgaju krvoločni psi i grabežljive ptice. Zato, oče dragi, popusti javnomu mnijenju! Čini onako, kako to čini i drveće, kad navali šumska bujica. Ne protivi li se struji, već se savija i popušta sili vode, očuva grane svoje; odupre li se, s korijenom ga bujica iščupa.

— Ti ćeš meni pamet da soliš! — odvrati Kreont pa nastavi sve ljuće i ljuće. — Znaj, da je žive osloboditi ne ćeš! Ondje daleko, kuda ne stupa stopa ljudska, ginut će u kamenu grobu. Samo ću joj toliko jela dati, da očuvam grad od skrvne, koja bi na nj pala, da je izravno pogubim. Ondje neka podzemnoga boga; kojega jedinoga, čini se, štuje, moli, da je oslobodi; prekasno će spoznati, da je pametnije slušati žive nego ugađati mrtvima.

U bijesu svojem zapovjedi slugama, da mahom dovedu Antigonu, da pred zaručnikom izdahne. Sin srdito dobaci ocu, da se to nikad ne će zbiti, niti će on ikad više ugledati lica sina svojega. I odjuri. Kreont dade Antigonu odvesti u grobnicu, da ondje dočeka smrt, što joj je dosuđena. Neustrašivo i zazivajući bogove i pominjući imena onih, s kojima se željela sastati u podzemlju, otide u kamenu odaju svoju, iz koje živa više ne izađe.

Tijelo je Polinikovo još uvijek ležalo nesahranjeno u polju. Psi su ga i ptice kidali i komade mesa nosili na gradske žrtvenike i tako skvrnili svetinje. Dođe Tiresija i opomene Kreonta, da zloguke ptice navješćuju veliku nesreću, ako ne sahrani Polinika. Kreont ga ljuto uvrijedi, okrivi ga, da laže, jer je lakom na novac, te se dao potkupiti. To raspali vrača, i on mu nesmiljeno otkrije, što ga čeka.

— Ne će više mnogo puta sunce projuriti u svojem hitrom toku, a ti ćeš sam od svoje krvi vratiti jednoga mrtvaca mrtvima za odmjenu. Dvostruko zločinstvo počinjaš: jedno, što ne daš mrtvacu pod zemlju, kamo spada, drugo, — što živu otimaš svijetu. Hajdmo brzo odavde, dječače! Prepustimo toga čovjeka nesreći njegovoj! — Reče i ode s dječakom, koji ga je vodao.

Dršćući od straha i užasa gledao je Kreont za zlogukim vračem. Predomisli se i zapita starješine gradske za savjet.

— Pusti djevojku iz groba i sahrani mrtvo tijelo mladićevo! — glasio je njihov odgovor.

Sve preko srca Kreont posluša savjet njihov, samo da predusretne nesreći, što mu je prijetila. Sam pođe sa slugama i družbom svojom da pokopa Polinika svečano sa svim počastima, što su ga kao kneza išle; najprije opere iznakaženo mrtvo tijelo, spali ga i naspe humak, a onda pohiti do groba Antigonina. Idući k pećini začuje već izdaleka žalosno naricanje, — prepozna glas sina svojega Hemona. Poteče do pećine. Imao je što da vidi! Duboko u pećini grli Hemon mrtvo tijelo Antigone, koja se objesila, i oplakuje svoju nesreću — djelo očevo. Kad opazi oca, trgne mač i nasrne na nj, ali on se bijegom spase. Sam na se ljut, nadnese se nad mač i zarine ga u rebra. Rukom klonulom ogrli djevu i najzad se do nje rsuši. Očajni se otac s truplom, što su ga sluge nosile, vraćao kući, kad eto stigne glas, da se i žena njegova Euridika bori sa smrću, — probola se i proklela muža, što joj je ubio dva sina.[39]

Epigoni.

Od cijeloga roda Edipova osta u životu još samo Ismena. O njoj ne zna priča ništa; ona umre neudata ili bar bez djece, a s njom izumre nesretno pleme. Od ono sedam junaka, što je pod Tebu došlo, umače sretno samo kralj A d r a s t, koga je spasao besmrtni konj njegov A r i o n, gojenac Posidona i Demetre. Adrast se spase i stigne u Atenu. Ondje je našao i pomoći. Kralj atenski Tesej prisili Tebance, te su dopustili, da se pali junaci pokopaju onako, kako dolikuje. Adrast je podigao sedam lomača za sedam junaka svojih, ali jednoga nije našao — Amfijaraja, kojega je zemlja progutala. Boljelo je kralja, što nije mogao prijatelju svojemu iskazati posljednju počast.

— Ne vidim zjenu vojske svoje, — reče on, — vrsnoga vrača i vrsnoga na koplju junaka.

Njima u čast priredi sjajne igre. Sagradi hram Nemesi (božici osvete) baš nadomak Tebi i vrati se s Atenjanima.

[39] Megareja i Hemona.

Odonda je deset godina proteklo. Sinovi se onih junaka, što su pod Tebom zaglavili, dignu da osvete smrt otaca svojih. To su epigoni ili potomci, njih osam na broj. To su: sinovi Amfijarajevi Alkmeon i Amfiloh, sin Adrastov Egijalej, sin Tidejev Diomed, sin Partenopejev Promah, sin Kapanejev Stenel, sin Polinikov Tersandar i sin Mekistov Eurijal, nećak Adrastov. Sam se Adrast pridruži vojsci, što je pošla na Tebu, ali ne kao vođ. Vodstvo, reče, neka se preda mladim rukama. Po savjetu delfijskoga proroštva izaberu za zapovjednika Alkmeona, koji ih sretno dovede pod Tebu.

I opet se zametne ljuta i krvava bitka, kao ono prije deset godina. Sinovi su bili sretniji od otaca svojih, oni održe pobjedu. U boju nastrada samo jedan od epigona — sin Adrastov Egijalej, koji pogibe od ruke Laodamanta, sina Eteoklova. Laodamant bijaše vođa tebanski, njega ubi u boju Alkmeon. Izgubivši Tebanci vođu svojega, a i mnoge sugrađane, ostave bojno polje i uzmaknu za zidine tebanske. Tu zatraže savjeta u slijepa Tiresije, koji je već bio stogodišnji starac. Tiresija im reče, da im je jedini spas bijeg iz grada; neka prevare Argivljane i pošalju k njima poslanike, kao da će pregovarati o miru, a dotle neka umaknu iz grada sa svim blagom svojim. Tako i učine. Kasno obnoć dođu u beotski grad Tilfusu. Iz izvora, što je do grada bio, napije se Tiresija vode i umre. Život njegov u podzemnom svijetu bijaše drukčiji od života ostalih sjena. On nije tumarao bez pameti kao druge sjene, nego je ostao i ondje vrač, kako je bio na ovom svijetu. Tako su odlikovali bogovi pobožnoga vrača svojega.

U Tebi ostane samo jedno živo biće — Manta, kćerka Tiresijina. Ona bijaše i jedini plijen argivski. Budući da su se svečano bogu Apolonu zavjetovali, da će mu od plijena prikazati ono, što će biti najbolje, mišljahu, da nema boljega dara od proročice Mante, koja je od oca naslijedila proročki dar. I epigoni je odvedu u Delfe i posvete bogu Apolonu. Ovdje je ona postala najglasovitijom proročicom svojega vremena. Često su ljudi vidjeli sijeda starca, gdje dolazi i odlazi od nje, a učila ga je pjevati prekrasne pjesme, koje su se doskora razlijegale po cijelom svijetu, gdje je bilo Grka. Taj starac bijaše glasoviti pjesnik Homer.

Osnutak grada Troje.

U prastaro vrijeme vladahu na otoku Samotraki u Egejskom moru dva brata Jasion i Dardan, sinovi Zevsa i jedne nimfe. Starijega Jasiona ošinu munjom sam Zevs, jer se usudi podignuti oči k božici Demetri. Mladi Dardan, ražalošćen sa smrti bratove, ostavi Samotraku i prijeđe na maloazijsku obalu, što je bila Samotraki nasuprot. Tu se rječice Skamandar i Simoent zajedno izlijevaju u more, tu se visoko brdo Ida polagano spušta u ravnicu prema moru. Tu je vladar Teukar rodom Krećanin. Po njem se narod prozvao Teukranima. Teukar lijepo pogosti Dardana, dade mu kćerku svoju za ženu i zemlje na Skamandru. Tu Dardan osnuje naselje. Kraj se po njemu prozove Dardanija, a i Teukrani prihvate to ime. Njega naslijedi sin Erihtonije, a Erihtonija opet sin Tros, po kojem se i glavno mjesto dardansko okrsti Troja, a Teukrani ili Dardanci dobiju sada treće ime Trojanci.

Kralja Trosa naslijedi sin Ilo. Ilo pohodi jednom susjeda svojega — kralja frigijskoga, koji ga je pozvao na junačke igre, što ih je priredio. Nagrada pobjedniku — a to bijaše Ilo — bilo je pedeset djevojaka i isto toliko mladića, a osim toga i krava šarulja. Gdje legne šarulja, ondje neka gradi grad, — tako reče staro proroštvo. Ilo pođe za kravom. Ona legne baš blizu Troje. Tu na brdu Iliju sagradi grad Ilij, što su ga i Pergam zvali. Pomalo se poče i naselje i grad zvati sad Troja, sad Ilij, sad opet Pergam. Prije nego će podići grad, pomoli se Ilo bogu Zevsu, da znakom pokaže, je li mu milo, što gradi grad. Sjutradan nađe pred šatorom svojim kip božice Atene, što je s neba pao, a bio na glasu kao »paladium« (zaštita). Kip bijaše tri lakta visok, u desnici je držao koplje, a u ljevici preslicu i vreteno. Ovo bješe prošlost toga kipa.

Priča se, da je božicu Atenu, kad se rodila (iskočila je u potpunoj odori iz glave Zevsove, po kojoj je Hefest Zevsa udario, kad ga je jednom silno boljela), Zevs dao morskomu bogu Tritonu, da je odgoji. Triton je imao kćerku Paladu, koja je bila vršnjakinja Atenina. Kad su se djevojčice jednoga dana vježbale u bojnim igrama i nadmetale, zamahne Palada da pogodi Atenu; da je očuva od udarca, zakloni je Zevs štitom od kozje kože — egidom.[40] Dok je Palada sva upropašćena gledala u egidu, pogodi je Atena i rani smrtno. Duboka žalost srva Atenu. Da joj prijateljica ostane u vječitoj uspomeni, dade načiniti kip, koji je bio sasvim nalik na Paladu; stavi na nj kozju kožu, od koje je i egida bila načinjena, i postavi ga do kipa Zevsova. A sebi nadjene Atena ime Palada. Taj paladij baci Zevs s privoljom Ateninom na zemlju, — kao znak, da je grad Ilij pod zaštitom njegovom.

[40] To je najstarija i najjednostavnija vrsta štita. Dvije se noge svežu oko vrata, a koža lijevom nategne.

Sin i nasljednik Ilov bijaše Laomedont, nemio i silovit vladar, velik grješnik pred bogovima i ljudima; varao je jedne i druge. Laomedont naumi neobzidano mjesto Troju opasati zidom i pretvoriti ga u tvrd grad. Baš onda su se svijetom prebijali Apolon i Posidon; prognao ih je Zevs s Olimpa, jer su se protiv njega pobunili. Zevs odredi, da će oni pomagati Laomedontu kod gradnje zidova. Tako ih udes dovede pod Ilij, baš kad je Laomedont stao graditi zidove. Budući da bogovi nijesu smjeli nezaposleni boraviti na zemlji, jer inače nijesu dobivali nebeske hrane ambrosije, pogode se s Laomedontom, da će mu za plaću služiti: Posidon će graditi zidove, a Apolon pasti stada njegova po ubavim dolovima gore Ide. Pogodili se na godinu dana. Kad je ugovoreno vrijeme isteklo, i zidovi se ponosno kočili, ne htjede Laomedont da bogovima plati, što više — on ih protjera i zaprijeti, da će Apolonu svezati ruke i noge, a obojici odrezati uši. Ogorčena srca ostave bogovi grad, na koji su ljuto zamrzili, a ostavi ga i božica Atena. Već je sada Zevs u sebi pristao, da će netom obzidani grad prepustiti osveti uvrijeđenih bogova, kojima se pridruži domala i osvetljiva Hera, žena Zevsova. Evo zašto!

Paris.

Laomedonta ne minu zaslužena kazna. Znamo, kako ga je Heraklo kaznio. Njega naslijedi Prijam. Prijam se dva puta oženi. Druga mu žena bijaše Hekaba, kći frigijskoga kralja Dimasa. Prvi sin iz toga braka bijaše Hektor. Kad se međutim približavao čas, da Hekaba rodi Prijamu drugo dijete, usni joj se strašan san. Učini joj se, da je rodila oganj, koji je cijelu Troju proždr'o. Ispričavši sva prestravljena taj san Prijamu, pozove on Esaka, sina iz prvoga braka, da mu protumači san. Esak je po majci bio unuk Meropov. Od njega baštini dar tumačiti sve. Esak reče, da će maćeha njegova Hekaba roditi sina, koji će upropastiti grad. Stoga im savjetuje, da dijete, čim ugleda svijetlo svijeta, izlože u gori. I doista Hekaba rodi sina. Ljubav k domovini nadvlada ljubav materinu, i ona vrgne dijete u goru. Sluga, koji je dijete odnio, prođe petoga dana onim putem i čudom se začudi, kad vidi dijete veselo i zdravo. Hranila ga je kroz to vrijeme medvjedica. Agelaj, tako se sluga zvao, uzme dijete k sebi u kuću, othrani ga s djecom svojom i nadjene mu ime Paris.

Paris odraste među pastirima do krepka i lijepa momka. Pastiri su ga voljeli, jer ih je branio od razbojnika. Zato su ga i zvali Aleksandar t. j. branič ljudski (Branko).[41] Kad je

[41] Alekso = branim, aner = čovjek.

jednoga dana Paris, prislonivši se o drvo u gori Idi, sanjario i gledao grad Troju i pučinu morsku, začuje korake božje, od kojih se zemlja potresla. I prije nego se razabere, eto pred njim Herma, glasonoše božjega sa zlatnim štapom! Za njime idu po mekoj travi tri sjajne prikaze, jedna ljepša od druge, — božice olimpske. Božji ga strah obuzme, kosa mu se nakostriješi, ali ga Hermo umiri:

— Ne boj se nimalo! Božice su te izabrale, da im budeš sudijom. Ti treba da kažeš, koja je od njih najljepša. Otac bogova Zevs nalaže ti, da sud izrečeš. — I nestade Herma, a Paris je samo još čuo lepet krila njegovih.

Plahi se pastir osokoli i uzme gledati sjajne prikaze božanske, koje su u nadzemaljskoj ljepoti svojoj stajale pred njim, čekajući sud njegov. Na prvi mu se pogled učini, da su sve tri dostojne, da jedna iznese nad drugom pobjedu. Najposlije mu se rodi misao, da prvenstvo ide najmlađu i najnježniju od njih. Uto progovori ona, što je od njih bila najveća, najdostojanstvenija i najponosnija:

— Ja sam Hera, žena Zevsova. Evo ti zlatne jabuke s natpisom »Najljepšoj!«, što ju je Erida[42] na svadbi Tetide i Peleja, kralja u Ftiji, među nas bacila, samo da se osveti, što nije bila na slavu pozvana. Ako je dopitaš meni, dobit ćeš najljepše kraljevstvo na zemlji, ma da si pastirče, što su ga bacili iz kraljevskoga dvora.

— Ja sam Palada Atena, božica mudrosti, — progovori ona s prekrasnim čelom, s tamno modrim očima i lijepim, ozbiljnim djevojačkim licem. — Ako meni dosudiš, bit ćeš najmudriji i najslavniji od svih ljudi.

— A ako je meni dosudiš, — progovori zamamnim smiješkom treća, — dobit ćeš najljepšu ženu na svijetu. Ja sam Afrodita, božica ljubavi.

Paris nije dugo oklijevao, — preda jabuku Afroditi. Hera i Atena otidu bijesne, zakunu se, da će se ljuto osvetiti za uvredu, koju im je nanio; osvetit će se nesamo njemu, već i svojti, narodu i domovini njegovoj. Afrodita se dašto milo s njim oprosti i svečano mu se zakune, da će obećanje svoje izvršiti.

Malo vremena izatoga pođe Paris u Troju, gdje ga još nikada nije bilo. Prijam je naime na čast jednomu preminulom rođaku priredio junačke igre. Pobjednika je imao dopasti bik baš iz stada Parisova. Paris je bika vanredno volio. On pođe u Troju, da pokuša u igri sreću, ne bi li spasao bika. I doista

[42] Božica svade.

održi pobjedu nad samim Hektorom. Kad ga je D e j f o b, brat Hektorov, htio zbog sramote, što ju je Hektoru nanio, ubiti, zatekne se Paris žrtveniku Zevsovu. Tu ga ugleda K a s a n d r a, kći Prijamova, koja je imala od bogova dar proročki. Ona u njemu prepozna izložena brata i odvede ga k roditeljima, koji su u sreći, što su našli sina, sasvim smetnuli s uma, zašto su ga ono odvrgli bili.

Otmica Helene.

U ono je vrijeme spremao Prijam veliku vojsku i brodovlje, da ide u Grčku i odande milom ili silom dovede svoju Hesionu, što ju je Heraklo poklonio drugu svojemu Telamonu, kad je ono Laomendonta svladao.

Zapovjedništvo preda Prijam Parisu. Paris prispije sretno do otoka Kitere, gdje je žrtvovao žrtvu u hramu, koji je bio posvećen božici Afroditi i Artemidi. Odande naumi u Spartu, da ugovara sa sinovima Zevsovim, Kastorom i Poluksom, ne bi li bez proljeva krvi došao do Hesione. Ne predadu li mu Grci Hesione, on će zaploviti do otoka Salamine, gdje je ona boravila u dvoru Telamonovu. Baš kad je žrtvu svršio, uđe u hram božičin bajna ljepota — H e l e n a, najdivnija žena onoga vremena. I ona dođe da prinese žrtvu. Došla je sama, jer joj je muž M e n e l a j pošao u pohode kralju starcu N e s t o r u, vladaru u Pilu, gradu na zapadnoj obali peloponeskoj.

Helena bijaše kći Zevsa i L e d e, a sestra blizanaca Kastora i Poluksa. Nju još kao djevojčicu ugrabi Tesej. Znamo, da su je oslobodila braća njezina. Kad je dorasla do krasne mome, uda je očuh Tindarej za Menelaja, sina A t r e j e v a, a brata argivskoga kralja A g a m e m n o n a. S Helenom dobi Menelaj i kraljevstvo spartansko. Helena rodi Menelaju kćerku H e r m i o n u, koja je još u ono vrijeme u pelenama ležala u kolijevci. Kad Paris spazi Helenu, razabere odmah, da jedino to može biti ona žena, koju mu je Afrodita namijenila. A i Heleni se svidi zoran momak s istoka, koji je sjao baš u raskošnom sjaju.

Kad se Helena vrati u Spartu, došulja se za njom i Paris, osvane iznenada pred kraljicom u dvoru njezinu. Kako je muž njezin Menelaj još uvijek izbivao, ugosti ona Prijamova sina. On je domala, dašto s privolom njezinom, odvede na otok Kranu, gdje je s njome živio, ne brineći se nimalo za svijet ni za posao, što mu ga je otac predao.

Grci se spremaju na Troju.

Paris se otmicom grdno ogriješio o međunarodno pravo i o gostoljublje. Nije dakle ni čudo, što je sva Grčka uskipjela gnjevom i spremila se da oružjem u ruci opere nanesenu uvredu. Menelaj i Agamemnon odluče, da će za osvetu krenuti na Troju. Za svoju nakanu pridobiju braća sve knezove grčke osim gospodara Itake O d i s e j a i mlađahnoga A h i l e j a, sina nimfe Tetide i kralja Peleja. Lukavi se Odisej ne htjede rastajati s mladom ženom svojom P e n e l o p o m i nejakim sinom T e l e m a h o m. Kad ga je Menelaj s prijateljem svojim Palamedom potražio na Itaci, učini se Odisej lud, — upregne magarca i vola pod plug i uzme orati po kamenju i sijati sol mjesto pšenice. Ali ga Palamed nadmudri. Donese iz kolijevke maloga Telemaha i metne ocu pod plug. Kad otac dođe s plugom do djeteta, nadigne ga i oprezno prenese preko djeteta. Tim se oda, i ne osta mu drugo, nego da ide na vojsku.

Još im je trebalo jednoga junaka A h i l e j a. Glasoviti grčki vrač K a l h a n t bijaše prorekao, da će Troja pasti samo onda, ako krene na nju i Ahilej. Ahileja je već prije sakrila majka njegova Tetida. Ona ga preobuče u žensko ruho i posla kralju L i k o m e d u na otok Skir, gdje se kao djevojka odgajao s kćerkama kraljevim.

Knezovi saznadu najposlije za skrovište njegovo. Oda im ga vrač Kalhant. Oni pošalju na Skir Odiseja, da dovede junaka, koji im je toliko trebao. Ali kako ga poslanstvo u hrpi djevojaka nije moglo prepoznati, prihvati se Odisej lukavstva. On dade donijeti u dvoranu, gdje su djevojke bile, mač i koplje, a onda dade zatrubiti, kao da je neprijatelj blizu. Na glas trublje pobjegnu djevojke iz dvorane, samo ostane Ahilej, — on brzo pograbi bojno oružje. Tako ga prepoznadu. Ahilej se vrlo rado odazove pozivu knezova grčkih i obreče, da će s prijateljem svojim P a t r o k l o m dovesti tesalske junake.

Vojska se sakupljala u luci Aulidi u Beotiji. Ondje se nađoše na okupu svi junaci grčki. Na čelo im se stave Nestor iz Pila, gorostas Ajant, sin Telamonov, sa Salamine, pa Ajant, sin Ojilejev iz Lokride, i junački Diomed pa mnogi i mnogi drugi junaci, jednom riječju sve, čim se Grčka odlikovala. Ta radilo se o časti grčkoj, koju je trebalo osvetiti. Na okupu se našla sva Grčka, ali začudo nije imala jednoga imena, već tri: sinovi su se njezini tada zvali sad Danajci, sad Argivljani, sad opet Ahejci. Ime Grci ili Heleni poprimiše tek kasnije. Knezovi poslaše posebno poslanstvo u Troju, neka traži, da im se preda Helena. Vratiše se neopravivši ništa, jer ondje nije bilo ni nje ni Parisa.

Kad se sva vojska skupila, sad je trebalo krenuti iz luke. Čekali su samo povoljan vjetar, da im vojsku prenese na maloazijsku obalu. Ali vjetra nema te nema; kao da je ukleto, sve traje nijema tišina. Uznemire se Grci i zapitaju za savjet Kalhanta.

— Artemida se ljuti na Agamemnona, — odvrati Kalhant, — jer je košutu, njoj posvećenu, u lovu ubio i tom se zgodom neoprezno pohvalio. Ako Agamemnon žrtvuje kćerku Ifigeniju Artemidi, primirit će se ona, te će Grcima dunuti vjetar, što ga tako željno iščekuju.

Teška se srca Agamemnon odlučio na tu toliku žrtvu. Ali prilike su bile jače od njega.

— Gledajte, — govoraše on ženi Klitemnestri i kćerki Ifigeniji, koje su na njegov poziv u tabor došle i ondje saznale, kakav udes čeka Ifigeniju, — kolika me vojska, koliki knezovi u ratnim odorama okružuju! Svi hoće na Troju, da jedamput zauvijek stanu na put otimanju ahejskih žena. Ali po riječima vračevim ne mogu na Troju, dok tebe, dijete moje, ne žrtvujem. Ustanem li protiv odluke besmrtnih bogova, ubit će mene i vas. Tu prestaje granica vlasti moje, — ja uzmičem od sile cijele Grčke.

Reče i ode, ostavivši žene same. Ali ne, nijesu bile same, našao se junak, koji ih je htio obraniti od nemile sudbine. To bijaše Ahilej, koji je dotrčao, da im ponudi svoju ruku zaštitnicu. Ifigenija odbije, jer je već čvrsto odlučila.

— Čujte odluku moju! — govoraše Ifigenija. — Odlučila sam da umrem; odbijam svaku nisku misao od srca rado. U me su uprte oči cijele Grčke, do mene stoji, hoće li dunuti vjetar i zaploviti divno brodovlje; do mene stoji propast Troje i čast žena ahejskih. Sve ću to smrću svojom izvršiti. Žrtvujte me, razorite Troju! To će biti moj spomenik i moja svadba!

To reče Ifigenija i pođe u pratnji robinja svojih u mirisavi gaj Artemidin, gdje ju je već Kalhant pred žrtvenikom čekao. Mirno i dostojanstveno prođe pokraj četa grčkih, koje su se ovamo divile junaštvu njezinu, onamo je žalile. Došavši u posvećeni gaj stade pred ocem, koji je glasno jecao i otkrenuo glavu od nje, da mu ne vidi suza, što su mu niz obraze kapale.

— Oče moj, gledaj, ja sam ovdje! Pred žrtvenikom božjim predajem život svoj, kad bogovi tako hoće; predajem ga vođama kao žrtvu za domovinu. Veselim se, što ćete biti sretni i što ćete se kao pobjednici vratiti kući svojoj. Srčano i mirno stavljam vrat svoj na žrtvenik velike božice.

I već zamahnu Kalhant nožem, kad eto čuda! Djevice

nestane, a mjesto nje krvlju svojom poprska žrtvenik božičin prekrasna košuta.

— Gledajte, knezovi sjedinjene Grčke, — klikne Kalhant, kad se od čuda razabrao, — gledajte žrtvu, što ju je božica poslala, — žrtvu, koja joj je milija nego djevica!

Grci pred Trojom.

Odmah iza žrtve u Artemidinu gaju dune vjetar, i Grci za kratko vrijeme doplove na obalu dardansku. Tu se Grci urede za dulji boravak. Brodove izvuku na suho i poredaju ih jednu do druge; uza njih razapnu čadore i ponaprave kolibe od dasaka i zemlje, a pokriju ih šašem; neke su od njih bile kao stanovi mirnoga građanina. Podignu staje i druge zgrade. Usred tabora bijaše trg sa žrtvenicima božjim. Tu se narod sastajao u skupštinu. Uopće se cijeli tabor s brodovima svojim činio kao pravi pravcati grad s ulicama i trgom. Pred taborom iskopaju Grci velik jarak, naspu nasip, a najposlije podignu zid. Za hranu osim kruha, što su ga vojnici dobivali, imao se svaki sam za se brinuti. Odlični su Grci vojevali na bojnim kolima. Svaki je junak imao uza se upravljača kola. Ostali su vojnici boj bili kao pješaci. Konjaništva u ono vrijeme Grci nijesu poznavali.

Pred dolazak grčke vojske vratio se i Paris s Helenom u Troju. Starac Prijam nije baš najprijaznije dočekao sina svojega, a još manje kobnu snahu. Još gore prođu mladijenci pred narodom, koji ih je proklinjao, a ovdje ondje bacio se i kamenom na njih. Jedino poštovanje, što su ga staromu kralju iskazivali, obrani ih, da ne bude gorega zla. Ali zato su uz Parisa pristala mnogobrojna braća njegova, koju je pridobio bogatim darovima od otetoga blaga Menelajeva i ljepoticama grčkim, što su bile družice Helenine i postale ženama njihovim. Ti su nadjačali u vijeću, što ga je Prijam sazvao, i zaključili, da se Helena ne smije predati. Na to je nagnala ratoborne sinove Prijamove i želja za bojem i vjera, da je trojanska vojska ravna grčkoj. S pomoću Afrodite, Aresa i Apolona i oca bogova Zevsa nadahu se, da će oni brzo prisiliti Grke, da se vrate kući. Zapovjedništvo nad Trojancima preda Prijam Hektoru. U za nj se isticahu junaštvom svojim braća njegova Dejfob, Helen, Polit, Trojilo i zet Prijamov E n e j a, sin božice Afrodite i junaka Anhisa, koji je dakako onda već bio starac. Od drugih se junaka trojanskih pominju Pandar, Adrast, Akamant, Askanije, Antif, Glauko i Sarpedon. Od susjednih naroda pomagahu Trojancima Dardanci, Frižani, Meonjani, Karani i Liđani.

Vojske su se ogledale na poljani, što se prostirala između tabora grčkoga i brežuljaka, na kojima se dizala Troja s visokim zidovima., kulama i kraljevskim dvorima. Ta je poljana bila kao stvorena za boj; presijecale su je rijeka Skamandar i Simoent, a bilo je njom četiri sata hoda. U grad se moglo na dva mjesta, na vrata skejska i vrata dardanska, jer je sve ostalo bilo gustom šikarom obraslo. S onu stranu Troje prostiralo se polje ilijsko, koje se hvatalo ogranaka gore Ide.

Prvi sukobi.

Grci bijahu još s pripravama za boj zaposleni, kadno se vrata trojanska otvore, da puste napolje cijelu vojsku trojansku, kojom je zapovijedao Hektor. Poput golemoga vala morskoga za najžešće bure sleti vojska Hektorova do tabora grčkoga, te je one na krajnjim krilima lako pregazila. Brzo se uvrstaju i Grci u bojne redove, i bujica se trojanska zaustavi; samo ondje, gdje je Hektor bio, uzmicahu Grci, dok se ne uplete u boj Ahilej sa ljudima svojim. E, onda su Trojanci i divljem bijegu tražili spas za čvrstim i sigurnim zidovima trojanskim. Dva je sina izgubio Prijam u boju. Od Grka je pao u prvom nasrtaju Protesilaj, sin Ifiklov, koji je od Grka prvi skočio na zemlju dardansku.

Brisejida.

Trojanci nijesu više izlazili s cijelom vojskom svojom iz grada, nego su samo od vremena do vremena provaljivali i Grke uznemirivali. Tako su Grci mogli udarati na saveznike trojanske. U tom su se četovanju osobito istakli Ahilej i Ajant, sin Telamonov. Ahilej je u Misiji zarobio H r i s e j i d u, lijepu kćer Apolonova svećenika Hrisa, i zlatokosu B r i s e j i d u, kćer kralja Brisa, dok je Ajant na tračkom poluotoku (Hersonesu) pootimao silno blago i zarobio najmlađega sina Prijamova P o l i d o r a. Na povratku zarobi Ajant na frigijskoj obali kraljevnu T e k m e s u; očaran ljepotom njezinom uzeo bi je bio za ženu, da nije bila barbarka. Kad su se junaci s četovanja sretno vratili, vijećalo se i dijelilo blago, što su ga ugrabili; sav se plijen držao za zajedničko dobro. Kod diobe zapade Ahileja Brisejida, Ajanta Tekmesa, a Agamemnona Hrisejida.

Dugo su vijećali, što bi s Polidorom. Odluče, da će poći poslanstvo, u kojem će biti Odisej, Diomed i Menelaj, u Troju i da će ponuditi Polidora za Helenu. Narod je bio spreman da to učini, ali u kraljevskom ih dvoru rugom dočekaše. Osramoćeni vratiše se u tabor grčki, gdje kamenovaše Polidora. Rat ne pozna smilovanja.

Dok su se Grci spremali da navale na Troju, zavrgne se u taboru njihovu svađa od nedoglednih posljedica. U svađu su umiješani i sami bogovi olimpski: Hera, Atena, Hermo, Posidon i Pluton bijahu uz Grke, Afrodita, Apolon i Ares uz Trojance. Svađa i razdor nasta zbog Hrisejide. Otac Hriso dođe u tabor grčki i ponudi za nju velike otkupe. Agamemnon ga ljutito odbije i izgrdi, premda je skupština knezova htjela, da se otkupi prime. Pun gnjeva i tuge poteče Hriso na obalu morsku i trže moliti Apolona, da ga osveti. Apolon ga usliši i pošalje kugu, koja je devet dana grozno harala po taboru ahejskom. Kad bi deseti dan, sazva Ahilej po uputi Herinoj skupštinu i zatraži, neka se pita vrač, ne bi li se kako dao utažiti gnjev Apolonov i nesreća ukloniti. Kalhant ustane i reče, da se Apolon srdi radi Hrisa i da mu treba vratiti kćer bez otkupa, a Apolonu žrtvovati hekatombu (veliku žrtvu od sto glava stoke).

Agamemnon se strašno naljuti na Kalhanta, ali ipak pristade, da će vratiti Hrisejidu pod pogodbom, da mu se namjesto Hrisove kćeri dade drugi dar. Ahilej se tomu protivi, i tako se zavrgne svađa. Agamemnon nabaci, da će Ahileju uzeti njegovu robinju Brisejidu, a Ahilej plane, maši se mača i bio bi posjekao Agamemnona, da ga nije božica Atena ostrag rukom za kosu povukla i svjetovala, neka turi mač u korice i protivnika riječima izgrdi. Uzalud ih je Nestor mirio. Skupština se raziđe. Agamemnon otpravi kćer Hrisovu i stoku za hekatombu. Sve je to Odisej udesio. Onda pošalje glasnike svoje u šator Ahilejev, da mu dovedu Brisejidu. Brisejida nerado ostavi gospodara svojega, kojega je silno zavoljela. Ahilej se ne odupre zapovijedi Agamemnonovoj, ali se zato zakune, da više nikada ne će s Grcima u boj na Trojance.

Ahilej otide na obalu morsku, gdje ljuto zaplače. Na plač sina svojega izroni iz mora majka njegova Tetida, da čuje jade sina svojega. Čuvši, što mu se desilo, obeća, da će na Olimp ravno do Zevsa; neka se ustrpi još dvanaest dana, jer je Zevs otišao k Etiopljanima na slavu. Kad su se bogovi vratili, otide Tetida na Olimp i nasamo zamoli Zevsa, da joj sina osveti.

— Podavaj, oče bogova, Trojancima tako dugo pobjedu, dok ne iskažu Ahileju sve one počasti, koje ga idu.

Zevs je jedno vrijeme šutio, a onda joj preko srca odvrati:

— Nije mi baš milo, što me siliš, da se svađam s majkom bogova, a ženom svojom Herom, koja je Grcima vrlo sklona. Ali neka! Želja će ti se ispuniti, ali se samo brzo ukloni odavde, da te ona ne opazi!

Tetida se spusti k moru, a Zevs zađe među bogove. Ali Herinu se oku nije izmaklo, da se Zevs nešto nasamo razgovara s Tetidom. Htjela je znati, o čemu se radi, ali Zevs je odbije s riječima:

— Ne miješaj se u moje poslove! Šuti i slušaj zapovijedi moje! — I namršti obrve svoje. Da ne dođe do svađe i ća do tučnjave, uzme hromi kovač Hefest miriti majku, te uzme vrč i stane služiti bogove nektarom. Čitavo nebo prasne u grohotan smijeh, kad ga vidi, kako hrama i sopi.

Grci u nevolji.

Bogovi se raziđu, da se predadu slatkom snu. Samo Zevsu ne će san na oči, već razmišlja, kako bi Ahileja osvetio. Zevs pozove Sanak i naloži mu, da ide Agamemnonu i kaže, neka sjutra naoruža narod, jer će Troju zauzeti. Agamemnon se prene, obuče se, sazove skupštinu i ispriča, što mu se usnilo. Skupština zaključi, da se bije boj. Već se vojske primakoše jedna drugoj, kadno Paris stane zvati Ahejce na mejdan. Menelaj izađe, da se bije s njim, ali prije nego će se pobiti, utanače, da će Helena zapasti onoga, koji pobijedi. U dvoboju nadjača Menelaj Parisa i bio bi ga ubio, da ga nije Afrodita maglom obavila i kući odnijela. Do izmirenja ipak ne dođe, jer su bogovi odlučili, da Troja mora propasti i da ugovor moraju baš Trojanci prekršiti. Dok je Menelaj letio i tražio Parisa, nagovori Atena po savjetu Zevsovu Trojanca Pandara, da odapne strjelicu u Menelaja. I lako ga rani. Tako Trojanci pogaze riječ, i boj se zametne. Trojanci pobijede, a sreća im se nasmije i slijedeći dan. Grcima došlo dogusta, jer se Hektor zalijetao sve do tabora njihova i razbio vrata na bedemu. Uzalud moli Agamemnon preko poslanika Ahileja, neka bi se okanio gnjeva, ali on ne će da čuje o tom. Najposlije već Hektor baca vatru u prvu lađu grčku. Sada moli Patroklo Ahileja, neka mu dade svoju bojnu odoru, da obrani brodovlje. Ahilej mu dade, ali ga svjetuje, da ne ide predaleko, jer bi neprijatelji mogli razabrati, da to nije Ahilej nego Patroklo. Kad su Trojanci opazili Ahilejevo oružje misleći, da to dolazi sam glavom Ahilej, okrenu pleći, ali domala razaberu varku i navale nanovo. U boju dopadne Patroklo rane, navali na nj Hektor, ubije ga i skine s njega oružje. Oko mrtva se tijela Patroklova zametne ljuto kreševo. Sreća ne bijaše baš sklona Grcima. Oni posumnjaju o spasu svojem i pošalju Nestorova sina Antiloha k Ahileju, neka mu javi, da je pao najbolji prijatelj njegov, ne bi li junaka ta vijest trgla iz nehaja njegova. Ljuto se kosnu Ahileja glas o

smrti najmilijega druga. Crn oblak tuge sleže mu se na dušu; baci se na zemlju, pospe se prahom, nagrdi lice i u očaju počne čupati kosu. Strašan jauk njegov čuje i majka njegova Tetida u dubini morskoj. I sama jecajući izroni iz mora sa sestrama svojim Nerejidama, izađe kod lađa na suho i poteče k sinu.

— Sinko, što plačeš? — progovori Tetida obujmivši rukama svojim glavu sinu. — Tko rastuži srce tvoje? Govori, ne zataji mi ništa! Ta sve se desilo onako, kako si želio. Grke protjeraše Trojanci sve do brodova njihovih, te uzalud mole u tebe pomoć.

Teško jecajući odvrati Ahilej majci:

— Čemu mi sve to, kad mi mrtav leži u prahu Patroklo. On mi je bio drag, kao glava moja! Srce mi ne da, da mirujem, dok ne plati glavom Hektor pogođen udarcima koplja mojega.

— Jao! prebrzo ćeš ginuti, — klikne plačući Tetida, — jer odmah za Hektorom ide i tvoj život kraju.

— Pa neka! — odvrati nevoljko Ahilej. — Na što mi život, kad mi udes nije dao, da prijatelja obranim. Bez pomoći moje, daleko od domovine, morao je umrijeti. Na što Grcima kratki život moj? O prokleta bila Srdžba u bogova i ljudi; slatka poput meda šulja se u srce junaku, da se ondje bijesom rasplamsa! — I najednom ohrabrivši se nastavi: — Bilo pa nije. Neka se sve zaboravi! Idem da uvrebam ubicu miloga prijatelja svojega. Trojanci neka vide, da sam se dosta odmarao. Ne brani mi, majko!

— Pravo zboriš, dijete moje. Samo vječna šteta, što je sjajna odora tvoja u rukama Hektorovim. Ali ne će se dugo u njoj kočiti. Sjutra ranom zorom donijet ću ti oružje, što će ga sam Hefest skovati. Samo mi nemoj prije u boj! — Reče i ode na Olimp, a sestrama svojim naloži, da se vrate u dubine morske.

Smrt Hektorova.

Grci se i Trojanci još uvijek borahu za truplo Patroklovo. I već se činilo, da će ga Trojanci oteti i dati psima i pticama za hranu, kad najedamput Trojanci glavom bez obzira nagoše u bijeg, — ugledaše na nasipu Ahileja. On izađe iz šatora, iz grla mu navali glas kao gromki zvuk bojne trublje. Tako Grci sretno donesu mrtvo tijelo u tabor, gdje ga je Ahilej ljuto oplakivao. Dotle je na Olimpu u krasnom dvoru svojem Hefest od mjedi kovao novu bojnu odoru za Ahileja. Hefest se rado odazva želji Tetidinoj; tä ona ga je spasla od propasti, kad ga je ono Hera, jer se iznakažen rodio, bacila s Olimpa. Tetida ga s Eurinomom na ruke dočekala i u pećini do devete godine njegove othranjivala. Osobito je krasno i vještački izradio

štit Ahileju. Tetida je čekala, dok nije Hefest skovao svu odoru — štit, oklop, tešku kacigu i nazuvke, sve od zlata, kositera i mjedi. Onda naspe na nos Patroklu nektara i ambrosije, da ga očuva od raspadanja. Rano ujutru preda Tetida dar sinu. Istom što je Ahilej novu bojnu odoru dobio, izađe na žal morski i sazove narod grčki u skupštinu. Tu se izmiri s Agamemnonom, koji mu vrati Brisejidu i osim toga pošalje bogate darove. Cijela se grčka vojska stade spremati na boj. Ahilej metne na se novu bojnu odoru, popne se na bojna kola i reče konjma svojim:

— Vama, besmrtni konji moji, velim: ne vratite se u tabor grčki s junakom, što ga vozite, onako, kako ste se ono s Patroklom, što ste ga mrtva ostavili na bojnom polju.

Tako progovori Ahilej konjma svojim, a Ksanto, miljenac njegov, spusti glavu k zemlju, progovori ljudskim glasom i proreče mu skoru smrt od ruke jednoga besmrtnika.

Odlučna se bitka spremala. Sam Zevs dopusti bogovima, da smiju u boj. Posidon, Hermo, Hefest, Hera i Atena priteknu u pomoć Ahejcima, a Ares, Apolon, Artemida, Leta i Afrodita Trojancima. Čekali su postrance na bojnom polju, da zahvate u boj, kad im se učini, da je od potrebe. Trojancima svane crni petak. Ahilej ih vitla sve do gradskih zidova, koji im pruže siguran zaklon. Samo Hektor osta izvan zida gradskoga, premda su ga otac i mati sa zida zaklinjali, da se zakloni u grad. Kad se Ahilej približi Hektoru, prepadne se Hektor i nagne u bijeg. Tri puta ga goni brzonogi Ahilej oko zida gradskoga. Stignu do izvora Skamandrova. Sad Zevs, otac bogova, koji je s neba borbu gledao, stavi dva života na zlatna mjerila: Ahilejev i Hektorov. Zdjelica, na kojoj bijaše Hektorova smrt, spusti se duboko sve do Hada, dok se Ahilejeva digla nebu pod oblake. Kad su bogovi olimpski vidjeli, da je usud Hektoru dosudio smrt, ostave ga svi pa i sam Apolon. U taj se čas prometne Atena bratom Hektorovim Dejfobom i stane uz Hektora. Hektor misleći, da je to uistinu brat njegov, ojunači se i stane. Prevari se jadan! Kad mu se u dvoboju odbi koplje od štita Ahilejeva i daleko odleti, ogleda se za bratom, da mu poda drugo, ali opazi, da nema brata i da ga je Atena prevarila. Hektor razabere, da je propao, ali vikne:

»bez borbe i bez slave poginuti ne ću,
veliko djelo ću svršit, i unuci zato će znati!«

Izvadi mač i s mačem u ruci snađe ga mrka smrt, — pogodi ga koplje Ahilejevo baš u vrat, koji nije zaštićen bio. Žile mu nad gležnjem probuši, provuče remen, priveže ga ostrag za kola i potjera konje. Glava mu se po prahu vukla.

U snu se Ahileju ukaže Patroklo i zamoli ga, da mu tijelo sahrani. Sjutradan ga Ahilej metne na lomaču i spali, kosti skupi u žaru, zakopa ih, naspe grob, a onda priredi igre u slavu pokojniku. Utrkivali se na kolima, bili se na šake, rvali se, trčali, borili se oružjem, bacali kolut, strijeljali s luka i umetali se kopljem.

Ahilej je svaki dan u zoru prezao konje pod kola, za koja je bio vezan Hektor, i vukao ga oko groba Patroklova. Najposlije se sažali bozima na Hektora, i Zevs zapovjedi preko Tetide Ahileju, da vrati Hektora starcu ocu njegovu. Prijamu pak poruči, da ide po sina. Prijam nakrca kola krasnim darovima, izlije žrtvu Zevsu, uspne se s glasnikom svojim na kola i krene noću put tabora grčkoga. Vodičem mu je bio bog Hermo. On ga je doveo do kolibe Ahilejeve. Prijam uđe i obuhvati koljena Ahileju, sjeti ga starca oca njegova u Ftiji i plačući zamoli ga, da mu vrati sina. Ahileja se kosne bol Prijamova; zapovjedi, da mrtva Hektora operu i dragocjenom masti pomažu i predadu rascviljenomu ocu. Prijam se još iste noći vrati u Troju. Prije odlaska zamoli Prijam Ahileja, da jedanaest dana ne zameće boja, dok dostojno ne sahrani sina. Ahilej mu obeća. Devet dana vožahu Trojanci drva za lomaču Hektorovu, deseti dan iznesoše mrtvo tijelo i položiše na lomaču. Kad lomača dogori, pokupe braća kosti Hektorove, metnu ih u zlatan kovčeg, polože u grob i proslave daću.

Smrt Ahilejeva.

Minu primirje, Trojanci očekivahu za zidovima svojim dalje napadaje Grka. Uto im stigne nenadana pomoć. Četa mala, ali izabrana, ali ne muškarci, već ženskinje — dvanaest Amazonaka. Vodila ih je kraljica njihova P e n t e s i l e j a. Pentesileja bijaše moma od oka, visoka stasa i jedra; otac joj bijaše sam bog rata Ares. Ona je s neopreza u lovu ubila sestru svoju Hipolitu. Da okaje grijeh, što joj je junačko srce tištao, odluči poći na vojnu, koja bi bogovima bila mila. Trojancima porastu krila, kad su ugledali stasite ženske i poteku iz grada. Grke ta smjelost trojanska iznenadi, a još više ono ženskinje pod oružjem. Doskora osjetiše, što to znači s Amazonkama vojevati. I mnogi i mnogi poginu od noža i koplja amazonskoga. Pentesileja se zaletje sve do tabora grčkoga noseći smrt Ahejcima. Ali i njoj kucne posljednja. Sve doonda ne bijaše u boju Ahileja ni divskoga Ajanta. Obojica bijahu na grobu Patroklovu. Ali kad i do njih doprije bojna vika i buka, navuku brže bolje na se bojnu odoru i bace se u najžešće kreševo: Ajant na Trojance, a Ahilej smjeri na Amazonke. Prva ih zagleda Pen-

tesileja. Ona se najprije nabaci jednim kopljem na Ahileja — on dočeka koplje štitom, — a drugim na Ajanta. Izmetnu, ali ne pogodi nišana. Ajant je prepusti Ahileju. Ahilej joj zatjera nepobjedno koplje svoje u junačke grudi ,te se mrtva sruši na tle. Kad Trojanci vidješe, da je junakinja pala, pobjegoše, što su ih noge nosile, u grad. Prijam zamoli, da mu se preda mrtvo tijelo Pentesilejino. On ga svečano pokopa pred zidinama trojanskim zajedno s družicama njezinim, koje su također krvlju svojom omastile bojno polje.

Kao što ne spasoše Trojanaca Amazonke, tako im ne pomože ni sin ružoprste božice Zore — M e m n o n, koji je s crnim Etiopljanima svojim došao u pomoć. Malo nije s ruke Memnonove zaglavio starac Nestor. Spase ga sin njegov Antiloh, koji štićeći oca sam poginu. I Memnona svlada Ahilej.

Sjutradan sahrane Grci Antiloha na obali morskoj. Samo Ahilej ne bijaše na ukopu. On je već u cik zore gonio Trojance, koji su opet izašli iz grada; stjerao ih je za zidove njihove, a onda navalio na glavna vrata, ne bi li probio i provalio u grad, što su ga već tako dugo osvajali. Sve je to promatrao čuvar Trojanaca Apolon; gledajući one silne leševe, što ih je Ahilej za sobom ostavio, rasrdi se kao bijesna zvijer, spopadne svoj tobolac sa strjelicama i zađe Ahileju za leđa.

— Pusti Trojance, Pelejeviću, — dovikne mu bog, — i ne bjesni tako silno! Pazi se, da te ne bi pogodila strjelica besmrtnikova.

Ahilej prepozna odmah glas Apolonov, ali ga to ne prestraši, već vikne u sav glas:

— Želiš li me razdražiti, da se ogledam s bogovima? Savjetujem ti, da ostaviš bojno polje. Otidi k drugim bogovima, jer će te inače pogoditi koplje moje, makar bio besmrtan!

Apolon se naljuti, zavije se crnim oblakom, nategne luk i pogodi strjelicom Ahileja u ranjavu petu. Ahileja je naime majka njegova Tetida, dok je još djetetom bio, okupala u podzemnoj rijeci Stigi; zato mu nitko nije mogao raniti tijela osim na peti, gdje ga je majka držala, kad ga je u vodu zaronila. Oštra bol projuri Ahileju tijelom do srca, te se kao potkopana kula složi na zemlju. Ležeći ogledao se, oštrim glasom vikao i vadio strjelicu iz smrtne rane. Baci je daleko od sebe, a Apolon se digne i u oblaku se vrati na Olimp. Premda je Ahileju rana ljuto krvarila, ipak se uspravi, uhvati koplje i trgne obarati neprijatelje jednoga za drugim, dok mu se udi ne ukoče; najposlije se sruši među mrtvim junacima, što su pokrivali bojno polje.

Prvi opazi, da je Ahilej pao, zakleti dušmanin njegov Paris. Skačući od veselja pozivaše Trojance, da provale iz grada

i da otmu mrtvo tijelo Ahilejevo. Ali jao si ga onomu, koji bi se približio! Svaki otide krvave glave. Mnogoga otprave Ajant i Odisej Hadu u goste. Tu padne i hrabri Likijac Glaukon. Ranjen pobjegne Eneja, a i Parisa, kojemu je kamen šljem razbio, spasu teškom mukom prijatelji njegovi. Pošto Ajant satjera sve Trojance za zidine gradske, poteče preko bojnoga polja k žalu morskomu, kamo su već Ahejci odnijeli mrtvo tijelo Ahilejevo. Stade jauk i lelek naroda ahejskoga, — sve je kukalo, a najviše Ajant. Grci operu tijelo Ahilejevo, zaogrnu ga sjajnom haljinom i polože na odar u kolibi njegovoj. Božica Atena nakapa nekoliko kapi božanskoga melema na glavu, da mu tijelo čuva od raspadanja. I doista se Ahilej činio, kao da mirno spava i da će se sad na od sna prenuti. Iz dubine morske izađe Tetide s Nerejidama svojim, plačući zagrli mrtvoga sina svojega.

Kad otidu morske božice i zora zarudi, uzmu dopremati Ahejci silu drva s gore Ide da podignu golemu lomaču za pokojnika. Ahejci naslažu na lomaču mnogo palih neprijatelja pa zlato i srebro, junaci srežu s glave svoje kosu, a i Brisejida položi na lomaču zlatne uvojke svoje kao posljednji najmiliji dar. Na sve to polože truplo Ahilejevo. Kad lomača dogori, pokupe kosti, stave u kovčeg od zlata i srebra, sahrane ga do groba Patroklova i naspu golem humak. Sjutradanak priređe Grci sjajne igre. Sama je majka Ahilejeva donijela presjajne nagrade za pobjednike, a za oružje njegovo odredi, neka se dade najboljemu junaku grčkomu. Dva se junaka otimahu o taj dar: Ajant i Odisej. I jedan i drugi je držao, da je prvi junak iza Ahileja. Sud dosudi oružje Odiseju.

Vrela krv zavri Ajantu u žilama, s te presude i uvrede okupi mu ljuta bol srce i misli njegove. Bijesan vrati se u kolibu svoju, gdje je mrk proveo vrijeme do mrkle noći; ne tače se jela, što ga je čekalo. Onda se digne, navuče bojnu odoru, dohvati oštar mač i počne razmišljati, bi li Odiseja u komadiće sasjekao ili radije lađe spalio ili na vođe grčke udario. Da se to ne bi zbilo, potamni Atena um junaku. On se umjesto na ljude zaleti u stoku ahejsku i ondje učini užasan pokolj misleći, da su to Grci. Dovuče u kolibu bikove, pse ovčare i plijen vitorogi. Jednima skide glavu, drugima zakrenu vratom, te kolje, sječa; neke vezane muči kao ljude, a krd napada. Misli, da je uhvatio Agamemnona i Menelaja. Jednoga je ovna svezao za stup. To je tobože Odisej. Doskora se razabere. Sav se upropasti, kad je vidio, što je uradio i kako se pred svijetom obrukao.

— Sad stojim ovdje, — protuži junačina, — ja, koji se nikad nigdje u boju ne osramotih, okaljan krvlju nedužne janjadi;

bit ću ruglo cijeloj vojsci grčkoj, grohotom će mi se smijati neprijatelji moji. — Te sramote nije mogao podnijeti, te se baci na mač svoj i izdahne.

Na glas o smrti junakovoj dohrli polubrat njegov Teukar, te se baci na mrtvo truplo bratovo, a onda htjede da mu priredi dostojan ukop. Tomu se isprva opru Atrejevići, jer je tobože radi nedjela i zle nakane svoje izgubio pravo na čestit ukop. No svađi učini kraj Odisej.

— Premda je Ajant bio moj protivnik, — reče Odisej, — ja ga ipak oplakujem kao najboljega od najboljih među nama. Ja ću sam Teukru biti od pomoći kod ukopa.

Atrejevići se zastide i ušute. Nato podignu Ajantu isto onakvu veliku lomaču, kao što je i Ahilejeva bila, te ga spale s istim počastima. I Ahilej i Ajant bijahu za Grke gubitak, koji se nije dao naknaditi.

Neoptolem i Filoktet.

Velika se borba nastavila s promjenljivom srećom. Troja se još uvijek hrabro držala; činilo se, da je Grci nikad ne će osvojiti. Uto javi knezovima vrač Kalhant, da će grad uzeti samo N e o p t o l e m, mlađahni sin Ahilejev, i Filoktet, koji je imao luk i strjelice Heraklove. Filokteta su Grci ploveći u Troju izložili na pustom otoku Lemnu. Među junacima naime, koji su iz luke Aulide krenuli put Troje, bijaše i Filoktet. On je sa sobom ponio dragocjenu baštinu Heraklovu — luk i otrovne strjelice. Brodovlje pristade na otočiću Hrisi da ponese svježe vode. Tu naiđe Filoktet na razvaljeni žrtvenik, što ga je Jason na svojem putu u Kolhidu podigao na čast božici Ateni. Pobožni se junak poveseli našašću i htjede na zapuštenoj svetinji da žrtvuje božici, ali ga ujede u nogu zmija, što se pod ruševinama krila. Vrati se na lađu, i brodovlje krenu dalje. Filoktet je od rane trpio silne muke, ali najgore je bilo, što se rana gnojila i širila neugodan zadah, te nitko nije u blizini njegovoj mogao obastati. Da bi ga se riješili, izloži ga po dogovoru s Atrejevićima Odisej na pustom otoku Lemnu, gdje je jadnik pored bolesti trpio još i najveću oskudicu. Toga je Filokteta imao baš onaj Odisej, koji ga je izložio, dovesti pod Troju.

Odisej i drug njegov Diomed pođu po Neoptolema, koji je živio na otoku Skiru kod matere svoje Dejdamije. Nju je Ahilej oženio, kad je ono na dvoru kralja Likomeda živio. S Neoptolemom je bio lak posao. On odmah pristade, a Odisej mu pokloni oružje Ahilejevo, što ga je dobio, a života je stajalo ne-



sretnoga Ajanta. Neoptolem je odmah pod zidinama trojanskim dokazao, da je dostojan sin velikoga oca svojega. Sad je trebalo da dovedu još Filokteta. Ali s njim nije bilo tako lako, kao ono s Neoptolemom; bio je ljut radi nedostojnoga postupka knezova grčkih. Tu je Odiseju pomogao Neoptolem. Lukavštinom se domogne Filoktetova luka. Ali kad se čestitomu mladiću ogadila prijevara i laž, što ju je sve preko volje svoje upotrijebio; da skloni Filokteta — obeća mu, da će ga voditi kući, — otkrije mu, prije nego će se ukrcati, sve po istini i reče mu, da će s njim pod Troju. Filoktet nije dašto htio ni da čuje o tom. A kad ga je Odisej htio silom voditi, uze moliti Neoptolema, da ga spase i vrati kući njegovoj.

— Ako ti se mili, hajdemo! — reče Neoptolem.

U taj se čas s neba začuje gromki glas Heraklov:

— Ni koraka dalje! Čuj, prijatelju Filoktete, odluku Zevsovu! Pokori joj se! Dobro znadeš, koliko me muka i truda stajalo, da budem besmrtan. I tebi je usud dosudio, da iz nevolje svoje junakom izađeš. Kad se s tim mladićem pod Trojom javiš, naći ćeš najprije ljekara rani svojoj, a onda su tebe bogovi izabrali, da satareš Parisa, krivca svih tih jada i nevolja. Ti ćeš uzeti Troju, zapast će te najljepši plijen, — bogat će se vratiti kući ocu svojemu Peantu, koji još živi. Ako ti od plijena štogod pretekne, žrtvuj meni do spomenika moga! A sada da si zdravo!

— Naprijed! — klikne Filoktet pruživši ruke k nebu. — Naprijed na lađu, junaci! Daj mi ruku svoju, plemeniti sine Ahilejev, a ti, Odiseju, stupaj kraj mene; ta ti si htio samo ono, što su bogovi htjeli!

Kad su Grci ugledali žuđenu lađu s Filoktetom, veselo, a i radoznalo, potekoše na obalu. Istom što se Filoktet s pomoću Odiseja i Neoptolema iskrcao, skoči iz skupine Ahejaca, koja je sa samilošću gledala nemoćna bolesnika, jedan od junaka, ogleda pomno ranu i reče, da će je s pomoću božjom iscijeliti. Bijaše to liječnik Podalirije, koji se za junaka zauzeo. On pribavi brzo potrebne lijekove, a Ahejci operu i namažu plemenitom pomašću tijelo junaku. Bogovi dadu svoj blagoslov i ozdrave Filokteta na oči junaka, koji su se oko njega okupili. Sav se pomladi; bio je, kao kad se za sunčane žege spusti klasje, a blagi ga vjetric osvježi, i ono se pridigne. Kad mu ozdravi tijelo i duša, izmiri se s Atrejevićima i pođe na počinak, da se tvrdim snom okrijepi za sjutradan, jer »tko od želje izgara za bojem, čini bolje. ako se okrijepi snom nego gozbom.«

Sjutradan bijahu Trojanci zabavljeni oko sahranjivanja palih junaka svojih. Grci izađu da se biju. I ljuto se kreševo

zavrgne. Neoptolem svali dvanaest junaka trojanskih, a trojanski je opet junak Eneja s drugom svojim Eurimenom grdno harao među Ahejcima. Paris ubije pratioca Menelajeva Demoleona iz Sparte. Filoktet je kosio, kao da je sam nepobijeđeni Ares zalutao u redove ahejske, ili kao kakva bijesna rijeka, kad poplavi žitorodna polja. Jao neprijatelju, na koga bi se on namjerio! Njemu ne bi spasa. Već sama odora Heraklova, što ju je junak navukao, zadavaše Trojancima strah, kao da je na njoj Medusina glava. Najposlije se osmjeli Paris i ogleda s njim. Resko prozuji zrakom strjelica, što je odape na Filokteta. Ona prouji kraj Filokteta i pogodi u rame drûga njegova. Ni druga strjelica ne zahvati Filokteta, već usmrti onoga ranjenoga druga. Sada napne Filoktet luk svoj i vikne:

— Ti, trojanski tate, ti uzroče nesreće naše, okaj drskost svoju, koja te goni, da se sa mnom ogledaš! Poslije tebe dolazi na red dom i grad tvoj! — Reče i odape strjelicu, ali ona samo ogrebe lijepu kožu Parisovu. Kad je Paris napeo luk svoj, da opet gađa, pogodi ga druga strjelica Filoktetova u slabine. Paris pobjegne dršćući na svem tijelu, kao kad bježi pas od lava.

Krvava bitka potraje još jedno vrijeme, dok je ne prekinu crna noćca. Uto su se uzalud trudili liječnici oko rane Parisove. Otrov je lernejske zmije djelovao, te je Paris u groznim mukama ispustio dušu svoju.

Trojanski konj.

Grci su drugi dan jurišali Troju. Borili se s divnim junaštvom na obje strane. Trojanci odbiju juriš. Bješe to zasluga Eneje, sina Venerina, koji je kamenom oborio Alkimedonta, prijatelja Ajanta Ojilejeva. On se prvi od junaka grčkih popeo na zid trojanski. Kad se juriš izjalovi, sazove vrač Kalhant knezove grčke u skupštinu i progovori im ovako:

— Pustite, knezovi, svako jurišanje! Tako ne ćete doći do cilja. Ako vam je do vaših lađa i do života, a vi se domislite načinu, kako bi bez velikoga napora uzeli Troju. Slušajte, što sam jučer vidio. Jastrijeb je gonio golubicu; golubica se zavuče u pukotinu stijene, da se izmakne progonitelju. Dugo je jastrijeb ljutit čekao pred pukotinom, ali golubice nema te nema. Jastrijeb, kao da se dosjetio nečemu, sakrije se u grm. I stane čekati. I eto golubice, ne sluteći zla izađe iz svoga skrovišta. U tinji se čas nađe u pandžama grabežljive ptice. Na jastrijeba se ugledajte! Zauzmite Troju — ne silom, već lukavštinom!

Knezovima se svidje prijedlog, — ali tko će pomoći savjetom? Tko drugi nego lukavac Odisej! On ustane sa sjedišta svoga i progovori ovako:

— Čujte, braćo, što smislih! Načinimo golemoga konja od drva. U šupljinu njegovu smjestit ćemo trideset po izbor junaka, a ostali će na lađama krenuti do otoka Teneda. Tabor ćemo zapaliti, neka Trojanci misle, da smo pobjegli. Samo jedan neka ostane ovdje. On će se dati od Trojanaca uhvatiti, slagat će im, da se sakrio, jer smo ga tobože htjeli bogovima žrtvovati za sretan povratak; i gledat će, da mu Trojanci povjeruju i konja kao zamjenu za ukradeni paladij povuku u grad. Noću, kad poslije gozbe i veselja pozaspe, neka dade zubljom znak onima na Tenedu, a onima u trbuhu konjskom neka pokuca, da izađu napolje.

Prijedlog se Odisejev svidi svima osim Neoptolemu i Filoktetu, koji su žeđali za borbom. Među junacima grčkim bijaše i umjetnika. Jednom od njih — E p e j u ukaže se u snu Atena i pozove ga, da se prihvati posla, a ona će mu biti od pomoći. I on sagradi s pomoću Ateninom za tri dana konja neobične veličine. Cijela se vojska grčka divila djelu umjetnika, koji je znao uliti toliko života u neživu tvar. Svatko je mislio, da će sad na drveni konj zarzati. U utrobu se konju zavuku najbolji junaci grčki: Neoptolem, Menelaj, Diomed, Stenelej, Odisej, Filoktet, Ajant, Idomenej, Podalirije, Eurimah, Antimah, Agapenor i drugi, kojima nije pjesnik imena zapisao. Posljednji se popeo graditelj Epej, koji je povukao ljestve za sobom i vrata iznutra zatvorio; on stade do zasunka. Ostali su mukom mučeći sjedjeli između života i smrti, jer ne uspije li im prijevara, propali su. Ostali su Grci pod vodstvom Agamemnona i Nestora, kojima nijesu dali, da zađu u trbuh, zapalili šatore i sve sprave pa se zavezli put Teneda, gdje su se usidrili i čekali ugovoreni znak. Samo mladi Grk Sinon ostane kod konja. On se sam ponudi, da će izvršiti onu zadaću, što ju je Odisej predložio.

Kad Trojanci spaze plamen i dim, gdje se u grčkom taboru nebu pod oblake vije, a osim toga vide, da je i grčkih lađa nestalo, pohrle iz grada da vide, što je, i da se čude čudu — konju. Porodi se raspra, što će s konjem. Jedni predlagahu, da ga odvuku u grad i ondje postave na vječni spomen pobjede svoje. Drugi, ne vjerujući Grcima, žahtijevahu, neka se baci u more ili spali, što nije nimalo godilo onima u trbuhu. Uto doleti svećenik boga Apolona Laokon i vikne:

— Zar ste poludjeli, nesretnici? Mislite li, da su Grci uistinu otplovili? Taj danajski dar da ne krije nikakve varke? Zar ne znate Odiseja? U konju se krije ili pogibao, ili je ratna sprava, koju će neprijatelji, što negdje u zasjedi vrebaju, upo-

trijebiti protiv grada našega. Što bilo da bilo, ne vjerujte toj životinji! — Reče i baci koplje u trbuh konju. Zveknu oružje, ali narod prečuje, jer se ončas digla zaglušna vika.

Pastiri eno vuku svezana Sinona! Vode ga pred Prijama. Bijaše bez oružja, te je sjajno odglumio ulogu, koju mu je namijenio Odisej. Uvjerio Prijama i Trojance, da su ga Grci htjeli žrtvovati za sretan povratak, kao ono Ifigeniju za sretan polazak. Već je — kaže — stajao iskićen kao žrtva, ali se sretno izmače i u trski sakri. Prijam i Trojanci smiluju se na nj i obećaju mu, da će ga poštedjeti, ako im rekne, što je s tim konjem.

— Odvajkada bijaše sva nada Danajaca u tom ratu u zaštiti božice Atene. Ali otkako su onaj glasoviti kip, što ga je Atena u vašem gradu u svojem hramu imala, ukrali Odisej i Diomed, što dosada nijeste znali, udarilo je sve unatrag; božica se razljutila, te je sreća Danajce iznevjerila. Kalhant izjavi, da smjesta treba da se svi Grci vrate kući i ondje čekaju nove zapovijedi božje. Prije nego dođe paladij opet na svoje staro mjesto, nema nade na pobjedu. To Danajce ponuka, te se dali u bijeg i otplovili kući. Ali još prije toga su po savjetu proroka svojega sagradili toga konja, te ga posvetili božici i ostavili, da ublaže srdžbu njezinu. Tu je spravu Kalhant tako veliku sagradio, da je ne bi vi u svoj grad mogli odvući, jer bi vam ona bila nov paladij. Ali ako dirnete u toga posvećenog konja — tomu se Grci stalno nadaju, onda je vaš grad propao; i nema mu spasa. Grci drže, da će u Argu dobiti od bogova nove zapovijedi, te će se vratiti i paladij na njegovo staro mjesto postaviti.

Ta lažna pripovijest bijaše dobro smišljena, te se činila u prvi mah vrlo vjerojatnom. Trojanci mu povjeruju. A da se još jače uvjere, pošalje Atena na Laokona, koji je na obali morskoj sa sinovima svojim prekrasnoga bika bogu Posidonu žrtvovao, dvije goleme zmije. One doplivaju onamo od Teneda, izađu na kopno, odmile onamo do žrtvenika Posidonova i omotaju se najprije oko tijela dvojici sinova Laokonovih, a onda obuhvate i oca njihova, koji je na jauk i vrisku njihovu s mačem u ruci pritekao u pomoć. Od otrovna ujeda zmijskoga poginu on i sinovi njegovi. Poslije toga odmile zmije u hram Atenin, gdje se sakriju ispod nogu i štita njezina.

Trojanci mišljahu, da je to kazna božja za bogumrske riječi Laokonove, što ih je on izustio, i za svetogrđe, jer se bacio kopljem na svetinju. Jedni poteku da razvale zidove gradske, drugi da načine točkove pod noge konju, a opet drugi nosili užeta i bacili konju oko vrata. Tako su ga u najvećem slavlju

uz igru i glazbu dovukli u grad. Na gradskim je vratima sprava četiri puta jeknula jekom mjedi, ali nitko za to nije mario. Ipak se našlo jedno lice, koje je proricalo, da ih čeka propast. To bijaše Prijamova kćerka Kasandra, koja je bila obdarena, kako znamo, proročkim darom, ali ju je progonio taj udes, da riječima njezinim nikada nije nitko vjerovao. Taj su se put još i smijali i rugali prpošni Trojanci.

Razorenje Troje.

Cijela je Troja do ponoći slavila odlazak Grka pijankom i svirkom. A kad bi ponoć i sve polijegalo i kao zaklano zaspalo, diže se Sinon, koji se s drugim Trojancima pod vedrim nebom gostio i s njima na počinak legao, sa svojega loga i otkrade se na vrata pred zidine gradske, zapali ondje zublju i dade znak onima, što su na Tenedu pripravni čekali. Odavde se odšulja do konja i pokuca, kako je to Odisej svjetovao. Odisej opomene drugove, da tiho i oprezno sađu; sâm otvori po savjetu Epejevu gotovo nečujno zasunak, pruži glavu napolje, gledajući na sve strane, ne hoda li gdje kakav Trojanac; kad se uvjeri, da osim Sinona nema nikoga budna, spusti ljestve te se lagano i oprezno spusti na zemlju, kao što se gladan vuk krade do obora, u kojem su se ovce stisle; za njim se spuste i ostali junaci, — srce im drhtalo u grudima. Kad je i posljednji sašao, trgnu Grci mače svoje, raziđu se ulicama gradskim, da provale u kuće trojanske. Silan polom učine među neoružanim, pozaspalim Trojancima. Uto doplove i Grci s Teneda, provale u grad i stanu klati. Trojanci se prenu, počnu se braniti onim, što im je ruku dopalo, — sjekirama, kamenjem i mjedenim kućnim oruđem; mnogi se Grk rasta sa životom. Osobito su bjesnjeli Grci Diomed, Ajant Ojilejev, Idomenej i Neoptolem. Neoptolem provali s četom u dvor Prijamov, gdje se porodica kraljevska okupila oko kućnoga žrtvenika. Neoptolem ubije Prijamu pred očima sina Polita. Starac plane i rekne:

— Ubij me, sine hrabroga Ahileja, — dovikne mu Prijam. — Kad sam već toliko podnio i gotovo svu djecu svoju vidio, gdje izdišu, kako mogu dulje gledati sjajno sunce na nebu? O da me je već tvoj otac ubio! Iskali srce svoje na meni i oprosti me svih nevolja!

— Starče, — odgovori mu Neoptolem, — ti me opominješ na ono, na što me već samo srce potiče. — I odrubi starcu glavu, kao što žetelac za ljetnje vrućine žanje zrelo klasje u polju.

Dugotrajni je rat ubio u ljudi svako čuvstvo ljudsko. Klalo

se i palilo preko reda; nitko nije štedio nikoga. Jedan je od Grka bacio s krova Astijanaksa, nejakoga sinčića Hektorova. Poštedješe ipak starca Antenora, koji je jednom u kući svojoj ugostio Menelaja i Odiseja, kad su se u Troji desili. Od Trojanaca se sretno spase Eneja. On uprti na leđa oca Anhisa, a sinčića Askanija uhvati za ruku i prođe preko nebrojenih mrtvih tjelesa, što su putem ležala. Spasla ih je majka Enejina Afrodita, pred kojom je plamen uzmicao, a debele se oblačine dima same kidale. Ona učini, te nijedna strjelica danajska ne pogodi bjegunce.

Ostali su Grci osim Neoptolema slabo birali, na koga će udariti; obarali su svakoga, na koga su se slijepo namjerili. No Menelaju nije bilo do drugih Trojanaca. On je tražio samo ženu svoju Helenu. U snu zateče drugoga muža njezina Dejfoba, za koga je poslije smrti Parisove Helena pošla. Helena je Dejfobu iz odaje uklonila oružje i mač, koji mu je ležao uz glavu, i pusti Menelaja u kuću. Menelaj ubije Dejfoba i odreže mu uši i nos. Htio je kazniti i ženu Helenu, ali kad ju je sagledao, opčini ga njezina ljepota i dražest, kojom ju je Afrodita obdarila, te mu je krvavi mač ispao iz ruke, a sva se mržnja i želja za osvetom razbila. Menelaj začaran začuje korake ahejske, zastidi se od slabosti svoje, trgne mač, kao da će posjeći Helenu, ali mu ruku zadrži Agamemnon.

— Pusti, brate, — reče Agamemnon. — Ne pristoji se, da ubijaš ženu svoju, zbog koje smo toliko nevolja pretrpjeli! Veća je krivica, rekao bih, na Parisu, koji je tako grdno pogazio gostoljublje. Djelo je svoje okajao nesamo on nego i sav rod njegov, što više — sav narod trojanski.

Menelaj je naoko oklijevao, bi li poslušao brata svojega, ali u srcu se veselio, što se sve tako svršilo.

Za cijelo to vrijeme žalili su bogovi udes Troje osim ponosne Junone i majke Ahilejeve Tetide. Pa i samoj se Paladi Ateni dalo nažao, pogotovo kad je Ajant Ojilejev drsko pogrdio svetište njezino, te joj svećenicu Kasandru za kosu izvukao iz hrama, premda je rukama bila obujmila kip božičin. Sva se zarumeni od stida i srdžbe i zakle se u srcu, da će se za to nedjelo osvetiti

Dugo je Troja gorjela. Gusti se dim daleko vidio, — vidjeli ga otočani i mornari, što su morem plovili i slutili propast grada Troje.

Povratak Ahejaca.

Otpor Trojanaca bijaše skršen. Što nije od mača i ognja poginulo, to su Ahejci vukli sa sobom u ropstvo. Usred gomile

vodio je Menelaj Helenu, koja od stida nije podizala oka. Do njega je vodio Agamemnon Kasandru, koju je oteo rukama divljega Ajanta. Andromaha, žena Hektorova, dopade Neoptolemu, a starica Hekaba, nesretna majka tolikih sinova, dođe u ruke Odiseju. Na cijelom putu nijesi drugo čuo do plača i jauka. Osim roblja nosilo se k lađama golemo blago, što su ga Ahejci naplijenili. Kad su se Menelaj i Helena u šatoru nasamo našli, baci se ona ničice preda nj, obuhvati mu koljena i stane govoriti ovako:

— U tvojoj je vlasti, da smrću kazniš nevjernu ženu svoju. Ali pomisli, plemeniti junače, da nijesam ja Sparte od svoje volje ostavila. Silom me odvukao varalica Paris, baš kad tebe nije bilo kod kuće i kad me nijesi mogao obraniti junačkom desnicom svojom. Htjela sam se ubiti, ali mi nijesu dale sluškinje zaklinjući me, neka mislim na tebe i na našu malu kćerkicu. Evo pokajnice do nogu tvojih, zatječem se pod zaštitu tvoju! Čini, što te volja!

Menelaj je pridigne i utješi riječima: — Ne misli, Helena, na prošlost i ne plaši se više! Što je bilo, zaboravilo se, — ne ću više ni za što da znam. — Reče i zagrli ženu voju, a obojici potekoše suze niz lice.

Sjutradan bijaše sve zabavljeno oko ukrcavanja. Najprije ukrcaše blago, zatim roblje, a najposlije se ukrcaju Danajci sami. Samo osta vrač Kalhant, koji ih opomenu, da još pričekaju, jer je on u duhu slutio nesreću. Uzalud mu bijahu opomene, — nitko ga ne htjede slušati; čežnja za slađahnom domajom okupi sve misli njihove. Odriješe konope, što su vezali lađe, i digoše sidra. Isprva je služilo vrijeme Grcima. Brzo proletješe pokraj njih otoci Tened, Hrisa, Lezbo, glavica Lekta, najposlije se pomole krajnji okrajci gorski. Pobjednici bi zacijelo sretno dohvatili i obalu Grčke, da se nije na njih ljutila Palada Atena radi Lokranina Ajanta. Kad su se Ahejci primicali burnoj obali eubejskoj, izvrši božica osvetu. Sam Zevs, kojemu se zbog Kasandre potužila, dade joj najnovije strijele, što su ih Kiklopi izradili. Gusta tama prekrije cijelo obzorje, a bog Eol pusti sve vjetrove, što ih je u pećini — u zatvoru držao. Kao lovski psi bace se oni na brodovlje grčko i potisnu ga na oštre stijene eubejske. Na vesla nitko nije mogao više misliti; jedra su se kao prnja lepršala u strašnoj buri, koja je dizala cijele bregove od valova morskih. Uto se začuje pakleni trijes, kakva Ahejci još nijesu čuli, lađa se, na kojoj je bio Ajant, rastreska. Ajant ipak ne izgubi glave. Uhvati se za jednu gredu i dopliva sretno do klisure. I možda bi bio izmakao gnjevu Ateninu, da nije hvalisanjem nanovo naljutio bogove:

— Pa ma svi olimpski bogovi došli i sve vode na me digli, ja ću se spasti.

Takvih bogomrskih riječi nijesu mogli Olimpljani trpjeti. Zemljotresac Posidon udari trozubom svojim, te se stijena, za koju se Ajant uhvatio, s njim zajedno sruši u dubine morske. Tako Ajanta svlada u jedan mah i zemlja i more.

Morska bura raspršа lađe ahejske; mnoge proguta more, mnoge se razbiše o stijenama i grebenima morskim. Pomalo se oni, što ih je bura poštedjela — a tih je bilo malo, — stadoše vraćati kućama svojim; ne stigoše svi zajedno, već svaki za se, kao da se vraćaju sa žalosnoga pogreba kakva, a ne poslije slavnoga i junačkog djela.

Tantalovići.

Od svih se junaka grčkih, koji su se sretno vratili kućama svojim, najgore desilo Agamemnonu. Na njemu i na rodu njegovu ležalo je prokletstvo još onamo od Tantala. Već je P e l o p, premda nije nimalo bio kriv prokletstvu očevu, ubio sina Hermova, a dobročinca svojega Mirtila. Mirtil bijaše istina sin božji, ali je svejedno služio kao konjušar u kralja Enomaja. Za obećanu nagradu izvadi on Enomaju, kad se s Pelopom natjecao, čavle od točkova i stavi mjesto njih voštane. Točkovi ispadnu s kola Enomajevih, Pelop pobijedi i dobije kćerku Enomajevu Hipodamiju za ženu, a s njom kraljevstvo. Ali kad je Mirtil stao tražiti, da mu se obećana nagrada dade, strovali ga Pelop sa stijene u more, eda bi nestalo svjedoka prijevare njegove. Tonući prokune Mirtil Pelopa i rod njegov. Uzalud je Pelop nastojao, da ublaži srdžbu Hermovu; digao je Mirtilu krasan grobni spomenik, a bogu hram. Hermo svejedno naumi kazniti Pelopa i rod njegov.

Prokletstvo izbija jasno na sinovima Pelopovim — A t r e j u i T i j e s t u. Atrej bijaše kralj u Mikeni, gdje su u prošlom stoljeću našli »Atrejevu riznicu«,[43] a Tijest u južnoj Argolidi. Atrej je imao zlatoruna ovna. Tijest mu s pomoću nevjerne žene njegove ugrabi ovna, a zato mu se Atrej osveti upravo na djedovsku. Atrej je ponudio za stolom ocu rođenu djecu njegovu Tantala i Plistena za pečenku. To se tako zgadi bogu sunca, da je okrenuo sa sunčanim kolima na svodu nebeskom. Tijest pobjegne od strašnoga brata u Epir u Tesprotiju. Ondje ga Atrej sam potraži i skloni, da se vrati, jer će prestati grozna suša i glad, samo ako se Tijest vrati kući. Tako

[43] To nije riznica, već starodrevna grobnica.

reče proročište, kad ga je Atrej pitao za savjet. Tijest se vrati sa sinom svojim Egistom. Egist se zakle ocu svojemu, da će ga ljuto osvetiti, i ubije Atreja. Sada je Tijest jedno vrijeme vladao cijelom zemljom argivskom, dok i njega ne ubije sin Atrejev Agamemnon. Egist je ostao u životu, da bude oruđe Hermove osvete.

Smrt Agamemnonova.

Dok je Agamemnon pod Trojom vojevao, uda se nevjerna žena njegova K l i t e m n e s t r a za Egista, koji se u Mikenu vrati, da se osveti rodu Atrejevu. Klitemnestra se nije stidjela kćeri svojih — starije E l e k t r e i mlađe H r i s o t e m i d e. Sin joj je O r e s t boravio negdje u zemlji Fokidi. Izbavila je nejako dijete Elektra i otpravila ga od kuće u tuđinu. Ono dvoje zločinaca strepilo je od osvete Agamemnonove. Trebalo ga je preteći. Poseban je stražar desete godine rata — bilo je naime proročeno, da će desete godine pasti Troja — na krovu kraljevskoga dvora dan na dan obnoć stražio i pazio na ognjeni znak, koji će s morske obale javiti pad Troje i povratak Agamemnonov. Klitemnestra je naime po brdima od Troje do Mikene dala dići vitiljače, koje će stražari paliti, čim padne Troja.

Agamemnona je oluja od glavice Maleje bacila daleko, a onda ga je vjetar donio na južnu obalu argivsku — onamo, gdje je vladao Egist. Tu je saznao, da je Egist otišao u Mikenu i da ondje pomaže Klitemnestri u vladi. Agamemnon, koji nije znao za nevjeru svoje žene, poveseli se toj vijesti, jer ga već minula želja za osvetom; pa najposlije je Egist po mnijenju njegovu bio u pravu, kad se Atreju osvetio. Agamemnon je već hvalio bogovima, što su utrnuli bijes osvete u rodu njegovu. Ne sluteći zla pođe Agamemnon put Mikene, gdje ga s neobičnim sjajem dočekaše Egist, Klitemnestra, kćeri njegove i mnoštvo naroda. Egistu, koji mu je predao u ruke upravu zemlje, stisne ruku u znak zahvalnosti i prijateljstva, a onda odriješi remenje na obući svojoj i pođe bosonog grimiznim sagovima,[44] što su ih razastrli, u kraljevski dvor.

U povorci, što je s Agamemnonom došla, bijaše i Kasandra, zloguka proročica Atenina. Ona je sjedjela na kolima pognute glave i oborenih očiju. Kad je Klitemnestra ugleda i sazna, tko je i što je, obuze je ljubomor, a još više strah, da ona kao proročica ne oda sve. Zato odluči, da što prije upropasti nju i Agamemnona. To je dakako pomno krila u srcu svojem,

[44] Bojao se, da ne gane zavisti u bogova i s nje nastrada.

pa kad je cijela povorka stigla pred kraljevski dvor, pozove ona prijateljski Kasandru, neka sađe i bude gošćom njezinom. Kasandra, kao da nije čula, osta nijemo na kolima, te su je sluškinje morale prisiliti, da ustane. Sada skoči kao preplašeno zvijere sa sjedišta, — već je u duši gledala, što se zbiva. Ona je znala, da se usud ne da okrenuti, pa sve kad bi to i mogla, nije htjela da spase čovjeka, koji je rod i narod njezin uništio, a opet joj ne bijaše krivo, što će umrijeti s onim, koji ju je iz ruku Ajantovih spasao.

U dvoru je Agamemnona čekala sajjna gozba. Na gozbi su ga imali iznenada napasti i ubiti ljudi Egistovi. Ali dolazak zloguke proročice natjera Klitemnestru i Egista, te ga još prije smaknu. Zgoda im se odmah sama nadala. Agamemnon znojan i prašan s puta zatraži, da mu priređe kupelj. Istom što je odložio oružje, skinuo odijelo, stupio u kacu, baci mu Klitemnestra preko glave čvrstu mrežu i udari sjekirom. Njegova pomaganja zamre među zidovima. Odmah za njim ubiju i Kasandru, koja je tamnim riječima crtala, što se događa u dvoru.

S oružanim ljudima, što su zločincima na ruku bili, zavladaju Klitemnestra i Egist čitavom državom argivskom. Klitemnestra se nije žacala javno pred starješinama gradskim priznati, da je ona sjekirom Agamemnonu zadala smrtni udarac, da mu se osveti za Ifigeniju, koju je on žrtvovao. Nitko se ne usudi protiviti Klitemnestri, jer bi ga odmah sa zemljom sastavilo oružje oružane pratnje njezine. Ali je osvetnik rastao daleko — ondje u zemlji fočanskoj, kamo ga je mudra Elektra otpremila, da ga očuva od nemajke. U gradu Fanoti živio je na dvoru kralja Strofija, koji ga je zajedno sa sinom svojim Piladom upravo očinski odgajao. Bilo mu je već devetnaest godina.

Orest.

Najgore je provodila dane u dvoru oca svojega Elektra. Na nju je mrzila mati Klitemnestra i zlostavljala je. Elektru nijesu boljele te pogrde majčine, koliko je žalila, što gazi svetu uspomenu očevu i što joj oca ruži kao nečovjeka. Elektri je podavala snagu samo nada, da će se vratiti Orest; on joj je obećao, da će doći i osvetiti oca, čim odraste. Dan je prolazio za danom, godina je odmicala za godinom, i dođe vrijeme povratku Orestovu, ali njega nema te nema. Ljepše su tekli dani sestri njezinoj Hrisotemidi. Ona se priljubila prilikama. Nije bila onako snažnoga značaja, kao Elektra. Jednoga dana spazi Elektra Hrisotemidu na vratima kraljevskoga dvora, gdje nosi

žrtvu zadušnicu na grob. Elektra je izgrdi zbog slijepe poslušnosti pa i zato, što je sasvim zaboravila mrtva oca.

— Zar ne vidiš već jednom, — odvrati joj Hrisotemida, — da je bez smisla uvijek i uvijek odavati se pustoj boli. Vjeruj, da i mene boli ovo, što gledam, ali se pokoravam prijekoj potrebi. Molim te, okani se, jer će te, kako vele, ako ne prestaneš tužiti, baciti u tamnicu, u koju ne dopire svijetlo bijela dana!

— Neka rade, kako ih je volja! Meni je najmilije ondje, gdje sam najdalje od njih. Ali za koga je, sestro, ova žrtva?

— Za oca našega, a od matere naše.

— Za umorenoga? Ded kaži, što je nagna na tu misao?

— Noćne prikaze! — odvrati Hrisotemida. — Pripovijeda se, da je majka u snu vidjela našega oca, gdje je kraljevsko žezlo svoje, što ga je nekoć nosio on, a sada ga drži Egist, uzeo i zatakao u ognjište. Iz njega izraste bujno drvo, krošnjom i granama svojim zasjeni cijelu Mikenu. Sva prestrašena i uzrujana šalje me evo, da žrtvujem na grobu očevu, dok još nema Egista kod kuće, ne bi li očev duh žrtvama umirila.

— Ti valjada ne ćeš staviti tu žrtvu ocu na grob, sestro? Predaj je vjetrovima, a mjesto toga žrtvuj uvojke svoje i moje kose, osim toga još ovaj moj nekićeni pâs — jedino, što još imam. Baci se onda na grob i moli skrušeno, da nam duh očev pomogne i da se Orest što prije vrati i osveti smrt njegovu. — Prvi se put desilo, da je Hrisotemida sestru poslušala.

Istom što Hrisotemida otide, eto i matere. Izađe pred dvor, da žrtvuje na žrtveniku Apolonu. Pred svakom je kućom stajao žrtvenik Apolonu kao čuvaru kuće i ulice. Nije dašto prošla kraj Elektre, da se s njome ne popravda. Dok je Klitemnestra žrtvovala, dođe pred kuću stranac i zapita, gdje je kraljica. Reče, da je poslanik kralja Strofija i da nosi glase o smrti Orestovoj, — zaglavio je na igrama u Delfima. Dok se Klitemnestra kolebala između veselja i žalosti, svisnu Elektra od tuge i boli. Sva joj se nada na ovetu rasu jednim mahom. Iz te tuge trgne je sestra Hrisotemida, koja veselo dohrli i kaže, da se Orest vratio.

— Orest je došao, — klikne ona sva izvan sebe, — on je ovdje, kao što ja evo glavom stojim pred tobom.

Elektra digne glavu, razrogači oči i najposlije reče: — Jesi li, sestro, poludjela ili se rugaš nevolji mojoj.

— Javljam ti ono, što sam na svoje oči vidjela, — odvrati ona plačući i smijući se u jedan mah. I ispripovjedi joj, kako je na grobu našla trag svježe žrtve od mlijeka i uvojke s muške glave. — To ne može nitko drugi biti nego naš žuđeni brat

Orest. Ti uvojci su s glave njegove, jest, oni su s glave njegove!

— Žalim te zbog lude lakovjernosti tvoje, — odgovori joj turobno Elektra. — Ti ne znaš, što ja znam. Bez sumnje je taj uvojak od kojega prijatelja njegova, jer Oresta nema više u životu. Eno u dvoru je čovjek, koji je donio glas o smrti njegovoj! Sad, kad nema muškoga potomka Agamemnonova, na nama je red, da ga osvetimo. Znaj, nikada ne će Egist dopustiti, da se udamo, jer nam ne da, da rodimo osvetnika, koji će se osvetiti njemu. Bolje je da slobodne živimo prema časti, koja nas ide, nego da trpimo sramotu služeći zločincu.

Hrisotemida ne htjede da pristane. Uzalud je ona nastojala da odvrati Elektru od nauma njezina. Elektra osta čvrsta i stalna u odluci svojoj. Hrisotemida ode u dvor i ostavi sestru u strašnim mislima njezinim. Uto se približe dva mlada čovjeka s pratnjom. Jedan je nosio mrtvačku žaru. Najljepši i najstariji od njih zapita je za stan kralja Egista. Reče joj, da su oni poslanici iz Fokide.

Čuvši riječi njegove skoči Elektra i klikne: — Tako ti bogova, tuđinče, ako ta žara krije u sebi prah Orestov, daj mi brzo, da nad pepelom njegovim oplačem sav rod Agamemnonov.

— Bila tko mu drago, — reče mladić pratnji, — predajte joj žaru! Ona nije neprijateljica pokojnikova. Bit će naša prijateljica, a možda i rođaka njegova.

Elektra uzme žaru u ruke, pritisne je na grudi i zaplače, da ti se sve kidalo srce u prsima. — O, spomene najmilijega meni čovjeka na svijetu! U sasvim drugoj nadi poslah tebe od kuće, a kakav li se vraćaš! Sve moje želje, sva nada moja ode netragom. Sve s tobom propade! Otac je mrtav i ja sam mrtva, otkad nema više tebe. Neprijatelji se naši vesele. O, kad bi me mogao sa sobom uzeti u ovu žaru. Propadoh! Daj da budem »ništa«, kao što si ti!

Mladiću se ražali, ne uzmože se više uzdržati, nego klikne: — Zar je ta jadna prilika moja sestra Elektra? O bezbožno, o zločinački nagrđena pojavo! Tko te tako iznakazi?

Elektra ga u čudu pogleda i reče: — Služim ubicu moga oca. To me sili majka bez srca, a ova žara ovdje uništi svu nadu moju!

— Baci tu žaru! — vikne mladić sa suzama u očima, — jer je sve to samo prijevara. Orest sam ja, ja sam tvoj brat, evo znaka na ruci, — evo prstena očeva!

— O zrako svjetlosti u tamnoj noći! — klikne Elektra i baci se sva sretna u naručaj bratu svojemu.

Ončas se javi na vratima onaj glasnik tobožnje nesreće, to bijaše učitelj Orestov, koji ga je u Fokidu odnio. On opomenu Oresta i pratnju njegovu, da izvrše djelo, jer je Klitemnestra sama, muža joj nema kod kuće, ali se svaki čas može vratiti. Orest posluša i unide s pobratimom svojim Piladom i s pratnjom u dvor. Elektra pođe polagano za njima. Domala odjekne dvorom jauk, — Klitemnestra izdahne.

Za nekoliko časova stigne pred dvor i Egist, zapita brzo, gdje su Fočani; čuo je, da nose vesele glase. Ljudi mu reku, neka pita Elektru, koja je baš iz dvora izašla.

— Govori, napržico, gdje su tuđinci, koji su posljednju nadu tvoju uništili?

Elektra uguši osjećaje svoje i odgovori mirno: — Eno ih unutra, gosti su u ljubazne domaćice!

— I valjada joj pripovijedaju smrt njegovu?

— O ne samo to, — oni ga donijeśe sa sobom.

— To je prva vesela vijest, što je čujem iz usta tvojih, — odvrati joj podrugljivo Egist. Ali gle, oni već nose mrtvaca ovamo.

Veselo pođe Egist Orestu i drugovima njegovim ususret. Na odru stave preda nj mrtvo tijelo, pokrovom pokrito.

— O radosna li pogleda! — klikne kralj i proždiraše očima odar. — Dignite brzo pokrov! Dajte, da iz pristojnosti i ja prolijem suzu nad njim. Ta krv je roda mojega! — Tako govoraše rugajući se.

— Podigni, kralju, sam pokrov. Jedino tebi pristaje, da milo pozdraviš ono, što je pod njim, — odvrati Orest.

— Pa dobro! Ali gdje je Klitemnestra, da i ona gleda ono, za čim je čeznula?

Daleko nije! — bješe odgovor Orestov.

Kralj digne pokrov, ali istom što ga je digao, otme mu se strašan krik iz grudi. Ta ne bijaše Orest, koga je mislio vidjeti, već krvavo truplo Klitemnestrino. — Jao meni, u kakvu sam mrežu nesretnik pao!

— Zar ne vidiš, da pred tobom stoji Orest, osvetnik oca svojega? — dovikne mu oštrim glasom Orest.

— Daj mi, da progovorim! — odvrati drhtavim glasom Egist.

Ali Elektra zaklinjaše brata, da ga ne sluša. I bez riječi odguraše ga došljaci u dvor baš u kupaonicu i ubiju ga ondje, gdje je od sjekire pao Agamemnon.

Orest i Eumenide.

Orest je osvetu izvršio po zapovijedi boga Apolona, — proročište mu to naredi. Tako posta ubica matere svoje. Po-

slije umorstva probudi se savjest u srcu njegovu. Grijeh protiv same prirode preda ga Erinijama. One, kćeri noći, crnje od same noći, sa zmijama mjesto kose, sa zubljom u jednoj, a s bičem u drugoj ruci, proganjahu ubicu. Odmah ga poslije čina protjeraju iz doma očinskoga, te je gotovo lud tumarao svijetom. U toj teškoj nevolji bijaše mu jedina pomoć pobratim njegov Pilad, koji se nije vratio ocu svojemu u Fokidu, već je s prijateljem lutao svijetom. I zlo bi prošao Orest, — Erinije bi mu ispile srce, da ga nije štitio bog Apolon, koji mu je naložio, da ubije mater. Katkad bi Orest došao k svijesti i primirio se.

Nakon duljega tumaranja dođu putnici i u Delfe. Tu u hramu Apolonovu odlane Orestu. Erinije ga se okane na čas, jer se u hram boga svjetlosti nijesu usudile one — kćeri crne noći. U snu se ukaže Apolon Orestu i reče:

— Primiri se, nesretni sine! Ja te ne ću izdati. Bio blizu ili daleko, ja sam tvoj čuvar, koji ne će nikada od Erinija uzmaknuti. Možeš vidjeti, gdje vani pred hramom grozne stare djevice, od kojih se odvraćaju bogovi, ljudi pa i iste životinje, teškim, olovnim snom spavaju. Ali ne pouzdaj se sasvim u san njihov, jer je samo kratkotrajna vlast moja nad njima. Ti moraš opet na put, ali ne ćeš ići bez cilja. Pođi u grad Palade Atene! Tamo će pravedan sud ispitati stvar tvoju i izreći osudu, koja će te oprostiti grijeha. Sada moram odavde, a mjesto mene eto ti brata Herma, koji će te u Atenu pratiti i od sijedih djevica braniti.

Tako reče i preda Oresta bratu svojemu Hermu, a sam krene na Olimp. Doskora je Orest morao dalje na put, — protjerale su ga Erinije, koje je probudila Klitemnestra riječima: — Eno, izmaknut će vam se Orest, ubojica matere svoje!

Orest i Pilad krenu u Atenu. Štitio ih Hermo, kako mu je to Apolon naredio, te se Erinije u strahu od zlatna štapa Hermova nijesu usudile približiti. Ali što su se više putnici primicali Ateni, to su one bile sve smjelije; najposlije uniđu s Orestom u hram božice Atene u Ateni. Tu se Orest baci pred kipom božičinim na koljena i stane moliti, da otkroji pravdu. Premda su na nj ustale Erinije i tužile ga zbog umorstva matere, ipak odredi Atena dan, kada će sastaviti sud uglednih i pobožnih građana atenskih na brdu Areopagu, koji će saslušati tužiteljice Erinije i tuženika Oresta pa onda izreći osudu.

— Ja ću sama — kaže — sudu predsjedati, i ako se glasovi raspolove, odlučit ću svojim glasom. Do presude bit će taj tuđinac pod mojom zaštitom, a vi, Erinije, otidite u podzemlje i dođite u urečeni dan na sud. Ja ću sama pozvati građane, da sude.

U određeni se dan sakupi sud na brežuljku, koji je Aresu bio posvećen i zvao se po njemu A r e o p a g.[45] Sudu je predsjedala Atena; suci su zapremili mjesta svoja, a tužiteljice Erinije i optuženi Orest stajali. Do Oresta stane branič njegov — bog Apolon. Erinije su isticale, da je rođenu m a j k u s v o j u Orest ubio, a Orest se branio, da je ubio ubicu svojega oca. Tako je govorio i Apolon. Kad se raspra svršila, dade Atena razdijeliti među suce po dva kamečka: jedan bijeli, koji znači nedužnost, drugi crni, koji kaže, da je optuženik kriv. Po duši i savjesti svojoj imao je svaki sudac baciti jedan kamečak u žaru, što je nasred ograđena prostora stajala. Ali prije nego su suci svoj kamečak bacili, proglasi božica Atena, da će to sudište A r e o p a g odsada naprijed biti stalna uredba atenska, koju imadu građani kao pravu svetinju poštivati.

Šuteći ustajahu suci sa sjedala svojih da bace osudni kamečak u žaru. Kad su svi već glasali, pristupe k žari izabrani građani, koji su žaru prevrnuli i kamečke prebrojili. Bio je jednaki broj bijelih i crnih. Na Ateni je bilo, da odluči. Ona baci — bijel kamečak i riješi optuženika većinom glasova.

Erinije uzbjesne radi suda, te u prvoj navali srdžbe svoje prokunu čitav narod atenski. Najposlije se primire. Atena i Apolon im reku, da je Orest radio po nalogu njihovu, a to da je odobrio sam olimpski Zevs. Ujedno im Atena obeća, da će im Atenjani posvetiti gaj i štovati ih, kao druge olimpske bogove. Erinije pače blagoslove narod atenski i obreku, da će Atenu braniti od svega zla.

Ifigenija u Tauridi.[46]

Iz Atene pođu pobratim Orest i Pilad u Delfe da pitaju boga, što još čeka Oresta. Proročica Pitija odgovori, da će se Orest sasvim riješiti grijeha, ako pođe u Tauridu, blizu zemlje skitske. Ondje je Apolonova sestra Artemida imala hram. Iz hrama neka — kaže — ugrabi kip božice Artemide, koja je po pričanju barbara pala s neba, i neka ga donese u Atenu, jer božica uzdiše za blažim krajevima i za grčkim poklonicima; ondje joj se više ne sviđa. Ako to sretno izvede, bit će — kaže — kraj patnjama njegovim.

Pilad ne ostavi ni sada pobratima svojega. Ta kako bi ga ostavio, kad je morao na opasan put među barbare, koji su redovno svakoga tuđinca žrtvovali božici Artemidi. A zašto je proročište poslalo Oresta među krvoločne barbare? Evo zato!

[45] Pagos — hrid.
[46] Današnji Krim.

Kad je ono Kalhant prije odlaska Grka htio da žrtvuje Ifigeniju, sažali se na nju Artemidi, te božica podmetne pod nož svećenikov mjesto nje košutu, a Ifigeniju odnese preko kopna i preko mora u Tauridu, te je izloži ondje do svojega hrama. Tu je nađe Toant, kralj barbarskih Taurijaca, te je učini svećenicom u hramu Artemidinu. Teška joj je bila služba, — morala je žrtvovati svakoga tuđinca, kojega bi nesreća nanijela na obalu tauridsku. Ti su nesretnici većinom bili Grci. Ifigenija ih nije doduše sama žrtvovala, nego ih je samo za žrtvu posvetila, a žrtvovali su je sluge svećeničke. Godine i godine već je vršila Ifigenija tu žalosnu službu sve preko volje svoje, te nije ni čudo, što ju je s vremenom morila sve veća i veća čežnja za domom.

Jednoga je dana dosta rano stajala Ifigenija na pragu hrama božičina i s čežnjom gledala na pučinu morsku, kadno opazi, gdje s obale hrli k njoj pastir. Zacijelo joj je želio nešto znamenito javiti. I doista joj javi, da su se na obali dolje iskrcala dva stasita mladića; neka se spremi, da ih žrtvuje velikoj božici.

— Koje su narodnosti tuđinci?

— Grci, — odvrati pastir.

— A kako ih uhvatiste?

— Baš smo kupali stada naša na žalu morskom, — počne pastir, — kad jedan od nas spazi kod visoke stijene, što je Simplegadama zovu, dva mladića, gdje ulaze u pećinu. Mi se dignemo, da ih uhvatimo. Uto izađe jedan, te stane tresti glavom, lamati rukama i vrtjeti se kao bijesno zvijere. Najednom udari kao pomaman vikati: »Pilade, Pilade! Ne vidiš li ondje onu crnu lavicu, onoga zmaja iz Hada, koji zamahuje bičem od samih zmija, te će me ovčas ubiti, pa onu ondje, što vatrom diše, a u krilu svojem nosi majku moju, da je na me baci? Ao meni! Davi me. Kako da joj umaknem. — Svemu tomu dašto ne bijaše nadaleko ni široko ni traga. On je mukanje krava i lavež pasa držao za glasove Erinija. Kao bijesan zaleti se mačem među stoku i izrani nekoliko goveda, a onda se sruši na zemlju, a krvava mu pjena navali na usta. Dok smo se mi približavali i gledali da ih opkolimo i uhvatimo, digne se onaj, što je na zemlji ležao sasvim zdrav i mi smo imali vraškoga posla, dok smo ih svladali i žive doveli pred kralja Toanta. Čim ih kralj vidje, odmah zapovjedi, da se žrtvuje našoj velikoj božici Artemidi. Moli se, djevico, božici, da ti ona što više tako krasnih mladića grčkih pošalje za žrtvu. Što ih više ubiješ, to će ti slađa biti osveta za onu žrtvu u Aulidi.

Ifigenija zapovjedi, da dovedu tuđince, pa kad im dade ruke odriješiti, zapita ih za rod i dom. Još prije nego je na pitanje dobila odgovor, reče:

— A tko je od vas Pilad?

— Taj tu! — pokaže Orest rukom na vjernoga prijatelja svojega.

— Jeste li braća?

— Po pobratimstvu, ne po krvi!

— A kako se zoveš ti?

— Zovi me nesretnikom, jer je najbolje, da bez imena umrem.

Svećenica se ljutnu na taj prkos, te zaište od Oresta, da joj bar kaže rodno mjesto svoje. Kad čuje slatko ime »Argo«, klikne uzrujano:

— Tako ti bogova, prijatelju, zar si uistinu rodom iz Arga?

— Jesam! — odgovori Orest, — iz Mikene, gdje je nekad rod moj cvao.

— Ako dolaziš iz Arga, onda znadeš zacijelo i za Troju. Je li istina, da Troje nesta? Vrati li se Helena?

— Sve je, kako pitaš.

— Što je s vrhovnim vođom? Agamemnon mu je, čini mi se, ime, a sin je Atrejev. Je l' tako?

Orest strese glavom, okrene se i odgovori:

— Ne znam. Ne govori o tom, ženo!

Kad ga Ifigenija sve mekšim i sve nježnijim glasom stade pitati, popusti i reče:

— Mrtav je! Zaglavi strašnom smrti od ruke žene svoje.

Grozan se krik ote iz grudi svećenici. Kad se od užasa razabere, stane ga moliti:

— Ded reci samo to! Je li još živa žena toga nesretnog čovjeka?

— Ne! rođeni je sin ubi, da osveti smrt očevu. Ali zato ga stiže grdna kazan!

— Živi li još koje dijete Agamemnonovo?

— Dvije kćeri, Elektra i Ifigenija.

— A znade li se što za stariju, koju su žrtvovali?

— Samo toliko, da su Grci mjesto nje žrtvovali košutu. Bit će, da je davno već mrtva!

— A je li živ sin nesretnoga kralja?

— Jest, ali ga bije nevolja, bježi, svagdje je i nigdje!

Ifigenija uzdišući zapovjedi slugama, — ta prošlu je noć o Orestu sanjala, — da se udalje. A onda tihim glasom nastavi:

— Čujte, prijatelji, što ću vam reći za dobro vaše i moje.

Ja ću tebe, mladiću, spasti, ako uzmeš od mene pismo, što ću pisati svojti svojoj u Mikenu.

— Ne ću da se spasem bez mojega prijatelja, — odvrati Orest. — Ja sam nesretnik, kojega on nije htio da ostavi. Kako da ga ja u smrtnoj pogibli zapustim.

— O plemeniti mladiću, — klikne djevica, — kad bi i moj brat takav bio, jer znajte, da i ja imam brata, daleko odavde. No obojicu spasti ne mogu, toga ne bi kralj dopustio. Umri dakle ti mjesto Pilada. Meni je svejedno, samo kad jedan od vas ponese pismo!

— A tko će me žrtvovati? — upita Orest.

— Ja sama po zapovijedi božičinoj.

— Zar ti, slabo djevojče, trgaš mač na muškarce?

— Ne! Ja ću samo svetom vodom poškropiti kosu tvoju. Mačem sijeku sluge božičine.

— O kad bi me sestra sahranila! — klikne Orest.

— To ne može biti, — odvrati Ifigenija nježno, — jer je tvoja sestra daleko u Argu. No ne brini se, zemljače, ja ću tvoju lomaču uljem i medom politi i grob ću tvoj okititi, kao da sam ti rođena sestra. Sad me pusti, da otidem i da napišem pismo.

Dok su mladići bili sami, ne htjede Pilad ni čuti, da ostane živ, a prijatelj da izdahne. Što bi svijet rekao! Ta svi bi mislili, da se vratih samo zato, da dobijem Elektru, a s njom i kraljevstvo Orestovo. Orest opet nije htio dopustiti, da Pilad dijeli smrt s njim. Dok se oni tako prepirali, vrati se Ifigenija s gotovim pismom, da ga preda Piladu. Ali prije nego ga preda, poboja se ipak, da bi se kojim slučajem mogao izgubiti, zato kaže mladiću, što u pismu piše.

— Javi Orestu, sinu Agamemnonovu: »Ifigenija, što se nekad od smrti u Aulidi spasla, živa je i poručuje ti ovo.«

— Što čujem? — upade joj Orest u riječ. — Zar je ona živa? Gdje je ona?

— Ovdje je pred tobom! — odgovori svećenica. — Ne prekidaj me! Evo, što ćeš isporučiti: »Dragi brate Oreste! Prije nego umrem, dođi po me i odvedi me iz daleke barbarske zemlje u Argo! Odvedi me od žrtvenika, na kojem moram u službi božičinoj žrtvovati tuđince. Ne učiniš li to, Oreste, proklet bio ti i kuća tvoja!«

Mladići se od čuda snebiše. Najposlije uze joj Pilad pismo iz ruke, preda prijatelju i klikne:

— Jest, ja ću to smjesta izvršiti. Evo, Oreste, predajem ti pismo, što ti ga sestra tvoja Ifigenija šalje!

Orest baci pismo na tle, zagrli sestru, koja se isprva branila. Najzad je, pripovijedajući potankosti iz roditeljske kuće, uvjeri, da joj je on uistinu brat.

— O mili brate! — klikne Ifigenija. — Ti si moj, moj jedini brat! Kako si malen i nježan bio, kad sam te bezbrižna i vesela ostavila u rukama odgojitelja tvojega. Da, bila sam sretna, kao što smo mi sada u ovom času sretni!

Orest se međutim sjeti krute zbilje, čelo mu se namršti i prozbori sestri:

— Jest, sada smo sretni, ali kako dugo? Zar nas stalno ne čeka propast?

I Ifigenija se zabrinu, ali prije svega htjede ipak da sazna sve o rodu, otkad je iz Aulide iščezla. Orest joj ispripovijeda natanko sve. Premda ga je ona s najvećom pozornošću slušala, ipak je neprestano mislila, kako bi spasla nesretnoga brata.

— Čini mi se, — klikne najednom, — da sam našla pravi put. Tvoja duševna bolest, što se ono na obali, kad su vas uhvatili, posljednji put javila, bit će mi izlikom, da kralja prevarim. Ti dolaziš, reći ću mu, iz Arga kao ubica matere, a to je istina; zato si nečist i ne možeš biti božici mila žrtva. Moraš se — kazat ću — od toga groznoga grijeha prije očistiti u vodi morskoj po propisanom obredu. A jer si se u hramu kao bjegunac zatekao božici i takao se kipa njezina, to je i kip nečist, te treba jednako i njega očistiti u vodi morskoj. A budući da se ja kao svećenica božičina jedina smijem svetoga kipa dotaći, to ću ga ja sama u pratnji vašoj — jer ću i tebe, Pilade, pomenuti kao sukrivca — nositi na obalu morsku i to baš onamo, gdje se lađa vaša krije u zalivu. Samo tako ću moći kralja prevariti. A kad smo jedamput na obali do lađe vaše, e onda je sve drugo naša briga i vaš posao.

To dašto nijesu čuli ni vidjeli sluge hrama božičina. Sad ih istom Ifigenija pozva i preda im zarobljenike, da ih vode u hram. Malo zatim evo i Toanta s velikom pratnjom, da pita svećenicu, zašto već ne gore tjelesa tuđinaca na glavnom žrtveniku božičinu. Baš kad pred hram stigne, izađe na vrata Ifigenija s kipom božice Artemide.

— Što to znači, kćeri Agamemnonova? — vikne kralj u čudu. — Zašto nosiš kip božičin sa svetoga mjesta?

— Desilo se, kralju, nešto strašno. Žrtve, što ih na obali uhvatiše, nijesu čiste. Kipa se božičina stranci kao pribjegari takoše, moleći milosti; on se okrenuo i oči zaklopio. Znaj, strašni su to zločinci. — I ispripovjedi mu svu istinu; zatraži, da smije zločince i kip očistiti. Za veću sigurnost zaište, da im se ruke opet sapnu, a glave zastru, da ne sjaju na njih zrake sunčane. Ujedno zatraži, neka joj kralj za veću sigurnost od svoje

pratnje dade nekoliko robova; neka u grad pošalje poslanika, koji će opomenuti građane, da ne izlaze iz kuća svojih, dok se ne obavi čišćenje, jer bi se mogli okaljati zločinstvom. Kralj neka, dok ona izbiva, ostane u hramu i neka sve iznutra okadi miomirisnim tamjanom, da bude i hram čist, kad se vrati ona s čistim kipom i žrtvama.

Kralj prista na sve i zastre sebi glavu, da ga ne okuže Orest i Pilad, kad su pokraj njega prolazili; otkri je istom onda, kad već Ifigenija sa zarobljenicima i robovima puteljkom zamače, te je sasvim hramu s vida nesta. Toant uniđe u hram i dade ga mirišljivim tamjanom očistiti; za to je trebalo dulje vremena, jer je hram bio velik. Poslije nekoliko sati stade lupa na vratima od hrama; dotrča gotovo bez daha jedan od sluga, što su djevicu pratili i progovori kralju:

— Čuj, kralju, kakav ti glas nosim! Svećenica hrama, ona Grkinja, — ona je zajedno s tuđincima i s kipom Artemidinim pobjegla. Sve ono o čišćenju jest prosta laž!

— Što buncaš? — krikne kralj, jer to nije mogao nikako vjerovati. — Kakav je zao duh opsjeo onu ženu? Tko je onaj, s kojim je pobjegla?

— Ono je njezin brat Orest, — onaj isti, koga je ona imala žrtvovati. Slušaj, kako se to desilo! Kad smo došli do obale morske i do zaliva, gdje je lađa Orestova usidrena bila, naloži svećenica da zaostanemo, jer ne smijemo biti odviše blizu, kad se vrši sveti čin. Nato ona sama skinu tuđincima lisičine, naloži im, neka idu naprijed, a ona će za njima. Nama je to doduše bilo nekud sumnjivo, ali smo se ipak primirili, kad je ona počela pjevati neke vračarske pjesme. Najposlije se pobojasmo, da joj oni tuđinci ne učine kakvo zlo, pođosmo za njima za onu stijenu, kamo su zamakli bili, kad dođosmo sasvim do one stijene, opazismo lađu s pedeset vesala. Već su jedni mornari dizali sidra, drugi razapinjali jedra, a opet drugi puštali ljestve, da se bjegunci popnu na lađu. Nato mi navalimo na njih, uhvatimo svećenicu za ruku, da je odvučemo, ali nas natjeraju strjelice s grčke lađe. Kad se svećenica, Orest i Pilad ukrcaju zajedno s kipom božičinim, dovikne nam Orest, tko je i odakle je. Čini se međutim, da se sami bogovi ljute radi toga bogumrskoga djela, jer čim su se zavezli u more, baci ih ono natrag na obalu. Uzalud kušaju, da se otmu na debelo more, ono ih uvijek vraća. Zato brže pošlji ljude, konope i sve drugo, što je potrebno, da ih ulovimo. Još će večeras biti u našim rukama.

Kralj je Toant nestrpljivo slušao do kraja, a onda pozove sav divlji narod svoj, što uokolo prebiva, na obalu, da uhvate bjegunce, kojima se grozio strašnim kaznama. Sve će — kaže — brodare potopiti zajedno s lađom, a obadva će tuđinca zajedno sa svećenicom strovaliti s najviše stijene ili nabiti na kolac.

I već je hitio na čelu strašnoga naroda svojega k obali morskoj, ali ga najedamput zaustavi sama Palada Atena, lebdeći nad zemljom u zraku.

— Kamo hitiš, kralju, ti i narod tvoj? Ustavi ga i daj mu, da otpočine, a štićenicima mojim ne smetaj! Neka idu svojim putem! Sudbina sama naloži Orestu, da ide ovamo, da se oslobodi od Erinija, da se vrati sa sestrom svojom u domovinu i ponese kip Artemidin u moj mili grad Atenu, za kojim ona sama čezne. Orest će u Ateni u posvećenom gaju i u novom hramu postaviti kip Artemidin, a Ifigenija će i dalje biti Artemidinom svećenicom; ondje će umrijeti i ondje će naći kneževski grob. Ti, kralju, pa i ti, narode tauridski, prepustite ih sudbini njihovoj i ne ljutite se na njih!

Kralj Toant bijaše vrlo pobožan vladar. On se baci ničice na zemlju i govoraše, moleći ovako:

— O Palada Atena, tko čuje riječi nebeske, a ne će da ih razumije, taj čini krivo. Tko se bozima odupire, ne bere časti. Neka štićenici tvoji putuju sretno s kipom božičinim i neka ga sretno smjeste u gradu tvojem. Ja polažem oružje svoje, a ti, narode, vraćaj se kućama svojim, kao što idem i ja u dvore svoje.

I zbi se, kako reče Atena. Tauridska Artemida dobi hram, i Ifigenija joj osta svećenicom u Ateni. Orest sjedne na prijesto otaca svojih i steče sa ženom svojom Hermionom, kćerkom Menelaja i Helene, kraljevstvo Spartu. I zagospoduje državom većom, no je bila za pređa njegovih. Elektra pođe za Pilada, a on naslijedi oca svojega u zemlji fočanskoj. Hrisotemida umre neudata, a Orest doživi i devedesetu. Onda se još jednom rasplamsa staro prokletstvo Tantalovića: ujede ga guja u nogu, i on umre od ujeda njezina.

Odisej kod Lotofaga i Kiklopa.

Bolje od Agamemnona prođe slavni Odisej, sin Laertov s otoka Itake. Ali i on se dosta napatio, prije nego je stigao kući. Zgode i nezgode njegove opjeva starac Homer u glasovitoj pjesmi svojoj Odiseji[47] Poslije duga lutanja dopliva

[47] Odiseju i Ilijadu — tako se zovu pjesme Homerove, koje pjevaju o Troji i junacima grčkim — preveo je vrlo lijepo na hrvatski jezik prof. dr. Tomo Maretić. Izdala ih je Matica Hrvatska.

Odisej kao brodolomac na otok Sheriju, gdje je vladao kralj Alkinoj. Na njegovu dvoru ispripovijeda Odisej doživljaje svoje počinjući ovako:

— Ja sam Odisej, sin Laertov, ljudi me znadu, a slava djela mojih pronosi se cijelim svijetom. Prebivam na sunčanom otoku Itaci. Odande zaputih pod Troju, koju sam s drugim junacima u ljutu i krvavu boju osvojio. Od Troje me vjetrovi baciše na tračku obalu, gdje sam u boju s Kikoncima izgubio mnogo drugova svojih.

Na daljem ga putu — pripovijeda Odisej, — baš kad je htio obaći najjužniji rt u Peloponesu, zateče oluja; devet ga je dana bacala amo tamo, a deseti dan baci na obalu Lotofaga, kojima je ime od biljke lotosa. Tko bi okusio ploda lotosova, koji je bio slađi od meda, taj bi sasvim zaboravio domovinu svoju. Silom je morao odvući na lađe drugove svoje, što ih je poslao kao poslanike k Lotofazima, koji su ih lotosom ponudili. Onda ih zla sreća namjeri na divlje pleme Kiklopa. Kiklopi nastavaju vrlo krševit kraj, ne poznaju kuća, već sa ženama i djecom svojom obitavaju u pećinama, kojih bijaše ondje izobila; ne brinu se nimalo jedni za druge, ne poznaju ni prava ni zakona. Blizu zemlje njihove bijaše otok, pun divljih koza; na njemu ne bijaše ljudi, a ni Kiklopa, koji nijesu znali graditi lađâ. Na tom otoku pristade Odisej s lađama svojim. Izašavši na kopno nalovi silu divljih koza. Mjesto da krene s družbom svojom dalje, nagna ga radoznalost, da vidi i zemlju Kiklopa. Odveze se do obale, zaputi s dvanaest drugova k pećini, što je kamenjem i drvećem ograđena bila. To bijaše stan jednoga Kiklopa. Smjelo zađe u pećinu. U njoj nađe sira, mlijeka pa ovaca i koza, ali inače nikoga; gospodara ne bijaše kod kuće. Založi nešto sira i uzme čekati Kiklopa. Kad bi večer, eto njega — gorostasa! Nosi golemo breme suhog drva. Baci ga tolikom snagom o zemlju, da je od trijesa sva pećina odjekivala. Prestrašeni se Grci zavuku u najdalji zakutak pećine. Kiklop dotjera zatim blago u pećinu i navali golem kamen na ulaz, što ga Odisej skupa s drugovima svojim ne bi ni maknuo, kamoli odvalio. Da nije Grke u strah natjerala već silna snaga Kiklopova pa one koščate ruke i noge, slične starim hrastovima, a ono bi ih zacijelo prestrašio onaj grozni pogled iz jednoga jeditog oka, što je bilo nasred čela. Gromkim ih glasom zapita, odakle su i što su. Odisej ga prevari, da su brodolomci, i zamoli ga, da ih uzme pod okrilje svoje. Kiklop ne reče nato ništa, već pograbi dva druga Odisejeva, tresne njima o zemlju kao mladom štenadi i proždere ih. Napije se mlijeka i usne kao zaklan.

U prvi se kraj Odisej nije mogao snaći. Ako ubije Kiklopa, tko će mu odvaliti kamen? Tako dočekaju nesretni Grci jutro. Kiklop ustane, pojede opet dva druga Odisejeva, otjera stado na pašu, a prije toga navali onaj golemi kamen na ulaz. Kad su Grci bili opet sami, počnu se pećinom ogledati. Odisej nađe u oboru stablo maslinovo. Odreže komad, dobro ga zaoštri i sakrije u đubru. Tim kolcem namisli Odisej izbiti Kiklopu ono jedno oko, a onda će ujutru, kad Kiklop potjera stado na pašu, pobjeći iz pećine. Kad se Kiklop uvečer vrati kući, pojede opet dva druga Odisejeva. Odisej ga ponudi vinom, što ga je sa sobom ponio, a Kiklop iskapi tri puta vrč, što mu ga Odisej pruži. Vino smekša nemila Kiklopa. Reče Odiseju, da se zove Polifem.

— A kako je tebi ime?

— Zovem se Nitko! Tako su me zvali moji roditelji.

— Čuješ, Nitko, ti si mi se svidio, tebe ću posljednjega pojesti.

Kiklopu se počne jezik zapletati i najposlije zaspi tvrdim snom. Od hrkanja je njegova ječila cijela pećina. Sada izvuče Odisej kolac, turi ga u vatru, onda zarine divu u oko, a drugovi se svom silom ovjese o nj. Odisej stane njim vrtjeti, kao da vrti kakvim svrdlom. Žilice u oku zapište, kao kad usijano željezo turiš u hladnu vodu. Div rukne od boli, izleti pred pećinu i stane dozivati drugove. Kiklopi dohrle i zapitaju ga, što mu je, zašto viče.

— Nitko me ubija, Nitko me lukavo napao! — zaurla Polifem.

— Ako te nitko ne ubija — za što urličeš tako strašno? Čini se, da si poludio, a od takove bolesti ne znamo mi Kiklopi nikakva lijeka. Rekoše i odoše pećinama svojim.

Polifem se vrati u pećinu i počne tražiti Grke. Oni su mu se lako izmicali. Kad bi drugi dan ujutru, sveže Odisej po tri ovna zajedno, a srednjemu sveže pod trbuh po jednoga druga; sam se objesi o najvećega. Polifem odvali samo malo kamen, da su ovce mogle izlaziti; svaku opipa po hrptu, ne bi li kojega Grka napipao. Posljednji izađe ovan s Odisejem. Odisej odriješi drugove, ukrca se u lađu pa kad je već malo poodmakao, dovikne Polifemu, da mu je ime Odisej.

— Ajme meni! — ruknu Polifem. — Ispunilo se dakle proroštvo, koje mi reče, da će mi očinji vid ugrabiti čovjek po imenu Odisej. Ja sam mislio, da će to biti kakov div, a ne čovuljak, koji me je vinom omamio; još nadoda, da će mu samo otac Posidon, htjedne li, vratiti vid. A Odisej mu zlorado dometnu:

— Ej, da ti mogu oduzeti život, kao što ti ne će ni Posidon izliječiti izbito oko.

Tim se zamjeri Posidonu, koji ga je odsada progonio. Polifem digne ruke k nebu i zamoli oca svoga Posidona, da ga osveti. Zatim pograbi golem kamen i baci ga onamo, odakle je glas dopirao. Kamen pljusne u vodu, vali se silni dignu, — malo nije pogodio lađu.

Kirka.

Putujući dalje dođe Odisej sa družbom svojom do otoka, gdje je prebivao E o l. Eol, gospodar vjetrova, častio ga je čitav mjesec. Na odlasku dade Odiseju mijeh, u kojem su bili zavezani svi vjetrovi osim Zefira (zapadnjaka). Zefir ih je, duhajući u krmu, nosio kući. Već su bili Itaci napomol, kad Odisej od umora zaspi, a drugovi njegovi odriješe mijeh misleći, da se u njemu krije blago. Vjetrovi navale i odnesu Odiseja s drugovima natrag na Eolov otok. Eol ih otjera, jer bit će, da su teški grješnici, kad ih bogovi tako progone. Žalosni odu s Eolova otoka. Zla ih sreća nanese na obalu ljudoždera L e s t r i g o n a. Oni im uništiše sve lađe osim jedne. Na njoj doploviše do otoka Eeje, gdje je vladala lijepa vračarica Kirka. Nemilo iskustvo nauči ga, da bude uvijek na oprezu. Zato pošalje samo nekoliko ljudi, da otidu u dvor Kirkin. Kad onamo stignu, okruže ih oštrozubi vukovi i grivasti lavovi, ali ih ne napadnu, što više — stanu se poput psa umiljavati. To zapravo ne bijahu divlje zvijeri, već ljudi, što ih vračara Kirka pretvori u životinje. Kirka opazi ljude Odisejeve, pozove ih u kuću, podvori jelom. Ali istom što se jela taknu, stanu roktati; čekinje im porastu, i provrgnu se svinjama. Sad ih potjera u svinjac i baci im žira za hranu. Jedan samo, što ne uđe u dvor, sretno se spase i doglasi Odiseju, što se zbilo. Odisej pograbi mač i luk pa zaputi da oslobodi drugove. Putem mu bog Hermo pokaza neku travu, koja će ga braniti od Kirke. Odisej prisili s mačem u ruci Kirku, da drugovima njegovim vrati ljudski lik, a njemu da se zakune, da mu ne će čarolijama nauditi. Kirka im doista ne učini ništa nažao; ugosti ih i skloni, da izvuku lađu na suho. Zadrži ih godinu dana kod sebe. Kad je prošla godina dana, zamoli Odisej Kirku, da ih pusti kući. Kirka pristane, ali prije nego će dalje, nagovori Odiseja, neka ide u podzemni svijet, gdje će mu slijepi tebanski vrač Tiresija kazati svu budućnost. Odisej se kratio i izvinjavao, da ne zna puta. Kirka ga utješi riječima:

— Nemaj brige! Odnijet će te onamo sjever. Kad je-

damput dođeš do Okeana, do one velike rijeke, što zemlju optječe, iskrcat ćeš se na niskoj obali i to ondje, gdje ćeš vidjeti jasike i vrbe u skupu. To je gaj Persefonin. Tu je i ulaz u podzemlje. Sađi u dvore Hadove Tamo teče rijeka Piriflegeton,[48] pritok Stigin i Kokitov,[49] u Aheront. Do stijene se bučne rijeke sastaju. Približi se i iskopaj jamu i žrtvuj podzemnim dušama med, mlijeko i vino pa vode i sve obaspi bijelim brašnom! Obećat ćeš pokojnina žrtvu klanicu, kad se na Itaku vratiš, a Tiresiji osim toga crna ovna. Onda ćeš zaklati crna ovna i crnu ovcu i pustiti krv u jamu, a druzima ćeš naložiti, da spale Hadu i Persefoni ovcu i ovna. Duše će navaliti da piju krv, ali ti trgni mač i ne daj im, dok se ne napije duša Tiresijina. Tiresija će ti reći, kako ćeš stići kući. Sve, što je potrebno za žrtve, dati ću ti ja na put.

Odisej u podzemnom svijetu.

Kad ne bi druge, spremi Odisej lađu za put i krene onamo, kamo ga je sjever nosio. Doplovi do Okeana i stane u zemlji K i m e r a n a, gdje je vječna magla i noć. Nađe i učini sve onako, kako mu je Kirka rekla. Duše mladića, staraca i raznih junaka navale u bojnoj opremi i s teškim ranama, ali im Odisej ne dade blizu, dok se krvi od žrtve ne nasrka duša Tiresijina. Tiresija, napivši se krvi, progovori Odiseju:

— Ti ćeš se vratiti kući, ali ćeš stradati od Posidona, koji se ljuti na te, što si mu sina oslijepio. Najprije ćeš doći na otok Trinakriju, gdje pasu stada Helijeva (boga Sunca). Ne diraj u njih, jer dirneš li, izgubit ćeš sve drugove i sve lađe svoje. Pa ako i ugledaš domaju, naći ćeš ondje veliku nevolju — prosce, što rasiplju blago tvoje i snube ženu Penelopu.

Poslije Tiresije napi se krvi majka Odisejeva Antiklija, koja je kod polaska njegova u Troju još živa bila, ali je od žalosti za sinom umrla. Ona mu reče, da mu žena Penelopa i sin Telemah teško čekaju povratak njegov, a starac je otac Laert još na životu. Poslije majke Odisejeve dođu i druge duše glasovitih junaka i žena. Dođe Agamemnon, koji mu ispripovjedi žalosnu smrt svoju, što mu je zada Klitemnestra; Ahileju je čestitao, što i u podzemnom svijetu vlada dušama, kao na ovom svijetu ljudima.

— Vjeruj mi, Odiseju, volio bih na gornjem svijetu kao siromah težak raditi na tuđem polju, nego ovdje zapovijedati svim dušama.

[48] Ognjena rijeka.
[49] Jadovna rijeka (kokyo = jaučem) (pyr = vatra, phlegetho = palim).

Dođe i Ajant, koji se ono sam ubio. Odisej mu prijazno progovori, ali mu on ne odvrati ni bijele ni crne, nego ode srdit među duše. Dođe M i n o, koji je sudio mrtvima, pa strašni lovac O r i o n. Vidje Odisej i T a n t a l a, gdje gladan i žedan stoji usred vode i pod rodnim drvetom; vidje S i s i f a, gdje uzbrdo valja golem kamen; vidje mnoge druge sjene junaka. Najposlije nasta takva gužva, te Odiseja upravo podiđe strava. Zato se brže bolje vrati na ovaj svijet. Tu mu odlane.

S Okeana vrati se Kirki. Ona mu lađu opremi svim, što je potrebno, i upozori ga na razne neprilike i pogibli, kojih treba da se čuva.

Sirene. — Skila i Haribda. — Nimfa Kalipsa.

Prva pogibao, koju mu pomenu Kirka, bijahu S i r e n e, morske djevice, što su sjedjele na obali morskoj i milozvučnim pjevom mamile putnike; jao si ga onome, tko bi dopao ruku njihovih, — nikada više nije ugledao zvijezda nebeskih. Kad se Odisejev brod približavao Sirenama, voskom začepi Odisej drugovima svojim uši, a sebe sama dade privezati o jarbol; smisli, da će vezan slušati pjev djevica. Sretno im umaknu. Kad su već bili daleko, te glas njihov nije više dopirao do njih, dade se Odisej odriješiti, a drugovima izvadi vosak iz ušiju.

S manje su sreće putnici prošli između S k i l e i H a r i b d e. To ih je i Kirka opomenula. Bijesnom se viru Haribdinu sretno oteše, ali se Skili — toj grdnoj nemani morskoj s dvanaest grdnih nogu i sa šest zmijolikih vratova i groznih glava — odviše približiše; ona ugrabi Odiseju šest najboljih junaka. Nesretnike neman odmah proguta, — čas su se u zraku noge koprcale, čuo se iz ždrijela nemani očajna zapomaganja nesretnika, a onda ih nesta bez svakoga traga i glasa.

— To je najgrozniji pogled i čas, što sam ga ikada doživio, — govoraše Odisej.

Pravi jaz propasti zinu na otoku Trinakriji. Odisej, imajući na umu Tiresijino proroštvo i opomene Kirkine, htjede samo proći kraj otoka, ali na nesreću svoju i njihovu popusti drugovima svojim, da samo na časak pristanu na obali, da se odmore. Mislilo se, da će samo časak ondje proboraviti, ali kad tamo protivni ih vjetrovi prisiliše, da ostanu mjesec dana. Drugovi su se dašto morali Odiseju zakleti, da ne će dirati u stada Helijeva. Međutim se hrana, koju im je Kirka dala na put, premakla, — počela ih tištati glad. Nije im pomoglo ni ono malo lova — riba i ptica. Kad ih je krajnja nevolja pritisla, krene Odisej, da opere sebi ruke i da se pomoli bozima, ne bi li mu pomogli. Bogovi mu pošalju sladak san, a dotle se drugovi njegovi maše goveda. Helije se potuži Zevsu, a Zevs mu obeća, da će grješnike munjom svojom ošinuti. Odisej dašto nije mogao učinjeno učiniti neučinjenim, te se sve preko srca ukrca sa svojima u lađu i krene dalje. Istom što mu Trinakrije nesta ispred očiju, diže se strašna oluja, grom udari u lađu Odisejevu i rastreska je. Svi se drugovi Odisejevi utopiše, samo se on spase na gredi lađenoj. Devet su ga dana bacali vjetrovi po pučini morskoj, deseti dan doplovi do samotnoga otoka Ogigije, gdje je obitavala nimfa Kalipsa, kćerka Titana Atlanta.

Kalipsa ga lijepo primi i zadrža u pećini svojoj, gdje osta sedam punih godina dana. Htjede ga za muža i obećavaše mu neumrlost, ali je sve to Odisej odbijao, — volio je domovinu svoju. Najposlije se bogovi smiluju na Odiseja i odluče, da će ga vratiti kući njegovoj, gdje preote mah silan nered.

Telemah.

Kad se Odisej poslije pada Troje ne vrati kući svojoj, pronese se glasina, da je on umr'o. Odmah se nađe prosaca izbliza i izdaleka, s Itake i sa susjednih otoka, i stali snubiti još uvijek lijepu Penelopu, ženu Odisejevu, koja je uzalud sa sinom svojim Telemahom čekala povratak miloga vojna svoga. Prosci se počeše bezočno baniti u dvoru Odisejevu i čekati, dok se Penelopa uda za koga od njih. Penelopa u velikoj nevolji svojoj — ta nije imala nikoga, na koga bi se mogla osloniti, jer je Telemah još bio mlad, a Laerto, otac Odisejev, nemoćan starac, — smisli varku: ona mora da tka pokrov za Laerta; kad ga dovrši, odlučit će se, za koga će poći. No ona bi svaki put noću rasparala, što bi danju satkala. Tako je varala prosce pune tri godine, dok je ne oda jedna sluškinja. Sad postajahu prosci još drzovitiji.

Uto se Atena prometne u prijatelja Odisejeva, tafljanskoga kralja M e n t a i svjetuje Telemaha, neka pođe u svijet, ne bi li štogod za oca saznao; neka pođe najprije u Pil k starcu kralju Nestoru, a ne sazna li u njega ništa, neka zaputi na dvor kralja Menelaja u Spartu. Atena ga sama pratila primivši ovaj put lik M e n t o r a, kojemu je Odisej pred svoj polazak u Troju, povjerio i kuću i sina svojega. Atena mu pribavi i veslače i lađu, na koju dade Telemah odnijeti hrane i vina. Ukrca se noću, kad su pjani prosci otišli kući na počinak. Ni sama mati Penelopa nije za odlazak njegov znala. Ujutru stignu putnici u Pil. Nestora zateku pred gradom, gdje je žrtvovao bogu Posidonu. On ih lijepo dočeka i pozove na gozbu. Kad su se putnici

jelom i pilom okrijepili, zapita ih Nestor, po što dolaze k njemu. Telemah mu ispriča sve nevolje, koje dom njegov taru, i zapita ga, ne znade li što o ocu njegovu Odiseju. Nestor nije znao ništa, već ga naputi, da ide u Spartu kralju Menelaju, koji je od grčkih junaka najkasnije stigao kući; on bi mogao najviše znati. Atena, koja je još uvijek u liku Mentorovu bila, prihvatî prijedlog i zamoli Nestora, da dade mlađahnom prijatelju njezinu kola i konje, a onda se ona najednom stvori orlom i odleti. U čudu su gledali Piljani, što se to događa, a Nestor se zavjetuje, da će drugi dan žrtvovati Ateni junicu. To i učini. Sjutradan odmah poslije žrtve i gozbe krene Telemah s Nestorovim sinom Pisitratom u Spartu.

Kad su mladići stigli u Spartu, nađu Menelaja, gdje slavî svadbu: ženio je sina i udavao kćerku. Menelaj ih i ne pitajući, tko su i što su, pozove k stolu. Mladići prihvate gostoljubiv poziv vladarev te se ne mogahu načuditi silnoj raskoši i sjaju na dvoru Menelajevu. Sam im je Menelaj tumačio dragocjenosti, što ih je ovdje, a što opet ondje na smjelim poduzećima svojim naplijenio; ne mimoiđe dašto ni Troje. Tako prijeđe Menelaj i na junake grčke pod Trojom, od kojih je najvolio Odiseja. Kad Telemah ču ime oca svojega iz tako odličnih usta, skoče mu suze na oči; i sad ga prepoznaju Menelaj i Helena, jer je bio vrlo nalik na Odiseja. To potvrdi i Pisistrat kazujući, da je Telemah baš zato došao u Spartu, ne bi li što saznao o ocu svojem. Nato mu Menelaj ispripovijeda ono malo, što je o Odiseju znao. Pripovijedao mu je, kako je u Egiptu nadvladao morskoga boga P r o t e j a, koji umije proricati, i kako ga je prisilio, da mu otkrije sudbinu grčkih junaka, što su se iz Troje vraćali kući.

— Odiseja sam, — reče Protej, — vidio u duhu na jednom osamljenom otoku, gdje od čeznuća za svojima plače. Njega drži silom tamo nimfa Kalipsa, a nema ni lađe ni veslača, da bi se vratio.

Kad je Telemah čuo tu vijest o ocu, ne izdrži ni časka više u Sparti, već pohiti natrag, bogato nagrađen od Menelaja. Telemaha su međutim vrebali kleti prosci, — naumiše ga silom maknuti s puta.

Odisej na otoku Feačana.

Sad se već navršivalo i vrijeme, što ga je usud odredio povratku Odisejevu. Zato pošalje Zevs glasnika svojega Herma Kalipsi, neka joj kaže, da Odiseja pusti kući. Hermo ne nađe u pećini Odiseja, — on je žalostan na obali gledao prema Itaci i suze ronio. Hermo isporuči Kalipsi odluku bogova. Ne osta joj drugo, nego da, ako i teška srca, pusti Odiseja. Reče mu, da gradi sebi čamac, i kad ga zgotovi, napuni mu nimfa bisage jelom, nalije u jedan mijeh vina, u drugi vode i pođa mu povoljan vjetar na put. Sedamnaest je dana Odisej plovio morem, a osamnaesti se približi zemlji feačkoj, odakle mu ne bijaše daleko do Itake. Uto ga spazi Posidon, koji je dolazio iz Etiopije, a nije znao, da su bogovi ugrabili priliku, kad njega nije bilo na nebu, i zaključili, da se Odisej vrati kući svojoj. Udariv trozubom svojim, digne oluju. Silan talas uzljulja čamac. Odisej ispadne daleko od njega, jarbol se prebije. Odisej izroni i opet se uhvati za čamac i popne na nj. Sada mu se javi morska božica L e u k o t e j a; ona skine rubac svoj s glave i kaže Odiseju, da ga pod prsi sveže. Gruhne opet silan val, razbije čamac, a Odisej se baci u vodu s rupcem i stane plivati. Dva dana i dvije noći nosili ga vali, treći dan se u zoru smiri vjetar i Odisej ugleda feački otok. Zapliva u ušće rijeke, izađe, skine rubac i baci ga u vodu, koja se sa šumom izlijevala u more. Onda zađe u grm, legne na suho lišće, nagrne ga na se i zaspi tvrdim snom.

Iz sna ga trgne cika djevojaka. Bijaše to N a u s i k a j a, lijepa kćerka feačkoga kralja Alkinoja, koja je s družicama svojim na obali prala rublje. Ona se poslije pranja, dok se rublje sušilo, s družicama loptala. Lopta po odluci Ateninoj padne u vodu, djevojke ciknu, — a Odisej se prene iza sna. Izađe iz grma i kako je od mulja sasvim zamrljan bio, činio se kao strašilo, od kojega se djevojke razbjegnu. Samo se Nausikaja, srčanija od ostalih, ne mače s mjesta. Odisej je onako izdaleka zamoli, da mu dade kakvu krpu, kojom će se ogrnuti, i da mu pokaže put u grad. Nausikaja pozove sluškinje i naloži im, neka tuđincu dadu haljinu i ulja, što su ga za kupanje sebi ponijele.

Odisej se okupa, namaže uljem i izađe pred Nausikaju, a ona mu pruži jela i pila. Kad se Odisej dosita najeo, pođe cijela družba u grad. Nausikaja je sjedjela na kolima, pod koja su bile upregnute mazge i vozile oprano i osušeno rublje, a Odisej je iza kola išao pješke. Došavši blizu grada do gaja, što je Ateni posvećen, bio, rekne mu Nausikaja:

— Ti ćeš ovdje ostati, dok mi ne uđemo u grad. Ne bih htjela, da me s tobom vide ljudi, i neoprani jezici pitaju: kakav to tuđinac ide s Nausikajom? Gdje ga je samo našla? Kad ti se učini, da smo već došle do kuće, onda pođi i potraži dvor oca mojega i zateci se materi mojoj, jer ako nju ganeš na samilost, siguran si, da ćeš ugledati zavičaj predâ svojih.

Nausikaja krene nato u grad, koji je stajao na žalu morskom i bio glavnom lukom feačkom. Odisej ostane te se po-

moli Ateni, eda bi se smilovala na nj. Kad je mislio, da je već Nausikaja stigla u dvor očev, izađe iz gaja i pođe u grad. Atena zaštiti Odiseja od obijesnih Feačana, obavi ga maglom, pretvore se djevojčicom te ga na vratima dočeka, da mu bude vodičem u gradu. Kad ga dovede do kraljevskoga dvora, nestane je, a Odisej stupi u trijem, gdje se snebi od čuda. A imao je i čemu da se divi. Zidovi bijahu od mjedi, a vijenac od modre cakline; vrata od dvorane bijahu od zlata, a dovratnici od mjedi. Desno i lijevo od vratiju stajahu srebrni i zlatni psi — djelo Hefestovo. Raskošno je upravo bila uređena dvorana, gdje su od zlata djevojke — svaka na podnožju svojem — stajale i držale zublju i svijetlile svu noć. U dvoru je bilo pedeset robinja, koje su mljele i tkale i tiještale ulje iz masline. Iza dvorišta širio se prekrasan vrt, pun vinove loze, drveća i mirisavoga cvijeća. Kad je svu tu krasotu okom Odisej obuhvatio, prekorači prag i stupi u dvoranu, gdje su baš feačke starješine bile gosti Alkinojevi. Odisej pođe ravno kraljici A r e t i, baci se na pod, obuhvativ joj koljena i stane je moliti, da ga uzme pod okrilje i otpravi kući njegovoj. Kad gosti ostaviše dvor i kad se kralj i kraljica nađoše s Odisejem nasamo, stane stranca Areta — ta oko joj je bilo zapelo o haljinu Odisejevu — pitati, odakle mu ona. A Odisej joj ispriča posljednje doživljaje svoje na moru, a ne prešuti ni susreta svojega s Nausikajom i ni dobra djela njezina. Alkinoj odobri djelo kćerino i obeća Odiseju, da će ga vratiti kući.

Sjutradan sazove Alkinoj skupštinu i iznese molbu Odisejevu. Narod pristane, da se za tuđinca smjesta opremi lađa, koja će ga odvesti u domaju njegovu. Dok se lađa opremala, pozove Alkinoj gospodu feačku i momčad k sebi na gozbu. Na gozbu pozove i slijepa pjevača D e m o d o k a. Pjevač zapjeva o trojanskim junacima — Ahileju i Odiseju. Odisej sebi plaštem zastre glavu i stane roniti suze, stidio se, da bi ga vidjeli Feačani, gdje plače. Ipak to ne umakne Alkinoju. On pozove goste, da krenu na trg i gledaju igre, ne bi li tako tmurne misli Odiseju razbistrio. Po običaju su se utrkivali, rvali, skakali, bacali kolut i bili se na šake. E u r i j a l, sin Alkinojev, pozove Odiseja, da se i on ogleda u igrama. Odisej zamoli mladež, da ga poštedi, a nato mu Eurijal dobaci, da je valjada trgovac, što putuje na lađi, kad se boji nadmetanja u junačkoj igri. Odisej ga mrko pogleda i reče: — Ne govoriš pravo! Nijesam borbama nevješt, mogu ti reći, da sam nekada bio među prvima. Ali sad su me nevolje snašle, osobito na moru i satrle mi tijelo. No kad me baš vrijeđaš, neka bude, da vidiš, da li još i danas što valjam!

Tako reče veliki stradalac Odisej i skoči te onako u plaštu uhvati veći i deblji kolut, nego su bili oni, što su ih bacali Feačani. Snažnom desnicom zamahne, kolut zvizne zrakom i padne dalje od svih koluta, što su ih Feačani bacali. Nato pozove Odisej sve feačke mladiće, da se s njim natječu u igrama, jer je u svemu među junacima bio prvi osim u strijeljanju, u čemu ga je natkrilio Filoktet, kad su se na polju trojanskom Ahejci nadmetali. S njima — kazivaše Odisej dalje, — ne bi se sada mogao natjecati samo u trčanju, jer mu je more ispilo snagu, te mu od umora još uvijek klecaju koljena. Da popravi Eurijalovu uvredu, pozove Alkinoj mladiće, da pokažu vještinu svoju u plesu, jer u tom su bili pravi vještaci. To je Odisej izrijekom Alkinoju priznao. Poslije igara i plesa pozove Alkinoj prvake feačke, neka svaki za gosta donese na večeru dar. To učine svi, a i kraljica Areta dade mu lijep kovčeg, u koji je spremio sve darove feačke.

Na večeru dovede opet glasnik D e m o d o k a, koji je po običaju svojem sjeo uza stup usred dvorane. Odisej je pjevača djela svojih izvanredno zavolio; sam mu pošalje najbolje zalogaje, a onda ga pozove, da zapjeva o konju trojanskom. I opet se zastre Odisej i zajeca, a kako je Alkinoj bio blizu do njega, spazi to i zapita ga, odakle je, kako se zove, kuda je lutao i što plače.

— Ta mi moramo i onako znati za zemlju tvoju i za rodni grad tvoj, kad smjeraju mornari feački da te kući odvezu.

— Pa dobro, — klikne Odisej, — ja ću vam pričati o jadnoj sudbini svojoj, koja me je od nemila do nedraga bacala. Ali prije svega čujte, tko sam i odakle sam. Ja sam Odisej, sin Laertov — i ispripovijeda im sve događaje i doživljaje svoje, što su se desili onamo od pada Troje do spasenja njegova na otoku feačkom.

Puni samilosti i ganuća slušahu Feačani doživljaje velikoga stradalca i junaka Odiseja. Kad svrši, svi umuknu, a onda uze riječ Alkinoj, koji ne nasmaže dovoljno riječi, da proslavi najvećega junaka, što je ikada sjedio za njegovim stolom. Alkinoj pozove knezove, da k darovima svojim dometne svaki još kotao i tronog. Gospoda se feačka rado odazovu i obdare ponovo Odiseja, a onda odu na počinak. Drugi dan uvečer proslave odlazak Odisejev sjajnom gozbom i žrtvom ljevanicom za sretan put njegov. Odisej se srdačno oprosti s Feačanima i uđe u lađu, koja krene, tjerana snažnim udarcima vesala, put Itake,

Odisejev povratak.

Kad se zvijezda Danica na nebu javi, uđe lađa feačka u luku itačku. Odisej je svu noć čvrsto spavao. Još se ne probudi. Mornari ga iznesu na sagu, na kojem je spavao, polože ga tiho na zemlju i stave sve darove podalje od puta, da mu ih koji prolaznik ne ukrade. Obavivši gotovo nečujno taj posao i veseli, što im je sve glatko pošlo za rukom, vrate se domu svojemu. Sad ih opazi Posidon ljutit i odluči ih kazniti, što su mu Odiseja zauvijek oteli iz ruku. Kad su već bili feačkoj zemlji napomol, izroni kivni Posidon iz vode, udari rukom lađu i nestane ga u vodi. Lađa se smjesta stvori stijenom, koja je čvrsto na dnu morskom stajala. To su s obale gledali zapanjeni Feačani. Sad se Alkinoj sjeti, da mu je otac nekoć kazivao, da će im se Posidon na takav način osvetiti zato, što svakoga bjegunca otpremaju kući; da se to ne zbude i drugim lađama feačkim, gledahu boga umiriti velikim žrtvama.

Dok su feački mornari plovili kući, probudi se i Odisej. Protare oči i razgleda se, gdje je. Nije mogao razabrati, dok mu ne reče Atena, koja se stvori mladim ovčarom i rasprši maglu, kojom ga je obavila. Odisej je tobožnjemu pastirčetu zatajio ime svoje veleći, da je Krećanin i da je zbog umorstva pobjegao.

— No to bi morao doista biti lukavac nad lukavcem, koji bi tebe, Odiseju, nadmudrio! — reče mu smiješeći se Atena. — I u rođenoj zemlji svojoj ne prestaješ se pretvarati. Mene ipak nijesi prepoznao, premda sam uvijek bila uza te i pobudila sklonost u Feačana za te. No pustimo to! Hajde da spremimo darove tvoje i da se posavjetujemo, što nam je činiti!

Atena spremi darove feačke u pećinu i ocrta Odiseju prilike, kakve su na dvoru njegovu, i spomene mu put Telemahov. — Sad ću te, — govoraše božica dalje, — prometnuti starcem prosjakom, da te nitko od Itačana ne prepozna prije reda, a onda potraži vjernoga slugu svoga svinjara Eumeja na izvoru Aretusi; on će ti sve kazati, a ja ću međutim pohrliti u Spartu, da dovedem što prije Telemaha.

To reče i udari Odiseja štapićem. Odisej se provrgne starcem prosjakom prljavih haljina i drhtavih ruku i nogu. Nato mu utisne štap u ruke i iščezne. Odisej pođe u šumu do izvora Aretuse, gdje nađe Eumeja, koji ga lijepo primi i ugosti. Tu je čekao povratak Telemahov. Telemah se uistinu zdravo vratio, izmakne se sretno zasjedi, što je staviše opaki prosci. Kad stigne na Itaku, pošalje on drugove svoje u grad, a sam zaputi do Eumeja. Bilo je jutro, kad je Telemah ušao u kuću svinjaru.

U njega nađe oca svojega, ali nije dašto znao, tko je ono, jer mu je Eumej samo malo što znao reći o prosjaku, koji je po zanimljivu pričanju svojem stekao naklonost svinjarevu. Poslije zajutarka pošalje Telemah Eumeja u grad, da javi kraljici Penelopi, da se sretno vratio, te ostane sam s Odisejem. Uto pozove Atena u obliku lijepe žene Odiseja napolje, udari ga štapićem, vrati mu pređašnje obličje i reče, neka se više ne krije pred sinom, već neka se s njim dogovori, kako će se osloboditi nametnika prosaca. Odisej se vrati u kolibu, a Telemah mišljaše, da vidi pred sobom kakova boga.

— Ne, nijesam, sinko, nikakav bog, već rođeni otac tvoj, za kojim si toliko tužio!

Začas se nađu otac i sin u zagrljaju. No najednom se trgne Telemah i počne sumnjati, dok ga nije Odisej umirio veleći, da ga božica Atena pretvara sad u stasita čovjeka, sad opet u prosjaka. Nato se uzmu dogovarati, kako će prosce poubijati. Prije nego se Eumej vrati, pretvori Atena Odiseja opet u prosjaka.

Sjutradan ujutru krene Telemah po dogovoru u grad, ali naloži prije Eumeju, neka i starca prosjaka dovede u grad, gdje će on prositi kruha i vina. Telemah preteče prosce, koji su mu sada u samom gradu radili o glavi. Njih ne bijaše u dvorani. Penelopa ga sva sretna dočeka i izgrli. Sa sobom dovede Telemah gosta vrača T e o k l i m e n a iz Arga, koji je odanle pobjegao, jer je u svađi ubio jednoga moćnoga plemića. Taj je Teoklimen znao gatati. Pa kad je za stolom Telemah majci natanko sve ispripovijedao, što je o Odiseju znao, pa najposlije i ono, da je sada na otoku nimfe Kalipse, prekine ga Teoklimen i reče, da je Odisej već na obali rodnoga otoka svojega i da se šulja i smišlja propast drskim proscima.

— Samo kad bi se tvoje riječi ispunile, plemeniti goste, — govoraše uzdišući Penelopa! Od mene te hvala ne će minuti.

Dok su se prosci polagano u dvoru kupili na gozbu, dovede Eumej i Odiseja. Odiseja prepozna stari pas njegov Argo, ali kako je od starosti iznemogao, nije mogao do njega dopuziti, već je vjernim očima gledajući gospodara njemu na očigled poginuo. Eumej pođe u dvoranu, a Odisej dođe za njim, da prosjači oko prosaca, ne bi li tako upoznao, koji su boljega srca, jer je takvima namijenio blažu smrt. Najgoropadniji od njih A n t i n o j, onaj isti, što je Telemaha u zasjedi čekao i predložio, da Telemaha u gradu ubiju, nabaci se na Odiseja stolcem i pogodi ga u leđa. Odisej se jadikujući zguri na pragu. Uto dođe i prosjak Iro, koji je pristajao uz prosce. On navali na Odiseja misleći, da mu otima kruh. Prosci ga još više nauckaju. I dođe do tučnjave. Odisej ga svlada. Kad su obnoć prosci

otišli na počinak, uklone Telemah i Odisej sve oružje iz dvorane, da se prosci u nevolji ne bi njim okoristili. Sad otide i Telemah na počinak, a u dvorani ostane sam Odisej. No ne bijaše dugo sam, za čas eto i Penelope, koja nije mogla dugo izdržati; htjela je i ona da čuje nešto o mužu svojem, kojega je tako teško izgledala i s kojim je po pričanju Eumejevu i taj prosjak bio pod Trojom. Odisej je dašto i njoj pripovijedao izmišljenu pripovijest, jer još ne bijaše vrijeme, da joj se otkrije. Ona je s požudom gutala riječi prosjakove, a najposlije se potuži, da će morati poći za jednoga od prosaca, jer je na to tjeraju roditelji njezini, a i sinu nije pravo, što mu tako imutak prosipaju. Odisej je utješi i reče, da joj je muž kod Tespročana i da će se doskora vratiti kući. Penelopa se obraduje i naloži sluškinjama, da mu spreme mekan krevet i da mu operu noge.

Stara služavka Euriklija stane prati Odiseju noge i po požiljku, što mu iz mladosti osta od rane na nozi, prepozna gospodara svojega. Malo nije glasno kriknula, da joj nije Odisej začepio rukom usta i naložio, da zaboga šuti, jer je inače sve propalo. Kad mu opere starica noge i namaže uljem, privuče Odisej stolac bliže k ognju, da se ogrije, a požiljak sakrije u dronjke. Penelopa se htjede s njim posavjetovati, što bi učinila: bi li još i dalje čekala muža svojega ili pošla za najuglednijega prosca, koji bi je najljepšim darom obdario. Penelopa je osim toga molila Odiseja, da joj protumači san, što ga je usnila: u kući ima dvadeset gusaka, one jedu nakvašenu pšenicu, a ja se veselim, kad ih motrim; ali iz planine sleti velik orao, guskama polomi vrat i odleti. Kad ona nato stade glasno jecati, vrati se orao, sjedne kući na krov i progovori joj ljudskim glasom: »Umiri se, kćerko Ikarova, nije to san, već java — guske su tvoji prosci, a ja nijesam orao, već muž tvoj Odisej, koji se vratio, da poubija sve prosce.« — Tako govoraše orao, a nato se probudih.

— San, kneginjo, ne može imati drugoga značenja do ovoga: on će doći, i nijedan prosac ne će ostati živ.

— Ah! — klikne Penelopa, — san je laža. Sjutra treba da se odlučim. Kako bilo, da bilo. Ja ću proscima zadati muka. Moj je muž od zgode do zgode volio postaviti dvanaest sjekira redom, onda bi izdaleka odapeo strijelu s luka, a ona bi prozujala kroz svih dvanaest uha od sjekira. To ću naložiti proscima, a tko izvrši, njegova ću biti!

Odiseju se svidje namisao njezina. I ona mu zaželje »laku noć« i otide na počinak, a Odisej u trijem, gdje mu Euriklija priredi postelju.

Kad bi ujutro, ustane Odisej vrlo rano. Probudi ga plač Penelope, kojoj se opet usni grdan san. On bi najvolio do nje

poteći i utješiti je, ali se svlada, izađe i pod vedrim se nebom pomoli Zevsu, da mu bude na ruku. I gle, najednom sijevne nebom i grom gruhne nad dvorom Odisejevim. Odisej se poveseli povoljnomu znaku i zaputi u dvoranu, gdje su već sluškinje spremale sve za novu gozbu, jer je bila svečanost mlađaka. Sluge cijepahu drva, Eumej dotjera ugojena krmka, a kravar Filetije jalovu kravu i tovne koze. Filetije opazi, da je prosjak sličan staromu gospodaru njegovu. Uto se počnu pomalo skupljati i prosci, koji su stali, poticani od Atene, dirati u Telemaha, u prosjaka Odiseja i u mladoga prijatelja Telemahova Teoklimena, pogotovo kad im je strašnu budućnost proricao.

— Što gledaju oči moje? Sa svih zidova kaplje krv, dvorana i predvorje vrvi sjenama Hadovim, a sunce je na nebu ugaslo!

Kad nato prosci zaištu, da se tuđinac ukloni, ustane sam Teoklimen i otide rekavši ovo: — Ja idem sam, ljudi, jer mi duh vidi nesreću, koja se primiče, a ne će vas nijednoga poštedjeti. Uto se javi na pragu dvorane Penelopa. Iz klijeti, gdje je ležalo zlato, mjed i gvožđe Odisejevo, dade donijeti luk, strijele i sjekire. Naloži svima, da umuknu, a onda im objavi, da će za onoga, koji će strjelomice s luka Odisejeva prostrijeliti svih dvanaest sjekira, što ih je Telemah redom postavio. Dok su se prosci uzalud naprezali, da luk nategnu i kad je već red došao na dva najodličnija prosca Eurimaha i Antinoja, izađe Odisej u dvorište, otkrije se Eumeju i vjernomu kravaru Filetiju. Filetiju naloži, da zabravi dvorišna vrata, a Eumeju, da mu donese luk, a ženama da naredi, da zaključaju vrata od dvorane, da nitko od prosaca ne umakne osveti njegovoj. Nato se vrati u dvoranu.

Kad se i Eurimah uzalud namučio oko luka, preda ga Antinoju, koji ne htjede ni pokušati, već predloži, neka se to natjecanje odgodi na koji drugi dan. Sad izađe Odisej te zatraži, neka mu dopuste, da okuša luk. Prosci se s ogorčenjem opru, ali najposlije popuste Penelopi, koja je odriješito tražila, neka mu se dopusti; on doduše ne će dobiti nježne ruke, već plašt, odijelo, koplje, mač i obuću. Nato skloni Telemah majku, da otiđe u odaje svoje. Eumej donese uz silnu graju prosaca luk Odiseju i zapovjedi Eurikliji, da zabravi vrata od dvorane.

Vještačkim okom ogleda Odisej luk sa svih strana, desnom se rukom dotakne tetive, nategne je lako, a ona zazuji čudno, resko, te je prosce u dnu srca zazeblo. Ončas zagrmi Zevs s neba. Odisej odabere strijelu, namjesti je i naperi sigurnim okom. Za čas prohuji strjelica kroz svih dvanaest uha od sjekira.

— Moja snaga nije nimalo popustila, — reče Odisej sinu svome, — sad je vrijeme, Telemaše, da priredimo Ahejcima gozbu po volji njihovoj.

Telemah opaše odmah mač, dohvati koplje, te tako naoružan stane do oca. Odisej skoči s lukom i tobolcem na veliki prag i uzme na oko Antinoja, koji je baš ončas nagnuo zlatnu čašu, da je iskapi. Strjelica ga pogodi u grlo s tolikom snagom, te je oštrice izašlo na zatiljak. Zlatna mu čaša ispadne iz ruke, jak mlaz krvi navali iz rane, — Antinoj se mrtav sruši nauznak i prebaci stol, pun jela i vina. Prosci skoče bijesni sa sjedala svojih da dohvate oružje, ali oružju nigdje traga; samo jezikom saspu psovke na Odiseja misleći, da je čovjeka nehotice ubio. Nato zaori gromki glas Odisej.

— Mislili ste, da se ne ću više nikad vratiti iz Troje, — ali sada i vam kucnu zadnja!

I oni prepoznaju Odiseja. Prestrašeni se stanu ogledati, ne bi li kuda mogli umaknuti. Eurimah zamoli Odiseja, neka ih poštedi, a svaki će mu od njih vratiti dvadeset volova, da mu naknade štetu, a dat će mu i mjedi i zlata, kolikogod mu srce zaželi. Ali Odisej ne htjede ni da čuje o kakvoj milosti, te proscima ne osta drugo, nego da se brane, kako je tko znao i mogao. Uz pomoć Atene, Telemaha pa vjernih sluga Eumeja i Filetija poubija sve prosce i zapovjedi družini, da iznesu mrtvace. Posmiče nevjernu služinčad, zapali sumpora, prokadi i očisti kuću pa onda pozove vjerne sluškinje, a one veselo pozdrave gospodara svojega i izljube mu ruke. Odisej zaplače od veselja, kad vidi vjernu družinu svoju.

Uto Euriklija poteče u odaje Penelopine, da joj javi povratak Odisejev. Penelopa, koja je sve to vrijeme tvrdo spavala, ne htjede vjerovati, premda joj je Euriklija kazivala i o požiljku na nozi. Penelopa sađe i sjede do ognjišta nasuprot Odiseju i ne reče ni crne ni bijele. Još je uvijek sumnjala, je li taj čovjek u dronjcima muž njezin. Napokon priđe k njoj Telemah, te joj napo smijući se, napo karajući je reče:

— Ta sjedni već jednom do oca pa ga pitaj i ispituj! Koja bi se druga žena tako vladala, kad bi joj se poslije tolikih jada i nevolja iza dvadeset godina vratio muž.

— Ah, dijete moje, — odgovori Penelopa, — od čuda ne smažem riječi, ne mogu da progovorim mužu ni u oči da mu pogledam. A opet je to uistinu on, on — moj Odisej. Što sumnjam još? Ta imamo svojih tajna, ugovorenih znakova, koje samo on i ja znademo.

Odisej otide da se okupa i obuče najsjajnije haljine svoje. Božica Atena učini lice njegovo prijatnim. Krasan se povrati

u dvoranu i sjedne na kneževski stolac nasuprot Penelopi i reče:

— Ti si, ženo, čudna, bez srca. Hajde, Euriklija, priredi mi postelju!

— Ded, Euriklija, učini to, ali izvan spavaće sobe naše, — reče lukava Penelopa, da iskuša muža.

Na te riječi mrko gledne Odisej i reče, da ne će nitko živ kreveta njegova maknuti, jer ga je on sam tako udesio. Kad smo ono nasred trga gradili dvor, — reče Odisej, — ostavih maslinu, kojoj krošnju skinuh, a od panja, što je ostao na korijenu, istesao sam nogače bračnoj postelji našoj.

Čuvši to skoči Penelopa, zagrli muža kliknuvši: — Ne ljuti se, Odiseju, što te nijesam prije pozdravila. Po tom znaku stalno znam, da si ti to. Moje je kukavo srce neprestano strepilo od varalica; ali sad, kad mi to reče, što nijedan smrtnik ne zna, smekša se tvrdo srce moje.

Odisejeva pobjeda.

Sjutradan ujutru — tako se dogovoriše — pođe Odisej na selo da pozdravi oca svojega Laerta. Doonda su naime tajili, što se zbilo u dvoru, da ne plane osvetom rod radi smrti tolikih mladića. Na selu će čekati, da vidi, što će svijet u gradu. Laerto nije iznajprije htio da vjeruje, da mu se sin vratio, dok mu nije Odisej pokazao požiljak. Kad to vidje starac, ne bijaše veselju ni kraja ni konca. Otac i sin uniđu u kuću, a Laerto navuče najsjajnije odijelo svoje, što ga nije obukao, otkad mu sin krenu pod Troju. U takvu odijelu pođe Laerto s Odisejem na ručak, što su ga Telemah pa svinjar i govedar međutim priredili. Dođe starac Dolije sa sinovima i pozdravi Odiseja. Svi skupa stanu ručati. Samo je mutila veselje pomisao, da će se rod osvetiti za poubijane mladiće.

I doista strašna smrt uzruja čitavu Itaku. Rođaci provale u dvor Odisejev, gdje nađu leševe svojih milih. Kad su ih s velikim jaukom i plačem zakopali, sakupe se na glavnom trgu oci, braća i drugi rođaci pokojnih, na čelu im Eupit, otac Antinojev, još uvijek krepak čovjek, i odluči, da će ubiti Odiseja i njegov rod. Od toga ih nije mogao odvratiti ni Medont, glasnik Odisejev, koji im reče, da je to Odisej izvršio po zapovijedi bogova; sam je — kaže — vidio jednoga boga u podobi Mentorovoj. Razdražena svjetina poteče do zaseoka Odisejeva. Ali tamo ih već dočeka Odisej, Telemah, pastiri pa i starac Laerto, koji se uz sina gotovo pomladio. Njima se pridruži i božica Atena — Mentor. Istom što se četa Eupitova približila, baci stari Laerto, kojemu je božica Atena dala jakost, s velikom sna-

gom koplje svoje Eupitu u glavu, da se on mrtav srušio. Nato navale Odisej i njegova čeljad. I opet bi se lila plemenita krv ahejska, da nije Atena na zapovijed Zevsovu u sav glas viknula:

— Kanite se boja, štedite krv ljudsku i raziđite se kućama svojim!

Strava obuze četu Eupitovu, oružje im ispadne iz ruke i razleti se poljem prema gradu. Odisej naže za njima kao kakav orao, ali Zevs zagrmi strašno.

— Sine Laertov, — vikne Atena, — svladaj srce svoje i odustani od boja, da ne raspališ gnjeva Zevsova!

Atena izmiri stranke: prvaci itački priznadu Odiseja za svoga vladara te ga u velikom veselju otprate u dvor njegov, gdje ga je dočekala vjerna žena Penelopa, ovjenčana i svečano odjevena. Odonda vladaše još dugo sretno i zadovoljno to dvoje patnika.

SADRŽAJ.

Strana

———

NAKLADA KNJIŽARE ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA 30.

Kukuljević-Sakcinski: Povijest porodice Draškovića Trakošćanskih (br. 866) D 8.—
Kukuljević-Sakcinski: Slovnik umjetnika jugoslavenskih. Sv. II. (br. 1723) D 25.—
Kukuljević-Sakcinski: Slovnik umjetnikah jugoslavenskih. Sv. III. (br 867) D 25.—
Kukuljević-Sakcinski: Slovnik umjetnikah jugoslavenskih. Svezak IV. (br 1737) D 25.—
Kukuljević-Sakcinski: Slovnik umjetnikah jugoslavenskih. Svezak V. (br. 1739) D 25.—
Kukuljević-Sakcinski: Pavao Skalić (br. 868) D. 8.—
Kukuljević Sakcinski: Zwei Slaven (br 869) D 10.—
Laszovski E.: Ribnik (br. 870) D 6.60
Lopašić Rad.: Oko Kupe i Korane (br. 871) D 44.—
Ljubić, prof Sime: Opis jugoslavenskih novaca. (br 872) D 250.—
Macaulay Th. B.: Odabrani essay-i (br 873) D 30.—
Marchetti, Dr. M.: Jeanne d' Arc (br 875) D 5.—
Matasović, Dr. I.: Iz galantnog stoljeća (br 876) D 50.—
Maurović. Dr. M.: Opća pravna povijest (br 1241) D 60.—
Milaković Jos.: Tugomir Alaupović (br. 877) D 7.—
Milekić Jovan: Pokret bosanskih muslimana (br. 1547) D 8.—
Ortner, dr. Stj.: Povijest [illegible]apine (br 879) D 50.—
Petrović Stevo: Hrvatska kr[illegible] [illegible]eučilišna biblioteka (br. 880) D 10.—
Polić Ante: Ivan Antun baru [illegible]cany-czany-Dobrilović (br. 881) D 5.—
Polić Martin: Parlamentarna Povijest I. dio (br 882) D 45.—
Polić Martin: Parlamentarna Povijest II. dio (br. 883) D 40.—
Pukder Ante: Prilozi kulturnoj i pravnoj poviiesti Hrvata (br. 855) D 22 —
Petrinjensis, Dr.: Bosnien und das kroatische Staatsrecht (br. 886) D 35.—
Rabar Iv.: Povijest najnovijega vremena (br 887) D 70.—
Rac-Srkulj-Kišpatić: Documenta historiam croaticam spectantia (br. 888) D 8.—
Rac Koloman: Život starih Grka (br. 889) D 48.—
Rački, Dr. F.: Slovenski svijet (br. 890) D 25.—
Rački, Dr. F.: Fiume gegenüber von Croatien (br. 823) D 25.—
Radić Stjepan: Savremena Evropa (br. 893) D 65.—
Radić Stjepan: Moderna kolonizacija i Slaveni (br. 892) D 56.—
Rambaud Afred: Povijest Rusije (br 894) D 100.—
Schubert-Schmidt Dobrilović: Historijsko geografski školski atlas, starog. srednjeg i novog vijeka (br. 1163) D 90.—
Simeonović M.: Moji doživljaji (br 895) D 20.—
Spomenica o 25 godišnjem postojanju sveučilišta u Zagrebu (br. 896.) D 35.—
Spinčić Vjekoslav: Moje izbivanje iz Istre (br. 1548.) D 3.—
Srkulj, Dr. S.: Izvori za povijest. I. svezak (br. 897.) D 24.—
Srkulj, Dr. S.: Izvori za povijest. II. svezak (br. 898.) D 21.—
Srkulj, Dr. Stj.: Kratka povijest Hrvata (br. 1903.) D 20.—
Srkulj, Dr. Stj.: Pregled opće i hrvatske povijesti (br. 899) D 15.—
Srkulj, Dr. Stj.: Povijest Hrvata. Srba i Slovenaca. I. i II. svezak (br. 900.) D 50—
Srkulj, Dr. Stj.: Povijest Hrvata, Srba i Slovenaca za niže razrede srednjih škola (br. 1689.) (br. 1689.) D 28.—
Srkulj, Dr. Stj.: Povijest staroga vijeka za niže razrede srednjih učilišta (br 1780) D 38.—
Srkulj, Dr. Stj.: Povijest srednjega vijeka za niže razrede srednjih škola, ilustrirano (br. 1901.) D 40.—
Srkulj, Dr. Stj.: Povijest Hrvata, Srba i Slovenaca za osnovne škole (br. 1965.) D 18.—
Srkulj, Dr. Stj.: Mala povijest SHS. za osnovne škole (br. 1995.) D 22. -
Srkulj, Dr. Stj.: Zemljopis SHS. za škole (br. 1967.) D 20.—

Štampano kao rukopis. — Bez obveze za sadržaj i cijene.

Srkulj, Dr. Stj.: Zemljopis SHS. sa 23 slike i 15 geogr. crteža, vezano (br. 2003.) D 30.—

Srkulj D. Stj.: Povijest staroga vijeka za više razr. srednjih učilišta. Sa 106 slika (br. 1591.) D 100.—

Srkulj Dr. Stj.: Povijest srednjega vijeka za više razrede srednjih učilišta. Sa 92 slike (br. 1592.) D 108.—

Srkumlj Dr. Stj.: Povijest staroga vijeka za niže raz. (br. 1780.) D 38.—

Srkulj, Dr. Stj.: Povijest novoga vijeka za niže razrede srednjih škola. Ilustrovano (br. 1593.) D 60.—

Srkulj, Dr. Stj.: Povijest novoga vijeka za više razrede srednjih škola ilustr. (br. 1826.) D 75.—

Srkulj Dr. Stj., Schubert-Scmidt-Dobrilović: Historijsko geografski školski atlas staroga vijeka (br. 1785.) D 36.—

Srpanj 29. godine 1884. (br. 901.) D 6.—

Šegvić: O životu i radu Eugena Kvaternika (br. 1647.) D 5.—

Šišić, Dr. Ferdo: Abrégé de l'histoire politique de Riéka-Fiume (br. 902.) D 10.—

Šišić, Dr. Ferdo: Abridged political history of Rieka (Fiume) (br. 903.) D 18.—

Šišić, Dr. Ferdo: Pregled povijesti hrvatskoga naroda. I. knjiga (br. 950.) D 55.—

Šišić, Dr. Ferdo: Geschichte der Kroaten (br. 904.) D 125.—

Šišić, Dr. F.: Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić (br. 906.) D 40.—

Šišić, Dr. Ferdo: Die Wahl Ferdinands I. von Oesterriech zum König v. Kroatien (br. 907.) D 10.—

Tkalčić Iv.: Sumporne toplice kod Varaždina (br. 908.) D 12.—

Tomašić: Temelji državnoga prava kraljevstva hrvatskoga (br. 909.) D 60.—

Tomić Dr. P.: Povijest rimska do careva (br. 910.) D 45.—

Tresić-Pavičić: Macchiavelli i Macchiavelisam (br. 911.) D 3.—

Valla Fr.: Povijest srednjega vijeka. III. dio, I. svezak (br. 913.) D 55.—

Valla Fr.: Povijest srednjega vijeka. III. dio, II. svezak (br. 914.) D 76.—

Valla Fr.: Povijest novoga vijeka od g. 1453.—1789. (br. 1549.) D 64.—

Vidimović M.: Josip Juraj Strossmayer (br. 916.) D 5.—

Weiss K.: Der Dom zu Agram (br. 917.) D 5.—

Voltaire: Ljudevit XIV. i njegovo doba I. i II. svezak (br. 918.) D 5.—

Zagreb od g. 1892.—1902. Spomenspis sa 6 portreta, 8 svjetlotiska, 11 slika i 2 kromotiska (br. 1550.) D 100.—

SLOVNICE, RJEČNICI, LISTARI:

a) Hrvatsko-srpski i staroslavenski

Dutković Ivo: Stenografski rječnik (br. 1914.) D 56.—

Daničić Đ.: Oblici hrvatskog ili srpskog jezika (br. 1554.) D 20.—

Filipović: Hrvatsko-njemačka besjedovnica (br. 697.) D 50.—

Filipović: Hrvatsko-njemački džepni rječnik (br. 957.) D 50.—

Gavazzi, Dr. M.: Pravopisni rječnik (br. 1215.) D 20.—

Harambašić-Kokotović: Hrvat. pučki pismovnik (br. 959.) D 18.—

Klaić-Miller: Deutsch - Kroatischer Dolmetscher (br. 957.) D 12.—

Klaić-Miller: Lehrgang der kroatisch-serbischen Sprache (br. 960.) D 30.—

Klaić-Miller: Schlüssel zum Lehrgang der kroatisch-serbischen Sprache (br. 961.) D 10.—

Kokotović N.: Novi uzor listar (br. 962.) D 60.—

Najnoviji veliki ljubavni listar (br. 963.) D 20.—

Najnoviji mali ljubavni listar (br. 2179) D 8.—

Novotni Vj.: Slovnica staroslovenska (br. 967.) D 10.—

Popović, Dr. M.: Poetika (br. 1942.) D 16.—

Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole kraljevine Jugoslavije (br. 2235.) D 5.—

Rešetar, prof. Milan: Elementar Grammatik der kroatischen (serbischen) Sprache (latinicom i ćirilicom) vezano (br. 1555.) D 40.—

Isto, broširano D 35.—

Rešetar M.: Elementargramatik der kroatischen Sprache D 35.—

Rešetar M.: Elementargrammatik der serbischen Sprache D 35.—

Rožić, prof. Vatroslav: Barbarizmi u hrv. jeziku (br. 1526.) D 18.—

Šeringer: Priručni rječnik tuđih riječi i fraza vezano (br. 1529) D 18.—

Šević Milan: Hrvatska ili srpska gramatika za niže razrede srednjih škola (br. 1779.) D 34.—

Šiller D.: Gramatika u osnovnim školama. Metoda gramatičke obuke predavanja i diktati za III. i IV. razred (br. 1669.) D 12.—

c) Češki.

Režny Vojtjeh: Početnica češkoga jezika (br. 972.) D 15.—

d) Engleski.

Drvodelić M.: Englesko trgovačko dopisivanje (br. 1597.) D 32.—

Drvodelić: Engleska gramatika za trgovačke i njima slične škole, te za samouke (br. 1997.) D 85.—

Drvodelić: Engleska trgovačka čitanka (br. 2096.) D 25.—

Drvodelić: Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik, prilog knjizi engleska gramatika (br. 2070.) D 24.—

Kozmopolita: Engleski učitelj (br. 973.) D 3.—

Lochmer Al.: Laki način engleski bez učitelja (br. 974.) D 30.—

Lochmer Al.: Hrvatsko-engleski džepni rječnik (br. 975.) D 24.—

Lochmer Al.: Englesko-hrvatski rječnik. Veliko izdanje, vezano u platno D 200.—

Petrović Voj.: Elementarna gramatika engleskog jezika za Srbe (Gaspey — Otto, Sauer), ćiril. (br. 976.) D 45.—

ESPERANTSKI.

Lubalo: Esperanto - hrvatsko-srpski rječnik D 20.—

Maruzzi-Ratković: Hrvatsko - srpski-esperantski rječnik D 20.—

Maruzi: Esperanto gramatika D 20.—

Tomić: Du Sudslavaj Popoldabeloj D 2.20

Ključ esperanta D 3.—

e) Francuski.

Adamović: Francusko-hrvatski rječnik. (br. 977.) D 60.—

Gavazzi Ar.: Hrvatsko-francuski rječnik (br. 978.) D 50.—

Kozmopolita: Francuski učitelj (br. 979.) D 3.—

Miller Ferdo: Veliki njemačko-hrvatski

Petrović: Gramatika francuskog jezika (Gaspey — Otto — Sauer) ćirilski rječnik (br. 2074.) D —.—

Petrović: Gramatika njemačkog jezika (Gaspey — Otto — Sauer) ćiril. (br. 980.) D 45.—

Ploetz, Dr. K.: Francuska početnica (br. 981.) D 36.—

Sarazin F.: Francusko trgovačko dopisivanje za porabu na trgovačkim akademijama (br. 1696.) D 32.—

Sarazin F.: Ogledi iz francuske književnosti. Morceaux chosis de la literature française (br. 1700.) D 66.—

Šuller Fr.: Historie abrégée de la littérature française (br. 982.) D 40.—

Šuller F.: Sustavno oblikoslovlje i skladnja francuskog jezika (br. 983.) D 26.—

Švrljuga: Francuska slovnička vježbenica (br. 984.) D 34.—

f) Grčki.

Marn, prof.: Homerov rječnik (br. 985.) D 20.—

Musić, Dr. A.: Gramatika grčkog jezika (br. 1984.) D [illegible]

Schenkl, Dr. K.: Prijevod grčke vježbenice (br. 986.) D 15.—

Schenkl-Musić: Grčka početnica (br. 1919.) D 80.—

g) Latinski.

Kalić, prof. Fr.: Srpsko-hrvatsko-latinski rječnik (br. 987.) D 100.—

Pavec, prof. Ivan: Mali latinac (br. 988.) D 14.—

Žepić, prof. Milan: Latinske i hrvatske zadaće (o padežima). I. dio (br. 989.) D 30.—

Žepić, prof. Milan: Latinske i hrvatske zadaće (o načinima). II. dio (br. 990.) D 40.—

Žepić, prof. Milan: Hrvatsko-latinski džepni rječnik za školsku porabu (br (br. 992.) D 50.—

Žepić, prof. Milan: Latinsko hrvatski džepni rječnik (br. 1340.) D 50.—

h) Madžarski.

Bojničić, Dr. Iv.: Gramatika madžarskoga jezika (br. 933.) D 55.—

Gyarkorlati Módszer: (br. 995.) D 20.—

Hartman: Praktischer Lehrgang (br. 996.) D 12.—

Kozmopolita: Madžarski učitelj (br. 997.) D 3.—

